

TAKVIM
1441-1442

KALENDAR
2020

Boton:

KRYESIA E BASHKËSISË ISLAME TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS

Prishtinë, rr. “Bajram Kelmendi” (Ish-Vellusha) nr. 84

Tel & fax: 038 / 224-001

www.bislame.net

e-mail: takvimi@hotmail.com

Për botuesin:

Myftiu, Naim ef. Tërnavë

Kryeredaktor:

Ahmet Sadriu -

email: ahmetsadriu@hotmail.com

Hajrullah Hoxha - sekretar i redaksisë

Lektor:

Ilmi Rexhepi

Redaktor teknik &

Realizimi kompjuterik:

Nuhi Simnica

Shtypi:

“ViPrint” - Mitrovicë

© Copyright:

Të gjitha të drejtat e botimit, ribotimit, fotokopjimit a përkthimit i përket Kryesisë së BI-së të Kosovës.

Ndalohe me ligj riprodhimi i plotë apo i pjesshëm pa lejen e botuesit

**TAKVIM
1441-1442**

**KALENDAR
2020**

Prishtinë

Me Emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit!

NË VEND TË PARATHËNIES

Falënderimet dhe lavdatat i takojnë vetëm Allahut, Krijuesit të gjithësisë. Vetëm Atë e adhurojmë dhe vetëm prej Tij ndihmë dhe mbrojtje kërkojmë.

Salavatet dhe selamet më të përzemërta ia dërgojmë më të dashurit të Allahut, Muhamed Mustafasë, vulës së pejgamberisë, familjes së tij tëpastër, shokëve të tij besnikë dhe gjithë atyre që ndjekin rrugën e tij deri në Ditën e Gjykimit.

Lexues të nderuar!

Po vazhdojmë me botimin e revistës “Takvimi” duke pasur parasysh se po hyjmë në dekadën e gjashtë të botimit të saj si një nga revistat e para në gjuhën shqipe në Kosovë. Vitin që shkoi shënuam pesëdhjetëvjetorin të daljes së numrit të parë të “Takvimit”, i cili vazhdoi deri në ditët e sotme, me shpresë dhe synim që kjo revistë të vazhdojë të botohet deri në pafundësi.

Siç dihet mirëfilli, “Takvimi”, gjatë periudhës së rrugëtimt të daljes së tij, ka luajtur një rol shumë tërëndësishëm duke kontribuar në informimin dhe në ndërgjegjësimin e besimtarëve të besimit islam në Kosovë. Në “Takvim”, si një revistë e cila, përveç përshkrimit dhe njohjes me kohët e namazit dhe të festave fetare, janë trajtuar në vazhdimësi edhe

tema fetare, kulturore, historike dhe kombëtare, ka qenë edhe një tribunë e vërtetë e përhapjes së mësimave fetare në vend.

Temat që u trajtuan në vazhdimësi në revistën “Takvimi”, kanë qenë të një rëndësie të veçantë, duke filluar nga ato më elementaret e deri te shtjellimi i tematikave bazë të fesë islame, si nga tefsiri, akaidi, hadithi-suneti, fikhu, etika islame, trashëgimia, kultura islame, historia dhe nga fusha të tjera. Për këto fusha kishte rubrika, që fatmirësisht u përvijuan në faqet e revistës “Takvimi”. Gjithmonë, falë angazhimit dhe kontributit të bashkëpunëtorëve, të cilët kanë kontribuar me punimet e tyre.

Ky numër i “Takvimit” fillon me komentimin e sures “EZ-ZELZELE”, për të vazhduar me temën rreth rëndësisë së ruajtjes së amanetit në aspektin islam, bazuar në Kuran dhe hadith-sunet. Nga akaidi kemi përzgjedhur temën rreth domethënies akaidologjike të frazës “MASHALLAH” dhe rreth përdorimit të saj. Punimi i radhës “Karta e Medinës dhe nevoja bashkëkohore për të”, rivështon nga aktualiteti Kartën e Medinës dhe sjell detale interesante për përkthimin e saj në gjuhën shqipe. Pastaj kemi vazhduar me një temë mbi rëndësinë e mësimave rreth Kuranit. Ka dy punime me karakter të veçantë moralizues, njëri për mirësjelljen dhe kujdesin ndaj prindërve dhe tjetri për tri gjëra shpëtuese në varr. Me mënyrën e trajtimit dhe me pozitën e vajzave dhe të grave sipas fesë sonë, rreh të shpjegojë punimi “Pozita e gruas në Islam”. Tutje, keni punimin për shkaqet dhe pasojat e keqkuptimit të tekstit fetar, punim ky që ka vlera të veçanta njohtëse dhe shpjeguese. Për vlerën e punës në Islam dhe për deponimin emocioneve, flasin temat në radhë. Jetës dhe ve-

primtarisë së H. Sherif Ahmetit, pedagogut dhe muderrizit tonë të njohur, përkthyesit të Kuranit dhe autorit të disa vep-rave dhe publikimeve fetare islame, i është kushtuar një temë e tërë. Dy temat e fundit janë, njëra për rëndësinë e mevludit për ruajtjen e vlerave fetare dhe të atyre kombëtare të shqip-tarët, dhe tjetra vështrim mbi zhvillimin e literaturës islame në gjuhën shqipe në Kosovë.

Redaksia e “Takvimit” jo domosdoshmërisht pajtohet me opinionet e autorëve të shkrimeve që boton.

Lexuesve të nderuar ua rikujtojmë që revista “Takvimi” përmban ajete kuranore dhe hadithe të Pejgamberit a.s., pra-ndaj lutem që, gjatë përdorimit të tij, të kenë kujdes.

Vetëm me ndihmën e Zotit arrihen qëllimet dhe i dilet mbanë.

*Prishtinë,
nëntor 2019*

Ahmet Sadriu

Sabri BAJGORA

KOMENTIMI I KAPTINËS “EZ-ZELZELE”

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۖ وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۖ وَقَالَ
الْإِنْسَانُ مَا هَآ ۚ يَوْمَئِذٍ تُخَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۚ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا
ۚ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّیُرَوْا أَعْمَلَهُمْ ۚ فَمَنْ یَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ خَیْرًا یَرَهُ ۚ وَمَنْ یَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا یَرَهُ ۚ

“Kur të dridhet toka me dridhjen e saj (të fundit, të fuqishme) dhe të nxjerrë toka atë që ka në brendinë e saj e njeriu të thotë: ç’ka kjo (që dridhet)? Atë ditë, ajo do t’i rrëfejë lajmet e saj, sepse Zoti yt e ka frymëzuar (urdhëruar) atë. Atë ditë njerëzit do të paraqiten grupe-grupe që t’u tregohen veprat e tyre. E kush punoi ndonjë të mirë, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë e kush punoi ndonjë të keqe, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë.” - (Ez-Zelzele, 1-8).

Kaptina “Ez-Zelzele” radhitet në mesin e kaptinave për të cilat dijetarët nuk janë në ujdj nëse ka zbritur në Mekë apo në Medinë. Ibn Abasi dhe Katadeja thonë se kjo sure ka zbritur në Medinë, ndërsa Ibn

Mes'udi, Atau dhe Xhabiri janë të mendimit se kjo sure ka zbritur në Mekë.¹

Ndërsa në disa transmetime të tjera është cekur se Ibn Abasi është i mendimit se kjo sure ka zbritur në Mekë. Mendimin se kjo sure është mekase e përkrahin këta mufessirë: Ibn Ashuri², Sejid Kutbi,³ Seid Havva,⁴ Abdulhamid Kishku⁵ etj, kurse mendimin se është medinase e përkrahin mufessirët si: Kurtubiu,⁶ Shevkaniu,⁷ Aishe bintu Abdurrahman⁸ etj, mendim të cilin e përkrahim edhe ne.

Kaptina "Ez-Zelzele" ka gjithsej 8 ajete, 35 fjalë dhe 119 shkronja.⁹ Ka zbritur pas sures "En-Nisa'e" dhe para sures "El-Hadid". Në radhitjen e Mushafit mban numrin 99, kurse në radhitjen e zbritjes është e 94-ta.¹⁰

¹ Imam Shevkaniu, *Fet'hul Kadir*, vëll. V, f. 479.

² Ibn Ashuri, *Et-Tahriru ve-t-Tenviru*, vëll. 30, f. 489.

³ Sejjid Kutb, *Fi Dhilalil Kuran*, Kajro, 2003, vëll. VI, f. 3954.

⁴ Seid Havva, *El-Esasu fi-t-Tefsir*, vëll. XI, f. 6629.

⁵ Abdulhamid Kishk, *Fi Rihabi-t-Tefsir*, vëll. XXX, f. 8055.

⁶ Kurtubiu, *El Xhemiu li ahkamul Kuran*, Bejrut 2006, vëll. XXII, f. 415.

⁷ *Fet'hul Kadir*, vëll V, f. 479.

⁸ Dr. Aishe bint Abdurrahman, *Et-Tefsiru-l bejani li-l Kurani-l Kerim*, vëll. I, f. 79.

⁹ El-Fejruzabadi, *Besairu dhevi-t-Temjizi*, vëll. I, f. 535.

¹⁰ *Et-Tahriru ve-t-Tenviru* vëll. XXX. f. 490.

Emërtimi i kësaj kaptine

1. Kjo kaptinë kuranore, në mesin e komentuesve të Kuranit, njihet me disa emra, të cilët pak a shumë ndërlidhen me fjalën ‘zelzeze’ apo ‘zilzal’, që nënkupton dridhjen e tokës në momentet e fundit të ekzistimit të saj, kur edhe fillon llahtaria e Ditës së Kiametit, apo dridhjen që simbolizon ringjalljen pas fryrjes së dytë në *Sur.* Emërtimi i parë i kësaj sureje, me të cilin është radhitur nëpër Mushafe dhe nëpër librat e Tefsirit është **“Ez-Zelzeletu”**. Arsyeja e këtij emërtimi është ajeti i parë *“Idha zulzileti-l erdu zilzaleha”*, ajeti i cili paralajmëron një tronditje dhe dridhje të fuqishme të tokës, pak përpara momentit të Kiametit.
2. Emërtimi i dytë i kësaj kaptine është **“Idha zulzilet”**. Për këtë emërtim ka shenja në disa transmetime nga Ibn Abasi, i cili citohet të ketë thënë: “Ka zbritur surja *“Idha zulzilet”* në Medinë.” Po ashtu një mendim i tillë është përcjellë nga Katadeja, i cili thotë: “Ka zbritur *“Idha zulzilet”*, në Medinë”. Me këtë emërtim e kanë radhitur San’ani, Taberiu, Fejruzabadi e të tjerë.¹¹
3. Emërtimi i tretë i kësaj sureje është **“Idha zulzileti-l erdu”**. Me këtë emërtim e ka radhitur Tirmidhiu¹², ndërsa Buhariu¹³ këtij emërtimi ia ka shtuar edhe fjalën e fundit të ajetit të parë: **“Idha zulzileti-l erdu zilzaleha”**, duke parafrazuar në tërësi ajetin e parë të kësaj sureje.

¹¹ *Esmau Suveri-l Kurani-l Kerim*, f. 224.

¹² *Suneni i Tirmidhiut*, Kapitulli rreth Tefsirit, vëll. V, f. 446.

¹³ *Sahihu-l Buhari*, Kapitulli rreth Tefsirit, vëll. VI, f. 90.

4. Emërtimi i katërt i kësaj sureje është **“Ez-Zilzal”**. Këtë emërtim ka përmendur Sehaviu¹⁴, dhe si i tillë mund të haset nëpër disa dorëshkrime të vjetra të Mushafit.¹⁵
5. Emërtimi i pestë dhe i fundit i kësaj sureje është **“Suretu Zulzilet”**. Me këtë emërtim e ka përmendur po ashtu Sehaviu,¹⁶ ndërkohë që Ibn Ashuri thotë se e ka parë këtë emërtim në një mushaf-dorëshkrim në Kajrevan.¹⁷

Vlera e kësaj kaptine

- Surja *“Ez-Zelzele”* bën pjesë në grupin e sureve *“El-Mufassal”*, me të cilat Resulullahi s.a.v.s. është privilegjuar ndaj të dërguarve të tjerë. Në lidhje me këtë është transmetuar nga Vathilete ibnul Eska’ë el-Lejthi të ketë thënë: “Ka thënë i Dërguari i Allahut s.a.v.s.: *“Më është dhënë në vend të Tevratit, “shtatëshja”* - (suret nga *El-Bekare* deri te *El-Enfal* ose *Et-Tevbe*); *më janë dhënë në vend të Zeburit, “El-Mi’ine”* - njëqindëshet, (suret që kanë mbi 100 ajete); *më janë dhënë në vend të Inxhilit, “El-Methani”* - (suret që kanë më pak se 100 ajete), *ndërsa jam mbinderuar (ndaj të dërguarve të tjerë) me suret “El-Mufassal”* (nga surja *Kaf*, e është thënë nga *El-Huxhurat* deri te *En-Nas*). ”¹⁸

¹⁴ Sehaviu, *Xhemalu-l kurra’ë ve kemalu-l ikra’ë* (1/38), Kajro, 1987.

¹⁵ *Esmau Suveri-l Kuranil Kerim*, f. 225.

¹⁶ *Esmau Suveri-l Kurani ve fedailuha*, f. 583.

¹⁷ *Et-Tahriru ve-t-Tenviru*, vëll. XXX, f. 489.

¹⁸ Transmeton Imam Ahmedi (4/107); Bejhekiu në *Shuabi-l Iman* (2/465).

- Transmetojnë Tirmidhiu, Ebu Davudi dhe Nesaiu nga Abdullah Ibn Omeri r.a. të ketë thënë: “Erdhi një njeri te Resulullahi s.a.v.s. dhe i tha: Më lexo (mëso) diçka (nga Kurani) o i Dërguari i Allahut? Ai tha: “*Lexoji suret që fillojnë me “Elif Lam Ra”*”¹⁹. Ai tha: Jam plak, trupi më është rrëzbi-tur, zemra më është ligështuar, kurse gjuha më është rëndu-ar... Atëherë i Dërguari i Allahut i tha: “*Lexoji pra suret që fillojnë me “Ha Mim”*”²⁰. Ai i tha të njëjtat fjalë si më parë. Atëherë Resulullahi s.a.v.s. i tha: “*Atëherë lexoji tri suret që fillojnë me fjalët “Sebbeha-Jusebbihu”*”. Por ai njeri i përsë-riti sërish fjalët e mëparshme, duke shtuar: O i Dërguar i Allahut, më lexo ndonjë sure gjithëpërfshirëse, kurse Resulu-llahi s.a.v.s. ia lexoi suren “*Idha zulziletil erdu zilzaleha...*” deri sa e përfundoi. Atëherë ai njeriu tha: Pasha Atë që të ka dërguar me të vërtetën, unë nuk do të shtoj diç më tepër nga kjo kurrë e pastaj ktheu shpinën dhe shkoi. I Dërguari i Allahut tha: “*Ky njeri i vogël shpëtoi, Ky njeri i vogël shpë-toi...!*”²¹

- Transmeton Tirmidhiu nga Enes ibn Maliku të ketë thënë: “I Dërguari i Allahut i tha njërit prej ashabëve të tij. *A nuk u martove ende o filan?* Ai i tha: Jo, ende për Zotin, o i Dërguari i Allahut, sepse nuk kam asgjë (prej pasurisë) që të

¹⁹ Suret që fillojnë me (Elif Lam Ra) janë pesë: *Junus, Hud, Jusuf, Ibrahim* dhe *Hixhr*.

²⁰ Suret që fillojnë me (Ha Mim) janë shtatë: *Gafir, Fussilet, Esh-Shura, Ez-Zuhruf, Ed-Duhan, El-Xhathije* dhe *El-Ahkaf*.

²¹ Transmeton Imam Ahmedi (2/169), Ebu Davudi (1399), Hakimi (2/532). Shih: Vehbe Zuhajli *Et-Tefsiru-l Munir*, vëll. XXX, f. 356; Shih: *El-Kitabul Xhami’ë li fedailil Kur’an*, f. 306.

martohem! Atëherë i Dërguari i Allahut i tha: *A nuk e ke (a nuk e di) (Kul huvallahu ehad...)*, ai iu përgjigj: Po, ndërsa Resulullahi s.a.v.s. i tha: *Kjo është 1/3 e Kuranit; A nuk e ke (Idha xhae nasrullahi vel fet'h)*, ai iu përgjigj: Po, ndërsa Resulullahi s.a.v.s. i tha: *Kjo është 1/4 e Kuranit; A nuk e ke (Kul ja ejjuhel kafirun ...)*, ai iu përgjigj: Po, ndërsa Resulullahi s.a.v.s. i tha: *Kjo është 1/4 e Kuranit; A nuk e ke (Idha zulzilet il erdu zilzaleha...)*, ai iu përgjigj: Po, ndërsa Resulullahi s.a.v.s. i tha: *Kjo është 1/4 e Kuranit; Pra martohu!*²²

- Transmetohet nga Enesi r.a. të ketë thënë: Ka thënë i Dërguari i Allahut s.a.v.s.: *“Atij që e lexon **“Idha Zulzilet”** i llogaritet sikur (të ishte lexuar) gjysma e Kuranit, atij që e lexon **“Kul huvallahu ehad”** i llogaritet sikur (të kishte lexuar) 1/3 e Kuranit dhe atij që e lexon **“Kul ja ejjuhel kafirun”** i llogaritet sikur (të kishte lexuar) 1/4 e Kuranit.”*²³

- Po ashtu transmetohet nga Ibn Abasi r.a. të ketë thënë: Ka thënë i Dërguari i Allahut s.a.v.s.: *“Surja **“Idha Zulzilet”** është e barabartë me gjysmën e Kuranit, surja **“Kul huvallahu ehad”** është e barabartë me 1/3 e Kuranit, kurse surja **“Kul ja ejjuhel kafirun”** është e barabartë me 1/4 e Kuranit.”*²⁴

- Transmetohet nga Aliu r.a. të ketë thënë se i Dërguari i Allahut e falte namazin e Vitrit me nëntë sure. Në rekatin e

²² Tirmidhiu (4895)-Hadithi është i kategorisë *“hasen bi-sh-shevahid”*; *El-Kitabul Xhami’ë li fedailil Kur’an*, f. 305.

²³ Tirmidhiu (2898) vëll. V, f. 165; El-Bejhëki, *Shuabi-l Iman*, hadithi nr: (2514) vëll. II, f. 496.

²⁴ Tirmidhiu, (2899) vëll. V, f. 166 ; Hakimi në *El-Mustedrek* (1/566).

parë këndonte: (*El-Hakumu-t-tekathur*), (*Inna enzel nahu fi lejletil kadri*) dhe (***Idha zulziletil erdu***), në rekatin e dytë këndonte: (*Ve-l Asri*), (*Idha xhae nasrullahi vel fet'h*) dhe (*Inna a'tajnake-l kevther*) kurse në rekatin e tretë këndonte: (*Kul ja ejjuhel kafirun*), (*Tebbet jeda Ebi Lehebin*) dhe (*Kul huva-llahu ehad*)”²⁵

- Transmeton Ibn Xheriri nga Abdullah ibn Amr ibn Asir r.a. të ketë thënë: Kur pati zbritur: **“Idha zulziletil erdu zilzaleha- Kur të dridhet toka me dridhjen e saj (të fundit, të fuqishme)...”**, Ebu Bekri r.a ishte ulur dhe po qante. I Dërguari a.s. e kishte pyetur: *Çfarë të bëri të qash o Eba Bekr?* Ai tha: Kjo sure më bëri të qaj, o i Dërguari i Allahut. Atëherë Resulullahi s.a.v.s. i tha: *“Po të mos gabonit dhe po të mos mëkatonit që Allahu pastaj t’ju falë, Ai do të krijonte një popull tjetër, që të gabonin e të mëkatonin dhe pastaj (pasi të pendohe-shin) t’ua falte.”*²⁶

Shkaku i zbritjes së kësaj kaptine

- Transmeton Ibn Ebi Hatimi nga Seid ibn Xhubejri të ketë thënë: “Kur pati zbritur ajeti i tetë i sures “*El-Insan*”: **“Ata janë që për hir të Tij u japin ushqim të varfërve...”**, disa

²⁵ *El-Kitabul Xhami’ë li fedailil Kur’an*, f. 302; Këtë transmetim e kanë përcjellë dhe shënuar si “*Sahih*”, Imam Ahmedi (1/89); Imam Tahaviu në *Sherh meani-l athar* (1/290); Bezzari (3/82); dhe Ebu Ja’la (1/356). Në lidhje me këtë transmetim, Ibn Haxher el Askelani në veprën e tij *Telhisul-habir* (2/19), thotë se Isnadi i tij është “*hasen*”.

²⁶ El-Vahidij en-Nisaburi f. 731; *Et-Tefsiru-l mevdui li suveri-l Kuran*, vëll. IX, f. 283; *El-Xhamiu li Ahkami-l Kuran*, vëll. XX, f. 146.

prej myslimanëve mendonin se nuk do të shpërbleheshin për ndonjë vepër të mirë që e bënë e që ishte e vogël, zakonisht kur jepnin diçka si sadaka, ndërkohë që disa të tjerë mendonin se nuk do të qortoheshin për veprimin e ndonjë mëkati të vogël, (sipas tyre), si gënjeshtër, shikimi apo gibeti (përgojimi) dhe të ngjashmeve me to, duke thënë se Allahu i ka kërcënuar vetëm ata njerëz që bëjnë mëkate të mëdha, prandaj zbritën ajetet 7-8 të kësaj kaptine: **“E kush punoi ndonjë të mirë, që peshon sa grimca, atë do ta gjejë, dhe kush punoi ndonjë të keqe sa grimca, atë do ta gjejë”** - (Ez-Zelzele, 7-8)”²⁷

Lidhja e kësaj kaptine me atë paraprake “El-Bejjine”

- Pasi që suren paraprake, “*El-Bejjine*”, Allahu xh.sh. e përfundoi me kërcënimin e jobesimtarëve dhe me premtimin ndaj besimtarëve, për vendqëndrimin e të mirëve në Xhenet dhe të këqijve në Xhehenem, tash në këtë sure, tregon se marrja në llogari do të ndodhë, pas shkatërrimit të jetës në këtë tokë, kur ajo fillon të dridhet dhe të nxjerrë njerëzit e vdekur nga varrezat: **“Kur të dridhet toka me dridhjen e saj (të fundit, shkatërruese, të fuqishme) dhe të nxjerrë toka atë që ka në brendinë e saj”** - (Ez-Zelzele, 1-2). Me këtë rast do të realizohet premtimi i Allahut, të mirët do të shpërblehen, kurse të këqijtë dhe kriminelët e prishur do të ndëshkohen: **“E kush punoi ndonjë të mirë, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë, e kush**

²⁷ Imam Sujutiu, *Lubabu-n-nukuli fi esbabi-n-nuzuli*, Bejrut, 2002, f. 302; El-Vahidijj en-Nisaburi, *Esbabu nuzuli-l Kuran*, f. 732.

punoj ndonjë të keqe, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë” - (Ez-Zelzele, 7-8).

Pikërisht, për shkak të kësaj lidhjeje kaq të ngushtë, dijetarët konsiderojnë se surja “Ez-Zelzele” konsiderohet sikur të ishte vazhdimësi e sures paraprake “El-Bejjine”.

Përmbajtje e shkurtër e kësaj sureje

Kjo sure, ndonëse është zbritje medinase, nga përmbajtja e saj, më shumë u ngjason sureve mekase, të cilat flasin për tmerret e Ditës së Kiametit, kur do të shkatërrohet tërë kjo gjithësi. Kjo sure, i rrah kryesisht dy tematika qendrore:

E para, është ndodhia e Ditës së Kiametit, kur toka do të dridhet e do të shkatërrohet dhe ajo do të nxjerrë nga brendia e saj të gjitha thesaret dhe njerëzit që kanë qenë të varrosur në të, për t’u nisur, pas ringjalljes së tyre, në Vendtubimin e madh- “Mahsher”, për të dhënë llogarinë para Krijuesit fuqiplotë. **(Shih ajetet: 1-5).**

Dhe tematika e dytë e sures flet pikërisht për këtë Vendtubim, ku secilit do t’i jepet shpërblimi apo ndëshkimi i merituar, secilit sipas veprave të veta. Në këtë ditë, askujt nuk do t’i bëhet e padrejtë e as nuk do t’i humbë mundi, qoftë për të mirë, qoftë për të keq. **(Shih ajetet: 6-8).**

Koment:

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾
وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا هَٰذَا ﴿٣﴾

1. Kur të dridhet toka me dridhjen e saj (të fundit, shkatërruese, të fuqishme)
2. dhe të nxjerrë toka atë që ka në brendinë e saj,
3. e njeriu të thotë: ç'ka kjo (që dridhet)?

Fillimi i kësaj sureje flet për një ndër dukuritë më të frikshme natyrore, të cilat mund t'i përjetojë njeriu gjatë jetës së tij. Fjala është për tërmetet apo dridhjet e tokës, të cilat përgjatë historisë, së bashku me vullkanet dhe stuhitë e tmerrshme, kanë shkretuar shumë vende dhe kanë shkatërruar popuj të ndryshëm.

Kur Allahu xh.sh. krijoi planetët, Toka dhe Qielli ishin një masë e përbashkët, mirëpo pas ndarjes së tyre u desh një kohë bukur e gjatë që këta planetë me masa të zjarrra të ftoheshin. Natyrisht, edhe Toka jonë iu nënshtrua këtyre proceseve. Me kalimin e kohës sipërfaqja e saj u ftoh gradualisht dhe me urdhrin e Allahut u bë e përshtatshme për jetesë, por brendia e saj ende mbeti e zjarrrë. Mbi këtë shtresë të llavës së zjarrrë e të lëngët që quhet “*magma*” qëndrojnë pllakat tektonike. Kjo shtresë e tokës që quhet Litosferë (*lithosphere*) është si një qiellim i përbërë nga shumë pllaka tektonike, të cilat lëvizin ngadalë, por në mënyrë të vazhdueshme nën ndikimin e nxehtësisë së mantelit dhe bërthamës së tokës. Anët e pllakave tektonike rrëshqasin ndaj njëra-tjetrës duke shkaktuar forca fërkimi midis pllakave tektonike. Kur kjo forcë fërkimi kapërcen kufirin kritik, ndodh një thyerje e papritur. Kur thyerja përgjatë vijës së

thyerjes sjell si pasojë zhvendosjen e dhunshme të kores së tokës, atëherë çlirohet energjia e tërheqjes ose përdredhjes elastike dhe krijohen valët sizmike duke shkaktuar në këtë mënyrë një tërmet. Këto lëvizje të pllakave tektonike ndodhin zakonisht në thellësitë e tokës apo djepet e oqeanëve prej 10-70 km.²⁸

Ndërsa kur jemi tek ajeti i parë i kësaj sureje, dridhja e fuqishme apo tërmeti apokaliptik me përmasa shkatërruese, që përmendet në të, kjo sipas shumicës dërrmuese të dijetarëve, nënkupton dridhjen e fuqishme të tokës pas fryrjes së dytë në *Sur*, kur me lejen e Allahut, nga toka do të ringjallen njerëzimi dhe do të nisen drejt vendit të marrjes në llogari.²⁹

Kjo dridhje apo ky tërmet, nuk i ngjason as për së afërmi tërmetit më shkatërrues në Tokë, sepse në këtë sure është specifikuar si një tërmet i veçantë dhe i destinuar të shkatërrojë çdo gjë mbi këtë Tokë. Kur jemi tek shprehjet që dëftojnë mrekullinë kuranore, do të vërejmë se Allahu nuk ka thënë në këtë sure: “*Kur të dridhet toka me dridhje*”, por ka thënë: “**Kur të dridhet toka me dridhjen e saj** (të fundit, të fuqishme)”. Pra, e ka dalluar me fjalën e fundit: ‘*me dridhjen e saj (të fundit, të fuqishme)*’, sepse kjo dridhje nuk është sikur tërmetet e rëndomtë që ndodhin në Tokë. Në lidhje me këtë tërmet shkatërrimtar, japin shenjë edhe ajetet 1-2 të sures *El-Haxh-xh*:

“O ju njerëz, druajuni (dënimet të) Zotit tuaj!, sepse dridhja e Ditës së Kiametit, vërtet është një ngjarje e madhe! Atë ditë, kur ta shihni atë, secila gjidhënese (e

²⁸ <https://sq.wikipedia.org/wiki/Tërmeti>

²⁹ *El-Xhamiu li Ahkami-l Kuran*, (22/416).

hutuara nga tmerri) do ta harrojë atë që ka për gjiri dhe secila shtatzënë do ta hedhë (para kohe) barrën e vet. Njerëzit do t'i shihni si të dehur, ndonëse ata nuk janë të dehur, por dënimi i Allahut është i ashpër”.

Sejid Kutbi e përshkruan këtë moment të vështirë me fjalë madhështore kur thotë: “Kjo është një dridhje dhe lëkundje e ashpër për zemrat e hutuara e të shkujdesura, dridhje në të cilën përfshihen së bashku: tematika, pamja dhe shprehja. Kjo është një ushtimë tmerruese që përcjell dridhjen e tokës me krejt çka ka në të. Madje, njerëzit nuk do të arrijnë dot as të përmenden (të vijnë në vete) veçse kur ta shohin veten para Peshojave të Llogarisë.”³⁰ Vetëm atëherë disa njerëz do ta kuptojnë se ka ardhur momenti i ballafaqimit me realitetin e tyre të hidhur.

Njerëzit, duke e parë këtë gjendje të dridhjeve dhe lëkundjeve të Tokës, duke qenë edhe vetë të trullosur e të përhumbur nga trishtimi, do të pyesin me habi: Çfarë ka Toka që po sillet në këtë mënyrë.? Përse po nxjerr çdo gjë nga brendia e saj?

Muderris Sherif Ahmeti, gjatë komentimit të këtij ajeti, ndër të tjera thotë: “I tronditur dhe i tmerruar nga ajo dridhje e pazakonshme e tokës, njeriu nuk do të mund ta përmbajë veten, nuk do të mund të heshtë e të mos bëjë pyetjen: ç’ka kjo tokë që i bën këto lëkundje të hatashme, çka është ky tërmet kaq i fuqishëm? Këtë pyetje do ta bëjë, ngase nuk ka përjetuar ndonjë dridhje të tillë e as që ka dëgjuar diç për të,

³⁰ *Fi Dhilali-l Kuran*, vëll. VI, f. 3954.

madje ajo dridhje nuk do të vijë duke u qetësuar, por duke u fuqizuar. Po në atë moment, njeriu do ta kuptojë se ajo dridhje, fundi i së cilës do të jetë shkatërrim katastrofal, e ka domethënien e saj”.³¹

Pas kësaj dridhjeje të tmerrshme që copëton zemrat e njerëzve të gjallë, duke i bërë të vdesin menjëherë, fryrja e dytë në Sur simbolizon ringjalljen, kur toka do të nxjerrë nga baraku i vet çdo njeri të varrosur në të.

Përveç njerëzve të varrosur, Toka do të nxjerrë nga brendia e saj edhe xehe e minerale të fshehura thellë në të, siç janë ari dhe argjendi, në formë pllakash. Sipas një hadithi të Pejgamberit a.s.: *“Toka do të nxjerrë (vjellë) nga brendia e saj shtresa të mëdha nga ari dhe argjendi në formë pllakash. Do të vijë vrasësi e do të thotë: “A për këtë paskam vrarë?! Pastaj do të vijë shkëputësi i lidhjeve familjare e do të thotë: A për këtë i paskam shkëputur lidhjet familjare?! E pastaj do të vijë hajni e do të thotë: A për këtë më është prerë dora?! Pastaj do ta lënë atë (ar dhe argjend) ashtu siç është dhe nuk do të marrin gjë prej tij.”*³²

Tash, në këto momente, njerëzve nuk u bën dobi as pasuria, pas së cilës ngarendën si të harlisur, e as fëmijët dhe familja, përveç amelit të mirë të cilin e ka vepruar në këtë botë, ashtu siç thotë Allahu xh.sh.: **“Në Ditën, kur askujt nuk do t’i bëjë dobi as pasuria, as fëmijët, përveç atij që vjen te Allahu me zemër të pastër!”** - (*Esh-Shuara’ë*, 88-89).

³¹ H.Sherif Ahmeti, Komente dhe mendime Islame, Prishtinë, 1995, f. 197.

³² Muslimi (1013).

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤٠﴾

بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٤١﴾

4. Atë ditë, ajo (Toka) do t'i rrëfejë lajmet e saj,

5. sepse Zoti yt e ka frymëzuar (urdhëruar) atë.

Pasi fryrjes së dytë në *Sur*, Toka do të nxjerrë çdo gjë nga brendia e saj, përfshirë këtu njerëzit e varrosur, që tashmë janë ringjallur si dhe thesaret e shumta nga ari dhe argjendi, të cilat ishin sprovë për njerëzit nëpër shekuj e mote. Tash ajo, me lejen dhe urdhrin e Allahut do të rrëfejë lajmet e saj, do të dëshmojë për secilin njeri se çfarë ka punuar derisa hapëronte mbi të. Ky është mendimi i Ebu Hurejres, të cilin e mbështesin ata dijetarë që thonë se kjo dridhje e Tokës simbolizon ringjalljen, ndërkohë që ka disa dijetarë që mendojnë se kjo dridhje simbolizon çastin e fillimit të Kataklizmës, dhe njoftimin se kjo botë mori fund njëherë e përgjithmonë, kurse tashmë filloi etapa e jetës së përhershme e Ahiretit.³³

Toka në këtë rast, sikur e pret urdhrin nga Zoti, që të shfryjë mllëfin dhe dufin e saj, për të gjitha ligësitë dhe paudhësitë që i bënë njerëzit mbi sipërfaqen e saj. Në konstelacion me këtë kuptim, kemi edhe disa ajete të tjera në Kuran, që shfaqin zemërimin e tokës dhe të qiejve ndaj keqbërësve, Allahu thotë: **“Ju (jobesimtarë) vërtet sollët një fjalë shumë të shëmtuar. (aq të shëmtuar) Sa gati u copëtuan qiejt, gati pëlci-ti toka dhe gati u shembën kodra nga ajo (fjalë). Për atë se të Gjithëmëshirshmit i përshkruan fëmijë.”** – (Merjem, 89-91).

³³ Ibn Adil ed-Dimeshkij, *El-Lubab fi Ilmi-l Kitab*, Bejrut, 1998, vëll. XX, f. 447.

Jobesimtarët, pasi të jenë ringjallur e të kenë dalë nga Toka, do të pyesin: **“Mjerë për ne! Kush na ngriti prej varreve tona?”**, ndërsa besimtarët do t’u përgjigjen: **“Ja, kjo është ajo që premtoi i Gjithëmëshirshmi dhe e vërtetuan të Dërguarit”**. - (Jasin, 52).

Dikush, ndoshta edhe mund të pyesë: si mund të flasë toka dhe si mund ajo t’ia rrëfejë dikujt lajmet e saj? Përgjigjja është shumë e thjeshtë. Çdo gjë në këtë ekzistencë, është krijuar nga Allahu i Madhërishëm, qoftë tokë, qiell, njeri, exhin, shtazë, bimë apo diç tjetër dhe secila prej këtyre krijesave i bën tesbih të Lartmadhërishmit, në mënyrën e vet. Secila krijesë komunikon me Krijuesin fuqiptotë në mënyrën të cilën Ai ia ka përcaktuar, andaj çdo gjë do të flasë, sidomos, kur është rasti për ose kundër njeriut, i cili ishte mëkëmbës i Allahut në Tokë.

Secili njeri duhet ta dijë se nesër në Ditën e Gjykimit, tek Allahu, do të dëshmojnë për ose kundër tij, shtatë dëshmitarë:

1. **Vendi (Toka)** - *“Atë ditë, ajo (Toka) do t’i rrëfejë lajmet e saj”* - (Ez-Zelzele, 4)
2. **Koha** - Ashtu siç ka thënë Hasan el Basriu: *“O njeri, unë jam ditë e re dhe do të dëshmoj për atë që punon në mua...”*.
3. **Gjuha** - *“Në atë ditë kur dëshmojnë kundër tyre gjuhët e tyre...”* - (En-Nur, 24).
4. **Gjymtyrët** - *“Sot, Ne ua mbylлим gojë të atyre e do të na flasim duart e tyre e do të dëshmojnë këmbët e tyre për atë që punuan.”* - (Jasin, 65)

dhe në suren Fussilet, ajetet 20-21, kemi dëshminë e të dëgjuarit, të të parit dhe të lëkurave tona kundër nesh: *“E derisa i afrohen atij (zjarrit), kundër tyre dëshmojnë: të dëgjuarit, të parët dhe lëkurat e tyre për atë që kanë punuar. Ata do t’u thonë lëkurëve të tyre: “Përse dëshmuat kundër nesh?” e ato do të thonë: “Allahu, i Cili ia jep (aftësinë e) të folurit çdo gjëje, na ka bërë edhe ne të flasim. Ai ju krijoi ju herën e parë dhe vetëm te Ai do të ktheheni”*.

5. **Dy engjëjt në krahët tonë (kiramen katibin)** - *“Mbi ju janë (vigjëlojnë) ruajtësit (dy engjëjt), që janë shkruar të nderuar.”* - (Infitar, 10-11)

6. **Libri i veprave tona** - *“Ky është libri ynë (shënimet e veprave tua) që dëshmon të vërtetën (të saktën), Ne kemi kërkuar të shkruhet se ç’vepronit.”* - (El-Xhathije, 29).

dhe:

7. Vetë **Allahu i Madhërishëm**, si Mbikqyrësi suprem i çdo frymëmarrjeje tonë në këtë dynja - *“... dhe çfarëdo pune që të bëni (o njerëz), Ne jemi dëshmitarë”* - (Junus, 61)³⁴

Nga të gjitha këto ajete, kuptojmë se çdo gjë në këtë ekzistencë do të dëshmojë për ose kundër nesh, më mënyrë që drejtësia absolute e Allahut të realizohet në Ditën e Llogarisë, ditë në të cilën askujt nuk do t’i bëhet e padrejtë as sa grimca. Pra, edhe Toka, me urdhër dhe inspirim nga Zoti, do të dëshmojë për veprat e njerëzve që u kryen në të, qofshin të

³⁴ Muhamedinil Kerim el Arumij, *Hadaiku-r-rrevhi ve-rrejhan*, vëll. XXXII, f. 235.

mira apo të liga, në mënyrë që secili njeri të ballafaqohet me realitetin e vet, të cilin nuk do të mund ta mohojë.³⁵

Në kontekst të kësaj, kemi edhe hadithin të cilin Imam Ahmedi, Tirmidhiu dhe Nesaiu e transmetojnë nga Ebu Hurejra të ketë thënë: “E lexoi Pejgamberi a.s. këtë ajet: **“Atë ditë, ajo (Toka) do t’i rrëfejë lajmet e saj”** (Ez-Zelzele, 4) e pastaj tha: *“A e dini se cilat janë lajmet e saj (Tokës)?”* As-habët i thanë: Allahu dhe i Dërguari i Tij e dinë më së miri. Atëherë tha: *“Lajmet e saj nënkuptojnë se ajo (Toka) do të dëshmojë për çdo rob dhe robëreshë (për çdo njeri), se çfarë punuan mbi sipërfaqen e saj dhe në Ditën e Gjykimit ajo (Toka) do t’i thotë secilit: Ti ke punuar këtë e këtë në filan ditën, etj.”*³⁶

Është përcjellë se Ebu Umejje, i falte namazet farz në një vend të caktuar në Mesxhidi-l Haram, kurse namazet synet i falte sa aty e sa këtu, duke i ndërruar vendet. Kur e pyetën përse vepronte kështu, u përgjigj: “E lexova ajetin: **“Atë ditë, ajo (Toka) do t’i rrëfejë lajmet e saj”**, dhe dëshirova që çdo vendfalje të dëshmojë për mua në Ditën e Gjykimit.”³⁷ I lumi ai, për të cilin do të dëshmojë vendi për namaz, dhikër e salavat e i mjeri ai për të cilin dëshmon vendi për amoralitet, pirje të alkoolit, vjedhje etj.

³⁵ Abdulmelik bin Ahmed Ramadani, *Min kul-li suretin faideh*, Algjeri, 2006, f. 432.

³⁶ Tirmidhiu (3353); Imam Ahmedi, (8867).

³⁷ *Hadaiku-r-rrevhi ve-r-rrejhan*, vëll. XXXII, f. 235.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا أَعْمَالُهُمْ ﴿٣٨﴾

6. Atë ditë njerëzit do të paraqiten grupe-grupe që t'u tregohen veprat e tyre.

Pas dridhjes së fundit të Tokës dhe ringjalljes nga varret ku kishin qëndruar për aq sa ka dëshiruar Allahu i Plotfuqishëm, njerëzit do t'ia mësyjnë vendit të marrjes në Llogari, turma-turma. Fjala “*eshtaten*” ka kuptimin të ndarë në grupe apo turma, kurse në lidhje me këtë grupim të tyre, dijetarët i kanë dhënë dy mendime: *Mendimi i parë*, të cilin e përkrahin shumica dërrmuese e dijetarëve, nënkupton se pas marrjes në Llogari dhe shfaqjes së veprave të tyre, njerëzit do të ndahen në dy grupe të mëdha, njëri do të niset për në Xhenet, e tjetri (ruana Zot!) në Xhehenem.³⁸

Në lidhje me këtë, japin shenjë ajetet 14-16 të sures Er-Rrum: “**E, atë ditë kur të ndodhë Kiameti, atë ditë (besimtarët dhe jobesimtarët) do të ndahen. Ata të cilët besuan dhe bënë vepra të mira, ata do të jenë të gëzuar në një kopsht (të Xhenetit), kurse ata që mohuan dhe i përgënjeshtruan argumentet Tona dhe takimin në botën tjetër, ata do të sillen në vend-ndëshkim (Xhehenem).**”

Kurse *mendimi i dytë* nënkupton se pas ringjalljes njerëzit turma-turma, sikur të ishin karkaleca të shpërndarë, do t'ia mësyjnë vendit të marrjes në Llogari, dhe secilit prej tyre do t'i shfaqen veprat e tij.³⁹ Në lidhje me këtë japin shenjë ajetet

³⁸ Ali bin Najf esh-Shuhud, *El-Mufassal fi tefsiri xhuz'i Amme*, f. 1510 (pa vend dhe vit botimi - kopje elektronike).

³⁹ Dr. Vehbe ez-Zuhajli, *Et-Tefsiru-l Munir*, vëll. XXX, f. 754.

6-8, të sures *El-Kamer*: “**Ditën, kur do t’i thërrasë Thirrësi (Israfil) për diçka të tmerrshme. Ata, me sy të përulur do të dalin nga varret, sikur të ishin karkaleca të shpërndarë, duke shpejtuar drejt Thirrësit. Atëherë, mohuesit do të thonë: “Kjo është ditë e vështirë!”**

Sidoqoftë, që të dyja mendimet kanë bazë në ajete kuranore dhe në hadithe të Pejgamberit a.s., dhe që të dyja bashkohen në një pikë të përbashkët, se pas shfaqjes së veprave, ata do të nisen drejt vendqëndrimit të tyre të përjetshëm, të cilin e merituan në bazë të veprave të tyre.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٦٩﴾

7. E kush punoi ndonjë të mirë, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë,

8. e kush punoi ndonjë të keqe, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë.

Ashtu siç pamë te shkaku i zbritjes së kësaj kaptine, këto dy ajete japin përgjigje ndaj disa pyetjeve që bënin myslimanët, nëse do të shpërbleheshin apo ndëshkoheshin për ndonjë punë të vogël, qoftë ajo e mirë apo e keqe. Kjo përgjigje që jepet në këto dy ajete, qetëson zemrat e të gjithë njerëzve, të cilët përpiqen që çdo vepër e tyre, sado e vogël qoftë, të jetë për të arritur kënaqësinë e Allahut.

Fjala “*dherre*” e përdorur në këto dy ajete, është sinonim i një njësie matëse për peshimin e gjëra shumë të imëta, e që në aspektin gjuhësor nënkupton larvën e buburrecit të vogël, ndërkohë, që me gjuhën e fizikës bashkëkohore nënkupton grimcat më të imëta të atomit (elektronet, protonet dhe neutronet).

Për shkak të sferës gjithëpërfshirëse që kanë këto dy ajete, i Dërguari a.s. i ka quajtur *“El-Xhamiatu-l fadh-dhetu - “të veçanta e gjithëpërfshirëse”,* sepse në vete përfshijnë çdo mirësi dhe tërheqin vërejtjen ndaj çdo të keqeje. Kur është pyetur i Dërguari a.s. në lidhje me zekatin në gomerë, kishte thënë: *“Për këtë çështje, nuk më ka zbritur asgjë (specifikisht) përveç këtij ajeti të veçantë e gjithëpërfshirës (el-xhamiatu-l fadh-dhetu): “E kush punoi ndonjë të mirë, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë, e kush punoi ndonjë të keqe, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë.”⁴⁰*

Në lidhje me këto dy ajete, Ibn Mes’udi ka thënë: Ajeti më gjithëpërfshirës dhe më dispozitiv është ky: *“E kush punoi ndonjë të mirë, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë, e kush punoi ndonjë të keqe, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë.”⁴¹*

Po ashtu është transmetuar nga Ka’b el Ahbari të ketë thënë: Allahu ia ka zbritur Muhamedit a.s. dy ajete, të cilat kanë përmbledhur tërë atë që gjendet në Tevrat, Zebur dhe Inxhil dhe nëpër fletushka: *“E kush punoi ndonjë të mirë, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë, e kush punoi ndonjë të keqe, qoftë sa një grimcë, do ta shohë atë.”⁴²*

Këto dy ajete nxisin për veprim të mirë, qoftë ajo mirësi e vogël sa grimca, ashtu siç edhe ka porositur i Dërguari a.s.: *“Mbrohuni nga zjarri (i Xhehenemit) qoftë edhe me një gjysmë hurme e nëse as këtë nuk e keni, atëherë me një fjalë të mirë”⁴³*

⁴⁰ Buhariu (2860); Muslimi (987).

⁴¹ Buhariu (1036).

⁴² *Fi Rihabi-t-Tefsir*, (30/8058).

⁴³ Buhariu (6023), (6549); Muslimi (1016).

Në anën tjetër, ajetet në fjalë shpërfaqin drejtësinë absolute në botën tjetër, sepse në Ditën e Gjykimit e të Llogarisë, askujt nuk do t’i bëhet e padrejtë, as sa një grimcë e vogël, qoftë ajo mirësi apo ligësi e bërë në këtë dynja. Për këtë drejtësi absolute, flasin edhe shumë ajete kuranore, sikur ajeti 49 i sures *El-Kehf*: **“Dhe vihet (para tyre) libri (i veprave) e do t’i shohësh mëkatarët të tmerruar nga ato (shënime) që janë në të dhe do të thonë: “Të mjerët ne, ç’është puna e këtij libri që nuk paska lënë as (mëkat) të vogël e as të madh pa e përfshirë?” Aty do të gjejnë të shënuar gjithçka që kanë punuar. Zoti yt nuk i bën padrejtësi askujt.”**

Porosia e kësaj sureje:

- *Dita e Kiametit ka shenjat paralajmëruese të saj. Ndër to janë: Dridhja e madhe e tokës apo tërmetet shkatërruese, nxjerrja e barrës që mban toka brenda saj e që nënkupton të gjithë të vdekurit. Disa dijetarë mendojnë se pas fryrjes së dytë në Sur, toka do të nxjerrë jashtë të gjitha thesaret e fshehura, përfshirë edhe të vdekurit, të cilët do të ringjallen e do të nisen te vendi i Llogarisë.*
- *Dridhja e tokës është një prej dukurive më të frikshme natyrore, e cila shkakton panik dhe frikë të madhe te njerëzit. Të njëjtën ndjesi e shkaktojnë edhe vullkanet, uraganet dhe vërshimet, që shkaktojnë me mija viktime në njerëz dhe në shtazë. Megjithatë, tërmetet e Ditës së Kiametit i tejkalojnë pakrahasimisht llahtaritë e këtyre dukurive të frikshme natyrore, dëshmitarë të të cilave jemi ne sot.*
- *Në këtë sure edhe njëherë konfirmohet besimi në Ringjalljen dhe në Llogarinë.*

- *Gjatë marrjes në Llogari, për apo kundër nesh, do të dëshmojë Toka, gjymtyrët, engjëjt fisnikë (kiramen katibiin), sepse një gjë të tillë ua mundëson Krijuesi Absolut dhe Suprem - Allahu xh.sh., në mënyrë që drejtësia hyjnore të vendoset për secilin person që jetoi në këtë botë. Atë ditë askujt nuk do t'i bëhet e padrejtë qoftë edhe sa një grimcë e vogël.*

Sulejman OSMANI

RUANI AMANETET DHE QËNDRONI NË BESË!

Amaneti është një vlerë madhore e Islamit. Shkalla e ruajtjes së emaneteve identifikon gjendjen e imanit të besimtarit dhe masë matëse për sjelljet dhe veprimet e tij. Islami integron elementin e së mirës në të gjitha veprimet duke e bërë atë faktorin kryesor si determinues të besimit. Ruajtja e besës buron nga detyrat që prodhon domethënia e amanetit, i cili nuk duhet të mbetet në dimensionin e kuptimit të ngushtë ashtu siç e mendon shumëkush prej nesh. Në përpjekjen tonë për shtjellimin e kësaj teme, termin amanet duhet ta çojmë përtej kuptimit të ngushtë, në të cilin jemi mësuar ta dëgjojmë. Duhet të bëjmë përpjekje shtesë që ta kuptojmë drejt dhe mirë, ashtu siç e kanë dashur Islami dhe dy burimet e ligjshmërisë së tij Kurani dhe Suneti.

Vlera e ruajtjes së amanetit

Hadithi në vazhdim flet shumë hapur për rëndësinë që feja jonë i kushton ruajtjes së amanetit dhe qëndrimit në besë e megjithatë është vetëm njëri prej argumenteve islame, të cilat tregojnë për pozitën e vlerave të tilla në fenë islame.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ : مَا حَظَبْنَا نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ إِلَّا قَالَ : لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ ، وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ.

Enes bin Malik thotë se rrallëherë ka ndodhur që Muhamedi a.s. të na mbajë hutbe e të mos thotë: “Nuk ka iman ai që nuk ruan amanetin dhe nuk ka fe ai të cilit nuk i besohet”.¹

Termi amanet në domethënien gjuhësore paraqet të kundërtën e mashtrimit e që ka për qëllim qetësinë e shpirtit dhe largimin e frikës. Në kuptimin që ne sot e përdorim, termi amanet është emër që ka për qëllim gjithë atë që i beson njeriu dhe me ekzistencën e tij bëhet i sigurt. Në formën qysh e kupton masa e gjerë amaneti ka një kuptim shumë më të ngushtë, ku përkufizohen gjësendet e lëna në besim, dhënia e borxhit e të ngjashme, ndërsa në kuptimin e sheriatit ka domethënie shumë më të gjerë dhe gjithëpërfshirëse.

Në gjuhën e sheriatit islam, me amanet është për qëllim çdo detyrë me kryerjen apo ruajtjen e së cilës obligohesh².

¹ Transmeton Ahmedî në Musned, vëll.3 f.135 nr. 12567, El Mundhiri, Et Tergibu ve Et Terhib, vëll.4 f.77 Musnedi i Bezari nr. 7196, Bagaviu e vlerëson si hadith Hasen. Shih: Sherh Es Suneh, vëll.1 f.100.

² El Munavi, Fejdu Kadit, vëll.1 f.288.

Ose me termin amanet janë të gjitha detyrat me të cilat është obliguar njeriu, si: falja e namazit, dhënia e zekatit, agjërimi i ramazanit, kthimi i borxhit, ruajtja e gjësendeve të lëna në besim dhe ruajtja e fshehtësive.³

Islami urdhëron besimtarët që të ruajnë amanetin dhe që të qëndrojnë në besë. Kjo vlerë e besimit është shumë e theksuar, si në ajete të Kuranit, po ashtu edhe në hadithe të Pejgamberit a.s. Si rezultat i zbatimit të mësimave të tilla, pjesëtarët e islamit janë të kujdesshëm që të kultivojnë kujdesin ndaj amanetit, ta ruajnë atë dhe gjithmonë të shfaqen të përgjegjshëm në raport me të. Si nocion, po me të njëjtin emër ka zënë vend edhe në të folmen e gjuhës shqipe deri në atë masë sa, për të shprehur vlera kuptimplote, nuk ka ndonjë shprehje tjetër që do ta zëvendësonte atë. Në përdorim të gjerë përdoret vetëm në kuptim pozitiv dhe shpreh vlera sublimë. Në këtë kuptim, kur themi se një çështje e caktuar është amanet, apo e kemi amanet, sikur kuptohet se duhet ta marrim diçka si të shenjtë, ta çmojmë, të kujdesemi dhe ta ruajmë atë me përkushtimin më të madh.

Përgjithësisht është e njohur se pjesëtarët e Islamit e ruajnë amanetin dhe qëndrojnë në besë, ngase këtë e kanë kërkesë të besimit të tyre dhe në të kundërtën, nëse nuk janë të tillë, bien në kundërshtim me vlerat morale të fesë, pa të cilat nuk mund të jenë në kategorinë e duhur të besimit dhe e godasin atë në aspektin negativ.

³ Tefsiri i Kurtubiut, vëll.14 f.255.

Teksti i hadithit është shumë i rreptë në gjykimin e atij që nuk kujdeset për amanetin, nuk e ruan atë dhe nuk e merr si çështje serioze, gjë që bie në kundërshtim me fenë e tij. Dijetarët islamë kanë komentuar këtë hadith dhe janë munduar të zbusin masën shtrënguese të cilën e përmban. Komenti më i drejtë është të themi se hadithi nuk ka pasur për qëllim mohimin e imanit në tërësi nga ai që nuk e ruan amantin dhe nga ai që nuk ka besë, ngase imani mohohet vetëm me dalje nga Islami, por hadithi ka për qëllim të thotë se ai që nuk kujdeset për amanetin, ka iman të mangët, ngase me një mungesë të tillë nuk mund të cilësohet si i plotë.⁴ Ka shumë veprime të sanksionuara sipas islamit, të cilat e dëmtojnë imanin dhe bien në kundërshtim me parimet e tij. Imani është i ngjashëm me një organizëm, i cili nuk i duron brenda tij trupat e huaj dhe sado qofshin të vogël lufton që t'i qesë jashtë. Hadithi na mëson se karakteri i besimtarit duhet të duket haptazi dhe të ndikojë në sjelljet dhe edukatën e tij. Disa nga dijetarët domethënien e hadithit e marrin si një gjykim real, andaj thonë se ai që nuk kujdeset për gjërat e marra në amanet, nuk ka iman. I tillë është edhe ai që nuk qëndron në besë, qoftë në detyrat ndaj Allahut apo në obligimet në raport me njerëzit. Disa dijetarë të tjerë thonë se imani i besimtarit në momentin e shkeljes së parimeve të amanetit largohet nga trupi dhe kthehet vetëm pasi të përfundojë nga veprimet e tilla.

⁴ Mirkatu Mefatih sherh mishkatil mesabih, vëll.1 f.108.

Ruajtja e amanetit në ajetet e Kuranit

Në suren El Muminun Allahu xh.sh. na ka treguar për disa kategori besimtarësh, të cilët janë të shpëtuar; si ata që kujdesen për namazin, ata që ruajnë moralin, ata që largohen nga mëkati e në këtë përbërje ka radhitur edhe besimtarët që ruajnë amanetet dhe besën e tyre.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾
وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ
فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَى
أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنْ
ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ
وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾
أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ

Është e sigurt se kanë shpëtuar besimtarët: (1) ata të cilët janë të përvuilur dhe janë të kujdesshëm gjatë faljes së namazit, (2) dhe ata të cilët i shmangen së kotës (fjalë a punë), (3) dhe ata të cilët rregullisht japin zeqatin, (4) dhe ata të cilët e ruajnë nderin e vet (sa i përket jetës intime), (5) me përjashtim ndaj grave të veta (me kurorë) dhe ndaj atyre (robërshave) që i kanë në pronësinë e vet, për të cilat nuk janë të qortuara, (6) e kush kërkon përtej tyre (dëfrim nga të ndaluarat), të tillët janë ata që e kanë shkelur normat e

caktuara, (7) dhe ata të cilët me kujdes i ruajnë ato që u janë besuar (sende ose fjalë), e ruajnë edhe premtimin e dhënë,(8) dhe ata të cilët i kushtojnë kujdes kohës së namazit të tyre.(9) Të tillët janë mu ata trashëgimtarët,(10) të cilët e trashëgojnë Firdevsin, aty janë përgjithmonë.⁵

Ajeti i Kuranit e bën të qartë se në mesin e atyre që do të trashëgojnë Xhenetin Firdevs dhe aty do të jenë përgjithmonë, janë edhe ata të cilët me kujdes i ruajnë gjërat që u lihen në besë (amanetet) qofshin ato detyra, gjësende apo fjalë. Së bashku me ta do të jenë edhe ata që ruajnë premtimin e dhënë. Një bashkësi e tillë e veprimeve në këtë radhitje e bën të qartë rëndësinë që ato kanë në fenë islame. Aty e gjejmë faljen e namazit, dhënien e zekatit, ruajtjen e moralit, largimin nga mëkati dhe detyrimin e ruajtjes së amanetit e po ashtu çuarjen e besës në vend. Vetë ky fakt është i mjaftueshëm për të kuptuar shkallën e seriozitetit të një akti apo veprimi i cili paraqitet si një stimulim për gjithë ata besimtarë që, me veprimet e tyre, synojnë pozitat më të larta në Xhenet. Është shumë e natyrshme të themi se për të hyrë në Xhenet nuk mjafton kryerja e ndonjë detyre të vetme apo ndonjëres prej tyre, cilado qoftë ajo! Në të kundërtën, besimtari duhet ti zbatojë të gjitha dhe në tërësi t'u përmbahet atyre. Kjo është rruga e saktë, e bazuar në Kuran dhe Sunet, të cilën e qartësojnë ajetet dhe hadithet. Në praktikën e përgjithshme ka mundësi që disa detyra të duken më obligative dhe të ndikohemi

⁵ El mu'minun 1-11.

në kryerjen e tyre, ngase ato janë të dukshme dhe të përditshme, andaj u kushtojmë një rëndësi më të madhe e në anën tjetër nuk jemi të vëmendshëm për disa të tjera që janë të së njëjtës kategori, por në jetën praktike mund të mos vërehen shumë, andaj ndoshta nuk mund ta kuptojmë rëndësinë dhe peshën e tyre në masën e duhur.

Nuk ka dyshim se kjo është një gjendje e pabaraspeshuar në mënyrë të drejtë, ngase besimtari nuk duhet të jetë selektiv në mënyrën dhe masën e zbatimit të detyrimeve fetare duke iu bindur disave e të tjerave jo. Kjo gjendje është tregues i moskuptimit të drejtë të konceptit islam, i cili synon ndërtimin e sistemit të vlerave të gjithëmbarshme, që arrihen nëpërmes realizimit të detyrave të përgjithshme dhe pa lënë anash asnjë dhe asgjë prej tyre.

Në frymën e asaj që po themi, ajeti i Kuranit konfirmon pozitën në Xhenetin më të privilegjuar, Firdevs, për disa kategori besimtarësh ashtu siç janë cekur në renditje duke i cekur veprimet e tyre që bëhen shkak për hyrjen në Xhenet. Ata e kanë të sigurt shpëtimin, ngase kanë arritur rezultatet e kërkuara duke bërë punë të duhura. Ajo që i dallon këto kategori është se hyrja në Xhenet do të nënkupton edhe pronësinë e Xhenetit me trashëgimi dhe se aty do të jenë përgjithmonë. Jeta në këtë botë shoqërohet me pasionin e vazhdueshëm për ndryshime të gjendjes në të cilën jeton njeriu dhe, si pasojë, kurrë nuk është i kënaqur me pozitën e njëjtë. Edhe nëse jeton mirë dhe posedon shumë nga të mirat e kësaj bote, nuk mjaftohet me atë që ka. Në shpirt e bren lakmia, pasioni, epshi, inati, xhelozia e urrejtja, të cilat kurrë nuk e lënë të qetë,

andaj nuk mund të stabilizohet në një gjendje të caktuar. E tillë është jeta e kësaj bote: nuk ka rehati në të!

Krejt në të kundërtën është Xheneti. Aty besimtari jeton në kënaqësitë e pafundme duke iu përmbushur çdo dëshirë. Aty do ta ketë edhe atë për të cilën nuk do t'i kishte shkuar mendja ta kërkonte, ngase Allahu i ka plotësuar dhuntitë e tij. Në këtë gjendje nuk i shkon mendja të ndërrojë asgjë nga ato që në dynja ishin kalimtare, tani në Xhenet i ka në pronësi të përhershme dhe në mundësi që t'i shfrytëzojë në vazhdimësi.

Ajo që tërheq vëmendjen në përmbajtjen e ajetit është rëndësia e veprimeve, të cilat besimtarit, në Xhenet, i japin tri fitore madhështore:

1. Garancat për shpëtimin e sigurt;
2. Hyrjen në Xhenet dhe dhënien e trashëgimisë në Xhenetin Firdevs;
3. Faktin që aty (në Xhenet) do të jenë përgjithmonë.

Një vështrim sipërfaqësor në përmbajtjen e ajetit na bën të qartë se kategoritë e veprimeve të tilla janë të njohura dhe se besimtarët i trajtojnë për shumë serioze dhe se ndaj tyre sillen me përgjegjësi. Edhe masa e gjerë besimtare e dinë peshën e namazit në Islam, dhënien e zekatit, nevojën e kujdesit nga mëkati e po ashtu ndalimin nga amoraliteti! Ashtu siç ne zakonisht i perceptojmë gjërat, mund të na tërheqë vëmendjen rëndësia në këtë kategori e vlerës së ruajtjes së amanetit dhe e qëndrimit në besë, ngase mund të mos ia kushtonim vëmendjen e duhur apo në versionin më pozitiv nuk do ta kishim menduar të jetë në këtë rëndësi dhe me një shpërblim kaq të madh! Zbatimi i amanetit si një akt ideal është rëndësues bashkë me detyrat bazë, të cilat marrin vëmendje tonë, ngase

shfaqen publikisht, ndërsa dukuritë e ruajtjes së amanetit mund të mos jenë të tilla, por shpeshherë mund të jenë edhe përgjegjësi e karakterit moral që kanë të bëjnë me ndërgjegjen e individit dhe ne nuk mund t'i shohim publikisht.

Si të tilla, amanetet mund të mbesin si veprime që tregojnë lidhjen në mes Allahut dhe robit të Tij, duke mos pasur qasje askush tjetër. Në këtë kategori amaneti dhe besa mund të vlerësohen si veprime në shkallën e vetëdijes më të lartë (el ihsanu), që paraqet një lidhje të veçantë në mes Allahut dhe njeriut. Kjo ndodhë kur njeriu e bën punën me vetëdije të lartë dhe me përgjegjësi ndaj Allahut sikur në situatën kur Ai të jetë duke e parë, ngase ai është i vetëdijshëm për faktin se, ndonëse vetë nuk është duke e parë Allahun, Ai gjithsesi e sheh atë. Në të shumtën e rasteve amanetet kanë cilësinë e fshehtësisë dhe mbesin si të tilla.

Ktheni amanetet te pronarët e tyre!

Është shumë domethënës fakti se Allahu xh.sh. ka urdhëruar besimtarët që të ruajnë amanetet dhe ato t'ua kthejnë pronarëve, duke qenë të përgjegjshëm ndaj tyre. Pastaj në vazhdim Allahu xh.sh urdhëron për gjykim me drejtësi duke e bërë të qartë se kjo është këshilla më e mirë me të cilën na urdhëron.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا
“Allahu ju urdhëron që t’u jepni amanetin të zotëve të tyre dhe kur të gjykoni, ju urdhëron të gjykoni me të

drejtë mes njerëzve. Sa e mirë është kjo që ju këshillon.

Allahu dëgjon dhe sheh si veproni.”⁶

Shumë herë zbritja e ajeteve të Kuranit lidhet me një shkak apo arsye të caktuar e më pas dispozita e tij mbetet e plotfuqishme edhe për umetin e tij deri në Ditën e Gjykimit. Kështu Islami është plotësuar me ligje pozitive në të gjitha aspektet si në kodin civil po ashtu edhe në atë moral, ku secilit i garantohet e drejta pa marrë parasysh dallimet në fe, në racë apo mbi baza etnike e kombëtare.

Urdhri për ruajtjen e amanetit dhe kujdesin maksimal ndaj tij është obligim që duhet respektuar ndaj të gjitha palëve. Në dispozitat e ligjshmërisë së Islamit, askund nuk mund ta gjejmë të shkruar se në raportet me myslimanët duhet të jemi besnikë dhe të ruajmë amanetin, ndërsa me të tjerët mund të bëjmë çfarë të duam. Përkundrazi, në raste të bashkëpunimit me ata që nuk i përkasin fesë islame, duhet të jemi edhe më vigjilentë që të mos u hyjmë në hak në asnjë mënyrë, ngase në raste të tilla mund të dëmtohet imazhi i Islamit dhe të ketë keqkuptim me përmasa kolektive. Është e qartë se edhe në të mira e po ashtu edhe në të këqija veprimet e myslimanit mund t'i atribuohen fesë së tij. Ne myslimanët duhet të promovojmë të drejtat që Islami ua garanton të tjerëve dhe se ato janë të argumentuara me të drejtën e Kuranit dhe Sunetit e po ashtu janë dëshmuar në jetën praktike në të gjitha periudhat kohore. Karakteri i myslimanit duhet të jetë stabil

⁶ En Nisa 58.

pa u luhatur në situata të ndryshme dhe pa u lëkundur përballë sfidave të kohës.

Ajeti i cekur më lart konfirmon vlera të tilla, ngase ka zbritur në një moment shumë të rëndësishëm dhe për të mbrojtur të drejtën e një njeriu, i cili deri në çastet e zbritjes së ajetit ishte jomysliman e me të parë drejtësinë e Islamit, pa u hamendur, deklaroi kalimin e tij në Islam.

Në vitin e tetë pas hixhretit, Muhamedi a.s. me sahabet, u nisën për të çliruar Mekën nga politeistët, të cilët që nga fillimi i kishin dhunuar e diskriminuar në mënyrë sistematike duke i privuar nga të gjitha të drejtat qofshin ato edhe më elementare. Presioni dhe shtypja e vazhdueshme i detyroi besimtarët dhe Pejgamberin a.s. të bënin hixhretin për në Medinë, ngase nuk kishin rrugëdalje tjetër. Në Medinë kishin shumë mundësi jete e organizimi, të cilat ishin të domosdoshme për të organizuar shoqërinë drejt arritjes së objektivave madhore islame. Pas gjithë asaj që kaluan e përjetuan kishte ardhur momenti që të niseshin për Mekë, ta çlironin atë dhe të vizitonin Qabenë e të bënin tavafin rreth saj. Në Mekë hyjnë pa rezistencë, pa përballje e pa derdhur asnjë pikë gjaku. Edhe pse kishin mundësinë të hakmerreshin, Muhamedi a.s. tregoi shpirtin e mëshirës islame dhe publikisht i amnistoi të gjithë.

Në momentin kur i Dërguari i Allahut deshi të hapte derën e Qabesë për të hyrë në të, gjeti se ajo ishte e mbyllur. Sipas traditës çelësin e mbante Uthman ibën ebi Talha, i cili ishte edhe shërbëtor i saj, e kjo ishte një përgjegjësi shumë me nder, e trashëguar qysh nga kohët më të hershme nga periudhat e injorancës. Kur Muhamedi a.s. kërkoi çelësin, Uth-

mani refuzoi t'ia jepte duke thënë se po ta besonte se ishte i Dërguar i Allahut, nuk do t'ia ndalonte çelësin. Në këtë situatë intervenoi Aliu r.a., përdrodhi dorën e Uthmanit dhe ia mori çelësin me detyrim. Pasi hapën derën, Muhamedi a.s. hyri në Qabe ku fali dy rekate dhe urdhëroi që të largoheshin idhujt nga aty. Me të dalë jashtë, iu ofrua xhaxhai i tij Abasi duke e lutur që t'ia japë çelësat atij dhe ta autorizojë të jetë përgjegjës për shërbimin e Qabesë, në vend të Uthmanit e po ashtu t'ia bashkëngjitë, në përgjegjësi, edhe shërbimin me ujë për vizitorët e Qabesë, si dy detyra shumë me nder edhe në periudhën e injorancës.

Në këtë moment, Allahu xh.sh zbriti ajetin e lartcekur ku e urdhëroi Muhamedin a.s. që çështjet e lëna në amanet t'i kthejë te pronarët e tyre, andaj i dërguari i Allahut e urdhëroi Aliun që ta kthente çelësin te Uthmani dhe t'i kërkonte falje për mënyrën se si ia kishte marrë! Kur Aliu shkoi ta dorëzonte çelësin, Uthmani iu drejtua duke i thënë: Më detyrove ta jap pa dëshirë, u solle keq me mua e pastaj ke ardhur që ta kthesh me butësi! Me këtë rast, Aliu i tha se në lidhje me çështjen e tij Allahu xh.sh zbriti Kuran dhe ia lexoi ajetin ***“Allahu ju urdhëron që t'u jepni amanetin të zotëve të tyre...”*** Aliu thotë se me të dëgjuar atë që kishte thënë, Uthmani u drodh nga rrëqethja, u aktivizua ndjenja e tij, u disponua e pastaj tha: Pasha Allahun e Qabesë! Këto janë fjalë që ta shërojnë zemrën e ta kthjellin situatën, andaj unë dëshmoj se nuk ka zot tjetër përveç Allahut dhe se Muhamedi a.s është i dërguar i Tij!

Duke sqaruar këtë situatë, Umeri r.a. thotë se Muhamedi a.s. doli nga Qabeja duke e lexuar këtë ajet të Kuranit, të

cilin nuk e kisha dëgjuar kurrë më parë prej tij, e thirri Uthmanin dhe vëllanë e tij Shejben dhe u tha: Merreni (çelësin), juaji është përgjithmonë e nuk e merr kush nga ju përveç atij që është zullumqar.⁷

Familja e Uthmanit së bashku me vëllanë Shejben tradicionalisht kishin në pronësi çelësin e Qabesë, ngase i shërbenin asaj e tani me zotërimin- pronësinë nga ana e Muhamedit a.s dhe sahabeve kishte ndryshuar gjendja e veçanërisht kur ai nuk pranoi ta dorëzonte atë, pasi kishte mbyllur derën dhe me marrjen nga ana e Aliut në mënyrë të dhunshme. Çështja mund të degradonte drejt urrejtjes, hidhërimit e hakmarrjes se Uthmanit po i shkelej e drejta e tij e trashëguar. Për të sqaruar këtë situatë, Allahu xh.sh. dërgoi melekun Xhibril, i cili Pejgamberit a.s. i zbriti ajetin e Kuranit, nëpërmes të cilit urdhëroi që gjërat e marra (amanetet) t'u kthehen pronarëve të tyre dhe se besimtarët janë urdhëruar që të gjykojnë me drejtësi. Drejtësia islame reflektoi me një situatë fituese e paqësore për të gjithë. Edhe një herë publikisht u dëshmuua se Muhamedi a.s. udhëzohet dhe mësohet nga ana e Allahut xh.sh. dhe se shpallja e Tij definoi situatat, gjë që patën mundësi ta vërejnë edhe jobesimtarët mekas, të cilët po ndiqnin zhvillimet rreth Qabesë pas hyrjes së myslimanëve në Mekë.

Drejtësia e Islamit ishte përcaktuese për qetësimin e palëve dhe kthimin e rrjedhës së ujit në shtratin e lumit. Momentet e shpërthimit ishin në pikën e vlimit dhe hakmarrja kishte shumë mundësi e arsye. Megjithatë, vetëpërmbajtja ishte ele-

⁷ Tefsiri i Ibën Kethirit vëll.2 f.339 El Mektebe el Islamiye, versioni elektronik <https://library.islamweb.net/ar/library/index>.

menti përcaktues për kontrollimin e situatës. I madh është akti i përmbajtjes kur ekziston mundësia e hakmarrjes. Realizimi i së drejtës për të gjithë është objektiv, realizimin e të cilit e synon Islami e rasti i pronësisë së çelësit të Qabesë është dëshmia më e mirë. Pronari i çelësave, Uthmani, deri në ato momente nuk kishte kaluar në Islam, andaj refuzoi ta hapte derën e Qabesë dhe t'i dorëzonte çelësat. Gjersa Muhamedi a.s. i kishte në dorë çelësat dhe ishte në brendinë e Qabesë, zbriti ajeti në të cilin Allahu xh.sh urdhëroi që ata t'u kthehen pronarëve të tyre. Kjo do të thotë se Allahu xh.sh. ruajti të drejtën e atij që nuk ishte mysliman edhe në situatën kur çështja kishte të bënte me momente shumë të ndjeshme, në prezencë të Muhamedit a.s dhe kur ai vetë tashmë i kishte çelësat në dorë.

Urdhri i ajetit rregulloi situatën e cekur më parë e për më tepër legjitimoi të drejtën e amanetit dhe kthimin e gjërave të lëna në amanet te pronarët e tyre. Gjykimi i çështjeve kërkon elementin e drejtësisë mbi bazën e së cilës palët gëzojnë të drejtën e tyre si një e drejtë universale për të gjithë dhe në të gjitha situatat. Është normale që shoqëritë e kohës së sotme ta potencojnë këtë të drejtë të natyrshme, por është shumë domethënëse mbrojtja e së drejtës së tjetrit në periudhën para 14 shekujve, atëherë kur bota jetonte në injorancë e nuk mund të bëhej fjalë as për realizimin e të drejtave elementare. Pikërisht në ato kohë të errëta, Islami kishte vendosur themelet e drejtësisë dhe të së drejtës duke ndërtuar jetën mbi bazën e ligjeve, pa të cilat jeta nuk mund të zhvillohet normalisht. Duhet të themi se është shumë inkurajues studimi në mënyrë të veçantë i të gjitha reformave që ka bërë Islami në

periudhën e parë të ardhjes së tij, si në aspektin fetar, institucional, shoqëror e njerëzor, në të gjitha shtresat e shoqërisë, sepse me reforma rrënjësore ka ndryshuar perceptimin e gjërave dhe botëkuptimin e tyre. Edhe në shoqëritë e sotme, të kohës moderne, paraqiten shumë probleme përballë reformave të dëshiruara. Më gjithë mjetet dhe mundësitë e shumta që ofron koha, ato nuk mund të arrihen lehtë e pa investime të mëdha, ngase ndryshimet paraqesin sfidë të madhe, e cila nuk kalohet lehtë. Atëherë, si mund t'i mendojmë reformat e gjithëmbarshme që i ka bërë Muhamedi a.s. në një shoqëri, e cila ishte e degraduar në çdo aspekt të jetës e të drejtat i përcaktonte ligji i të fortit! Me të drejtën e Allahut x.sh. në një periudhë shumë të shkurtër, Muhamedi a.s. arriti të bënte reforma, me të cilat ndryshoi një shoqëri të tillë, të cilën nga humnera e injorancës e ktheu drejt shtigjeve të civilizimit.

Komentatorët e Kuranit e kanë komentuar përmbajtjen dhe domethënien e ajetit deri në imtësi duke ligjësuar dispozita, duke nxjerrë konkluzione e duke përcaktuar të drejta.

Kurtubiu, si njëri nga dijetarët më të njohur në fushën e tefsirit, thotë se ajeti ka rregulluar çështjet e fesë dhe jurisprudencës, andaj në këtë aspekt ka domethënie të përgjithshme. Pas trajtimit të çështjes së të drejtave që burojnë nga përmbajtja e ajetit, ai sjell qëndrimin unanim të dijetarëve islamë duke konkluduar se ruajtja dhe përgjegjësia ndaj amanetit është obligim ndaj të gjitha palëve, si ndaj atij që është i mirë, po ashtu edhe ndaj atij që është i keq. Pa marrë parasysh nëse janë gjëra të lëna në besim, të huazuara, të gjetura, të lëna në hipotekë apo në çfarëdo mënyre, mbeten në përgjegjësinë tënde. Në këtë kategori radhitet edhe çështja e dësh-

misë dhe dëshmitarëve, deklarimet në raste të caktuara, ruajtja e fjalës së thënë në besë, bisedat në ndeja qofshin ato nga të zakonshmet apo të tjera. Natyrisht se për të gjitha rastet Islami ka paraparë rregulla të caktuara në bazë të të cilave trajtohen të drejtat dhe obligimet.⁸

Në një shikim më të detajuar, mund të gjejmë se ruajtja e amanetit mund të nënkuptojë përgjegjësi në disa fusha të ndryshme dhe se vetëm në një dimension të tillë mund të plothësohet domethënia substanciale e termit amanet.

Ruajtja dhe kujdesi ndaj detyrave të cilat i kemi amanet nga Allahu xh.sh.

Në këtë kategori, në plan të parë, kemi të bëjmë me kujdesin dhe ruajtjen e obligimeve që kemi ndaj Allahut xh.sh. e kjo nënkupton kryerjen e detyrave obligative siç është falja e namazit, dhënia e zekatit, agjërimi i ramazanit, mirësjellja ndaj dy prindërve e shumë të tjera. Ai që është i kujdesshëm në ruajtjen e besës me Allahun, ndaj të tjerëve është edhe më i kujdesshëm. Omeri r.a. thoshte: Ai që e ruan namazin dhe kujdeset ndaj tij, e ka ruajtur fenë e ai që e humb atë, të tjerat i humb (i lë) edhe më lehtë.⁹ Myslimani ka besë me Allahun, andaj duhet të kujdeset maksimalisht që ta ruajë e ta mbajë atë dhe kjo detyrë duhet të jetë prioritet për të. Sigurisht që Ditën e Gjykimit do të pyetet për amanetin që ka marrë nga Allahu se a e ka ruajtur si duhet apo jo. Të këtij lloji janë të

⁸ Tefsiri i Kurtubiut vëll. 5 f.221 El Mektebe El Islamiye, versioni elektronik.

⁹ Ibnul Arabi, Ahkamul Kuran, vëll.1 f.16.

gjitha detyrat e fesë; amanete, obligimeve ndaj të cilave duhet t'u përgjigjemi me besnikëri.

Ruajtja e amaneteve të lëna në besim

Të qenët i besueshëm është vlerë shumë e çmueshme, e cila tregon karakteret fisnike që posedon personi përkatës dhe mbi këtë bazë krijohet besimi ndaj tij. Modelin më të mirë e kemi te Muhamedi a.s., i cili qysh në fëmijëri të hershme kishte treguar vlera të tilla. Edhe në këtë moshë të gjitha sjelljet e tij ishin shumë korrekte dhe të përgjegjshme. Si rezultat i sjelljeve të tij, të gjithë e njihnin me emrin “el Emiin” besnik apo i besueshëm. Edhe në raste kur kishte mosmarrëveshje në mes fëmijëve, afroreshin të dëgjonin mendimin e tij për të kuptuar drejtësinë e çështjes. Për më tepër edhe jomyslimanët e Mekës, të cilët vazhdimisht ishin në konflikt me të, gjërat që duhet t'i linin në besim si amanete, i ruanin te Muhamedi a.s. Ata nuk i besuan në çështjet e besimit, por e dinin saktë se sa i besueshëm ishte ai. Edhe në natën kur donin ta vrisnin për shkak se ai po largohej për të bërë hixhretin në Medinë, gjërat e lëna në amanet i kishin te ai, ndërsa Muhamedi a.s. para se të largohej, duke u treguar i përgjegjshëm, në vend të tij e caktoi Aliun r.a. që atyre t'ua kthente amanetet. Nuk ka dyshim se ky argument shpreh shkallën më të lartë të përgjegjësisë. Ata e rrethuan që ta vrisnin, ndërsa ky ende kujdesej për gjërat e lëna në besim dhe mendonte se si ta rregullonte çështjen e dorëzimit të tyre te ta.

Ebu Hurejra tregon se Muhamedi a.s. ka thënë:” Kush merr pasurinë e njerëzve dhe ka për qëllim ta kthejë atë,

Allahu xh.sh do ta kthejë për të e kush e merr me qëllim shkatërrimi e keqpërdorimi, Allahu xh.sh do ta shkatërrojë atë”.¹⁰

Hadithi konfirmon rëndësinë e ruajtjes së të drejtës së tjetrit, e cila, në çdo situatë, qoftë borxh apo ndonjë ndihmë e formave të tjera, është amanet dhe se, në rastet kur për arsye objektive nuk mund ta kthejë atë, Allahu xh.sh e vlerëson atë që ke pasur në mendjen, në shpirtin tënd, në lidhje me të nëse doje ta ktheje apo jo! Nëse në njetin tënd ke pasur qëllimin që ta kthesh te pronari, por ka ndodhur ndonjë pengesë si vdekja apo ndonjë fatkeqësi, dëmet e së cilës kanë shkaktuar vështirësi që kanë pamundësuar kthimin, atëherë Allahu xh.sh. nuk të merr në përgjegjësi, përkundrazi Ai do ta kthejë atë te pronari duke e paguar Ditën e Gjykimit derisa ai të bëhet i kënaqur. Në rastin e kundërt, kur dikush merr borxhin ose gjësendin, me nijetin që të mos e kthejë atë ose e dëmton me qëllim, Allahu xh.sh. do ta humbë atë, ngase do ta paguajë me dënimin të cilin ia jep Allahu xh.sh Ditën e Gjykimit. Pasuria e marrë nga dikush është amanet për të cilin Allahu xh.sh kërkon përgjegjësi, shpërblen ose dënon mbi bazën e sjelljes dhe trajtimit të amanetit.

¹⁰ Hadithin e transmeton Ahmedi në Musned v.2 f.361 nr. 8718 dhe Buhariu nr. 2387.

Përgjegjësia ndaj mirësive dhe ndalimi i dhunës ndaj tjetrit

Vetë jeta jonë në këtë botë është amanet të cilin Allahu xh.sh na e ka dhënë në shërbim. Ne gëzojmë të drejtën e jetës pa ofruar kurrfarë mudi e merite. Shfrytëzojmë begatitë e saj dhe kënaqemi me të mirat e ndryshme, të cilave nuk mund t'ua dimë fundin. I gëzohemi evladit, pasurive të ndryshme dhe shëndetit. Sa ka gjëra në jetë të cilat i shfrytëzojmë pa investuar asgjë në to e në anën tjetër nuk mund të jetojmë pa ekzistencën e tyre qoftë edhe sado pak minuta. Ka gjëra të thjeshta e të rëndomta, por për të cilat paguajmë shumë e shpesh, ndërsa ato që i ka dhënë Allahu janë jetike e ne nuk paguajmë asnjëherë për to. Ambienti që na rrethon dhe organizmi jonë janë mrekulli të Allahut, të cilat duhet të na lidhin fort me përgjegjësitë ndaj Tij. Çdonjëri nga ne ka në përgjegjësi obligime dhe gjithsesi do të japë përgjegjësi para Allahut xh.sh për to. Po të merrej njeriu në përgjegjësi vetëm për detyrat bazë si namazi, zekati e agjërimi, do të ishte lehtë për të, por obligimet e tij janë më shumë se kaq, ngase jeta ka shumë detyra, shumë të drejta e obligime. Raportet me të tjerët dhe sjellja ndaj tyre përbëjnë një kapitull në vete, për të cilin Islami ka vënë shumë rregulla, mbi bazën e të cilave njeriu shpërblehet ose dënohet. Islami ka sanksionuar shumë rreptë të drejtën e tjetrit dhe e ka ruajtur atë me ligje, të cilat kanë burimin në ajete dhe në hadithe. Nëse i hyjmë në hak kujtdo qoftë, të keqen e saj do ta paguajmë Ditën e Gjykimit. Muhamedi a.s. e ka përshkruar një situatë të tillë në mënyrë shumë të detajuar duke thënë:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَتُؤَدُّنَ
الْحُقُوقَ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجُلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ
الْقَرَنَاءِ.

*Ebu Hurejra tregon se Pejgamberi a.s. ka thënë:
“Gjithsesi (betohem) se do t’ua ktheni hakun atyre të
cilëve u keni hyrë në hak, derisa edhe delja shyte (pa
bri) do ta marrë hakun nga delja me brirë.”¹¹*

Në një rast tjetër, derisa Muhamedi a.s. ishte duke nde-
njur pa dy dele duke u ndeshur mes vete derisa njëra prej tyre
e munda tjetrën duke e shpuar me brirë. Pejgamberi a.s. qeshi
(në shenjë habie) dhe shokët e tij e pyetën se pse po e bënte
këtë! Ai tha: “Pasha atë në dorën e të Cilit është shpirti im!
Gjithsesi asaj do t’i merret haku për këtë veprim Ditën e Gjy-
kimit.”¹²

Deklarimi i Muhamedit a.s. rreth përgjegjësisë që do të
japë delja me brirë për dëmtimin që i ka bërë asaj pa bri, nëse
e marrim në bazë të këtij teksti formal, nxit dilema dhe ngjall
polemika, ngase bota shtazore nuk janë të obliguara me de-
tyra dhe përgjegjësi, andaj si është e mundur t’i përshkruhet
dënimi për diçka që ka bërë apo kompensimi në rastin tjetër!

Duhet të potencojmë se dijetarët islamë kanë dhënë kon-
tribut shumë të madh shkencor për të pajtuar situatat e tilla,
andaj edhe këtë hadith e kanë orientuar drejt domethënien re-
ale, të cilën e ka pasur për qëllim me atë që e ka thënë i dër-
guari i Allahut.

¹¹ Transmeton Muslimi nr. 2582, Ahmedi në Musned, vëll. 5 f. 152

¹² Muslimi me komentin e Neveviut, vëll. 16 f. 137

Sipas komentit të dijetarëve, në këtë hadith Muhamedi a.s. ka pasur për qëllim të bëjë të ditur dhe të tërheqë vëmendjen se të drejtat e njerëzve nuk humben dhe se të dëmtuarit do t'i merret haku nga ai që i ka bërë zullum derisa t'i kthehet e drejta e plotë, ndërsa sjellja e shembullit të deleve ka të bëjë me anën alegorike, e cila paraqitet në realitet përmes përballjes mes dy gjallesave të botës shtazore. Ngjarja dhe komenti i saj nga Muhamedi a.s. paraqesin dëshmi se drejtësia në Ditën e Gjykimit do të arrihet plotësisht derisa çdonjëri të marrë të drejtën e vet. Nëse kjo është thënë për dy dele që i përkasin botës shtazore, atëherë çka mund të themi dhe si duhet ta mendojmë raportin në mes njerëzve! Nuk ka dyshim se situata është e qartë dhe se përgjegjësia gjithmonë duhet të jetë në nivel.

Ruajtja e fjalës së thënë dhe bisedave të zhvilluara është amanet

Fjala e thënë ka përgjegjësi të madhe, është sanksionuar me Kuran dhe Sunetin e Muhamedit a.s. Mbi këtë bazë në literaturën islame gjejmë shumë tematika, të cilat trajtojnë fjalën e thënë, kujdesin që duhet të kemi para se të nxjerrim fjalën nga goja dhe përgjegjësinë ndaj asaj që e themi në këtë botë. Ajetet e Kuranit e trajtojnë në mënyrë shumë të detajuar gjithë procesin e të menduarit dhe të të deklaruarit, duke mësuar besimtarin që të ketë kujdesin e duhur para se të flasë dhe ta për zgjedhë me vëmendje atë që do ta thotë. Muhamedi a.s. kontrollin e asaj që del prej goje e ka përshkruar si një faktor kryesor, i cili njeriun e dërgon drejt dënimit në zjarrin e xhehenemit. Duke e ditur barrën që ngarkon ajo te besimta-

ri, ne na ka këshilluar në formë betimi duke kërkuar që, kush beson në Allahun dhe Ditën e Gjykimit, le të flasë mirë ose le të heshtë.

Fjalët e thëna dhe bisedat e zhvilluara gëzojnë të drejtën e privatësisë dhe bien në kategorinë e amaneteve, si detyra që duhet t'i ruajmë e për të cilat do të japim përgjegjësi para Allahut xh.sh.. Atë që e bisedojmë me të tjerët, duhet ta ruajmë më shumë se gjësendet e vlefshme, për të cilat kemi shumë kujdes. Nëse e humb ndonjë pasuri të caktuar dëmtohes, por është dëm i kufizuar, ndërsa nëse nuk e ruan fjalën, mund të shkaktosh dëme shumë të mëdha, pasojat mund të jenë me përmasa të rënda për individët, familjen e edhe më gjerë. Sa lidhje familjare shpëputen, sa shokë ndahen me armiqësi, sa fëmijë mbesin jetimë si pasojë e mosruajtjes së amanetit dhe daljes së fjalëve nga rrethi i ngushtë!

Allahu e ka falur njeriun në kategorinë e veprave “që i shkon mendja” derisa nuk e thotë e nuk e vepron. Po të dinim atë që ka në pëshpëritjen e shpirtit të njerëzve për njëri-tjetrin, në botë nuk do të mbetej vëllazëri e as dashuri, por Allahu fal përderisa në publik nuk rrjedh asgjë nga ajo që kihet në shpirt. Bisedat që mund të rezultojnë me pasoja, në mes individëve, shokëve, miqve e kolegëve, në nivele të caktuara, duhet të jenë të koduara me sigurinë e amanetit dhe si të tilla kurrë nuk guxojnë të barten te të tjerët e të bëhen publike në çfarëdo forme.

Me gjithë shtrëngimet e tilla të nxjerra nga argumentet e Kuanit dhe Sunetit për ruajtjen e fjalës së thënë, ka të atillë që shkelin amanetin dhe për një qëllim të ulët goditin personalitetin dhe dinjitetin e të tjerëve. Sikur imani të ishte i plotë

me përbushjen e vetëm disa kushteve bazë dhe largimin nga disa prej haramëve, do të ishte e lehtë puna e vendosjes në kategoritë e larta të imanit. Krejt problemi qëndron te perceptimi jonë se me çfarë peshoje e matim imanin tonë! Është e mundur të mashtrohemi; kemi synime të mëdha, por punët të vogla! Nuk ka dyshim se devotshmëria matet me masën e përbushjes së detaleve e jo veç të shtyllave bazë.

Shumë herë mund të ndodh që gjatë bisedës t'i themi bashkëbiseduesit se këto fjalë mbesin mes nesh duke pasur vëmendjen që tjetri t'i ruajë e të kujdeset për to. Epo mirë, nëse nuk i bëjmë tjetrit një kërkesë të tillë, a duhet ai t'i ruajë fjalët apo jo! Këtë çështje e ka definuar Muhamedi a.s.

وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ
الرَّجُلَ بِالْحَدِيثِ، ثُمَّ التَّفَتَ، فَهِيَ أَمَانَةٌ.

Sahabiu i mirënjohur Xhabir bin Abdilah tregon se Muhamedi a.s. ka thënë: "Kur njeriu i flet njeriut ndonjë fjalë (e pastaj) ndahen, aty hyn në fuqi amaneti".¹³

Hadithi është shumë i qartë në definimin e amanetit, i cili siguron bisedën, i cili hyn në fuqi me përfundimin e takimit dhe me ndarjen e tyre. Nuk ka nevojë të porositim tjetrin të ruajë bisedën dhe atë që është thënë, ngase besimtari duhet të jetë i kujdesshëm ndaj rregullave të fesë së tij e ato garantojnë ruajtjen e interesit të përgjithshëm. Është normale të themi

¹³ Musnedi i imam Ahmedit, vëll.3 f. 324, nr. 14528 gjithashtu hadithin e transmeton Ebu Davudi nr.4868, Albani në Silsiletu el Ehadith es Sahiha vëll. 3 f.811959

se bisedat e ndryshme mund të shtrihen edhe në çështje të cilat prekin të tjerët apo kërkojnë vlerësime në segmente të caktuara të jetës, qofshin për nevoja të nivelit personal apo profesional e edhe të shqyrtojnë ndonjë element më të detajuar, i cili duhet të jetë pjesë e bisedës. Por, të gjitha duhet të mbeten në rrethin lejuar të vlerësimit e kurrësi të mos dalin në fushë e të bëhen publike.

Islami do nga pjesëtarët e tij që amanetet t'i çojnë në vend duke filluar nga ato që i kemi obligim në raport me Allahun, pastaj ato që na lidhin në raporte me njerëzit e edhe ndaj vetes sonë. Kuptimi i drejtë i domethënies së përgjegjësisë ndaj amanetit paraqet gjendjen reale të imanit të besimit, në praktikë e dëshmon se çfarë besimi ka dhe se sa ndikon ai në jetën e tij. Në kuptimin e asaj që po e trajtojmë nuk është larg mendjes të themi se feja është edhe mënyra se si sillesh dhe vepron në bashkëpunim me të tjerët dhe kap fushën e gjerë të detyrave të ndryshme të cilat duhet t'i realizojë myslimani.

قال عمر ابن الخطاب رضي الله عنه: لا تغرني صلاة امرئ ولا صومه، من

شاء صام، ومن شاء صلى، لا دين لمن لا أمانة له

Omeri r.a. thoshte: “Nuk mund të më mashtrojnë namazi i individit e as agjërimi i tij, kush të dojë le të agjërojë e kush të dojë le të falet! Nuk ka fe ai që nuk ka besë”.

Omeri r.a. e ka thënë shumë hapur duke e gjykuar shumë guximshëm pikërisht çështjen për të cilën po flasim ne, andaj është jetike të mendojmë mirë e të zbresim në esencën e saj që të ndikojë në ne e të bashkëveprojmë me të.

Resul REXHEPI

KARTA E MEDINËS DHE NEVOJA BASHKËKOHORE PËR TË

Kur në vitin 1995 kisha botuar një vështrim timin për Kartën e Medinës¹, nuk pretendohej me të të thuhej diçka e re përtej asaj që ishte thënë në literaturën, të cilën asokohe e kishim në dispozicion dhe të cilën e kishim shfrytëzuar.

Mirëpo, kjo punë rezultoi si një përpjekje e suksesshme për t'i dhënë jehonë Kartës së Medinës aq sa më pastaj do të bëhej si temë diskutimi edhe në qarqe akademike dhe u shtuan shkrimet në gjuhën shqipe për të, duke e vlerësuar, duke e komentuar dhe duke e analizuar nga aspekte të ndryshme. Madje, teksti integral i Kartës që përkthyer më shumë se një herë.

Dy janë arsyt kryesore pse ai shkrim i botuar para më shumë se dy dekadash, tërhoqi vëmendjen e lexuesve:

E para, sepse deri asokohe për Kartën e Medinës, me dijen tonë, nuk ishte shkruar në gjuhën shqipe, as në revistat e

¹ Resul Rexhepi, *Karta e Medinës (Es-Sahife) ose Kushtetuta e parë e shoqërisë islame*, në: "Edukata islame", nr. 58-59, Prishtinë, 1996, f. 55-75.

para islame në gjuhën shqipe, siç ishin “*Zani i Naltë*” (1923-1938), dhe “*Kultura islame*” (1939-1945) etj., dhe as në ndonjë botim të veçantë që bënte fjalë për historinë islame. Për Kartën e Medinës, nuk ishte shkruar as në botimet që dilyn në Kosovë. Për Kartën e Medinës, dhe kjo tingëllon si e pabesueshme, por është e vërtetë, jo se kishim dëgjuar edhe në ligjëratat nëpër medresetë tona ose edhe në qarqet e ulmave të vendit.

Por a thua përse Karta e Medinës nuk kishte gjetur vend në literaturën islame në gjuhën shqipe dhe nuk ishte përfshirë në plaprogramet e lëndës së Historisë islame në medrese?

Mendojmë se kjo ka ndodhur për dy arsye, të cilat kanë ekzistuar edhe përtej hapësirës shqiptare.

E para, Karta e Medinës deri relativisht vonë, nuk është trajtuar me theks të veçantë as nga autorë të tjerë të botës islame, ta zëmë në literaturën në gjuhë arabe. Me sa dimë është studiuesi Muhamed Hamidullahu ai i cili i pari e ka studiuar këtë dokument me rëndësi, dhe i cili i përmend edhe disa shkaqe se përse ky dokument nuk ishte i njohur ndër myslimanët, e që është edhe arsyeja *e dytë* se përse nuk ka shkrime edhe në gjuhën shqipe.

Dr. Muhamed Hamidullahu thotë se: “Është interesante të ceket se kësaj Karte, nuk i kanë kushtuar kujdes meritore as kronikët e *Sires* dhe as hulumtuesit e rregullimit shtetëror të *el-Ummes* dhe fitohet përshtypja se disi është lënë pas dore. Ndoshta një prej shkaqeve për një gjë të tillë mund të jetë se i vetmi tekst i Kartës deri tek ne ka arritur përmes Muhamed b. Is'hak b. Jesarit (vdiq 150/667), ndër autorët e njohur të *Sires*, ndaj të cilit muhaddithinët e kohës së tij nuk kanë pasur

ndonjë simpati, saqë, me një rast, ai ka pasur mosmarrëveshje me transmetuesin e njohur të haditheve - Enes bin Malikun, sepse ishte akuzuar për pasiguri në njëfarë sjellje të tij, e që, s'do mend, ka ndikuar që muhaddithinët e mëvonshëm të dyshojnë në besueshmërinë e tekstit të Kartës.

Çështja tjetër, e cila ka ndikuar në qëndrim rezistues të muhaddithinëve dhe shumicës së historianëve ndaj kësaj Karte është se ky tekst, të cilin e transmeton Ibni Is'haku, ka arritur nga ekzemplarët burimorë, të cilët kanë qenë në duar të pasardhësve të hazreti Aliut - Muhammed el-Bekir b. Xhafer Es-Sadik, imamit të gjashtë të shiijve dhe Abdullah b. El-Hasan b. Ali b. Ebi Talibit. Nga ky i fundit, Ibni Is'haku e ka marrë tekstin e tij të Kartës, ngase ka qenë mjaft i afërt me të. Gjithashtu, edhe rrethanat politike në shtetin islam gjatë shekujve të parë të hixhretit kanë ndikuar që Karta të mos paraqitet në opinion. Lidhur me këtë ekzistojnë dy shkaqe themelore:

a) Në kohën e sundimit Emevit, mbase edhe atij Abasid, pushteti e konsideronte të padëshirueshëm çfarëdo dokument, i cili vinte përmes Ali-Bejtit, gjegjësisht familjes së Ali b. Ebi Talibit dhe bashkëshortes së tij Fatimesë, së bijës së Muhammedit (a.s.), ngase një pjesë e mirë e botës së atëhershme myslimane konsideronte se pikërisht pasardhësit e tyre kanë pasur më shumë të drejtë në hilafet dhe në udhëheqjen e el-Ummes nga të tjerët.

b) Teksti i Kartës përmban parime të një politike të fortë dhe të marrëdhënieve të drejta shoqërore, me mjaft liri e demokraci, gjë që nuk ka shkuar në favor të emevijve, e edhe të halifeve dhe pushtetmbajtësve të dinastisë abaside, të cilët

pushtetin e tyre e kanë ndërtuar në centralizëm, e që pikërisht ishte në kundërshtim nga ai në Kartë.

Me gjithë këto që u thanë, tërë masat kritike historike vërtetojnë saktësinë dhe autenticitetin e tekstit të Kartës. Për këtë tregon stili në të cilin Karta është shkruar dhe përputhshmëria e ngjarjeve, të cilat kanë ndodhur në Medinë në kohën e Pejgamberit a.s.. Vetë Pejgamberi a.s. i ka dëshmuar shumë herë disa pjesë të përmbajtjes së saj. Saktësinë e saj e kanë pranuar edhe shumë hulumtues bashkëkohorë të shoqërisë Islame në Lindje dhe në Perëndim.

Dhe arsyeja e **dytë**, se pse ai shkrim yni ishte pritur mirë ishte fakti se kishim përkthyer komplet Kartën e Medinës dhe krahas përkthimit të neneve të saj, kishim sjellë edhe tekstin në gjuhën arabe, që pa dyshim ia shtonte vlerën shkrimit.

Sot, fatmirësisht, sikurse thamë, janë shkruar e përkthyer shumë punime ku Karta e Medinës trajtohet qoftë si e vetme apo në kuadër të Sires së Pejgamberit a.s.. Në këtë drejtim është bërë mjaft dhe për këtë dëshmi është edhe organizimi i qëlluar i kësaj Konference nga Bashkësia Fetare Islame e Republikës së Maqedonisë. Prandaj, tani e tutje, mendoj unë, Karta e Medinës ka nevojë të trajtohet dhe të kundrohet përtej aspektit historik, pra nga aspekti krahasimtar me kartat e tjera, pastaj nga aspekti i nevojës përse duhet ta dimë, ta njohim dhe ta studiojmë dhe analizojmë Kartën e Medinës sot, për se ajo sot është aktuale dhe çfarë mund të mësohet dhe çfarë mund të nxirret prej saj.

Rëndësia e studimit të Kartës për ne qëndron edhe në faktin se ajo nuk paraqet aspak dyshim se shoqëria e parë islame në kohën e Pejgamberit a.s. ka qenë e bazuar në themelet e

kushtetutës dhe të ligjeve. Ajo nuk ishte një shoqëri pa ligje, ku dominonte anarkia, dhuna e padrejtësitë. Vetë Muhamedi a.s. ka punuar seriozisht që bashkësia e tij të jetojë në themele të qarta ligjore, ku në mënyrë eksplicite do të dihen të drejtat dhe obligimet e secilit anëtar të saj. Për të ndodhur kjo, sigurisht duhej një dokument i shkruar dhe jo vetëm në formë verbale. Pejgamberi a.s. në këtë drejtim ka qenë i vendosur dhe ka kërkuar që për palët e përfshira në marrëveshje, të ketë një dokument të shkruar. Kjo është domethënëse dhe duhet vënë në pah.

Shkaqe të sigurta të dobësimit të bashkësive-shoqërive islame, në periudhën pas Pejgamberit a.s. dhe katër halifëve të parë po edhe më vonë, mund të konsiderohen, përveç të tjerash, edhe ajo se shumë shtetarë në sendërtimin e sistemeve shtetërore, të cilët kanë qenë të detyruar të kujdesen për myslimanët, e kanë lënë anash anën ligjore dhe kushtetutare.

Ose, edhe nëse e kanë bërë, e kanë bërë në mënyrë selektive, duke mos i përfshirë të gjithë, ose duke anashkaluar “*të tjerët*”.

Pa ligje e rregulla të qarta të cilat përcaktojnë të drejtat dhe obligimet e udhëheqësve shtetërorë dhe shtetasve, nuk mund të ketë ekzistencë për asnjë shoqëri e as bashkësi të civilizuar.

Allahu xh.sh. i ka krijuar të gjithë njerëzit të barabartë, të gjithë ata janë bijtë e Ademit a.s. dhe Havasë. Për këtë flasin shuam ajete kuranore, si p.sh. ajeti i 13-të i kaptinës “el-Huxhurat”, në të cilin thuhet:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“O njerëz! Ne vërtetë ju krijuam ju prej një mashkulli dhe një femre dhe ju bëmë popuj e fise për ta njohur njëri-tjetrin. Më i nderuari prej jush tek Allahu është ai që i frikësohet më shumë Atij. Vërtet, Allahu është i Gjithëdijshëm dhe me çdo gjë hollësisht i njohur.”

(Huxhurat, 13)

Prandaj, në çështje ditore, në raporte fqinjësore e interesa reciproke, të gjithë njerëzit si qenie, janë të varur nga njëri-tjetri ashtu siç na ka krijuar Allahu xh.sh., dhe se diversiteti është një domosdoshmëri që u mundëson njerëzve të njihen dhe të integrohen. Këtë e kishte parasysh edhe Pejgamberi a.s. dhe pavarësisht besimit, racës dhe prejardhjes, ai hartoi një marrëveshje të shkruar, ku secilit prej banorëve të qytet-shtetit të Medinës do t’i njihej dhe do t’i sigurohej e drejta e vet.

Karta e Medinës përcjell porosi për myslimanët ndaj njëri-tjetrit dhe të myslimanëve dhe jomyslimanëve ndaj njëri-tjetrit, që pa mëdyshje janë porosi kuranore, sepse me Kartën e Medinës ishin rregulluar të drejtat e komunitetit mysliman dhe të drejtat e komunitetit mysliman me “të tjerët”, në këtë rast me hebrenjtë dhe të krishterët që gjendeshin në qytetin-shtetin e Medinës.

Dhe meqë përmbajtja e Kartës së Medinës është hartuar me iniciativën dhe me praninë e Pejgamberit a.s., ajo ka edhe karakter hyjnor, prandaj dhe karakteri i saj mësimor dhe si model është i përhershëm.

Kur bota sot po kalon nëpër periudha të ngatërresave, paragjytimeve, refuzimeve, luftërave, dhunës e padrejtësive, Karta e Medinës është një shembull që duhet të merret parasysh dhe të përdoret si referencë në shqyrtimin e rrethanave të sotme në mbrojtje të individit, komunitetit dhe shoqërisë dhe vlerave të tjera të përbashkëta. Karta e Medinës e promovon drejtësinë, bashkëjetesën, tolerancën, mirëkuptimin ndaj tjetrit, e njeh dhe e respekton diversitetin.

Karta e Medinës konsiderohet me të drejtë si kushtetuta e parë në Islam që rregullon të drejtat, obligimet dhe raportet qytetare mes myslimanëve e jomyslimanëve dhe duhet të merret në konsideratë nga studiuesit e ligjeve pozitive për të drejtat e njeriut, të drejtat e pakicave, të drejtat e emigrantëve, etj.; ajo është gjithashtu një dokument i jashtëzakonshëm historik, politik dhe ligjor, i cili promovon ndërgjegjen shtetërore të Umetit, solidarizimin shoqëror, unitetin politik, mbrojtjen e përbashkët etj.

Kjo, sepse, ndonëse Karta e Medinës nuk ka shumë nene, ajo nuk është një akt i thjeshtë; ajo është një dokument me një përmbajtje të thellë dhe gjithëpërfshirëse dhe me norma të rëndësishme ligjore, të cilat mund të ndahen në katër grupe kryesore:

I. Neni i parë i Kartës fletë për themelimin e Bashkësisë Myslimane, e cila paraqet një tërësi fetare, politike, shoqërore e ekonomike, të veçantë dhe të pavarur nga bashkësitë e tjera. Kjo bashkësi përbehej nga myslimanët e migruar nga Meka, nga myslimanët e Medinës si dhe nga jomyslimanët, të cilët i pranojnë dispozitat e Kartës. Kjo bashkësi, gjithashtu, është me tipare të veçanta, nuk mbështetet dhe nuk i

përngjan asnjërës që ekziston në botë (*Neni 2*). Ajo ua njej të drejtat e barabarta të gjithë anëtarëve të saj, sidomos gjatë kohës së luftës (nenet 16, 17, 18). Me nen të veçantë (*Neni 18*) hebrejve u lihet mundësia që t'i bashkohen kësaj organizate politike dhe në parime të barabarta dhe të ndihmesës së ndërsjellë. Ky dokument shënon hap të rëndësishëm përpara edhe në pikëpamje juridike, ngase këto çështje i janë lënë bashkësisë, gjegjësisht pushtetit qendror. Secili qytetar është i obliguar të ndihmojë zbatimin e drejtësisë, qoftë ajo edhe në dëm të fisit të tij ose të anëtarëve me të afërm të familjes (*Neni 13*). Sipas Kartës, ndalohej mbrojtja ose ofrimi i ndihmës vrasësit (*Neni 26*). Shoqëria Islame (el-Umme), është një shoqëri, të cilën tash e karakterizon një lidhje e fortë e bashkësisë së besimtarëve, nuk lejohet që dikush ta mbyjë besimtarin e pafajshëm për jobesimtarin-kafirin, e as që t'i ndihmojë këtij të fundit kundër besimtarit (*Neni 6*). Secili fis do të jetë i pavarur në realizimin dhe në zbatimin e kësaj Kushtetute (nenet 4-11) dhe se lidhja fisnore nuk është më vetëm ajo nga lindja ose afërsia e gjakut, por ajo tash është organizatë vullnetare dinamike, siç ishte rasti i të emigruarve nga Meka, të cilët edhe pse burimisht u përkisnin fiseve të ndryshme, madje edhe me prejardhje joarabe, krijuan lidhje të reja "fisnore", gjë që ishte e paprecedentë në botë. Sa u përket mbrojtjes e sigurisë, sipas kartës së Medinës paqja është e pandarë (*Neni 19*), ndërkaq, obligimi ushtarak i njëjtë për të gjithë (*Neni 20*). Si myslimanëve ashtu edhe jomyslimanëve u është ndaluar ofrimi i çfarëdo ndihme qoftë kurejshiteve, atëbotë të vetmeve armiq të myslimanëve (23). *Neni*

28 precizon se Muhamedi a.s. është gjykatësi suprem, pavarësisht se për çfarë mospajtimi os konflikti është fjala.

II. Në vazhdim të Kartës (nenet 25-53), bëhet fjalë për bashkimin e grupeve hebreje shoqërisë islame dhe kjo në bazë të parimeve të aleancës dhe pjesëmarrjes në mbrojtje të atdheut të përbashkët. Sipas neneve 29 e 30 të Kartës, kuptohet se *el-Ummeja* i ka konsideruar grupacionet hebreje, të cilët kanë ngelur në Medinë, aleatë të vet. U ka lejuar pjesëmarrjen në luftë me myslimanët për ta mbrojtur qytetin.

Fiset hebreje të përmendura në Kartë janë bërë pjesë e *el-Ummes*, ata gëzojnë të drejtën që lirisht t'i shprehin bindjet e tyre fetare. Nëse ndokush prej tyre bën kundërvajtje-mosrespektim të ligjit, dënimin e bart vetëm ai ose familja e tij e ngushtë e jo edhe të tjerët.

III. Pjesa e tretë e Kushtetutës (nenet 54-63) përmbajnë dispozita të rëndësishme për shoqërinë islame dhe atdheun e tyre. Marrëdhëniet e një fqinjësie të mirë e në mënyrë reciproke u kushtohet kujdes meritore (nenet 54-55), ndërkaq ndalohet tejkalimi i pragut të tjetrit, përveçse me lejen e pronarit (*Neni 56*).

Kushtetuta kërkon që, në rast të konfliktit ndërmjet anëtarëve të *el-Ummes* dhe nënshkruesve të saj, i duhet drejtuar Pejgamberit a.s. në mënyrë që të mos shkaktohet përçarje (nenet 57-58).

Në nenet e tjera dominon çështja e marrëdhëniet të nënshkruesve të Kushtetutës me kundërshtarët kurejshit. *Neni 63* bën ndarjen e obligimeve të banorëve të Medinës për mbrojtjen e qytetit, kështu secili grupacion dhe anëtar i tij obligohet me mbrojtjen e asaj pjese të qytetit në të cilën banojnë.

IV. Në pjesën e katërt të kësaj Kushtetute (nenet 64-70) bëhet fjalë për disa norma ligjore për të cilat është arritur pajtueshmëri. Disa nene (65-70) përmbajnë norma etike e dispozita ligjore në frymën e të cilave duhet të zhvillohet praktika.

Si përfundim, mund të themi se Karta e Medinës nuk është një akt i thjeshtë, gjegjësisht dëshira e një ane (pale), por është bërë në baza më të shëndosha të shqyrtimit demokratik dhe diskutimeve të strukturave të interesuara të qytetit të Medinës me rrethinë. Si dokument, kjo Kartë, nuk është imponuar ose dhuruar nga sunduesi i atyre që i ka nën sundim.

Po ashtu themi se, pa ligje e rregulla të qarta, të cilat përcaktojnë të drejtat dhe obligimet e udhëheqësve shtetërorë dhe shtetasve, nuk mund të ketë ekzistencë normale për asnjë shoqëri e as bashkësi të civilizuar. Historikisht është vërtetuar se shoqëritë njerëzore të cilat i kanë respektuar ligjet dhe rregullat e tyre kanë prosperuar dhe organizimin e jetës së tyre e kanë pasur më të mirë e jetesën më të lumtur.

Dhe fare në fund, po e sjellim tekstin në gjuhën arabe dhe të përkthyer në gjuhën shqipe të Kartës së Medinës, me shpresë se kështu do t'u bëhet më e qartë lexuesve përmbajtja dhe nenet e kësaj Karte.

Teksti arabisht:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذا كتاب من مُحمد النبي بين المؤمنين والمسلمين من قريش و أهل يثرب
و من تبعهم

فلحق بهم وجاهد معهم

الجزء الاول من الوثيقة

إنهم أمة واحدة من دون الناس - مادة ١

المهاجرون من قريش على ريعتهم يتعاقلون بينهم وهم يقدون عانيها

بالمعروف والقسط بين المؤمنين- مادة ٢

وبنو عوف على ريعتهم يتعاقلون معاقلهم الأولى، وكل طائفة تفدى عانيها

بالمعروف والقسط بين المؤمنين- مادة ٣ وبنو الحارث (من الخزرج) على

ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ٤

وبنو ساعدة على ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ٥

وبنو جشم على ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ٦

وبنو النجار على ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ٧

وبنو عمرو بن عوف على ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ٨

وبنو النبيت على ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ٩

وبني الأوس على ريعتهم ... الى اخره مثل السابقة- مادة ١٠

وأن المؤمنين لا يتركون مفرحاً بينهم أن يعطوه بالمعروف في فداء أو عقل-

مادة ١١

وأن لا يخالف مؤمن مولى مؤمن دونه- مادة ١٢

مادة ١٣- وأن المؤمنين المتقين أيديهم على كل من بغى منهم أو ابتغى
دسيعة ظلم أو إثماً أو عدواناً أو فساداً بين المؤمنين، وأن أيديهم عليه
جميعاً ولو كان ولد أحدهم

ولا يقتل مؤمن مؤمناً في كافر- مادة ١٤

مادة ١٥ ولا ينصر كافراً على مؤمن

وأن ذمة الله واحدة يجير عليهم أدانهم- مادة ١٦

أن المؤمنين بعضهم موالي بعض دون الناس- مادة ١٧
وأنه من تبعنا من يهود فإن له النصر والأسوة غير مظلومين ولا متناصر

عليهم - مادة ١٨

وأن سلم المؤمنين واحدة لا يسالم مؤمن دون مؤمن في قتال في سبيل الله إلا

على سواء وعدل بينهم- مادة ١٩

وأن كل غازية غزت معنا يعقب بعضهم بعضاً - مادة ٢٠

وأن المؤمنين يبئ بعضهم عن بعض بما نال دماؤهم في سبيل الله - مادة ٢١

وأن المؤمنين المتقين على أحسن هدى وأقومه - مادة ٢٢

وأنه لا يجير مشرك مאלاً لقريش ولا نفساً ولا يحول دونه على مؤمن- مادة ٢٣

وأنه من اعتبط مؤمناً قتلاً عن بينة فإنه قود به إلا أن يرضى ولى المقتول-

مادة ٢٤

وأن المؤمنين عليه كافة لا يحل لهم إلا قيام عليه- مادة ٢٥

وأنه لا يحل لمؤمن أقر بما في هذه الصحيفة وآمن بالله واليوم الآخر أن ينصر

محدثاً أو يؤويه - مادة ٢٦

وأنه من نصره أو أراه فإن عليه لعنة الله وغضبه يوم القيامة ولا يؤخذ منه

صرف ولا عدل- مادة ٢٧

وأنكم مهما اختلفتم فيه من شيء فإن مرده إلى الله وإلى محمد - مادة ٢٨

الجزء الثاني من الوثيقة

وأن اليهود ينفقون مع المؤمنين ما داموا محاربين - مادة ٢٩

وأن يهود بني عوف أمة مع المؤمنين لليهود دينهم وللمسلمين دينهم مواليهم

وأنفسهم - مادة ٣٠

إلا من ظلم أو أثم فإنه لا يوتغ إلا نفسه وأهل بيته- مادة ٣١

وأن لليهود بني النجار مثل ما لليهود بني عوف. - مادة ٣٢

وأن لليهود بن الحارث مثل ما لليهود بني عوف. - مادة ٣٣

وأن لليهود بني ساعدة مثل ما لليهود بني عوف.- مادة ٣٤

وأن لليهود بني جشم مثل ما لليهود بني عوف. - مادة ٣٥

وأن لليهود بني الأوس مثل لليهود بني عوف. - مادة ٣٦

- وأن لليهود بني ثعلبة مثل ما لليهود بني عوف - مادة ٣٧
- إلا من ظلم وأثم فإنه لا يوتغ إلا نفسه وأهل بيته- مادة ٣٨
- وأن جفته-بطن من ثعلبة-كأنفسهم. - مادة ٣٩
- وأن لبني الشطبية مثل ما لليهود بني عوف- مادة ٤٠
- وأن البر دون الإثم- مادة ٤١
- وأن موالى ثعلبة كأنفسهم.- مادة ٤٢
- وأن بطانة يهود كأنفسهم. - مادة ٤٣
- وأنه لا يخرج منهم أحد إلا بإذن مُجَّد. - مادة ٤٤
- وأنه لا ينحجز على ثأر جرح - مادة ٤٥
- وأنه من فتك فبنفسه وأهل بيته إلا من ظلم- مادة ٤٦
- وأن الله على أبر هذا- مادة ٤٧
- وأن على اليهود نفقتهم وعلى المسلمين نفقتهم- مادة ٤٨
- وأن بينهم النصر على من حارب أهل هذه الصحيفة- مادة ٤٩
- وأن بينهم النصح والنصيحة والبر دون الإثم- مادة ٥٠
- وأنه لا يأثم أمره بحليفه - مادة ٥١
- وأن النصر للمظلوم- مادة ٥٢
- وأن اليهود ينفقون مع المؤمنين ما داموا محاربين - مادة ٥٣

الجزء الثالث من الوثيقة

- وأن يثرب حرام جوفها لأهل هذه الصحيفة. - مادة ٥٤
- وأن الجار كالنفس غير مضار ولا آثم. - مادة ٥٥
- وأن لا تجار حرمة إلا بإذن أهلها. - مادة ٥٦
- وأنه ما كان بين أهل هذه الصحيفة من حدث أو اشتجار يخاف فساد
- فإن مرده إلى الله وإلى محمد رسول الله - مادة ٥٧
- وأن الله على أتقى ما في هذه الصحيفة وأبره. - مادة ٥٨
- وأن لا تجار قريش ولا من نصرها. - مادة ٥٩
- وأن بينهم النصر على من دهم يثرب. - مادة ٦٠
- وإذا دعوا إلى صلح يصالحونه ويلبسونه فإنهم يصالحونه ويلبسونه - مادة ٦١
- وأنهم إذا دعوا إلى مثل ذلك فإنه لهم على المؤمنين إلا من حارب في الدين-
- مادة ٦٢
- على كل أناس حصتهم من جانبهم الذي قبلهم - مادة ٦٣

الجزء الرابع من الوثيقة

- وأن يهود الأوس مواليهم وأنفسهم لأهل هذه الصحيفة مع البر المحض من
- أهل هذه الصحيفة - مادة ٦٤
- وأن البر دون الإثم - مادة ٦٥
- لا يكسب كاسب إلا على نفسه - مادة ٦٦

وَأَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ أَصْدَقَ مَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ وَأَبْرَهُ - مَادَّة ٦٧

وَأَنَّهُ لَا يَحُولُ هَذَا الْكِتَابُ دُونَ ظَالِمٍ أَوْ آثِمٍ - مَادَّة ٦٨

وَأَنَّهُ مَنْ خَرَجَ آمِنًا وَمَنْ قَعَدَ آمِنًا بِالْمَدِينَةِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ أَوْ آثَمَ - مَادَّة ٦٩

وَأَنَّ اللَّهَ جَارٌ لِمَنْ بَرَّ وَاتَّقَى، وَتُحَمَّدُ رَسُولَ اللَّهِ - مَادَّة ٧٠

Teksti i përkthyer në gjuhën shqipe i Kartës së Medinës:
Me Emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit!

Ky është akt i Pejgmaberit Muhamed, i lidhur ndërmjet besimtarëve myslimanë kurejshitë (emigrantë - v.p.) dhe banorëve të Jethribit (vendasve- v.p.) si dhe pasuesve që u bashkohen dhe luftojnë bashkë me ta.

PJESA E PARË

Neni 1

Ata përbëjnë një tërësi (umme -v.p.) të veçantë.

Neni 2

Emigrantët kurejshitë (muhaxhirinët-v.p.) tubojnë kontributin sipas traditës së mëparshme për të paguar gjaqet dhe për blerjen (e njerëzve të tyre) të zënë robër në frymën e bamirësisë dhe të drejtësisë ndërbesimtare.

Neni 3

Edhe Benu Aufët si deri më tash do të tubojnë kontributin dhe pagesën e gjaqeve. Çdo bashkësi drejtësisht dhe me bamirësi ndërbesimtare do të paguajë blerjen e robërve të ve.

Neni 4

Edhe Benu Harithajt njëjtë do të veprojnë ... (si në nenin paraprak).

Neni 5

Njëjtë edhe Benu Saidajt ... (si në nenin paraprak).

Neni 6

Gjithashtu edhe Benu Xhushemajt ... (si në nenin paraprak).

Neni 7

Po ashtu edhe Nexharajt ... (si në nenin paraprak).

Neni 8

Po ashtu edhe Benu Amër bin Aufajt ... (si në nenin paraprak).

Neni 9

Po ashtu edhe Benu Nebitajt ... (si në nenin paraprak).

Neni 10

Po ashtu edhe Benu Ausajt ... (si në nenin paraprak).

Neni 11

Besimtarët nuk do të lënë me ngarkesë borxhi asnjë anëtar të tyre dhe me mirësi do t'i ndihmojnë që ta paguajë gjakun ose dëmshpërblimin.

Neni 12

Asnjë besimtar nuk do të bashkohet me zotërinë (meulan) e ndonjë besimtari tjetër në dëm të këtij të fundit. (sipas versionit tjetër: Asnjë besimtar nuk do të kundërshtojë zotërinë e ndonjë besimtari tjetër, në dëm të tij).

Neni 13

Besimtarët e devotshëm duhet të jenë kompaktë kundër tiranit ose atij që bën padrejtësi, krim, mëkat, armiqësi ose ngatërresë në mes besimtarëve. Kundër tij do të jenë të gjithë, po edhe në qoftë ai fëmija i ndonjërit prej tyre.

Neni 14

Besimtari nuk guxon ta mbysë besimtarin për shkak të jobesimtarit.

Neni 15

Nuk guxon t'i ndihmojë jobesimtarit kundër besimtarit.

Neni 16

Vërtet mbrojtja e Allahut është një (e pandarë për të gjithë), edhe besimtari më i thjeshtë mund të ofrojë mbrojtje.

Neni 17

Besimtarët, vërtet, janë ndihmues ndërmjet vete nga të tjerët.

Neni 18

Ata hebrenj, të cilët na bashkohen (pasojnë rrugën tonë-v.p.) meritojnë ndihmën dhe përkrahjen tonë. Askush nuk do t'i dëmtojë dhe a që do t'i ndihmojë kujt kundër tyre.

Neni 19

Për besimtarët paqja është një (e përbashkët) dhe së asnjë besimtar nuk mund paqe (pa pëlqimin e të tjerëve- v.p.) në luftë për rrugën e Allahut, përveç nëse të gjithë drejtësisht pajtohen për të.

Neni 20

Të gjitha aradhat, të cilat bashkëluftojnë me ne, duhet të ndihmohen bashkërisht me mjete luftarake.

Neni 21

Besimtarët paguajnë gjakun e njëri-tjetrit nëse kanë derdhur gjak duke luftuar në rrugë të Allahut.

Neni 22

Besimtarët e devotshëm shkojnë rrugës më të drejtë dhe më të qëndrueshme.

Neni 23

Nuk lejohet që idhujtari (medinas) t'i ofrojë ndihmë materiale e personale kurejshitëve dhe as që ta pengojë besimtarin në luftë kundër tyre (kurejshitëve).

Neni 24

Nëse ndokush e mbyt besimtarin pa shkas, ai i nënshtrohet ligjit të dënimit, përveç nëse mbrojtësi (veliu) i të mbyturit pajtohet ndryshe.

Neni 25

Kundër tij do të jenë të gjithë besimtarët dhe atyre nuk u lejohet tjetër vendim, përveç zbatimit të dënimit (të sanksionuar).

Neni 26

Asnjë besimtari që ka pëlqyer (nënshkruar) atë që përmban kjo Kartë, i cili i beson Allahut dhe Ditës së Gjykimit, nuk i lejohet ta ndihmojë vrasësin e as t'i ofrojë strehim.

Neni 27

Kush e ndihmon vrasësin ose e mbron atë, mallkimi i Allahut dhe hidhërimi i Tij qoftë mbi të në Ditën e Gjykimit! Me të nuk ka komunikim moral as material.

Neni 28

Ju, për çfarëdo mosmarrëveshje ndërmjet vete, drejtoheni Allahut të Gjithëfuqishëm dhe Muhamedit.

PJESA E DYTË

Neni 29

Hebrenjtë do t'i ndajnë shpenzimet së bashku me besimtarët derisa të jenë (aleatë-v.p.) në luftë.

Neni 30

Hebrenjtë e fisit Beni Auf janë një bashkësi me besimtarët. Hebrenjtë ndjekin fenë e vet, kurse myslimanët fenë e vet. Kjo vlen për vetë ata dhe për përfaqësuesit e tyre (mevalitë).

Neni 31

E kush ushtron dhunë ose bën mëkat, ai, në të vërtetë, dëmton vetveten dhe familjen e tij.

Neni 32

Hebrenjve të Benu Nexhxharëve u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 33

Hebrenjve të Benu Harithajve u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 34

Hebrenjve të Benu Saadetes u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 35

Hebrenjve të Beni Xhushejmëve u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 36

Hebrenjve të Benu Evsajve u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 37

Hebrenjve të Benu Thalebeve u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 38

Përveç atij që ushtron dhunë ose bën mëkat, ai dëmton vetveten dhe familjen e tij.

Neni 39

Xhefnët janë nga barku i fisit Thalebve, andaj për ta vlej-
në ato që vlejnjë për thalebet.

Neni 40

Hebrenjve të Benu Shutejbes u takojnë të drejtat njësoj si edhe hebrenjve të Benu Aufit.

Neni 41

Duhet (të gjithë) t'u përmbahen rregullave dhe të mos i shkelin ato për të bërë mëkat.

Neni 42

Përfaqësuesit (mevalitë) e Thalebës janë sikur ata (pra, sikurse fisi Thalebe në çdo aspekt -v.p.).

Neni 43

Personat, që pranohen nga hebrenjtë (në radhët e tyre) janë sikurse vetë hebrenjtë.

Neni 44

Asnjëri nga këta nuk mund t'u bashkohet (ekspeditave myslimane-v.p.) përveçse me lejen e Muhamedit.

Neni 45

Nuk ndalohet hakmarrja për plagët e shkaktuara.

Neni 46

Atij që i mbytet, dënimi i kanoset atij dhe (anëtarëve të) familjes së tij, përveç nëse i është bërë padrejtësi.

Neni 47

Allahu garanton zbatimin e kësaj Konvente.

Neni 48

Hebrenjtë i bartin shpenzimet e veta, kurse myslimanët të vetat.

Neni 49

Le të ndihmohen ndërmjet vete kundër armikut të kësaj Karte.

Neni 50

Ndërmjet (nënshkruesve) le të mbretërojnë për zemërsia, miqësia e harmonia e jo dhuna.

Neni 51

Asnjëri nuk guxon t'i shkaktojë dëm aleatit të tij.

Neni 52

Të dëmtuarit i duhet ndihmuar.

Neni 53

Hebrenjtë i bartin shpenzimet e luftës së bashku me myslimanët përderisa janë aleatë.

PJESA E TRETË

Neni 54

Brendia (lugina) e qytetit të Jethribit është e shenjtë për nënshkruesit e kësaj Karte.

Neni 55

Fqinji (ose ai që e ke në mbikëqyrje - v.p.) duhet trajtuar njësoj sikur e trajton vetveten, pa e dëmtuar e keqtrajtuar atë.

Neni 56

Askush nuk mund ta mbrojë dikë pa lejen e familjes së tij.

Neni 57

Për të gjithë përçarjet e mospajtimet ndërmjet nënshkruesve të kësaj Karte, për të cilat ekziston frika se mund të shkaktojnë ngatërresa, u duhet drejtuar Allahut dhe Muhamedit – të Dërguarit të Allahut.

Neni 58

Allahu garanton në mënyrën më të mirë e më të sigurt atë që përmban kjo Kartë.

Neni 59

Nuk bën t'u ofrohet ndihmë as mbrojtje Kurejshitëve e as atyre që i mbrojnë ata.

Neni 60

Ndërmjet tyre (nënshkruesve) duhet të bëhet ndihmesë kundër atyre që sulmojnë Jethribin.

Neni 61

Nëse prej tyre (hebrenjve) kërkohet paqe me ta (armikun), që do ta respektojnë, ata duhet ta pranojnë paqen dhe ta respektojnë atë.

Neni 62

Nëse ata (hebrenjtë) kërkojnë të njëjtën gjë nga besimtarët, detyrë e myslimanëve është që ta pranojnë paqen, përveç në rast lufte për shkak të fesë (besimit)

Neni 63

Secili prej tyre e ka detyrë mbrojtjen e qytetit në rast sulmi nga armiku.

PJESA E KATËRT**Neni 64**

Zbatimi i përpiktë i kësaj Karte i obligon hebrenjtë e Evsit dhe përfaqësuesit e tyre dhe ata me të cilët ka të bëjë.

Neni 65

Ai që nuk i përmbahet kësaj Karte, i sjell dëm vetvetes.

Neni 66

Kundërvajtësi i sjell dëm vetvetes.

Neni 67

Allahu është garantuesi më i sinqertë dhe më i fuqishëm për atë që përmban kjo Kartë.

Neni 68

Kjo Kartë nuk ndërmjetëson ndërmjet (dënimit) të tiranit ose kundërvajtësit (në mesin e nënshkruesve të saj -v.p.).

Neni 69

Ai që del nga qyteti (Medina -v.p.) për të shkuar në luftë, si dhe ai që qëndron në të, do të jenë të mbrojtur (siguruar), përveç atij që bën dhunë e kundërvajtje (mëkat).

Neni 70

Allahu dhe Pejgamberi i Tij do ta mbrojnë atë që më së miri e respekton dhe i përmbahet kësaj Karte.”

Literatura:

- Muhammed Hamidullah, *Muhammed a.s. - život i djela*, vëll. I-II, botoi: Kryesia e BI e BeH, Kroacisë e Sllovenisë, Sarajevë, 1983.
- Grup autorësh, *Muhammedi a.s. - vështrim bashkëkohor*, botoi: El-Muessesetu 'l-'arabijjetu li ed-dirâsâti ven-neshr, Bejrut, Liban, 1972.
- 'Abdusselâm Hârûn, *Tehdhîb Sîret Ibn Hishâm*, botoi, Dâr ef-fîkr, pa vit dhe vend botimi.
- Nijaz Šukrić, *Povjest islamike kulture i civilizacije*, Sarajevë, 1989.
- Dr. Muhammed es-Sejjid 'Abdulmexhîd 'Ulvân, *Istilhâmu ed-durûs es-Semijje min es-Sîreti en-Nebevijjeti*, Kajro, 1994.
- Resul Rexhepi, *Karta e Medinës (Es-Sahife) ose Kushtetuta e parë e shoqërisë islame*, në: "Edukata islame", nr. 58-59, Prishtinë, 1996, f. 55-75.

Dr. Orhan BISLIMAJ

DOMETHËNIA AKAI DOLOGJIKE E FRAZËS "MASHALLAH"

Hyrje

Fraza "Mashallah", ka gjetur përdorim mjaft të shpeshtë në të folmen e besimtarëve islamë. Ajo, është e tillë, jo vetëm ndër shqiptarë, por në nivel të botës islame, në përgjithësi. Prandaj, në këtë punim, do të flasim për domethënien e saj e për referencë bazike do ta kemi ajetin (citatën) nga Kurani famëlartë, si në vijim:

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ۖ

إِنْ تَرَىٰ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾

"E pse ti kur hyre në kopshtin tënd nuk the: "Mashallah, la kuv-vete il-la bil-lah" - Kjo është prej Allahut, asgjë nuk ndodh veçse me fuqinë e vullnetin e Tij), për sa kohë, po më shohësh mua se unë kam më pak sesa ti edhe pasuri e edhe fëmijë!?" (Kurani, El-Kehf, 39).

1. Konteksti i ajetit të Kuranit

1) Ky ajet, pra El-Kehf, 39, është pjesë e një konteksti Kuranor, që flet për debatin e zhvilluar në mes të dy personave, njëri prej tyre besimtar në Krijuesin, por i varfër e tjetri jobesimtar, por i pasur e me shumë fëmijë. Rreth identitetit të tyre, ka disa versione. Citohet se bëhet fjalë për dy vëllezër nga Meka, Abdullah bin Mahzum (besimtar) dhe Esved bin abdil Esed (jobesimtar), rasti i të cilëve është përmendur edhe në suren Es-Saf-fat, nga ajeti 51 e tutje. Një version tjetër thotë se kanë qenë dy vëllezër prej popullit Beni Israil, njëri me emrin Jehudha ose Temliha (besimtar), e tjetri me emrin Beratus ose Kurtush (jobesimtar). Ka edhe mendime të tjera, përfshirë edhe faktin se ka ardhur për Muhamedin a.s. dhe banorët e Mekkes.

2) Mbi të gjitha, sipas komentatorëve të Kuranit, shembulli është adekuat për çdo besimtar dhe jobesimtar. Allahu i Madhërishëm e porosi Pejgamberin a.s. që t'ua tregojë një-rëzve këtë shembull, sepse u bën dobi. Personi jobesimtar, ndihej i fuqishëm e i pamposhtur nga askush, pasi që kishte pasuri të madhe personale (dy kopshte të begatshme, rrush, pemë, hurme, e për midis tyre rridhte edhe lumi), po edhe kishte shumë fëmijë. Në kohërat, kur ka munguar organizimi shtetëror, familjet që kanë pasur pasuri dhe shumë meshkuj, e kanë mbajtur pushtetin në atë vend. Kjo ka qenë prezente deri vonë edhe ndër shqiptarë e, pse jo, edhe sot është prezente aty-këtu. Jobesimtari, aq ndihej i fuqishëm sa nuk mendonte se një ditë mund të përfundojë keq. Kështu që e harroi Krijuesin, e injoroi bëmirësinë e Tij, si dhe lavdërohej para besimtarit të varfër. Ky i fundit, pra besimtari, që kishte ra-

porte shoqërore me të, e vërejtji se këtë katandisje e kishte nga ndjenja e pasurisë, andaj i sugjeroi që të bëhej falënderues ndaj Krijuesit. Sikurse ne, kur i themi dikuj, “dija shyqyrin Zotit!”, ose “bëji sexhde Allahut, ditë e natë!”, për pasurinë që ta ka dhënë! Jobesimtari nuk i dëgjoi këshillat dhe vazhdoi me kryeneçësinë e tij, ashtu sikurse veprojnë disa njerzë edhe nga aktualiteti ynë, duke mos logjikuar se një ditë mund t’i vijë puna ngushtë. Por, ‘Haki hyqmet’, siç thotë populli, një breshër i rreptë nga qielli, ia shkatërroi kopshtet dhe, askush, nuk pati mundësi që ta ndihmonte, madje as fëmijët e tij. Në atë moment, u gjuhëzua para Krijuesit, e pranoi fajësinë e mosbesimit dhe nga mjerimi i thellë, filloi të rropllisë shuplakat e duke klithur: **“...Oh i mjeri unë, të mos i kisha bërë Zotit tim askë shok...!”** (*El-Kehf*, 42)*.¹ Pas kësaj situatë, besimtari iu afrua afër dhe ia rikujtoi këshillën që ia kishte dhënë më herët: **“E pse ti kur hyre në kopshtin tënd nuk the: “Mashallah, la kuv-vete il-la bil-lah”!?”** (*Kurani, El-Kehf*, 39). Domethënë, sikur të thoshte “mashallah”, mbase nuk do të vinte puna deri te shkatërrimi i kopshteve!?

3) Nga analizimi i bisedës së zhvilluar, vërejmë se fraza “Mashallah”, ka ardhur si një sinonim, që rikuptimëson faktin se Allahu është Zot i gjithësisë, Pronar i saj, Krijuesi i mi-

* Përkthimi i ajeteve me disa ndërhyrje përkatëse është marrë nga: *Kuran-i përkthim me komentim në gjuhën shqipe*, përktheu dhe komentoi H.Sherif Ahmeti (r.h.), botimi i Medinës.

¹ Shih: Er-Rrazi, *Mefatihul’l gajbi et-tefsiru’l kebir*, (versioni elektronik), komentimi i ajetit, *El-Kehf*, 42. Po ashtu, shih: El-Kurtubij, *El-Xhamiu liahkami’l Kuran*, (versioni elektronik), komentimi i ajetit *El-Kehf*, 39, sipas www.altafsir.com.

rësive dhe i çdo gjëje, andaj Atij i takon pushteti dhe askujt tjetër. Rrjedhimisht, kushdo që e thotë këtë frazë, përveçse ka shprehur një besim, mirënjohje e falënderim ndaj Krijuesit, në anën tjetër, është i vetëdijshëm se çdo gjë që posedon prej pasurisë, pushtetit e fëmijëve, është në dorën e Allahut dhe mund të përfundojë në moment. Mbi këto premisa, njeriu arrin ta kuptojë pozitën e vet, apo më mirë të themi vogëlsinë e vet kundrejt Krijuesit. Sikundër kësaj, anashkalimi i qëllimshëm i shprehjes “Mashallah”, siç ka bërë jobesimtari, konsiston në injorimin e Allahut për mirësitë që posedojmë. Në njëfarë aspekti, është rivaliteti i hapur ndaj Krijuesit. E, në këtë matje të forcave, njeriu është humbës, absolutisht. Pikërisht këtë epilog, Allahu i Madhërishëm e ka sjellë në këtë ajet Kuranor, për t’ua bërë me dije të gjithë njerëzve se, nëse sillen me arrogancë e mosmirënjohje, siç bëri jobesimtari, do të përfundojnë në degradim të plotë, të varfër, të gjunjëzuar e të dëshpëruar.

2. Domethënia gjuhësore e frazës “Mashallah”

Në vazhdim, para se të kalojmë në pjesën kryesore, le ta sqarojmë këtë frazë edhe nga aspekti gjuhësor, pasi që ndihmon në të kuptuarit e mirëfilltë të saj. Edhe pse është në gjuhën arabe / kuranore, në anën tjetër, fraza “Mashallah” tashmë është pjesë e pandashme edhe e gjuhës shqipe. Në të folmen e popullit, përdoret kështu, por, ajeti që jemi duke e shpjeguar, përcakton se forma e saj e plotë është edhe pak më e gjatë, pra: **“Mashallah, la kuv-vete il-la bil-lah”**. Bile, kjo pjesa e fundit, pra “la kuv-vete il-la bil-lah”, ka gjetur më

shumë përdorim në Kuran dhe Hadith. Në fakt, janë dy entitete të ndara, po edhe të bashkuara, njëkohësisht. Kur, vijnë së bashku, ato kanë kuptimin e tyre përkatës, ndërsa kur vijnë ndaras, e zëvendësojnë njëri-tjetrin, pasi që synimin e kanë të njëjtë.

Duke u ndalur te fjalorët e fjalëve të huaja, që i kemi në gjuhën shqipe, këtë frazë e gjejmë të shënuar pa shkronjën “h” në fund të saj (mashalla). Po ashtu, e kategorizojnë si pasthirmë: “sa mirë, sa bukur”.² Ky cilësim, mbase mund qëndrojë, pjesërisht, sidomos në bisedat gojore, por, megjithatë, kuptimi i saj i mirëfilltë është i karakterit besimor, që tejkalon pasthirmën.

Nga aspekti morfologjik, “Mashallah”, përbëhet prej tri pjesëve: Ma+shae+Allah. Kuptimi i tyre është i qartë, me përjashtim të pjesëzës “ma”, e cila ka disa funksione sintaktore, siç do të shpjegojmë më poshtë. Folja ‘shae’, e ka kuptimin e ‘dashjes’ apo ‘vullnetit’ për të ekzistuar diçka. Emri “Allah” identifikon Krijuesin e Gjithësisë. E, pjesëza “ma” që ka ardhur në fillim të frazës ma+sha+All-llah, është ajo që i jep përkufizim kuptimor kësaj fraze. Si e tillë, mund të interpretohet në dy aspekte: si “lidhore” (موصولة), por mund të interpretohet edhe si “kushtore” (شرطية).

Sipas aspektit të parë, fjala “ma”, është në funksion të kallëzuesit të kryefjalës (haberu’l mubtede), dhe identifikon gjënë apo diçka që ekziston (el-emru). Praktikisht, kur themi për diçka “Mashallah”, njëkohësisht kemi për qëllim: “el-emru ma

² Kolec Topalli, *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*, Qendra e Studimeve Albanologjike, Tiranë, 2017, fq. 945.

sha Allah” ose “el-ledhi shaAllah” ose “huve ma sha Allah”, që do të thotë: ‘Kjo është prej Allahut’ ose ‘Kjo ekziston falë vullnetit të Allahut’, domethënë meritat për krijimin e saj i takojnë Allahut dhe jo mua si qenie relative. Ndërsa, sipas aspektit të dytë, pra si fjalë kushtore, atëherë kjo frazë, tingëllon: “ajo që ka dashur Allahu është bërë, e çka nuk ka dashur nuk është bërë (أَيُّ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ، وَمَا لَا يَشَاءُ لَا يَكُونُ), domethënë: çdo gjë, ka ndodhur sipas vullnetit të Allahut dhe në saje të dëshirës së Tij (بِمَشِيئَةِ اللَّهِ), andaj është e kushtëzuar nga vullneti i Tij, nëse do e lë të ekzistojë, e nëse do e shkatërron.³

Kjo ishte sa i përket frazës “Mashallah”, ndërsa, pjesa tjetër, që ka ardhur në ajet ‘la kuv-vete il-la bil-lah’ (لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ) - ‘asgjë nuk ndodh pa dëshirën e Allahut’, është një konfirmim se ekzistimi i mëtutjeshëm i çdo qenie a ekzistence, varet prej fuqisë dhe kujdesit të Allahut të Lartmadhëruar. Pra, gjersa fraza “Mashallah” konfirmon se një ekzistencë e caktuar mund të ekzistojë vetëm në saje të vullnetit të Allahut, në anën tjetër, pjesa “**la kuv-vete il-la bil-lah**”, konfirmon se realizimi i krijimit të saj, përfshirë vazhdimësinë e ekzistimit të saj në të ardhmen, si dhe rolin e njeriut apo faktorëve të tjerë në këtë proces, po ashtu është në dorën e Allahut.

³ Shih: En-Nesefij, *Medarikut-tenzil ve hakaikut-te'vil*; El-Bejdavij, *Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil*, El-Kurtubij, *El-Xhamiu liahkami'l Kuran*, komentimi i ajetit, El-Kehf, 39, versioni elektronik, sipas: www.altafsir.com.

3. “Mashallah” rikonfirmon bëmirësinë e Krijuesit

Përgjatë historisë së pejgamberëve, njëra prej atyre pikave besimore e të cilën njerëzit nuk e kanë pranuar lehtësisht, ka qenë problematika e krijimit të veprave të njeriut. Nga perceptcioni i lirë, njeriu ka menduar se vetë është krijues i veprave, andaj, çdo mirësi që posedon, është meritë e tij! Por, feja Islame ia ka rrëzuar këto teori kontraverse. Sipas saj, Allahu është krijues i njeriut dhe i veprave të tij, andaj meritat absolute i takojnë vetëm Atij dhe askujt tjetër. Për këtë arsye, kushti i gjashtë i imanit është besimi se e mira dhe e keqja, janë prej Allahut.

Bile, pikërisht kjo ka qenë ajo pika konfrontuese, në mes besimtarit dhe jobesimtarit, që ka ardhur në ajetin, i vendosur në ballë të këtij punimi, El-Kehf, 39. Qasja e tij, që mohonte rolin e Zotit, në krijimin e mirësive dhe veprave njerëzore, e provokoi reagimin e besimtarit, i cili ia rikujtoi jobesimtarit se Allahu është Krijuesi i çdo mirësie si dhe e porositi që të thoshte “Mashallah”, kur shikon në kopshtet e bukura të tij. Në këtë rast, punën e arbitërit e vendosi vetë Allahu, ashtu që ia shkatërroi kopshtet, jo vetëm për arsye sanksionimi e ndëshkimi, por për ta shpërfaqur atë kontrastin e thellë, që e bën të qartë fuqinë kategorike të Allahut kundrejt pafuqishmërisë së njeriut. Pra, për t’i treguar njeriut dhe çdo jobesimtari se Allahu i Madhërishëm është Sovrani i kësaj gjithësie dhe askush tjetër. Ky njeri, që i brohoriste vetvetes për dy kopshtet që i posedonte, e kuptoi dobësinë e tij reale. E, kur flasin veprat, fjalët heshtin. Jobesimtari e mori mësimin elementar se

gjersa nuk mund t'i mbajë në ekzistencë ato (kopshtet), atëherë, ai as nuk është meritator për sjelljen e tyre në ekzistencë.

Prandaj, kur e shohim ndonjë mirësi, e themi “Ma-shallah”, ne ia kemi dedikuar meritat absolute Krijuesit të gjithësisë, pa e nënvlerësuar rolin tonë, në përzgjedhjen e veprimeve. Sepse, Allahu është Ai, që i ka krijuar të gjitha predispozitat e lëndës së parë, për të ardhur deri te realizimi i një veprë apo pasurie, duke filluar prej gjithësisë, pastaj prej tokës, mbi të cilën pushojnë këmbët tona, prej qiellit ku e thithim ajrin, relievin atmosferik, konstruksionin e aftësinë tonë e deri të detajet e tjera, pa mbarim, që mundësojnë realizimin e veprimeve të vetëdijshme. Roli ynë, në realizimin e veprimeve tona përmbahet në vullnetin e Krijuesit. Dhe, sipas sipas parimeve islame, ky rol, është krejtësisht në kuptimin e përfitimit të veprës (el-kesbu), e assesi në kuptimin e krijimit të saj (el-halku).⁴

Nëse do të mendonim ndryshe, do të ishte sikurse ai shembulli, kur njeriu ia lë meritat airopplanit, për transportimin e njerëzve, nga një vend në tjetrin, e nuk ia lë vetvetes që e ka ndërtuar atë, fund e krye! I njëjti shembull vlen edhe për të gjitha rastet e teknikave e makinerive, që bëjnë veprime të ‘mençura’, apo prodhojnë artikuj të ndryshëm. Pra, ato, edhe pse bëjnë veprime të ‘mençura’ megjithatë, meritat i përkasin njeriut, që i ka ndërtuar ato e jo atyre, që kryejnë veprime përkatëse. Në ngjashmëri me këtë, është roli i njeriut në ra-

⁴ Me gjerësisht, rreth krijimit të veprave, shih: Orhan Bislimaj, *Akaidi Hanefij*, Prizren, 2008, fq.266 e tutje.

port me Allahun, veçse Atij, i përket shembulli më i lartë. I Lartmadhërishmi, në Kuran ka thënë:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

“E All-llahu ju krijoi ju edhe atë që e punoni.” (*Es-Safat, 97*).

Mbi këto principe, Pejgamberi a.s. ka ndaluar që të thuhën fjalë, të cilat, qoftë edhe krejt formalisht, asociojnë në rivalitet në raport me vullnetin e Krijuesit. Ai thotë:

لا تقولوا ما شاء الله وما شاء محمد، ولكن قولوا: ما شاء الله وحده

“Mos thoni për diçka se kjo ka ndodhur siç ka dashur Allahu dhe Muhamedi, por thoni: ka ndodhur vetëm siç ka dashur Allahu!”

4. “Mashallah”- mirënjohje ndaj Zotit

Gjersa e kemi të qartë se fraza “Mashallah” rikonfirmon besimin apo pranimin se Allahu është krijues i mirësive dhe i çdo gjëje, rrjedhimisht kjo frazë e përmban edhe elementin e mirënjohjes ndaj Krijuesit.

Prandaj, kur themi “Mashallah”, për ndonjë gjendje apo mirësi, në të njëjtën kohë, përveç admirimit, kemi shprehur edhe mirënjohjen ndaj Krijuesit. Kjo intencë, duket qartë edhe tek ajeti që e kemi në shpjegim e sipër, kur besimtari i tha jobesimtarit: **“E pse ti kur hyre në kopshtin tënd nuk the: ‘Mashallah, la kuv-vete il-la bil-lah’...”** (*Kurani, El-Kehf, 39*). Domethënë, e fajësoi se përse nuk e tha këtë frazë, e cila, mbase do të ishte e mjaftueshme sa për të evituar hidhërimin

e Krijuesit, pasi që Allahu i do ata që e falënderojnë Atë dhe i janë mirënjohës.

Këtë porosi kuranore, për të thënë “Mashallah”, populli ynë, por edhe të gjithë popujt e tjerë në nivel të botës islame, e kanë përvetësuar mjaft mirë. Në të vërtetë, përbën një vlerë fetare, edukative e kulturore. Sa herë që shohin diçka të mirë, pa hezitim thonë “Mashallah”. Me këtë, përveçse e rikujtojnë bëmirësinë e Allahut, njëkohësisht edhe e kuptojnë pozitën e tyre njerëzore. Thënë të drejtën, përdorimi i vazhdueshëm i kësaj fraze, shprehimisht prodhon edhe efekte pozitive në komunikimet ndëreshoqërore. Sepse, njerëzit më të këqij janë ata që injorojnë bëmirësinë që u bëhet atyre. Jo rastësisht, në shumë vende në Kuran, i Madhi Zot, u drejtohet njerëzve: **“vedhkuru ni’metall-llahi - Rikujtoni mirësitë e Allahut!** (*El-Bekare*, 231; *El-Maide*, 7; *El-Enfal*, 26). Sepse, sa herë që njerëzit e kanë analizuar origjinën e mirësive, janë treguar të njerëzishëm, solidarë e mirënjohës. Kjo është edhe një prej arsyeve që njerëzit fetarë janë më bujarë. Dhe e kundërta, sa herë që i kanë harruar bëmirësitë, kanë kaluar në një topitje shpirtërore, që i ka bërë të ndihen mendjemëdhenj e të pavarrur. Kjo i bie, si ai shembulli i fëmijës që ka trashëguar pasuri të madhe nga prindërit apo paraardhësit, porse fare nuk ua di për nder, thajse ata e kanë pasur detyrim që t’ia lënë gjithë këtë pasuri! Këto sjellje apo veti mosmirënjohëse, nuk i do Allahu, ngase, përtej mendjemadhësisë, manifestojnë arrogancë dhe ikje nga koncepti fetar e human.

Imam Rraziu, duke e komentuar ajetin, që e kemi lartcituar në fillim të këtij punimi (*El-Kehf*, 39), thotë se Allahu ia

shkatërroi pasurinë jobesimtarit edhe për faktin se lavdërohej para besimtarit me pasurinë e tij. Me këtë rast, i Lartmadhë-rishmi, ia bëri të qartë se gjendjet e njerëzve mund të ndry-shojnë në moment, ashtu që i pasuri mund të bëhet i varfër dhe anasjelltas. Porse, ajo për të cilin njeriu mund të ndiejë krenari e që e bën triumfues, është ibadeti ndaj Allahut, gjë që tashmë e kishin besimtarët.⁵ Për këtë arsye, fraza “Masha-llah”, në mos asgjë tjetër, e detyron secilin njeri që të mos si-llet apo të ndihet si i pavarur. Nuk është rastësi, porosia e Krijuesit për besimtarët, që ta lexojnë kaptinën “El-Fatiha”, në çdo rekat të namazeve ditore dhe të atyre vullnetare. Citati i parë i saj, fillon me falënderim e mirënjohje ndaj Allahut (El-hamdulil-lahi rab-bi’l alemin-falënderimi i qoftë Allahut, Zotit të gjithësisë). Bile, në këtë pikë, ndahen rrugët në mes të njerëzve të ndershëm dhe të atyre zullumqarë. E atyre që e falënderojnë Allahun, Ai u ka premtuar shtim të sigurt të mirësive, ndërsa ata që përbuzin, përballen me ndëshkimin e Tij, siç e përjetoi jobesimtari:

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي

لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾

“Dhe (rikujtoni) kur Zoti juaj njoftoi bindshëm: “Nëse falënderoni, do t’ju shtoj të mirat e nëse përbuzni, s’ka dyshim, dënimi Im është i vështirë!” (Ibrahim, 14).

⁵ Er-Rrazi, *Mefatihu’l gajbi et-tefsiru’l kebir*, versioni elektronik, komentimi i ajetit, El-Kehf, 42, sipas www.altafsir.com.

Po ashtu, edhe Pejgamberi a.s. në shumë hadithe ka tre-guar se falënderimi e mbështetja në Allahun mundëson shti-min e mirësive. Transmeton Enes b. Malikut, se i Dërguari i Allahut ka thënë:

“Kur njeriu del nga shtëpia dhe thotë: Bismil-lah, te-vekkeltu alall-llah, la havle ve la kuvvete il-la bil-lah’ - Me emrin e Allahut, i mbështetem Allahut, forca dhe fuqia vijnë vetëm nga Allahu; atij I thuhet: (Tani) ti udhërrëfeshesh, të plotësohen nevojat dhe mbro-hesh...” (Hadith Sahih).

5. “Mashallah” thuhet për mirësitë mahnitëse

Populli ynë, zakonisht, frazën “Mashallah” e përdor edhe atëherë kur mahnitet nga diçka. Ndonjëherë, kjo mhanitje ka të bëjë me të bukurën e ndonjë herë ka të bëjë me mirësitë. Për shembull, “Mashallah” i thuhet fëmijës; i thuhet edhe të sëmurit kur përmirësohet nga shëndeti; i thuhet nxënësit kur tregon sukses të shkëlqyeshëm; i thuhet studentit kur e jep provimin; u thuhet bagëtive e qumshtit që japin ato; u thuhet rendimenteve bujqësore (masulleve); u thuhet dyqanit dhe myshterive; i thuhet edhe personit të mirë që është punëtor e me vlera. ‘Ky është njeri për mashallah’, thotë populli. Pra, thuhet, për çdo gjë, që besohet se është e dobishme, që përmban mirësi, që ka cilësi e vlerë.

Në fakt, fjala “ma”, që ka ardhur në “MA+shae+Allah’, përveç funksioneve që i kemi përmendur më lart, përdoret

edhe për raste që mahnisin apo na çuditin (للتعجب).⁶ Kjo është adekuatë në përdorimin e saj. Ne, kur shohim diçka të mirë themi: ‘O Mashallah!’, pra, prej admirimit e mahnitjes. Sikundër kësaj, në praktikën popullore, nuk është zakon që kjo frazë të thuhet për raste jo të mira, pra për ndonjë sprovë. Për shembull, nuk e dëgjojmë dikë duke thënë për vdekje “mashallah”, apo për ndonjë fatkeqësi komunikacioni. Pra, thjesht nuk përdoret, edhe pse nuk do të prishte punë, nëse thuhet në kuptimin se ajo fatkeqësi që ka ndodhur ka ngjarë sipas vullnetit të Allahut e askujt tjetër.

6. “Mashallah” dhe efekti kundër mësyshit

Po ashtu, fraza “Mashallah”, në të folmen e popullit vjen edhe si një shprehje kundër mësyshit. Bile, mund të themi se pjesa dërrmuese e besimtarëve, më shumë e përdorin për këtë qëllim. Kjo, bëhet akoma më e qartë, pasi që përdoret vetëm kur shohim diçka të bukur apo ndonjë mirësi, që është për ta pasur lakmi, sepse e bukura mund të jetë objekt i mësyshit dhe jo e shëmtuara. Këtë përdorim, e hasim edhe në fjalorët mbi shprehjet e huaja, në gjuhën shqipe, sipas të cilëve, fraza “Mashallah”, “thuhet kur shprehet admirim e kënaqësi për një fëmijë a për diçka të bukur që të mos merret mësysh”.⁷ Ky përdorim i frazës “Mashallah”, për mbrojtje kundër ‘mës-

⁶ Ebu Bekr Muhamed bin Tadjib El-Bakilanij, *Et-takrib ve'l irshad*, mues-se-setu'r-risaleh, botimi i dytë, 1998, Beirut, vëll.1, fq. 412.

⁷ Mikel Ndreca, *Fjalor fjalësh e shprehjesh të huaja*, Rilindja, Prishtinë, 1986, fq.453.

yshit', megjithatë është i qëndrueshëm, qoftë si fjalë falënderuese ndaj Allahut apo si një lutje për të qenë e bereqetshme ajo mirësi apo për t'u shtuar ajo. Në një hadith të saktë (sahih), që e transmeton imam Nesaiu, Pejgamberi a.s., ka thënë:

إذا رأى أحدكم من نفسه أو ماله أو من أخيه ما يعجبهُ فليدع له

بالبركة فإن العين حق

“Kur dikush prej jush e sheh një mirësi që e mahnit, qoftë në veten e tij, në pasurinë e tij, ose te vëllai i tij besimtar, atëherë le të bëjë lutje (dua), për shtim të bereqetit, sepse mësyshi është i vërtetë (hak).”

Në fakt, edhe komentatorët e Kuranit, duke e komentuar ajetin që e kemi sjellë në ballë të këtij punimi, e pranojnë faktin se fraza “Mashallah” ka efekte kundër mësyshit. Sipas Taberit, Krijuesi i gjithësisë i ka shkatërruar kopshet e jobesimtarit, edhe për arsyen se shfrytëzuesi i tyre nuk tha “Mashallah”, teksa u mahnit me bukurinë e tyre. Ibn Kethiri, r.h. sjell fjalët e dijetarëve nga periudha e selefit, të cilët kanë thënë: “Kur dikush mahnitet nga diçka nga gjendja e tij, nga pasuria apo nga fëmijët, le të thotë: ‘Mashallah, la kuvvete il-la bil-lah’. Ndërsa, imam Kurtubiu, në kuadër të komentimit të ajetit të njëjtë, e sjell hadithin, me transmetim nga Enes bin Malik, se Pejgamberit a.s. ka thënë:

من رأى شيئاً فأعجبهُ فقال ما شاء الله لا قوة إلا بالله لم يضره عين

“Kush sheh diçka që e mahnit e thotë ‘mashallah, la kuvvete il-la bilah’, nuk i bën dëm mësyshi.”⁸

⁸ Në disa libra, kam gjetur se ky hadith, mbase është ‘daif’ (i dobët).

Po ashtu, Kurtubiu sjell edhe një transmetim prej gjeneratave të para të ymetit (selefit), ku thuhet: “Kush i thotë katër fjalë mbrohet prej katër gjendjeve: Kush thotë ‘*mashallah la kuvvete il-la bil-lah*’ mbrohet prej mësyshit; kush thotë ‘*hasbunallahu ve ni’mel vekil*’ (Na mjafton Allahu, sa mbrojtës i mirë është Ai), mbrohet prej kurtheve të shejtanit; kush thotë ‘*ve ufev-vidu emri ilall-llah*’ (çështjen time e dorëzoj tek Allahu), mbrohet prej kurtheve të njerëzve dhe kush thotë ‘*la Ilahe il-la ente subhaneke in-ni kuntu minedh-dhalimin*’ (Nuk ka zot tjetër, përveç Allahut, unë isha që bëra padrejtësi), mbrohet prej brengës (sprovës) së rëndë.”⁹

Dijetarët e mëdhenj e konsiderojnë si të mirëqenë përdorimin e frazës “Mashallah”, kundër mësyshit. Mbi të gjitha, përveçse është një akt i mirë, në anën tjetër, është një ‘recetë’ mjaft praktike në përdorim, e lehtë për të gjitha kategoritë dhe që ndihmon në evitimin e mësyshit, si një dukuri që mund të ndikojë potencialisht. Pejgamberi a.s. kur ka lajmëruar për rreziqet e mësyshit, ka porositur që të kërkohet mbrojtje vetëm prej Allahut. Ai thotë: “*Kërkoni mbrojtje tek Allahu prej mësyshit, sepse ai është hak (i vërtetë)!*” (استعينوا بالله من العين، فإن العين حق).

Prandaj, frazën “Mashallah”, duhet ta themi me vetëdije besimore (iman), sa herë që shohim ndonjë mirësi e aq më shumë ato mirësi mahnitëse dhe, me lejen e Zotit, ajo mund të pranohet si një lutje e mirë. Sikundër kësaj, duhet ikur prej

⁹ El-Kurtubij, *El-Xhamiu li ahkami'l Kuran*, (versioni elektronik), komentimi i ajetit El-Kehf, 39, sipas: www.altafsir.com.

praktikës së papëlqyeshme, që ka të bëjë me vjerrjen e kësaj fraze në mur të shtëpisë, makinë, dyqan, etj., në formë të gravurave dekorative, duke besuar se ato mbrojnë nga mësyshi! Ndoshta, njerëzit e aplikojnë për t’ua kujtuar të tjerëve që të thonë “Mashallah” për ta evituar ‘mësyshin’, porse, kombini mi me figura të këtilla, megjithatë mund të shpjerë në terrenin e besëtytnive, nga të cilat duhet larguar.

Përfundim

Në bazë të asaj që u tha më lart, mund të konkludojmë si në vijim:

- 1) Frazja “Mashallah” është përmbledhje e një shprehjeje më të gjatë: *‘Mashallah la kuv-vete il-la bil-lah’* dhe si e tillë ka mbështetje në Kuran dhe në Hadith. Përdorimi i saj në të folmen popullore, fetarisht është i drejtë dhe i pëlqyeshëm;
- 2) “Mashallah”, rikonfirmon besimin e njeriut se Allahu është krijues absolut i çdo mirësie. Ai, me vullnetin e Vet, ka krijuar çdo gjë që ekziston në këtë gjithësi dhe në dëshirën e Tij është e ardhmja e çdo gjëje;
- 3) “Mashallah”, rikonfirmon falënderimin dhe mirënjohjen absolute të besimtarit ndaj Krijuesit për një mirësi të dhuruar;
- 4) “Mashallah”, përdoret edhe për të dhënë efekte kundër ‘mësyshit’, zakonisht kur shohim ndonjë mirësi, sidomos kur ato janë mahnitëse. Në këtë kuptim, ajo nuk kufizohet vetëm për frymorë, por për çdo realizim cilësor, pavarësisht natyrës ose gjendjes së tij.

Miftar AJDINI

MËSIME RRETH KURANIT

Në vitin 610, sipas Isait a.s. (në ramazan) kur ishte 40 vjeç, Muhamedi e kishte bërë zakon të shkonte në shpellën Hira. Është e mundur që i është dukur se edhe atë ramazan do ta kalonte si zakonisht, ashtu siç ishte edhe në vitet e mëparshme, derisa në një natë të qetë e të bekuar në dekadën e saj të fundit, në heshtjen e shpellës së bekuar Hira, ai ndjeu praninë e dikujt. Papritmas u shfaq nga askund, dukej si një djalosh i krijuar në formë të përkryer me bukuri të jashtëzakonshme dhe e urdhëroi fuqishëm: **“Ikre' (Lexo)!”** I habitur nga prania e papritur e një të huaji misterioz, madje edhe më shumë nga urdhri i tij, Muhamedi a.s. iu përgjigj: **“Unë nuk di të lexoj”**. Atëherë i riu iu afrua, e përqafoi dhe e shtrëngoi aq fort saqë Muhamedi a.s. mendoi se do t'i dilte shpirti nga trupi, pastaj përsëri e urdhëroi: **“Ikre' (Lexo)!”** Ende i hutuar përse këtë po ia urdhëron, Muhamedi a.s. e përsëriti se ai nuk di të lexojë, pastaj djaloshi i ri e shtrëngoi përsëri. Kjo u përsërit tri herë, pas shtrëngimit të tretë, i riu i shqiptoi fjalët e mëposhtme e të famshme, ajetet e para të Kuranit të shenjtë:

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾
 اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ
 مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

“Lexo me emër të Zotit tënd, i Cili ka krijuar (të gjitha).

I Cili e krijoi njeriun nga gjaku i droçkuar (embrioni).

Lexo, se Zoti yt është më bujari.

Që ia mësoi njeriut pendën (të shkruajë).

Që njeriut ia mësoi atë që nuk e diti.” (el-Alek, 1-5)

Atëherë Muhamedi a.s. e kuptoi se prej tij nuk pritej të lexonte, por të mësonte.

Allahu i Plotfuqishëm njeriut ia mësoi Librin, Kuranin. Ai përmban njohuri të plota, të mjaftueshme për udhëzimin përfundimtar dhe për udhëheqjen njerëzore. Përveç emrave të gjërave, me shpalljen e fundit të Allahut, njeriu fitoi njohuri edhe për emrat e bukur të Zotit, të cilët janë pasqyrim i Qenies së Tij të përsosur. Shpallja e fundit hyjnore ka shumë emra dhe secili emër zbulon ndonjë kuptim dhe dimension të së vërtetës së tij. Emri më shpesh i përdorur el-Kuran do të thotë: *lexim*, *recitim* dhe *mësim*. Ky interpretim i tij mund të lidhet me fjalën e parë të Shpalljes -“Lexo!”, e cila në mënyrë legjitime mund të lexohet si thirrje për arritje të aftësive në *lexim* dhe *shkrim*, në mënyrë që njeriu të bëhet i shkolluar dhe i ditur, i edukuar dhe i arsimuar.

I Plotfuqishmi e urdhëron njeriun që të mësojë dhe t'i mësojë të tjerët; që vetes dhe të tjerëve t'ua mësojë mësimin; që të mësojë nga Libri i shpallur i Allahut dhe nga libri i natyrës

dhe i botës (historisë), si dhe të sillet dhe të jetojë në përputhje me të mësuarën. Me këtë njeriu hyn plotësisht në pjekurinë e jetës së tij shpirtërore dhe bëhet i aftë që duke mësuar në emër të Zotit ta fisnikërojë veten dhe botën e tij. Kurani është Fjalë mbinatyrore e Allahut, që i është shpallur Muhamedit a.s. dhe i shkruar në koleksione midis dy kopertinave.

Emri dhe definicioni i Kuranit

Kurani është Fjalë mbinatyrore e Allahut, i është shpallur Muhamedit a.s., i shkruar në koleksione midis dy kopertinave, i përcjellë në mënyrë autentike, leximi i tij është ibadet, akt devotshmërie. Kurani është Shpallje e Allahut, e dorëzuar pejgamberit Muhamed a.s. me anë të melekut Xhibril në gjuhën arabe. Kjo është e fundit në serinë e shpalljeve të Allahut, dhe ky fakt ka përcaktuar kryesisht përmbajtjen dhe mesazhin e këtij Libri të Allahut.

Emri i këtij libri të Allahut rrjedh nga folja arabe *kare'e - jakre'u*, të cilën do të mund ta përkthenim si: *përvetësim, memorizim, lexim...*

Në gjuhën shqipe, për Kuranin e përdorim edhe shprehjen '*Mushaf*', që nënkupton një libër të vendosur midis dy kopertinave. Leximi apo pëshpëritja e Kuranit me zë të lartë quhet këndim, me çka sugjerohet mesazh i dyfishtë: se Kurani nuk është si librat e tjerë, të krijuar nga shpirti i njeriut dhe të shkruar me dorën e tij, të cilët lexohen, dhe e dyta me këndim të Kuranit nënkuptojmë një veprim të pëlqyeshëm, solemn dhe të devotshëm. Vërtet Kurani nuk përngjan me asnjë libër tjetër, as me ndonjë gjë tjetër që është e shkruar,

prandaj është e vështirë t'i bëhet ndonjë përkufizim se çka është ai.

Ndarja e Kuranit

Kurani është i ndarë në 114 pjesë të cilat quhen **sure**, kurse secila sure është e përbërë nga **ajetet**. Në tërësinë kurano-re, të gjitha suret janë të pavarura, janë njësi të pavarura dhe të ndërlidhura mes vete në mënyrë unitare, andaj nuk është e drejtë të quhen kapituj a kaptina, sikur që nuk është e drejtë që ajetet të quhen vargje as fjali, sepse Kurani nuk është as libër në prozë e as në poezi.

Kurani ka 6236 ajete.

Kurani ka edhe një tjetër ndarje, janë xhuzat.

Kurani ka 30 xhuza.

Një xhuz ka 20 faqe.

Temat e Kuranit

Kurani është unitar dhe heterogjen në të njëjtën kohë, i shkruar në 600 faqe. Ai flet për një numër të temave: për Zotin, për krijimin e njeriut dhe të botës, për të mirën dhe të keqen, për popujt dhe pejgamberët e mëhershëm, për Tokën, Diellin, zogjtë, bletët ... Madje edhe emrat e sureve të tij e sugjerojnë këtë diversitet: Hapja, Pejgamberët, Merjemja, Rrufeja, Yllësitë, Hëna...

Përmbajtja e Kuranit pasqyrohet si në vijim:

- Udhëzime (si p.sh. ***“E kushdo që të bëjë ndonjë të mirë më tepër, për të është më mirë. Por, agjërimi juaj është më i dobishëm, në qoftë se e dini (do ta agjëronit).”*** (el-Bekare, 184)

- Këshilla (si p.sh. *“Mos e shmang fytyrën tënde nga njerëzit dhe mos ec nëpër tokë me mendjemadhësi, se Allahu nuk e don asnjë mendjemadh, as mburacak.”* (Lukman, 18))
- Dispozita (si p.sh. *“Ju ndalohet kurorëzimi me nënat tuaja, me bijat tuaja, me motrat tuaja, me hallat tuaja, me tezet tuaja, me bijat e vëllait tuaj, me bijat e motrës suaj...”* (en-Nisa, 23))

Kurani - shpallja, shkrimi dhe ruajtja

Shpallja e Kuranit filloi në vitin 610, dhe zgjati deri pak para vdekjes së Pejgamberit Muhamed a.s., në vitin 632. Ekzistojnë dy periudha të shpalljes së Kuranit: periudha mekase dhe periudha medinase. Në periudhën e parë, e cila zgjati 13 vjet, Shpallja vuri theksin në besim, kurse në periudhën e dytë, theksi u vu në veprimtari në përputhje me besimin. Menjëherë pas marrjes së secilës (pjesë) shpallje, Muhamedi a.s. ua diktonte ato ajete të shpallura shkruesve (sekretarëve) të tij. Vetë Pejgamberi a.s. ishte njeri që nuk dinte të lexonte e as të shkruante. Në kohën e tij, në Arabi kishte pak njerëz që dinin shkrim e lexim dhe materiale shkrimi të pakta; ai jetoi në një civilizim kryesisht gojor. Mjedisi i tij ishte poligamist. Arabët kishin një vetëdije të atrofizuar mbi Krijuesin e botës, të cilit i atribuonin mbi 300 ndërmjetës, hyjni të rrejshme. Por në Mekë kishte disa njerëz që mbanin kujtimin e pejgamberëve të mëparshëm. Pejgamberi a.s. shkruesve të tij u diktonte se në cilin vend do ta vendosin një ajet të caktuar dhe si do t'i rendisin suret. Pra, renditja e ajeteve në sure dhe të su-

reve në Kuran nuk është bërë në mënyrë kronologjike, sipas kohës së shpalljes së tyre, por me udhëzim të Xhibrilit a.s..

A e dini se

Kurani ka 6236 ajete. Numri i parë gjashtë tregon 6 ajetet e sures el-Fatiha, numri i fundit gjashtë, tregon 6 ajetet e sures en-Nas, kurse numri i mesëm 23 tregon periudhën kohore në të cilën është shpallur Kurani, i cili fillon me suren el-Fatihah dhe përfundon me suren en-Nas.

Kurani ka 77.845 fjalë.

Kurani ka 330.733 harfe (shkronja).

Sure mekase në Kuran ka 85.

Numri i sureve medinase është 29.

Surja më e gjatë në Kuran është surja el-Bekareh, e cila ka 286 ajete.

Ajeti më i gjatë në Kuran është ajeti i 282-të i sures el-Bekareh, i cili flet për borxhin.

Fjala më e gjatë në Kuran është *Fe'eskajnakumuhu*, që ka 11 harfe.

Surja më e shkurtër në Kuran është surja el-Kevther, e cila ka 3 ajete.

Ajeti më i shkurtër në Kuran është: '*Mud'hammetani*', që është ajeti 64 i sures err-Rrahman.

Në Kur'an përmenden emrat e 25 pejgamberëve.

Pesë sure janë emërtuar me emra të pejgamberëve: Junus, Hud, Jusuf, Ibrahim dhe Muhamed.

Pejgamberi që përmendet më së shumti në Kuran është Musai a.s., i cili është përmendur 136 herë.

Në Kuran 6 sure janë të emërtuara me emra kafshësh: *El-Bekareh* (Lopa), *En-Neml* (Milingonat), *El-Fil* (Elefantët), *En-Nahl* (Bletët), *El-Ankebut* (Merimanga)...

Dhjetë sure janë emërtuar në bazë të periudhave kohore: surja *El-Fexhr* (Agimi), surja *El-Lejl* (Nata), surja *Ed-Duha* (mesi i paraditës), surja *El-Asr* (Ikindija ose Koha në përgjithësi)...

Në Kuran janë përmendur kafshët e mëposhtme: lopa, mushkonja, miza, milingonat, bletët, gjarpëri, devetë, qeni, sorra, elefantët, merimanga, luani, karkalecat, ujku, pupëza (zogu), kuajt, mushkat, gomari.

Në Kuranit janë përmendur këto zeje: farkëtar, marangoz, endës, thurës, bujk, zhytës, përpunues i metaleve të çmuara, detar, kuzhinier, kasap, bojaxhi.

Në Kuran, vetëm dy ajete i përmbajnë të gjitha harfet e gjuhës arabe: ajeti 154 i sures *Ali Imran* dhe ajeti 29 i sures *El-Feth*.

Surja *et-Tevbe* është surja e vetme që në fillim nuk ka *bismillah*.

I pari që e tuboi Kuranin në një përmbledhje është Ebu Bekr es-Siddiku.

Gruaja e vetme, emri i së cilës përmendet në Kuran është Merjemja, nëna e Isait a.s.

Sahabiu i vetëm, emri i të cilit përmendet në Kuran është Zejd b. Harithe.

Surja Jasin është zemra e Kuranit.

Me shkurtesat kuranore fillojnë 19 sure.

Fjala e cila gjendet pikërisht në mes të Kuranit është fjala **“Firak”**. **“Hadha firaku bejni ve bejnek”!** (*el-Kehf*, 78).

Sipas disa llogaritjeve të tjera fjala e mesme e Kuranit është fjala **“veljetelattaf”**, në ajetin 19 të sures *el-Kehf*.

Ajeti më i fuqishëm në Kuran është Ajetul-Kursijj. Ai është ajeti i 255-të i sures *el-Bekare*. Ky ajet ka 50 fjalë, 185 harfe dhe në të përmenden 5 emra të bukur të Allahut: **Allah, El-Hajj El-Kajjum, El-Alijj dhe El-Adhim**. Këta pesë emra të Allahut përmbajnë 25 harfe.

Numri më i madh i përmendur në Kuran është numri: 100 mijë.

Kurani është libri më i lexuar në botë.

Në botë ka mbi 2.000.000 (dy milionë) hafëzë.

Hafëzi më i ri në botë nuk i ka as plot tre vjet.¹

¹ Për Redaksinë: Burimi: <http://dzematdonjevikovije.org/mekteb/kuran/o-kuranu/>

Hajrullah HOXHA

MIRËSJELLJA DHE KUJDESI I FËMIJËVE NDAJ PRINDËRVE NË ISLAM

Hyrje

Forma themelore e jetës njerëzore është familja e ngushtë, e cila përbëhet nga prindërit dhe fëmijët e tyre. Prindërit e parë nga të cilët rrjedh raca njerëzore kanë qenë Ademi a.s. dhe Hava. Nga pasardhësit e tyre, të cilët Allahu xh.sh. i krijoi meshkuj dhe femra, u shumua njerëzimi në botë. Këtë e konfirmon qartë Allahu i madhërishëm në Kuranin famëlartë:

“O njerëz! Me të vërtetë, Ne ju krijuam ju prej një maskulli dhe një femre dhe ju bëmë ju popuj dhe fise, për t’u njohur mes vete. Pa dyshim më i ndershmi prej jush te Allahu është ai që është më i devotshmi prej jush...”¹

“O njerëz! Frikësohuni Zotit tuaj, i Cili ju krijoi prej një individi dhe prej tij e krijoi bashkëshorten e tij, kurse prej atyre dyve përhapi shumë meshkuj dhe femra...”²

¹ El-Huxhurat, 13.

² En-Nisa, 1.

Allahu i madhërishëm, kohë pas kohe, prej Ademit a.s. e deri te Muhamedi a.s. i dërgoi njerëzimit Pejgamber për t'i udhëzuar dhe këshilluar se si duhet besuar dhe adhuruar vetëm Ai për Zot dhe si duhen rregulluar raportet ndërnjerëzore duke filluar nga prindërit e tyre. Çdo pejgamber e ka porositur popullin e tij për ta adhuruar vetëm Allahun si krijues të tyre dhe për të respektuar prindërit si shkaktar të ardhjes së tyre në këtë botë. Andaj urdhri për mirësjelljen ndaj prindërve ka qenë një ndër urdhrat apo porositë kryesore të cilat Allahu i shpalli në Tevrat, Inxhil dhe Kuran.

Pejgamberët kanë qenë njerëzit më të zgjedhur nga ana e Allahut dhe si të tillë kanë përfaqësuar vlerat dhe virtytet më të larta morale - njerëzore. Andaj, Allahu i madhërishëm me anë të disa ajeteve kuranore na ka treguar mënyrën se si ata janë sjellë ndaj prindërve të tyre dhe si janë lutur për ta me qëllim që të na shërbëjnë edhe ne si shembull.

Nuhu a.s., që konsiderohet si baba i dytë i njerëzimit, i është lutur Allahut të madhërishëm për prindërit e tij me këto fjalë: ***“O Zoti im, më fal mua, prindërit e mi dhe kushdo që ka hyrë në shtëpinë time si besimtar...”***.³

Ibrahimi a.s., që konsiderohet si baba i pejgamberëve, e luti me fjalë të urta dhe të buta babanë e tij, Azerin, për të hequr dorë nga adhurimi i idhujve e për të besuar dhe adhuruar vetëm Allahun për Zot, por ai e kundërshtoi dhe e kërcënoi. Megjithatë, nga dhembshuria ndaj tij si baba, Ibrahimi a.s. i tha se do ti kërkonte falje për të Zotit. Andaj, Ibrahimi a.s. iu

³ Nuh, 28.

lut Allahut për vete dhe për prindërit e tij duke thënë: ***“O Zoti im, më fal mua, prindërit e mi dhe besimtarët në ditën që do të jepet llogaria”***.⁴

Një lutje e tillë për falje gjithëpërfshirëse është bërë rregull të praktikohet, siç e kemi edhe në namaz pas leximit të salavateve në ndejnë e fundit në Tehijat.

Ismaili a.s., kur i tha babai i tij Ibrahim a.s. se ka parë në ëndërr që është urdhëruar për ta prerë kurban, ai në shenjë respekti ndaj tij, pa asfarë ngurrimi e pranoi duke i thënë: ***“O babai im, vepro ashtu siç je urdhëruar. Në do Allahu do të më gjesh mua të durueshëm”***.⁵

Mirësjellja ndaj prindërve ka qenë e porositur edhe tek Beni Izrailët. Allahu i madhëruar në Kuraan ka thënë: ***“Dhe, kur e morëm Ne besën e Beni Izrailëve se nuk do të adhurojnë (askënd) përveç Allahut dhe që do të sillen mirë me prindërit...”***.⁶

Sylejmani a.s. i është drejtuar Allahut me këtë lutje: ***“O Zoti im, me frymëzo që të të falënderoj për begatitë që m’i ke dhuruar mua dhe prindërve të mi...”***.⁷

Për Jahjanë a.s. Allahu i madhërueshëm ka thënë: ***“Dhe ka qenë i sjellshëm ndaj prindërve të vet, nuk ka qenë arrogant dhe i padëgjueshëm (ndaj tyre)”***.⁸

⁴ Ibrahim, 41.

⁵ Es-Saffat, 102.

⁶ El-Bekare, 83.

⁷ En-Neml, 19.

⁸ Merjem, 14.

Ndërsa Isai a.s. ka thënë: ***“Dhe (Allahu më ka bërë) të sje-llshëm ndaj nënës sime, nuk më ka bërë arrogant e fatkeq”!***⁹.

Rëndësia e respektit dhe kujdesi ndaj prindërve sipas Islamit

Sipas parimeve të fesë islame, respekti dhe mirësjellja e fëmijëve ndaj prindërve janë farz - obligim i domosdoshëm. Këtë e vërtetojnë një numër i konsiderushëm i ajeteve kuranore dhe i haditheve të Pejgamberit a.s.. Andaj, zbatimi i këtij obligimi konsiderohet ndër veprat më të mira dhe më të dashura tek Allahu i madhërishëm, ndërsa moszbatimi i tij radhitet ndër mëkatet më të mëdha. Për shkak të rëndësisë dhe përgjegjësisë së madhe që ka respekti ndaj prindërve, Allahu i madhërishëm në disa ajete kuranore e ka urdhëruar atë bashkëngjitur me urdhrin për adhurimin e Tij. Lidhur me këtë, Ai ka thënë: ***“Adhuroni Allahun e mos i shoqëroni Atij (në adhurim) asgjë dhe silluni mirë me prindërit...”***¹⁰

Ibni Kethiri, në komentimin e këtij ajeti, ka thënë: Prindërit duhen respektuar, sepse ata janë shkaktar i ardhjes tëndë në këtë botë. Ebu Lejth Semerkandiu në veprën e tij “Tenbihul - Gafilin” ka thënë: “Edhe po të mos e përmendte Allahu ndalesën e kundërshtimit të prindërve në Kuran dhe të mos na porosiste fare për mirësjellje ndaj tyre, vetvetiu nga logjika do të kuptohej se shërbimi ndaj tyre është obligim.”

⁹ Merjem, 32.

¹⁰ En-Nisa, 36.

Hasan Basriu r.a. ka thënë: “Bëmirësia ndaj prindërve nënkupton të shpenzosh për ta atë që e posedon dhe t’i përfillësh urdhrat e tyre për aq kohë sa ata nuk paraqesin mëkat ndaj Allahut”.

Ndërsa Abdurrahman bin Nasir es-Sadi, në shpjegimimin e tij i ka përmbledhur obligimet morale dhe ato materiale ndaj prindërve duke thënë: “Silluni mirë ndaj prindërve me fjalë të bukura e të buta, me veprime të mira duke i përfillur urdhëresat dhe ndalesat, duke shpenzuar për ta dhe duke i respektuar ata që kanë lidhje me prindërit drejtpërdrejt (fare fisin) ose indirekt (miqtë dhe shokët)”.

Ndërsa, në kaptinën kuranore “Isra” Allahu i madhërishtëm ka thënë: ***“Zoti yt ka urdhëruar që të mos adhuronit askënd pos Atij dhe me prindërit që të silleni mirë. Nesë njeri prej tyre ose të dytë arrijnë pleqërinë te ti, mos u thuaj “uf” dhe mos i çonte ata, por thuaju fjalë të ndershme (mira). Shtriji ndaj tyre krahët e përuljes nga mëshira dhe thuaj: O Zoti im, mëshiroj ata siç më kanë rritur ata mua në vëgjëli”***.¹¹

Edhe në fillim të këtyre ajeteve, pas urdhrit për adhurimin e Tij, Allahu i madhërishtëm ka urdhëruar për sjellje të mirë në përgjithësi ndaj prindërve e në veçanti kur ata të jenë të moshuar. Andaj, në vazhdim ka theksuar se, nëse ata kanë arritur në moshë të shtyrë, të mos u thuhet as “uf” prindërve, me shenjë të pakënaqësisë e as mos të kundërshtohen me fjalë të ashpra, por t’u thuhet fjalë të mira dhe të buta. Në fund, Allahu xh.sh. porosit që të jemi të mëshirshëm ndaj tyre

¹¹ El-Isra, 23-24.

dhe t'i lutemi Atij që t'i mëshirojë ata, duke na rikujtuar mëshirën dhe përkujdesin e tyre kur kemi qenë të vegjël.

Si pleq, ata për çdo gjë mund të hatërohen dhe të hidhërohen në fëmijët e tyre, andaj fëmijët duhet të kanë mirëkuptim, durim dhe tolerancë të shtuar ndaj prindërve, si me fjalë, ashtu edhe me vepra.

Tregohet se shoku i ngushtë i Pejgamberit a.s. Ebu Hurejre r.a. ka qenë i dalluar për dashurinë dhe respektin e madh që kishte ndaj nënës së tij. Andaj ai nuk dilte nga shtëpia pa iu drejtuar asaj me këto fjalë: “Paqja, mëshira dhe begatit e Allahut qofshin mbi ty, oj nëna ime!”. Ndërsa edhe ajo ia kthente: “Edhe mbi ty qofshin paqja, mëshira dhe begatit e Allahut, o biri im!”. Ebu Hurejre r.a. pastaj shtonte: “Allahu të mëshiroftë ty, ashtu siç me ke mëshiruar ti mua kur kam qenë i vogël!”. Kurse nëna ia kthente: “Allahu të mëshiroftë ty, ashtu siç po sillesh mirë (me mëshirë) ti ndaj meje tani që jam plakur!”.

Tregohet në një rast se Ebu Hurejre r.a. i kishte parë dy vetë duke ecur, andaj i pyet: çka jeni ndërmjet vete? Ata i kthejnë: babë e birë. Atëherë Ebu Hurejre r.a. iu drejtua të birit: Mos e thirr babanë në emër, mos ec para tij dhe mos u ul para se të ulet ai!

Përveç sjelljeve të mira dhe korrekte ndaj prindërve, fëmija është i obliguar të përkujdeset për nevojat e tyre jetësore dhe shëndetësore, sidomos kur janë në moshë të shtyer, ashtu siç janë përkujdesur ata për të kur ka qenë i vogël derisa u bë i zoti vetvetes. Faktikisht, një përkujdesje e tillë ndaj prindërve nuk është asgjë tjetër përveçse një larje e borxhit ndaj tyre.

Mbi mënyrën e shpenzimit nga të mirat materiale apo nga ato financiare duke filluar nga prindërit, më së miri flet ky ajet kuranor, në të cilin Allahu xh.sh. thotë ***“Të pyesin ty (Muhamed) çfarë të japin? Thuaj çfarëdo që të japin nga të mirat (begatitë), ajo le të jetë për prindërit, të afërmit, jetimët, të varfërit dhe për udhëtarin. Çfarëdo që bëni nga të mirat, pa dyshim se Allahu për to është i dijshtëm”***.¹²

Në kuptimin e ajetit të përmendur flet edhe një hadith, të cilin e transmeton një nejrri nga Beni Jerbu duke thënë: “E kam dëgjuar Pejgamberin a.s. në një ligjeratë duke u thënë njerëzve: Dora që jep është lart, (jepi) nënës tënde, babait tënd, motrës sate, vëllait tënd, pastaj më të afërmit tënd e më të afërmit tënd”.

Ndërsa, në një rast tjetër, njëri prej shokëve të tij e pyeti Muhamedin a.s. se ku duhet shpenzuar pasuria që e posedonte. Ai i tha: *“Fillo me vetveten, pastaj me atë që e ke më së afërmi.”* Edhe këtu, fjalë është për prindërit, sepse njeriu më të afërt sesa prindërit nuk ka askënd tjetër.

Tregohet se një plak i mbetur kishte shkuar te Pejgamberi a.s. për t’u ankuar ndaj djalit të tij, mirëpo ai i kishte thënë: Shko e merre djalin dhe eja bashkë me të. Kur kishin ardhur dhe ishin paraqitur tek ai, Pejgamberi a.s. e kishte pytur plakun se çfarë ankesash ka ndaj djalit të tij. Ai i ishte përgjigjur duke i thënë: “O i Dërguar i Allahut, ky djali im, kur ka qenë i vogël dhe i pafuqishëm, unë kam qenë i fuqishëm dhe nuk m’u është dhimbsur aspak shpenzimi i pasurisë për të. Ndër-

¹² El-Bekare, 215.

kaq mua tani më ka lëshuar fuqia për shkak të pleqërisë, ky është bërë i fuqishëm, por po i dhimbset pasuria që ta shpenzojë për mua duke thënë se e ka fituar vetë!”. Pejgamberin as.s. e kishin prekur thellë në shpirt këto fjalë, andaj i ishte drejtuar djalit dhe i kishte thënë: *“Ti dhe pasuria jote jeni të babait tënd!”*.

Disa nga dijetarët islamë, duke komentuar këtë hadith të Muhamedit a.s., kanë thënë se prindërit kanë të drejtë për të marrë nga pasuria e djalit të tyre për t’i plotësuar nevojat e tyre jetësore pa lejen e tij paraprake.

Nëse ai tenton për t’i penguar prindërit, atëherë ai detyrohet me gjyq të shëriatit për t’ua siguruar mjetet e tyre jetësore nga pasuria e tij. Po që se djali nuk ka mundësi materiale, atëherë shteti ia cakton atij njëlloj ndihme sociale mujore nga fondi i zekatit.

Nëse i bëjmë një analizë të mirëfilltë sot gjendjes së prindërve në përgjithësi e atyre që janë të moshuar në veçanti, tek ne, do ta shohim se ajo është më tepër se alarmuese. Nuk janë raste të rralla kur djemtë dhe vajzat moshërritura nuk dëgjojnë prindërit dhe sillen keq ndaj tyre. Shpeshherë kjo përcillet edhe me ndërprerje të komunikimit mes vete me javë dhe muaj, edhe pse fetarisht është e ndaluar moskomunikimi as me vëlla më tepër se tri ditë e lerë më me prindërit. Më në fund, shumica e tyre nuk i konsultojnë ata, nuk e marrin pëlqimin e tyre kur fejohen e as kur martohen, sikur të mos i kishin asgjë.

Shumë prej të rinjve, porsa të martohen, nëse janë të dytë të punësuar, në vend se t’u ndihmojnë prindërve për shkollimin e fëmijëve të tjerë ose për ta përmirësuar standardin jetë-

sor, ata marrin kredi për t'u ndarë prej tyre. Ndërtojnë shtëpi në truall të babait ose blejnë banesë në ndonjë qytet. Në këtë mënyrë, jo vetëm që nuk u ndihmojnë fare materialisht, por disa prej tyre ndodh që me javë ose me muaj as nuk i vizitojnë.

Në anën tjetër, shumë të rinj kanë shkuar dhe për çdo ditë po shkojnë në shtetet perëndimore, kryesisht për një jetë më të mirë për vete, duke mos menduar se janë duke i lënë prindërit në pleqëri vetëm, kur ata më së tepërmi kanë nevojë për ta. Si të parët, ashtu edhe këta të fundit e kanë për qëllim që të jetojnë vetë më mirë duke mos u brengosur pse prindërit kanë nevojë për shërbim të tyre dhe jetojnë me një pension të pleqërisë prej 100-170 eurosh, gjysma e të cilave u shkojnë vetëm për kontrolla mjekësore dhe ilaçe.

Të jetosh ti vetë, me gruan dhe me fëmijët e tu në kushte të mira, madje edhe luksoze, e të mos i bësh pjesëtarë edhe prindërit e tu, por t'i lësh që të bëjnë jetë të vështirë duke vuajtur edhe për gjërat elementare të jetës dhe pa pasur kush t'u shërbejë as me një gotë ujë në sëmundje ose në momentin e vdekjes, kjo nuk është fare e ndërgjegjshme e as njërëzore. Një veprim i tillë mund të ndodhë vetëm për shkak të mungesës së frikës nga Zoti, të turpfit nga njerëzit dhe mungesës së karakterit njërëzorë. Të tillët duhet ta dinë se ofshama dhe mallkimi i prindit e sidomos i nënës janë të rënda, nëse ata i ankohen Zotit kundër tyre, Ai ankesën atyre do t'ua pranojë, sepse u është bërë zullum - padrejtësi e madhe nga ata.

Përveç ajeteve të lartpërmendura kuranore, ka edhe një numër të konsiderueshëm të haditheve të Muhamedit a.s. në të cilat flitet mbi rëndësinë e kujdesit ndaj prindërve. Abdullah

ibn Mes'udi r.a. ka thënë: “E kam pyetur të Dërguarin e Allahut se cilat vepra janë më të dashura te Allahu. Ai tha: *“Falja e namazit në kohën e tij, pastaj mirësjellja ndaj prindërve, pastaj lufta në rrugën e Zotit”*.”

Në një tjetër hadith, Muhamedi a.s. ka thënë: *“Razia - kënaqësia e Allahut është në kënaqësinë e prindërve (me fëmijët e tyre), ndërsa hidhërimi i Allahut është në hidhërimin e prindërve”*. Do të thotë se me ata fëmijë me të cilët janë të kënaqur prindërit e tyre, edhe Zoti është i kënaqur, ndërsa me ata fëmijë me të cilët janë hidhërshëm prindërit e tyre, edhe Allahu është i hidhërshëm.

Ebu Umame r.a. tregon se një njeri e pyeti Pejgamberin a.s. duke i thënë: O i Dërguar i Allahut, çfarë obligimi ka njeriu ndaj prindërve të tij? Ai iu përgjigj: *Ata për të janë xhenet dhe xhehenem*. Me fjalë të tjera, ai që i respekton dhe përkujdeset për ta, e fiton xhenetin, ndërsa ai që nuk i respekton dhe i kundërshton, e fiton xhehenemin.

Edhe pse xhihadi - lufta në rrugën e Zotit numërohet ndër veprat më të çmushme në Islam, pa lejen paraprake ose pa pëlqimin e prindërve, nuk bën të shkohet në të.

Transmetohet nga Abdullah Ibni Umeri se një njeri erdhi për të kërkuar leje nga Pejgamberi a.s. për të marrë pjesë në luftë me të. Kur e pyeti se a i kishte prindërit gjallë? Ai i tha që po. Pejgamberi a.s. i tha të angazhohej me përkujdesje ndaj tyre.”

Ndërsa Ebu Seid el-Hudrij r.a. tregon se një njeri erdhi nga Jemeni te Pejgamberi a.s. (që ta konsultonte për të marrë pjesë në luftë). Pejgamberi e pyeti: *“A ke dikënd në Jemen? Ai u përgjigj: Prindërit i kam. E pyeti: A të kanë dhënë leje?”*

Ai tha që jo. Atëherë i tha: Kthehu e kërko leje prej tyre, nese të japin pëlqimin, merr pjesë në luftë e, nëse jo, atëherë përkujdesu për ta”.

Në të dy rastet e lartpërmendura, Muhamedi a.s. i dha përparësi çështjes së prindërve në krahasim me luftën në rrugën e Zotit xh.sh. duke u thënë se lufta e tyre është përkujdesja dhe bërëmirësia e tyre ndaj prindërve. Kjo mund të nënkuptojë se sevapin e luftës mund ta arrish duke u përkujdesur për prindërit tuaj e sidomos kur ata janë të moshuar dhe nuk ka kush tjetër të kujdeset për ta.

Ibni Umeri r.a. tregon se Muhamedi a.s. ka thënë: *“Silluni mirë ndaj prindërve tuaj, se do të sillen mirë edhe fëmijët tuaj ndaj jush”*. Ky hadith shpreh një domethënie të logjikutshme, ngase fëmijët i ndjekin më vëmendje sjelljet e prindërve të tyre dhe i kopjojnë. Nëse ata sillen mirë dhe me respekt ndaj prindërve të tyre, edhe ata do të sillen mirë ndaj prindërve të vet. Ndryshe, ndaj atyre që sillen keq me prindërit e vet, edhe fëmijët e tyre do të sillen keq. Gjithashtu mënyra e sjelljes së fëmijëve ndaj prindërve të tyre varet edhe nga ajo se si i kanë mësuar edhe i kanë edukuar këta të fundit. Ndërsa përgjegjesinë e kanë ndarazi mes vete. Abdullah ibni Umeri r.a. ka thënë: *“Eduko fëmijën tënd, se pa dyshim do të pyetesh se si e ke edukuar dhe çfarë e ke mësuar. Ndërsa ai do të pytet për bamirësinë dhe për dëgjueshmërinë ndaj teje”*.

Muadh ibni Enesi r.a. tregon se me një rast Pejgamberi a.s. ka thënë: *“Kush i respekton prindërit, ka për t’u vendosur (në botën tjetër) nën hijën e pemës “Tuba” (në xhenet), veç kësaj, Zoti do ta bëjë të lumtur edhe në këtë botë”*.

Zoti i madhërishëm në një ajet kuranor të gjithë atyre që bëjnë vepra të mira e që janë besimtarë, qoftë meshkuj apo femra, u ka premtuar jetë të lumtur në këtë botë dhe në botën tjetër shpërblim të madh, duke thënë: ***“Kushdo që punon vepra të mira, mashkull apo femër qoftë, duke qenë besimtar, kam për t’i dhuruar jetë të lumtur (në këtë botë) dhe më të vërtetë kam për t’i shpërblyer për pagesën e tyre (në atë jetë) sipas veprave më të mira që i kanë punuar”***¹³.

Faktorët për jetë të lumtur janë të shumtë, mirëpo njëri ndër faktorët kryesorë e saj është respekti dhe mirësjellja ndaj prindërve. Ky konstatim mund të vërtetohet edhe nga praktikatat e jetës së përditshme. Në një familje ku ka respekt ndaj prindërve, aty ka mirëkuptim mes vete, rregull, harmoni dhe përparim. Ndërsa në një familje ku nuk respektohen prindërit, aty nuk ka rregull, as harmoni mes vete dhe as përparim, por vetëm mosmarrëveshje, grindje mes vete dhe mbrapambetje.

Sipas Islamit, gjeneratat e reja duhet të kenë respekt dhe mirëkuptim ndaj të vjetrave e jo kritika dhe konfrontime, ndërsa të vjetërat duhet të kenë mëshirë e dhembshuri ndaj gjeneratave të reja. Ata që nuk veprojnë kështu, Pejgamberi a.s. ka thënë se nuk janë nga radhët e tij, me këto fjalë: ***“Kush nuk i respekton të vjetërit tanë dhe nuk ka mëshirë ndaj të rinjve tanë, nuk është prej nesh”***.

¹³ Nahël, 97.

Nënës duhet t`i jepet përparësi

Meqë askush tjetër nuk ka vuajtur dhe as nuk ka kontribuar për rritën dhe edukimin e fëmijës siç ka vuajtur dhe kontribuar nëna, atëherë me plot të drejtë mund të thuhet se ajo ka përparësi në krahasim me të gjithë të tjerët duke përfshirë edhe babanë. Përkatësisht, fëmija nuk i ka askujt më tepër borxh sesa nënës. Ky privilegj meritohet si me fjalë të Kuranit famëlartë ashtu edhe me fjalë të ndërshtme të Pejgamberit a.s.. Allahu i madhërishëm ka thënë: ***“Ne e kemi porositur njeriun për prindërit e vet, nëna e tij e ka bartur atë me mund pas mudi dhe i dha gjë për dy vjet. Andaj (i thamë) falënderomë Mua dhe prindërit e tu. Te Unë është kthimi”***.¹⁴

Në këtë ajet kuranor, Allahu i madhërishëm tregon se e ka porositur - urdhëruar njeriun që të nderojë prindërit e vet. Pastaj, atij ia rikujton me theks të veçantë vuajtjet e nënës së tij gjatë shtatzanisë dhe gjatë dhënies gjë në një periudhë dyvjeçare. Ndërsa, në pjesën e fundit të ajetit Allahu xh.sh. porosinë për ta falënderuar Atë ia bashkëngjitet porositjes për t`i falënderuar prindërit e vet. Përfundimi i ajetit me fjalën: “Tek Unë është vendkthimi” nënkupton për t`u shpërblyer falënderuesit e Tij dhe të prindërve, si dhe për t`u ndëshkuar jofalënderuesit e Tij dhe të prindërve të vet.

Gjithashtu, në një ajet tjetër kuranor, Allahu i madhërishëm ka thënë: ***“Ne e kemi porositur njeriun që të sillet mirë me prindërit e vet. Atë e ka bartur nëna e tij me vështirësi dhe***

¹⁴ Lukman, 14.

e ka lindur me vështirësi. Mbartja e tij dhe gjidhënia (zgjatën) tridhjetë muaj...”¹⁵.

Përmbajtja e këtij ajeti deri ku është cituar është e njëjtë me atë të ajetit të mëparshëm, me përjashtim që në këtë të fundit është shtuar fjala sqaruese “që të sillet mirë”, pas fjalës “njeriun” si dhe fjalës plotësuese: “dhe e lindi me vështirësi” pas fjalës “e barti me vështirësi”.

Me këtë rast, Allahu i madhërishëm ia rikujton njeriut vuajtjet dhe mundimet që i ka përjetuar nëna për të në tri fazat fillestare të jetës së tij derisa është aftësuar që të hajë e të pijë me dorën e vet, me qëllim që ai të jetë sa më tepër mirënjohës dhe falenderues ndaj saj.

Ibni Abasi r.a. ka thënë: Në Kuran kanë ardhur tri ajete me nga dy urdhra paralelë, që nuk mund të ndahen njëri nga tjetri e ata janë:

- Bindjuni Allahut dhe bindjuni Pejgamberit¹⁶
- Faleni namazin dhe jepni zeqatin¹⁷
- Falenderomëni Mua dhe prindërit tuaj¹⁸

Duke iu referuar ajetit të fundit, ai ka thënë: “*Kush e falënderon Allahun e nuk i falënderon prindërit, nuk i pranohet atij, sepse këto dy porosi janë të lidhura mes vete*”.

Krahas ajeteve të lartpërmendura edhe Pejgamberi a.s. me disa thënie të tij, nënës i ka kushtuar rëndësi të veçantë duke i dhënë përparësi në krahasim edhe me babanë.

¹⁵ El-Ahkaf, 15.

¹⁶ Et-Tegabun, 12.

¹⁷ El-Bekare, 43.

¹⁸ Lukman, 14.

Ajshja r.a. bashkëshortja e Muhamedit a.s. ka thënë: “*Të Dërguarin e Allahut e kam pyetur se gruaja kënd e ka borxh më së shumti që ta dëgjojë? Ai më tha: Burrin. Po, burri, i thashë? Ai më tha: Nënë.*” Kjo nënkupton se vajza, pasi të martohet, në rend të parë e ka për obligim që ta dëgjojë burrin e saj, ndërsa djali, si para, ashtu pas martesës, e ka obligim që ta dëgjojë nënën e vet.¹⁹

Ebu Hurejra r.a. tregon se erdhi një njeri te Pejgamberi dhe e pyeti tri herë rresht dukë i thënë: “O i Dërguar i Allahut, cili nga njerëzit është më i merituari për shoqërimin e mirë timin? Ai i tha tri herë: *Nëna jote*. Kur e pyeti herën e katërt, atëherë i tha: *Babai yt*. ”

Imami Neveviu shpjegon se arsyeja përse i është dhënë përparësi nënës qëndron në lodhjen e saj në bartjen e fëmijës në lindjen dhe në përkujdesjen për të. Në një hadith tjetër, Muhamedi a.s. ka thënë: “*Xheneti është nën këmbët e nënave*”. Do të thotë se xheneti fitohet duke u sjellë mirë me nënën dhe duke i shërbyer asaj. Abdullah ibin Umeri r.a. e kishte pyetur Tajsal bin Mejjasin: A ke frikë nga xhehnemi dhe a dëshiron të hysh në xhenet? Ai i kishte thënë që po.

¹⁹ Para disa kohe në një show televiziv ishte mysafir Mulla Hajriz Demaku nga Abria, tashmë i ndjerë, ish-luftëtar i Shaban Polluzhës. Në mes të tjerash, moderatori ia bëri një pyetje provokative duke i thënë: A më tepër duhet dëgjuar nëna apo gruaja? Ai iu përgjigj: Nëna, po qysh gruaja. Moderatori prapë e pyeti: Pse nëna e jo gruaja ? Ai pa u menduar fare i tha: Qysh pse nëna e jo gruaja, a të ka bërë nëna a gruaja, a të ka rritur nëna apo gruaja dhe kur të dhemb dikund a thua: of nënë apo of grua?! Me një përgjigje të tillë të logjikshme edhe me fakte bindëse, ai e la pa tekst moderatorin, ndërsa nga podiumi i pranishëm pasuan duartrokitjet e gjata në shënjë pranimi.

Mirëpo, prindërit a i kë gjallë? Ai i tha se e kishte vetëm nënën. Atëherë Ibni Umeri i tha atij: Pasha Allahun, nëse përdor ndaj saj fjalë të buta dhe e ushqen, do të hysh në xhenet, po që se nuk ke bërë mëkate të mëdha.

Nëse merren parasysh dashuria e pakrahasushme e nënës për fëmijën e saj, mundi dhe kujdesi që ia përkushton atij nga lindja deri që të bëhët i zoti i vetes, shpeshherë duke prishur qetësinë dhe gjumin e saj për ta rahatuar atë, dhe nëse merret parasysh edhe brengosja e saj për të gjatë tërë jetës, atëherë me plot të drejtë mund të konkludohet se nëna meriton dashuri, mirësjellje, bamërsi dhe përkujdesje më të madhe se çdokush tjetër nga anëtarët e familjes.

Pasojat e kundërshtimit dhe të moskujdesit ndaj prindërve

Mosrespektimi i prindërve, kundërshtimi i tyre dhe moskujdesi për ta, sipas parimeve islame, konsiderohet një ndër mëkatet më të mëdha pas mohimit të Zotit të madhërishëm. Prandaj, për një mëkat të tillë, njeriu mund ta marrë dënimin nga Allahu i madhërishëm jo vetëm në atë botë, por edhe në këtë botë. Ky konstatim është konfirmuar në këto thënie të Muhamedit a.s.:

Transmetohet nga Ebu Bekrete r.a. se i Dërguari i Allahut ka thënë tri herë: *“A doni t’ju lajmëroj për mëkatet më të mëdha? Ne i thamë: Po, o i Dërguar i Allahut. Ai tha: Të përshkruarit e Allahut ortak dhe kundërshtimi i prindërve – është mbështetur e u ul dhe tha: Vini re, edhe rrena dhe dëshmia e rrejshme”*.

Me një rast tjetër, Abdullah bin Amer bin Asi r.a. transmeton se i Dërguari i Allahut ka thënë: *“Mëkatet e mëdha janë: T’i përshkruhet Allahut ortak, mosdëgjimi - kundërshtimi i prindërve, vrasja e njeriut dhe beja rrejshëm (me qëllim).”*

Transmetohet nga Ebu Bekrete r.a. se i Dërguari i Allahut ka thënë: *“Për të gjitha mëkatet mund t’ua shtyjë Allahu xh.sh. dënimin kujt të dojë deri në Ditën e Gjykimit, përveç për mëkatin e kundërshtimit të prindërve. Pa dyshim se Allahu do t’ia përshpejtojë dënimin kundërshtuesit të tyre në jetën e kësaj bote para se ai të vdesë”.*

Transmetohet nga Xhabir ibni Abdullahu r.a., i cili ka thënë: *“Erdhi me një rast në mesin tonë i Dërguari i Allahut dhe na tha: O myslimanë, frikësohuni nga Allahu e kujdesuni për farefisin, sepse njeriu nuk do të jetë për asgjë i shpërblyer (nga Zoti) më shpejt sesa për kujdesin ndaj farefisit, ruaj-unu nga zullumi - padrejtësia (ndaj tjetrit), sepse për asgjë nuk i arrin njeriut dënimi i Zotit më shpejtë sesa për padrejtësi. Mos u bëni të padëgjushëm ndaj prindërve, se, pasha Allahun, as erën e xhenetit nuk ka për ta ndier ai njeri që ka qenë i padëgjushëm ndaj prindërve, ai njeri që i ka ndërprerë mardhëniet me farefisin, ai njeri i moshuar që nuk ka hequr dorë nga prostitucioni dhe ai njeri që është mendjemadh”.*

Dënimi në këtë botë të cilin e meriton ai që nuk i frikësohet Zotit e sillet keq ndaj prindërve dhe nuk kujdeset për ta as kur kanë nevojë, mund të jetë në shumë forma. Allahu i madhërishtëm mund ta provojë me ndonjë fatëkeqësi, ose, kur të rriten fëmijët e tij, do t’i hakmerret në mënyrë edhe më të keqe. A thua ka dënim më të madh për një njeri në këtë botë sesa kur fëmija i tij i bëhet i padëgjueshëm dhe i pasjellshëm.

Tani do t'i bjerë në mend se nuk është dashur as ai vetë të sillet keq me prindërit e vet, por atëherë bëhet shumë vonë.

Ndërkaq, në botën tjetër, një mëkat i tillë do t'i bëhet atij pengesë për të hyrë në xhenet para se ta vuajë dënimin për të, edhe nëse ka bërë vepra të mira siç janë falja e namazit, agjërimi i Ramazanit, dhënia e sadakasë, shkuarja mirë me të tjerët etj. Këtë e vërteton ky hadith i Pejgamberit a.s.: *Ibni Murre r.a. tregon se erdhi njëri të Muhamedi a.s. dhe e pyeti: "O i Dërguar i Zotit! Dëshmoj se nuk ka Zot tjetër përveç Allahut dhe që ti je i Dërguar i Tij, i fal pesë kohët e namazit, e jap zeqatin e pasurisë dhe e agjëroj Ramazanin, çfarë shpërblim do të kem? Muhamedi a.s. iu përgjigj: Kush vdes me këto vepra ka për të qenë në ditën të gjykimit me pejgamberë, njerëz të drejtë, njerëz të mirë dhe me dëshmorë - Muhamedi a.s. me këtë rast shëmbëlleu duke i krahasur dy gishtat e dorës - me kusht nëse nuk i ka kundërshtuar ose munduar prindërit e vet."*

Me një rast tjetër Muhamedi a.s. ka thënë: "Katër persona Zoti xh.sh. ka të drejtë të mos i futë në xhenet as mos t'ua kërkojë erën e nimeteve të xhenetit: 1. Atij që është i dhënë pas pijeve alkoolike, 2. Atij që ha fajde, 3. Atij që e ha pasurinë e jetimëve pa të drejtë dhe, 4. Atij që i kundërshton prindërit.

Njeriu nuk duhet t'i dëgjojë prindërit në disa raste të caktuara:

Nëse e urdhërojnë të heqë dorë nga ajo që është e urdhëruar në bazë të dispozitave islame, si p.sh. të heqë dorë nga besimi në Zot, nga Islami, nga falja e namazit, nga agjërimi i

Ramazanit etj. Ose, nëse e urdhërojnë për të bërë atë që është e ndaluar në bazë të fesë, si p.sh. për të pirë alkool, qoftë edhe vetëm në momente të caktuara, për të vjedhur, për të gënjyer ose për të dëshmuar rrejshëm. Me fjalë të tjera, nuk duhen dëgjuar prindërit nëse urdhërojnë diç që është në kundërshtim me urdhrin e Allahut dhe të të Dërguarit të Tij.

Në lidhje me këtë, Allahu xh.sh. në Kuran ka thënë: ***“Në rast se ata (prindërit) insistojnë që ti Mua të më përshkruash ortak, në atë që ti nuk ke dijeni për të, atëherë mos i dëgjo. Ndërsa në çështjet e kësaj bote sillu mirë me ta”***²⁰.

Ndërkaq, Muhamedi a.s. ka thënë: *“Nuk dëgjohet i krijuari në kundërshtim të Krijuesit”*. Përkatësisht nuk duhet respektuar urdhri i njeriut (edhe në qoftë prindër) që është në kundërshtim me urdhrin e Zotit të madhërishtëm.

Edhe pse ajeti i lartpërmendur ka zbritur për shkak të rasisë së Sa’d ibni ebi Vekasit me nënën e tij pas pranimit të Islamit, kuptimi i tij është i përgjithshëm dhe i përhershëm.²¹

²⁰ Lukman, 15.

²¹ Transmetohet nga Osman en-Nehdeviu se Sa’d ibni Vekasi të ketë thënë: Ky ajet ka zbritur për mua, unë kam qenë një njeri që jam sjellë mirë ndaj nënës time, mirëpo, pasi që e pranova Islamin (u bëra mysliman) më tha: “O Sad, çfarë është kjo risi që po të shoh duke bërë, ose ta braktisësh këtë fe tënden osë unë nuk do të ha as nuk do të pi deri sa të vdes”. Atëherë do të turpërohesh shkaku im, sepse do të të thonë: o vrasës i nënës sate. Unë i thashë: Oj nëna ime, mos vepro ashtu, ngase unë nuk do të heq dorë nga kjo fe imja për asgjë. Ajo qëndroi një ditë e një natë pa ngrënë dhe filloi të lodhet, qëndroi edhe një ditë edhe një natë, u lodh edhe më tepër. Kur e pashë ashtu, i thashë: Oj nëna ime, Pasha Allahun, ta dish se, edhe nese i ke njëqind shpirtra e të dalin njëri pas tjetrit, unë nuk heq dorë nga kjo fe imja për asgjë, e ti ndaç ha (bukë) e ndaç mos ha”. Kur e kuptoi këtë vendosmëri të tij, ajo filloi të hante bukë, andaj zbriti ky ajet.

Ndërkaq, në pjesën e dytë të ajetit në fjalë, Allahu i madhërishëm e porositi njeriun që me prindërit e tillë të ketë raporte të mira dhe sjellje njëzore në lidhje me çështjet që kanë të bëjnë me jetën e kësaj bote.

Nëse prindërit e tillë janë ateistë ose kanë devijuar nga rruga e besimit islam, fëmija i tyre duhet që t'i lutet Zotit për t'i udhëzuar në rrugën e drejtë dhe me fjalë të urta e me sjellje të mira të mundohet t'i bindë që të kthehen në besimit islam dhe në vlerat e tij.

Respektimi i prindërve pas vdekjes së tyre

Respektimi i prindërve nuk përfundon me vdekjen e tyre, por vazhdon edhe pas vdekjes në forma të ndryshme. Andaj, njeriu edhe pse i ka ndërprerë lidhjet fizike me prindërit e tij të vdekur, lidhjet shpirtërore dhe kujtimin për ta nuk duhet t'i ndërpresë. Obligimet morale ndaj prindërve pas vdekjes së tyre më së miri janë përshkruar në hadithin e Pejgamberit a.s. që po e sjellim në vijm:

Malik ibn Rebiah r.a. ka thënë: Kemi qenë duke ndenjur tek i Dërguari i Allahut, kur erdhi një njeri nga ensarët (vendasit) dhe tha: *“O i Dërguar i Allahut, a ka mbetur mbi mua diç (obligim) nga bamirësia për prindërit e mi pas vdekjes së tyre? Ai tha: Po. Lutja dhe kërkitimi i faljes për ta, zbatimi i premtimit të tyre, mbajtja e lidhjeve farefisnore që i kanë mbajtur ata dhe nderimi i shokëve - dashamirëve të tyre”*.

Duaja - lutja për prindërit e vdekur fillon me faljen e namazit të xhenazes. Për fat të keq, në disa raste po ndodh që djali të mos ia falë xhenazen babait ose nënës së tij, por që-

ndron me ata që nuk falen, sikur të mos i kishte asgjë ose sikur të ishte vetë i ndonjë besimi tetjër. Mbi dobitë që ka duaja për prindërit e vdekur, flasin këto dy hadithe të Pejgamberit a.s..

Ebu Hurejra r.a. tregon se i Dërguari i Allahut ka thënë: *“Kur vdes njeriu, i ndërpritet puna (sevapi) i tij, përveç nga tri gjëra: i sadakasë së përhershme (hajratit), diturisë prej së cilës kanë dobi të tjerët dhe nga fëmija i mirë, i cili lutet për të”*. Ndërsa, me një tjetër rast, ai ka thënë: “Njeriut, pas vdekjes së tij, ndodh që t’i rriten gradat. Pyet: o Zoti im, prej nga kjo? I thuhet fëmija yt është lutur e ka kërkuar falje për ty”.

Sa herë që të lutemi për vete duhet të lutemi edhe për prindërit, si p.sh. pas namazit dhe në raste të tjera në përgjithësi. Lutja më e preferuar është ajo që e ka bërë Ibrahim i a.s. **“O Zoti ynë, më fal mua, prindërit e mi dhe besimtarët në ditën kur do të jepet llogaria!”**²² Kjo lutje këndohet në çdo namaz, në ndejnë e fundit pas salavateve.

Gjithashtu, me rastin e vizitës së varreve të prindërve, është mirë t’i lutemi Zotit për ta dhe t’u lexojmë, nëse ka mundësi, suren “Jasin”, ngase Pejgamberi a.s. ka thënë: “Lexojuni të vdekurve tuaj “Jasinin”!”.

Nese nuk ka mundësi, atëherë, le t’ua lexojmë tri herë Ihlasin (Kulhuvallahin) dhe Fatihanë (Elhmadulillahin) ose, së paku, këtë të fundit, e jo të qëndrojmë kot para varrit të tyre.

Nga “premtimet” e prindërve që duhen zbatuar sipas hadithit të lartpërmendur, numërohet edhe emaneti ose porosia

²² Ibrahim, 4.

e tyre e bërë gojarisht ose me shkrim, nëse nuk është në kundërshtim me dispozitat islame. Gjithashtu, nëse prindërit kanë ndonjë borxh, duhet t'ua paguajnë trashëgimtarët e tyre nga pasuria e prindërve, kurse nëse nuk kanë lënë pasuri të mjaftushme për pagesën e borxhit, atëherë duhet t'ua paguajnë bijtë e tyre nga pasuria e vet. Pagesa e borxhit të prindit të vdekur është mirë që të bëhet para se të varroset.

Mbajtja e lidhjeve me farefisën e prindërve, do të thotë respektim dhe mirësjellje ndaj të afërmve të babait duke filluar nga vëllëzrit e tij (axhallarët) si dhe ndaj të afërmve të nënës duke filluar nga motrat e saj (tezet). Gjithashtu babait pas vdekjes së tij, duhet respektuar në mënyrë të veçantë shoqët e ngushtë dhe dashamirët e tij, ndërsa nënës shoqet dhe dashamirët e saj.

Për shpirt të prindërve të vdekur, është mirë që t'u jepet sadaka të varfërve, ose të pritët kurban dhe mishi t'u shpërndahet nevojëtarëve. Transmeton Enesi r.a. se Sadi r.a. erdhi tek i Dërguari i Allahut dhe tha: O i Dërguar i Allahut, më ka vdekur nëna dhe asgjë nuk më ka lënë emanet - porosi, a do të ketë dobi nëse jap sadakë për të? Po, do të ketë, iu përgjigj i Dërguari a.s.: *“Nëse asgjë tjetër nuk mund të bësh, hape një bunar (nga i cili do të pijë njerëzit). Sevapi i sadakasë në hajrate është i përhershëm, derisa të ekzistojë - funksionojë hajrati”*.

Varret e prindërve duhen rregulluar dhe duhen mirëmbajtur. Sa më i thjeshtë dhe me pak shpenzime të jetë rregullimi i tyre, është aq më e preferueshme, si p.sh. një rrasë guri te koka me shënime të emrit, mbiemrit, vitit të lindjes, vitit të vdekjes dhe një rrasë guri tjetër të këmbët. Ndërsa përmbi, të

ketë bar të gjelbër, i cili është knaqësi për sy dhe dobi për të vdekurin. Ndërkaq, ndërtimi i përmendoreve të shtrenjta dhe mbulimi i varrit me pllakë ose gurë, janë fetarisht të urryera, sepse shpenzimet për to janë të kota, pasi që prej tyre nuk ka dobi as i vdekuri e as i gjalli, madje në shumicën e rasteve ato edhe bëhen për mendjemadhësi, si dhe janë imitim i varreve të jomyslimanëve. Gjithashtu edhe mbajtja ose shënimi i përvjetorëve të vdekjes së tyre janë të urryera fetarisht, ngase është traditë jomyslimane dhe shkakton përsëritjen e mërzisë për të vdekurit.

Po e përfundoj me lutjen e Ibrahimit a.s.: *“O Zoti ynë, më fal mua, prindërit e mi dhe besimtarët në ditën kur do të jepet llogaria”* (Amin).²³

²³ - Kurani dhe Hadithi, Tefsiri i Alusisë dhe Ibni Kethirit

- Sinamudin Sokolović, Dužnosti djece prema raditeljima, bot. në rev. “Glasnik, nr. 1-2, 3-4, 5-6 dhe 9-10/1969, Sarajevë.

- Sadat Islami, Respektimi i prindërve sipas Islamit, Takvimi 2018, Prishtinë.

Dr. Sedat ISLAMI

TRI GJËRA SHPËTUESE NË VARR

Hyrje

Në metodologjinë fetare, inkurajimi ka rëndësi të veçantë edukative. Në të fshihet sekreti i suksesit të predikimit, sepse, për të pasur sukses dhe pranim një ide, nuk mjafton vetëm të jetë e saktë dhe e vërtetë, por edhe të ofrohet në mënyrë tërheqëse¹. Këtu qëndron arsyeja pse Kurani dhe Sunneti janë përplot tekste që nxisin e motivojnë për vepra të mira duke përmendur shpërblimin joshës të tyre. Rëndësia e tyre qëndron në fuqinë motivuese që ofrojnë, sepse premtues i shpërblimit është Allahu xh.sh., fjala dhe premtimi i të Cilit nuk thyhen.

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً
طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

¹ Shih: Sulejman bin Abdul Aziz ed-Duvejsh, *Vesail et-tergib ve envauhu fi Da'veti en-Nebijj sal-laAllahu alejhi ve sel-lem*, (Arabi Saudite: botim privat, 1997), f. 5.

“Cilindo mashkull apo femër që kryen vepra të mira, duke qenë besimtar, Ne do ta bëjmë që të kalojë jetë të bukur dhe do ta shpërblejmë sipas veprave më të mira që ka bërë.” [Kurani: Nahl: 97]

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا﴾

“Sa për ata që besojnë dhe bëjnë vepra të mira, siguri-sht që Ne nuk do t’ua humbim shpërblimin punëmi-rëve.” [Kurani: Kehf: 30]

Shpërblimit për veprat e mira, pavarësisht që ndodh edhe në këtë botë, pjesa kryesore i mbetet në botën tjetër, atje ku është përjetësia.

Në këtë punim, shpjegohet një hadith, i cili shpërblimin për veprat e mira e trajton qysh nga momentet e para të ndarjes nga kjo botë, në jetën e varrit. Fjala është për hadithin të cilin e transmeton Ebu Hurejre r.a., e në të cilin qëndron se Pejgamberi a.s. ka thënë:

«يُؤْتَى الرَّجُلُ فِي قَبْرِهِ فَإِذَا أُتِيَ مِنْ قَبْلِ رَأْسِهِ دَفَعَتْهُ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ وَإِذَا أُتِيَ مِنْ قَبْلِ يَدَيْهِ دَفَعَتْهُ الصَّدَقَةُ وَإِذَا أُتِيَ مِنْ قَبْلِ رِجْلَيْهِ دَفَعَهُ مَشْيُهُ إِلَى الْمَسَاجِدِ»

“Besimtari do të ballafaqohet me dënim në varr, por, kur dënimi t’i vijë nga ana e kokës, do t’ia largojë le-ximi i Kuranit; kur dënimi t’i vijë nga ana e përpar-me, do t’ia largojë sadakaja; kur dënimi t’i vijë nga

këmbët, do t'ia largojë ecja që ka bërë për të shkuar në xhami.²

Pra, janë tri vepra të mira që do ta mbrojnë besimtarin nga dënimi i varrit:

- Leximi i Kuranit
- Dhënia sadaka - lëmoshë, dhe
- Shkuarja në xhami.

Këto tri vepra janë temë e këtij shkrimi, të cilat do të trajtohen nga këndi akaidologjik fillimisht e më pas edhe nga ai edukativ. Punimin e kemi ndarë në dy pjesë kryesore: në pjesën e parë kemi folur për jetën në varreza, pra trajtimin doktrinar të jetës në varreza, ndërsa në pjesën e dytë jemi marrë me shpjegimin e hadithit të lartpërmendur, gjegjësisht anën edukative të tij. Në fund të punimit, sa për rikujtim, kemi përmbledhur disa prej gjërave që gjatë shpjegimit i kemi nënvizuar si më të rëndësishme. Kemi dhënë po kështu edhe literaturën së cilës i jemi referuar gjatë përgatitjes së këtij punimi.

² Hadithin e transmetojnë Taberaniu në *El-mu'xhel el-eusat* dhe Mundhiriu në *Et-tergib ve et-terhib*. Albani konsideron se hadithi është hasen. Shih: *Sahih et-Tergib*, nr. 3561.

I. BERZAHU - JETA NË VARREZA

I.1. Argumente kuranore për jetën e berzahut

Në Kuranin Famëmadh ka argumente që dëshmojnë për jetën në varreza, gjegjësisht për shpërblimin dhe për ndëshkimin në të.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا ۚ وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾

“Kur i vjen vdekja ndonjërit prej tyre (jobesimtarëve), ai thotë: “O Zoti im, më kthe, 100. që të bëj vepra të mira në botën që kam lënë!” Kurrsesi! Me të vërtetë, kjo është një fjalë të cilën ai (kot) e thotë! Prapa (vdekjes së) tyre do të ketë një (kohë) ndarëse, deri në ditën kur do të ringjallen.” [Kurani: El-Mu'minunë: 99-100]

‘Kohë ndarëse’ është për qëllim jeta në varreza.

Argument tjetër nga Kurani, madje të marrë bazë nga Ehlu Sunneti për çështjen në fjalë, është dhe ajeti në vijim, ku Allahu përshkruan dënimin e ithtarëve të Faraonit në varr:

﴿النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾

“Ata do të çohen para Zjarrit në mëngjes dhe mbrëmje (në jetën e varrit) e, kur të arrijë Ora (e Kiametit), do të thuhet: “Hidhni ithtarët e Faraonit në dënimin më të rëndë!”” [Kurani: Gafir: 46]

Natyrisht ka edhe argumente të tjera që dëshmojnë për jetën në varreza, por këto i sollëm vetëm sa për ilustrim.

I.2. Argumente profetike për jetën e bezahut

Edhe në hadithet e Muhamedit a.s. gjejmë dëshmi për jetën në varreza. Sa për ilustrim, do të mjaftojmë me dy hadithe:

Uthmani r.a., transmeton: *“Pejgamberi a.s., pasi që i vdekuri varrosej, qëndronte te varri dhe thoshte: Kërkoni falje për vëllanë tuaj dhe lutuni që Allahu ta përforcojë sepse ai tani merret në pyetje.”*³

Në një hadith tjetër të regjistruar nga Buhariu dhe Muslimi, Pejgamberi a.s. përmend dy të varrosur, të cilët janë dënuar në varret e tyre për shkak të bartjes së fjalëve, gjegjësisht moskujdesit gjatë urinimit. Me atë rast, ai kishte marrë një degë të njomë të një peme, e kishte ndarë në dysh dhe e kish-te vënë sipër varreve të tyre duke thënë: *“Ndoshta do t’ua lehtësojë sado pak dënimin derisa të mos thahet.”*

I.3. Dijetarët për jetën e berzahut

Ibn Ebi el-Izz në komentarin e Akides Tahavijje, duke folur për jetën në varreza shpjegon: “Hadithet profetike që konfirmojnë dënimin dhe shpërblimin në varr për ata që e meritojnë dhe të pyeturit nga melekët, janë mutevatire, andaj duhen besuar dhe vërtetuar. Këtu nuk po flasim për formën e

³ Hadithin e transmeton Ebu Davudi në *Sunen* ndërsa Albani në *Sahihu Suneni Ebi Davud*, nr. 3221, e konsideron të saktë.

këtij dënimi ose shpërblimi, sepse nuk është në mundësinë tonë intelektuale njohja e një gjëje të tillë...Dije se dënimi i varrit është dënimi i berzahut dhe se kushdo që vdes, pavarësisht nëse është varrosur ose jo: e kanë ngrënë egërsirat, është djegur derisa është shndërruar në hi dhe është hedhur në ajër për t'u shpërndarë gjithandej, është kryqëzuar apo është fundosur në det; do ta marrë hisen e dënimit që ka merituar. Shpirtit dhe trupit të tij do t'i arrijë dënimi ashtu siç i arrin të varrosurit.⁴⁷

II. TRI GJËRA SHPËTUESE NGA DËNIMI I VARRIT

II.1. Leximi i Kuranit

II.1.1. Rëndësia e Kuranit në jetën e besimtarit

Leximi i Kuranit është një ndër veprat më të mira në fe. Besimtari më i mirë është ai që e mëson Kuranin për vete dhe ua mëson të tjerëve⁵. Kjo për shkak të rëndësisë orientuese që ka leximi i tij në jetën e besimtarit. Mësimet e Kuranit janë më të mirat të mundshme. Allahu xh.sh., duke na folur për këtë thotë:

⁴ Ibn Ebi el-Izz, *Sherhu el-akideti el-tahavijeh*, ver. Shuajb Arnauti - Abdullah b. Muhsin Turki, (Bejrut: Muessesetu err-rrisale, 1997), 2/578; 579.

⁵ Shih hadithin 5027 në *Sahihun* e Buhariut.

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا﴾

“Në të vërtetë, ky Kuran udhëzon drejt asaj që është më e mira dhe u jep lajmin e gëzuar besimtarëve, që bëjnë vepra të mira, se ata do të kenë shpërblim të madh.” [Kurani: Isra: 9]

Kurani arrin të projektojë karakterin e besimtarit në formë më të përsosur të mundshme duke ia mundësuar që, falë tij, të ngrihet e të lartësohet edhe në këtë botë⁶. Këtu mbase qëndron sekreti i lartësimit dhe gradimit të Muhamedit a.s.. Ajsheja r.a., kur qe pyetur për moralin apo sjelljen e tij, pati përmbledhur përgjigjen në këto fjalë: “*Morali i tij ishte Kurani.*”⁷

E, nëse mësimet e tij janë më të mirat, atëherë ndërtimi i jetës sipas tyre nuk ka si të mos prodhojë lumturi në këtë botë dhe shpëtim në botën tjetër. Ky angazhim i tyre në Kuran është quajtur ‘*tregti që nuk dështon.*’⁸ Kjo për shkak se ata që e duan Kuranin, e mësojnë dhe e pasojnë atë, i do Allahu dhe i veçon nga të tjerët. Pejgamberi a.s., ka thënë: “*Allahu xh.sh., ka evlija (miq dhe të dashur) nga njerëzit! O i Dërgu-*

⁶ Pejgamberi a.s. ka thënë: “...Allahu i ngrit disa njerëz me këtë Kuran dhe i ulë disa të tjerë.” Hadithin e transmeton Muslimi, nr. 817.

⁷ Shih hadithin 4811 në *Sahih el-Xhami*.

⁸ Shih kaptinën Fatir (35), ajeti 29.

ari i Allahut, e kush janë ata? -e pyetën. Tha: Ata janë ithtarët e Kuranit, të dashurit e Allahut dhe të veçuarit e Tij!⁹”

Në fakt, është premtim i Allahut se ata që u mbahen udhëzimeve të Tij do të jenë të shpëtuar në të dy botët. Në kaptinën Taha, ajeti 123, Allahu xh.sh., na premton:

﴿فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى﴾

“...kush do ta pasojë udhëzimin Tim, as nuk do të humbë, as nuk do të bjerë në mjerim.”

Ibn Abbasi r.a., duke komentuar këtë ajet, shpjegon se, kushdo nga besimtarët që u përmbahet fjalëve të Allahut xh.sh. në këtë jetë do të gjejë udhëzimin, ndërsa në botën tjetër shpëtimin¹⁰.

Pra, nuk është thjesht leximi ai që i garanton besimtarit mirësitë e Kuranit, por praktikimi në jetë. Allahu xh.sh., thotë:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾

“Ata që u kemi dhënë Librin dhe e lexojnë ashtu siç është shpallur, ata besojnë vërtet në të...” [Kurani: Bekare: 121]

Ibn Mesudi, duke e komentuar këtë ajet, shpjegon se leximi i njëmendtë i Kuranit nënkupton ta lejosh atë që është e lejuar, ta ndalosh atë që është e ndaluar, ta lexosh ashtu siç e

⁹ Hadithin e transmeton Ibn Maxheh ndërsa Albani në *Sahihu Ibni Maxheh*, nr. 179, e vlerëson të saktë.

¹⁰ Abdullah bin Abbas, *Tenvir el-mikbas min Tefsiri Ibni Abbas*, përmbledhur nga: Mexhduddin Ebu Tahir Muhamed bin Ja'kub el-Fejruzabadi, (Bejrut: Dar el-kutub el-ilmijje, 1992), f. 267.

ka shpallur Allahu duke mos ua ndërruar fjalëve vendin e tyre (pra duke mos i shtrembëruar) dhe as duke mos i interpretuar ashtu siç nuk interpretohen¹¹.

Nëse Kurani ka këtë prani në jetën dhe veprimtarinë tonë, atëherë efektet e tij shpëtuese fillojnë që nga momenti i vdekjes.

II.1.2. Kurani si shpëtues në varr

Fetarisht, njeriu do të shpërblehet dhe do të ndëshkohet në varr, varësisht nga veprat që ka bërë sa ka qenë gjallë¹². Në një hadith të gjatë, të regjistruar nga Imam Ahmedi, përveç të tjerash qëndron: “...*besimtarit në varr i vjen një burrë me fytyrë të bukur, rroba të bukura dhe erë të këndshme dhe i thotë: Përgëzohu për atë që të kënaq, kjo është dita që të është premtuar! Kush je ti?- e pyet besimtari, sepse fytyra jote është fytyra e atij që sjell sihariq? Unë jam vepra jote e mirë! -i përgjigjet....*”¹³

Pra, veprat e mira marrin trajtë njeriu dhe e mbrojnë besimtarin. Pa dyshim, ndër veprat e mira është edhe leximi i Kuranit. Pejgamberi a.s., për kaptinën e gjashtëdhjeteshtatë

¹¹ Cituar sipas: Ismail bin Umer bin Kethir, *Tefsiru el-Kurani el-adhim*, ver. Sami b. Muhamed Selame, (Rijad: Dar Tadjibe li en-neshr, 1999), 1/403.

¹² Ibn Rexheb el-Hanbeli, *Ehval el-kubur va ahvalu ehliha ila en-nushur*, ver. Halid Abdul Latif Seb' el-Alemij, (Bejrut: Dar el-kitab el-arabij, ed.3, 1994), f. 52.

¹³ Albani në librin *Ahkam el-xhenaiz*, nr. 156, e konsideron të saktë.

të Kuranit, kaptinën “El-Mulk” ka thënë: “*Kaptina “El-Mulk” është mbrojtëse nga dënimi i varrit.*¹⁴”

Ndërsa lexojmë hadithin bazë, mendja na shkon te disa pyetje:

- Përse u përzgjedh Kurani të na mbrojë nga dënimi i varrit? Cila është lidhja e tij me varrin?

- Përse u përzgjedh të na mbrojë nga pjesa e sipërme e trupit, koka, pra?

Mungesa e Kuranit, si lexim dhe praktikë, jetën e njeriut e shndërron në gërmadhë dhe varrezë. Pejgamberi a.s. na ka mësuar se është Kurani ai që shtëpitë tona i kthen në ndërtesa të qeta e të sigurta banimi. Në hadithin e regjistruar nga Muslimi qëndron: “*Mos i shndërroni shtëpitë tuaja në varreza, (lexoni Kuran në to, sepse) djalli ikën nga shtëpia në të cilën lexohet kaptina “El-Bekare”.*”

Pra, ne duke lexuar Kuran, shtëpitë tona i kthejmë në ambiente të sigurta. Ky efekt i sigurisë depërton edhe në varr, të cilin, nga diç e frikshme, e ngushtë, vetmuese, e kthen në diç ku besimtari gjen qetësi dhe shoqëri. A nuk përmendëm më lart hadithin e Muhamedit a.s. se si veprat e mira besimtarit i shndërrohen në shoqëruese në varr?

Ndërsa arsyeja pse Kurani na mbron kokën në varr mund të qëndrojë në atë se, në të gjallë të besimtarit, është ruajtur në kokë, andaj edhe e mbron kokën. Në një hadith përmendet

¹⁴ Hadithin e shënon Sujuti në *El-xhamiu es-sagir* ndërsa Albani në *Sahih el-xhami*, 3643, e konsideron të saktë.

dhe namazi, i cili përbëhet nga Kuranit dhe lutjet, si mjet që mbron besimtarin nga koka¹⁵.

II.1.3. Kurani si ndërmjetësues në ahiret

Kurani është shoqërues që besimtarit nuk i ndahet as pasi të hyjë në Xhennet. Në Ditën e Llogarisë ndërmjetëson për të¹⁶, ndërsa në Xhenet ndikon në rritjen e gradave të tij¹⁷.

II.2. LËMOSHA

II.2.1. Vlera

Lëmosha ka rëndësi të madhe në fe. Shpërblimi për të është i shumëfishuar. Ajo i ngjan një kokrrë gruri nga e cila mbijnë shtatë kallinj në secilin prej të cilëve ka nga njëqind kokrra.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

“Ata që shpenzojnë pasurinë e vet në rrugë të Allahut, i shëmbëlajnë atij që mbjell një kokërr, nga e cila da-

¹⁵ Shih: *Sahih et-Tergib*, hadithi nr. 3561.

¹⁶ Pejgamberi a.s., ka thënë: “Lexojeni Kuranin sepse ai ndërmjetëson për lexuesit në Ditën e Kiametit...” Hadithin e shënon Muslimi, nr. 804.

¹⁷ “I thuhet lexuesit të Kuranit: lexo dhe ngritu dhe lexoje siç e lexoje në dynja sepse pozita jote e fundit (më e larta) do të jetë tek ajeti i fundit që lexon.” Hadithin e shënojnë Ebu Davudi, Tirmidhiu, Nesaiu dhe Ahmedi, ndërsa Albani e konsideron hasen sahih. Shih: *Sahihu Ebi Davud*, nr. 1464.

lin shtatë kallingj, secili kalli ka nga njëqind kokrra. Allahu ia shton (shpërblimin) edhe më tepër kujt të dë-shirojë; Allahu është Mirëbërës i madh dhe i Gjithëdij-shëm.” [Kurani: Bekare: 261]

Duke qenë se ka të bëjë me anën materiale, pra, me atë që njeriu e do dhe sakrifikon për të, atëherë dhënia e lëmoshës është përshkruar si shenjë dhe tregues i besimit, ndryshe vështirë se do të kishte ndonjë gjë që e motivon më shumë sesa besimi për të dhënë. Muhamedi a.s., ka thënë: “*Lëmosha është dëshmi.*”¹⁸

Lëmosha, si e këtillë, ka efekt të madh në faljen e mëkateve. Në hadithet e Muhamedit a.s., qëndron se: “*Lëmosha shuan zemërimin e Allahut.*”¹⁹, “*Lëmosha shuan mëkatin ashtu siç uji shuan zjarrin.*”²⁰

Nga këtu, nuk ka si të mos ketë efekt shpëtues në varr.

II.2.2. Efekti shpëtues i sadakasë në varr

Ibrahim Nah’iu, siç citohet nga Ibn Kajjimi, duke numëruar të mirat e shumta të lëmoshës apo sadakasë, përmend edhe këtë të shpëtimit në varr. Në fakt, ai i referohet një rregulle fetare sipas së cilës ‘shpërblimi është sipas llojit të vep-

¹⁸ Hadithin e shënon Muslimi në *Sahih*, nr. 223.

¹⁹ Hadithin e shënon Taberaniu në *El-mu’xhem el-eusat* ndërsa Albani në *Sahih el-xhami*, 3759, e konsideron të saktë.

²⁰ Shih: *Sahih et-Tergib*, nr. 868.

rës.²¹ Pra, përderisa besimtari jep lëmoshë, ai e ndihmon një besimtar, andaj edhe meriton ndihmën e Allahut xh.sh. Në të vërtetë, këtë lloj ndihme Allahu xh.sh. besimtarit ia konsideron hua, të cilën ia kthen shumëfish (Kurani: Bekare: 245). Një nga format e kthimit është dhe ofrimi i sigurisë. Ja çfarë thotë Allahu xh.sh. për ata që japin lëmoshë:

﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾

“Ata që japin nga pasuria e tyre natën dhe ditën, fshehurazi dhe haptazi, do të kenë shpërblim te Zoti i tyre; ata nuk do të kenë pse të frikësohen e as do të pikëllohen.” [Kurani: Bekare: 274]

Se lëmosha e ka këtë efekt, flet edhe fakti se ajo ngel si vepër, nga e cila besimtari përfiton edhe pas vdekjes. Pejgamberi a.s. ka thënë: “*Kur të vdes njeriu, i ndërpritet përfitimi nga veprat me përjashtim prej: lëmoshës rrjedhëse, diturisë nga e cila përfitohet dhe fëmijës së mirë që lutet për prindin.*”²²

E përse lëmosha e mbron njeriun nga zjarri që i vjen përpara? Kjo qëndron në atë se njeriu ka dhënë me dorën e vet, pra me pjesën e përparme, andaj edhe i mbrohet ajo pjesë nga zjarri.

²¹ Shih: Ibn Kajjim el-Xheuzijeh, Muhamed bin Ebi Bekr, *Uddetu es-sabirine ve dhehiretu esh-shakirine*, (Damask – Bejrut – Medine Munevvere: Dar Ibn Kethir – Mektebetu Dar et-Turath, ed. 3, 1989), f. 254-255.

²² Hadithin e shënon Muslimi në *Sahih*, nr. 1631.

II.2.3. Lëmosha vazhdon me mirësitë e saj edhe në ahiret

Në hadithet e Muhamedit a.s., gjejmë shpjegime se si lëmosha i ofron pushim dhe qetësi besimtarit në Ditën e Llogarisë. Përveç hijes nën arsh²³, lëmosha ka dhe një derë të posaçme për të hyrë në Xhennet për të gjithë ata që janë karakterizuar nga ajo²⁴.

II.3. SHKUARJA NË XHAMI

II.3.1. Vlera e ecjes për në xhami

Vepra tjetër shpëtuese në varr është ecja për të shkuar në xhami. Vlera e saj si vepër është e madhe. Pejgamberi a.s. e ka radhitur në mesin e veprave që shlyejnë mëkatet dhe rrisin gradat njëkohësisht²⁵. Madje shpërblimi për namaz rritet varësisht nga hapat që bën njeriu. “Njeriu me shpërblimin më të madh për namazin është ai që larg e më larg me hapa prej xhamisë.”²⁶ Për këtë shkak, kur dikush nga besimtarët i kërkoi Muhamedit a.s. të zhvendosej afër xhamisë me banim meqë e kishte larg, ai ia kujtoi vlerën e ecjes për në xhami dhe shpërblimin e madh. Ecjen për në xhami, siç shënojnë Buhariu dhe Muslimi, Muhamedi a.s. e konsideronte si gosti të cilën ia përgatit Zoti robit sa herë që shkon në xhami.

²³ Hadithin e shënojnë Buhariu 1421 dhe Muslimi 1022.

²⁴ Hadithin e shënojnë Buhariu 3666 dhe Muslimi 1027.

²⁵ Shih hadithin nr. 251 në Sahihun e Muslimit.

²⁶ Hadithin e shënon Muslimi në Sahih, nr. 662.

II.3.2. Rëndësia në varr

Ecja për të shkuar në xhami nënkupton përgjigje thirrjes së Allahut xh.sh., pra është dëshmi për besimin. Ecja, siç pamë edhe në hadithet e mësipërme, nënkupton distancat jo të vogla. Madje, në disa hadithe ku temë është kjo çështje, shihet se si janë dhënë propozime për t'u zhvendosur afër xhamisë apo për të blerë ndonjë kafshë për ta shaluar deri në xhami²⁷. Nga këtu, ecja në distanca të mëdha nuk ka si të mos jetë shenjë e besimit.

Përse shkuarja në xhami dhe jo ndonjë vepër tjetër ka këtë shpërblim?

- Ngase namazi është prej veprave më të rëndësishme në fe, është shtyllë e fesë.

- Namazi është gjëja e parë për të cilën besimtari merret në llogari, andaj nëse namazi është kryer siç duhet, llogaria për veprat e tjera është më e lehtë.

- Shkuarja në këmbë shpërblehet fizikisht, pra dënimi nuk e prefshin besimtarin nga ana e këmbëve, sepse, siç përmendëm edhe më parë, shpërblimi për veprën është sipas llojit të veprës.

Shpërblimi për ecjen nuk mbaron këtu. Në botën tjetër, në ahiret, ka një përgëzim të veçantë. Duke qenë se besimtarët kanë ecur në errësirë për t'iu përgjigjur thirrjes së Allahut xh.sh., atëherë shpërblimi për ta fillimisht do të jetë një dritë, një hije nën arsh, një derë për në Xhennet²⁸ dhe përfundimi-

²⁷ Shih hadithin 663 në Sahihun e Muslimit.

²⁸ Hadithin e shënojnë Buhariu 3666 dhe Muslimi 1027.

sht Xhenneti. Pejgamberi a.s., ka thënë: “Përgëzoji besimtarët që në errësi shkojnë për ta falur namazin për një dritë të plotë në Ditën e Llogarisë.²⁹” Po kështu ka thënë: “Shtatë grupe njerëzish do të jenë nën hijen e arshit atë ditë kur nuk ka hije tjetër...njeriu zemra e të cilit është e lidhur për xhaminë.³⁰” Ndërsa për shpërblimin me Xhenet, Allahu thotë:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾ * أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ *

الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

“Dhe ata të cilët i kushtojnë kujdes kohës së namazit të tyre. (9) Të tillët janë mu ata trashëgimtarët, (10) të cilët e trashëgojnë Firdeusin, aty janë përgjithmonë.”

[Kurani: Mu'minunë: 9-11]

Përfundim

Në përfundim të shpjegimit të këtij hadithi, mund të nxjerrim disa mësimë me rëndësi:

- 1) Vërtetimi i jetës në varreza dhe shpërblimi ose ndëshkimi sipas veprës së bërë.
- 2) Rëndësia e adhurimeve për besimtarin në këtë botë, varreza dhe botën tjetër. Adhurimi i jep kuptim jetës sonë në këtë botë, na shpëton në varr dhe na siguron Xhennetin në botën tjetër.
- 3) Shpërblimi sipas llojit të veprës.

²⁹ Hadithin e shënon Ebu Davudi ndërsa Albani në *Sahihu Suneni Ebi Davud*, nr. 561, e konsideron të saktë.

³⁰ Hadithin e shënojnë Buhariu nr. 660, dhe Muslimi nr. 1031.

- 4) Që këto vepra të kenë efektin shpëtues, duhet të kryhen për hir të Allahut, ndryshe nuk kemi dobi nga vepra që kryhet për dyfaqësi. Gjatë shpjegimit pamë se si motiv i këtyre veprave duhet të ishte thjesht besimi.

Literatura e konsultuar:

- Kurani Fisnik.
- Abdullah bin Abbas, Tenvir el-mikbas min Tefsiri Ibni Abbas, përmbledhur nga: Mexhduddin Ebu Tahir Muhamed bin Ja'kub el-Fejruzabadi, (Bejrut: Dar el-kutub el-ilmijje, 1992).
- Ismail bin Umer bin Kethir, Tefsiru el-Kurani el-adhim, ver. Sami b. Muhamed Selame, (Rijad: Dar Tadjibe li en-neshr, 1999).
- Ibn Ebi el-Izz, Sherhu el-akideti el-tahavijjeh, ver. Shuajb Arnauti - Abdullah b. Muhsin Turki, (Bejrut: Muessesetu err-rrisale, 1997)
- Ibn Rexheb el-Hanbeli, Ehval el-kubur va ahvalu ehliha ila en-nushur, ver. Halid Abdul Latif Seb' el-Alemij, (Bejrut: Dar el-kitab el-arabij, ed.3, 1994)
- Ibn Kajjim el-Xheuzijjeh, Muhamed bin Ebi Bekr, Uddetu es-sabirine ve dhehiretu esh-shakirine, (Damask - Bejrut - Medine Munevverre: Dar Ibn Kethir - Mektebetu Dar et-Turath, ed. 3, 1989)
- Sulejman bin Abdul Aziz ed-Duvejsh, Vesail et-tergib ve envauhu fi Da'veti en-Nebijj sal-laAllahu alejhi ve sel-lem, (Arabi Saudite: botim privat, 1997).
- Sahihu i Buhariut.
- Sahihu i Muslimit.

- Suneni i Ebu Davudit.
- Suneni i Tirmidhiut.
- Suneni i Ibn Maxhes.
- Suneni i Nesaiut.
- El-mu'xhem es-sagir dhe El-Muxhem el-eusat të Taberaniut.
- Et-tergib ve et-terhib të Mudhiriut.
- Sahih et-Tergib, Sahih el-xhami, Sahihu Suneni Ebi Davud të Albanit.

Dr. Ajni SINANI

POZITA E GRUAS NË ISLAM

Islami është fe hyjnore dhe mënyrë jetese. Kultura islame është në harmoni me të gjitha vlerat e njeriut dhe të njerëzimit. Ligjet islame janë caktuar nga Zoti, i Cili e ka krijuar njeriun dhe ka dekretuar ligje që bazohen në natyrën e njeriut. Në fenë islame, gruaja është entitet i pavarur dhe Islami i drejtohet asaj në mënyrë të drejtpërdrejtë pa ndërmjetësimin e meshkujve. Kurani i ndërmori hapa të mëdhenj në dobi të grave dhe të drejtave të tyre njerëzore.

Në sferën e legjislacionit, Islami filloi me barazimin e statusit të burrit dhe të gruas. Muhamedi a.s. ka thënë: *“Më i miri nga ju është ai që sillet më së miri ndaj gruas së vet.”* Po ashtu edhe: *“Ju keni të drejta te gratë tuaja, por edhe ato kanë të drejta ndaj jush.”* Kështu ai i vuri relacionet midis dy gjinive mbi një bazament juridik.

Islami i ngriti gratë prej pozitës së “një plaçke” në martesë, në atë të partnereve të barabarta. Prej pozitës së një mosqenieje ligjore, femra u bë një personalitet ligjor në kupimin e plotë të fjalës, e aftë për të mbajtur pronën dhe iu dha e drejta për të pasur pjesë të drejtë të pasurisë trashëguese të familjes dhe të burrit të saj.

Ky personalitet ligjor i mëvetësishëm i paracakton çdo gruaje të drejtën për të kontraktuar me persona të tjerë, për të blerë dhe për të shitur, për të drejtuar biznesin, për të menaxhuar paratë dhe pronën e asaj, për të fituar dhe zotëruar pasurinë në mënyrë të pavarur apo për të shfrytëzuar pasurinë e saj pa miratimin e burrit të saj. Martesa nuk ka pasoja mbi statusin e saj ligjor, pronën e saj, fitimet e saj - apo madje mbi vetë emrin e saj. Pasuria e saj mbetet e vetë asaj, madje edhe kur ajo martohet. Asaj i është dhënë e drejta nga Kurani për të siguruar jetesën dhe për të pasur të ardhura si një individ i pavarur (Kurani fisnik 4:32).

Gruas iu dhe e drejta t'i diktonte kushtet e marrëveshjes martesore në kontratë, si edhe kushtet e divorcit. Në çështjen e divorcit, ajo ndryshoi prej një sositëse plotësisht të pafuqishme, në një personalitet që mund të ndërmernte procedurën gjyqësore të divorcit dhe të kërkonte të drejtat e saj të mehrit dhe trashëgimisë.

Burri dhe gruaja kanë status dhe vlerë të barabartë

Islami ka respektuar parimin e barazisë midis burrave dhe grave. Ai nuk është shprehur kurrë për favorizimin e burrave dhe diskriminimin e grave. Kurani i qorton ata që besojnë se gratë janë inferiore ndaj burrave (16:57-59) dhe shprehet për nevojën e trajtimit të burrave dhe të grave me paanësi (2:228, 231; 4:19.) Midis femrës dhe mashkullit ekzistojnë disa dallime ontologjike dhe fiziologjike, por sipas Islamit këto dallime nuk janë edhe aq të rëndësishme, sepse natyrën e

mashkullit dhe atë të femrës i lartësojnë elementët transcendental, si “fryrja e shpirtit” dhe “substanca hyjnore”.

Kurani na mëson se gratë dhe burrat janë të gjithë krijesa të Allahut, në një nivel vlere dhe dobie të barabartë. Megjithatë rëndësia e njëëllojtë e tyre nuk vërteton pretendimin për identitet të përkryer të tyre. Barazia e kërkuar prej traditave islame duhet të shihet në një kontekst më të gjerë, në mënyrë që të kuptohet siç duhet. Myslimanët e konsiderojnë diferencimin e roleve të gjinive si të natyrshëm dhe të dëshirueshëm në shumicën e rasteve.

Islami e aprovon barazinë në lidhje me të drejtat e burrave dhe të grave, por nuk pajtohet me identitetshmërinë, uniformitetin dhe ngjashmërinë e plotë. Barazia e të drejtave të mashkullit dhe femrës është një gjë, por përputhja, uniformiteti dhe identiteti i tyre është diçka tjetër.

Barazia është e ndryshme nga identitetshmëria. Barazia nënkupton përputhje dhe drejtësi dhe identitetshmëria nënkupton të qenët saktësisht të njëjtë.

Përgjegjësitë ekonomike, të anëtarëve meshkuj dhe femra, ndryshojnë për të siguruar një ekuilibrim të ndryshimeve fizike midis burrave dhe grave dhe për përgjegjësitë më të mëdha që gratë mbajnë në veprimtarinë riprodhuese dhe të rritjes së fëmijëve, aq të domosdoshme për mbarëvajtjen e shoqërisë. Kurani fton për një shoqëri që ia paracakton burrit udhëheqjen themelore dhe rolin vendimmarrës në familje. Familja ka nevojë për dikë që të bartë barrën e përgjegjësisë. Kurani e ka paracaktuar këtë rol për anëtarin mashkull më të madh të familjes. Ngarkimi patriarkal i fuqisë dhe i përgjegjësisë (Kurani fisnik 2:228 dhe 4:34), nuk nënkupton nën-

shtrimin e grave ndaj burrave sipas një diktature të bazuar në gjini. Kjo nuk nënkupton mbizotërim despotik, apo një rol autokratik, tiranik, autoritar apo dominues të meshkujve. Një interpretim i tillë tregon një mospërfillje flagrante të kërkesave të përsëritura të Kuranit për barazinë e gjinive dhe të urdhrat të tij për të treguar respekt dhe mirësjellje ndaj grave. Përkundrazi kjo nënkupton një rol mbështetës, mbrojtës dhe mirëdashës.

Që të mbrosh, si rrjedhim, se burrat e familjes janë përgjegjës për sigurimin nga ana ekonomike të grave, apo se gratë nuk janë përgjegjëse në mënyrë të barabartë, kjo nuk është mohim i drejtësisë gjinore. Kjo është një detyrë për t'u përmbushur prej burrave, si kompensim për përgjegjësi të tjera, të cilat përfshijnë aftësitë e veçanta të grave.

Burri dhe gruaja nuk janë identikë

Sipas Islamit, gruaja dhe burri, për vetë faktin që njëri është grua dhe tjetri është burrë, nuk janë identikë me njëri-tjetrin në shumë aspekte. Ideja se burrat dhe gratë janë ekuivalentë dhe identikë është e pakuptimtë, ashtu sikurse diskutimi mbi ekuivalencën e trëndafilatit dhe jaseminit. Çdonjëri ka aromën e vet, formën e vet, dhe bukurinë e vet. Mashkulli dhe femra kanë funksione dhe karakteristika të ndryshme. Islami i koncepton funksionet e tyre në shoqërinë myslimane jo si antagonistë, por si komplementariste. Në Kuran ne gjejmë në mënyrë të përsëritur theksimin e varësisë së ndërsjellë të burrit dhe gruas. Çdonjëri ka detyrat e caktuara që janë në pajtim me natyrat dhe konstitucionet specifike.

Shoqëria e bazuar në Kuran është një shoqëri dy gjinore, që i ngarkon të dyja gjinitë me përgjegjësitë e tyre të veçanta. Ideologjia e unifikimit të gjinive ngjall një marrëdhënie konkurruese midis gjinive që është shkatërrimtare për të gjithë anëtarët e shoqërisë. Shoqëria dy gjinore, përkundrazi, është një zgjidhje më e natyrshme, që inkurajon më mirë bashkëpunimin sesa konkurrencën midis gjinive. Secilit i kërkohet të përmbushë përgjegjësitë e caktuara, që i janë ngarkuar për të mirën e të dyve dhe të mbarë shoqërisë.

Gruaja është një krijesë e përkryer që mund ta përdorë udhëzimin e Zotit, shpirtin, mendjen dhe talentin e saj, për të arritur shkallën më të lartë shpirtërore. Ajo ka një shpirt të pastër që Zoti e ka frymëzuar brenda saj. Ajo ka privilegje të veçanta për shkak të këtij shpirti dhe ajo është burim i përsosmërisë.

Gruaja është burim i të gjitha mirësive, është vendmbjellje për kultivimin e njerëzimit, është burim i paqes, është një lule delikate në Kopshtin e Trëndafilave të Krijimit dhe një nga bekimet e Zotit. Pejgamberi Muhamed (a.s.) e ka krahasuar dashurinë për gratë me dashurinë për aromën e këndshme dhe namazin: *“Ajo çfarë dua në botë është gruaja dhe aroma e këndshme. Dhe drita e syrit tim është namazi.”* Siç shihet nga fjalët e Pejgamberit a.s., gratë janë përmendur së bashku me aromën dhe namazin.

Ja se si Kurani e cilëson gruan: **Nënë** (Umm): burimi i çdo gjëje - nëna (Kurani i Shenjtë: El Kasas 28:7);

Vend mbjellje (harth): mënyrë nëpërmjet së cilës raca njerëzore mbijeton [El Bekare 2:223];

Veshje (Libas): veshje për jetën [El Bekare 2:187];

Prehje (Teskin): shkak për qetësimin e mendjes [Er Rum: 30:21];

Borzilok (Rajhane): një lule elegante me aromë të këndshme; **Bekim** (Ni'met): mirësi e Zotit.

Shëndeti riprodhues në Islam

Përmbushja e nevojave fizike në mënyrë të ligjshme është një nga synimet kryesore të martesës, megjithatë nuk është i vetmi synim. Qetësia shpirtërore dhe paqja përmes një martese të suksesshme janë prej objektivave primare të martesës: ***“Nga faktet (e madhërisë së) e Tij është që për të mirën tuaj Ai krijoi nga vetë lloji juaj palën (gratë), ashtu që të gjeni prehje tek ato dhe në mes jush krijoi dashuri dhe mëshirë.”*** (Kurani 30: 21).

Gruaja nuk është një objekt që shfrytëzohet për të kënaqur epshin e burrit. Ajo është partner i burrit, që themelon gjysmën e jetës së tyre së bashku. Ajo është pala kryesore në vazhdimësinë e racës njerëzore. Në Kuranin e Lavdishëm është theksuar: ***“Gratë tuaja janë vendmbjellja juaj...”*** (El Bekare:223).

Nëpërmjet përdorimit të shprehjes “vendmbjellje” në ajetin e sipërpërmendur, Zoti dëshiron të na tregojë domosdoshmërinë e ekzistencës së grave në shoqërinë njerëzore dhe të na tregojë se ato nuk janë për të kënaqur epshet e burrave, por, përkundrazi, janë të pastra për të siguruar vazhdimësinë e racës njerëzore. Ky është një paralajmërim serioz për ata që i konsiderojnë gratë si objekt sensual. Kjo dëshmon se qëllimi përfundimtar i marrëdhënieve seksuale nuk është vetëpër-

mbushja. Rezultati natyral i martesës është riprodhimi. Ai shërben për ta zgjatur ekzistencën e njeriut.

Feja islame parimisht nuk e kundërshton planifikimin e familjes. Planifikimi i familjes përmes masave vullnetare e individuale, për ta rregulluar madhësinë e familjes për shkaqe ekonomike apo shëndetësore, është i lejueshëm. Ai nuk është në kundërshtim as me ligjin e Zotit (xh.sh.), e as me natyrën. Gjatë gjithë historisë islame juristët kanë lejuar planifikimin familjar për një numër arsyes, duke filluar nga çështjet shëndetësore dhe aftësia social-ekonomike, e deri te shqetësimi i grave për ruajtjen e bukurisë së tyre. Edhe metodat natyrore, edhe metodat artificiale të kontrceptimit janë të pranueshme, me kusht që të mos jenë të dëmshme dhe të mos funksionojnë si abortim.

Islami e lejon kontrceptimin për sa kohë që ai nuk kërkon shpëputjen rrënjësore të martesës nga funksionet e veta riprodhuese. Përdorimi i kontrceptimit duhet të jetë vendim i përbashkët ndërmjet burrit dhe gruas. Gratë gëzojnë të drejtën që të vendosin me vullnet të lirë dhe me përgjegjshmëri të plotë për numrin e fëmijëve dhe përkujdesjen ndaj tyre, si dhe aksesin për informacion, edukim në lidhje me këto të drejta. Shëndeti seksual dhe riprodhues janë të lidhura ngushtësisht me respektimin e të drejtave ekonomike, sociale dhe kulturore. Aksesin tek të drejtat mbi shëndetin seksual dhe riprodhues përbëjnë bazën për respektimin e të drejtave të tjera, duke përfshirë dhe fushën e edukimit e të punësimit.

Cilësia përpara sasisë

Rekomandimi i përgjithshëm për myslimanin është të lindë fëmijë dhe të shtohet në numër, por pejgamberi Muhammed a.s. ka theksuar cilësinë përpara sasisë. Ne duam gjenerata të edukuara me edukatë të shkëlqyer. Edukata e përsosur nënkupton edukimin shpirtëror, mendor, moral, kulturor, shoqëror dhe atë politik. Me siguri se një gjë e tillë kërkon mund të jashtëzakonshëm, sidomos kur kemi parasysh se shumë nga nënat e sotme janë në marrëdhënie pune. Njeriu i cili do të kishte shumë fëmijë, me siguri se do ta kishte vështirë ta plotësojë një kërkesë të tillë edukative. Përgatitja e një personaliteti të tillë kërkon ndihmën e jashtëzakonshme të shtëpisë dhe të shkollës, sepse vetëm shkolla nuk mjafton. Nuk ka asnjë pengesë që të dy bashkëshortët të rregullojnë dhe të planifikojnë jetën e tyre, sipas asaj që i bën ata të qetë dhe të sigurt në aspektin fetar dhe atë jetësor.

Përkritazi me planifikimin e familjes duhet bërë një dallim ndërmjet politikës së kufizimit të riprodhimit dhe politikës së planifikimit të tij. Kufizimi i riprodhimit do të thotë limitimi i numrit të lindjes të fëmijëve, ndërsa planifikimi familjar nga ana tjetër do të thotë rregullimi i hapësirës në mes të fëmijëve për t'i dhënë gruas kohë për të pushuar dhe për të rifituar shëndetin e saj.

Kufizimi i riprodhimit përmes formulimit të ligjeve detyruese për ta kufizuar lindjen deri në minimum apo maksimum absolut është në kundërshtim me ligjin e Zotit, natyrën dhe me arsyen njerëzore.

Islami e lejon kontrollimin e lindjes por e ndalon abortin. Islami refuzon pikënisjen për planifikimin e familjes për

shkak të frikës nga furnizimi dhe varfëria. Nuk lejohet ndalimi i shtatzënisë, nëse kjo vjen nga synimi për të shpëtuar nga varfëria, sepse Allahu i Plotfuqishmi është Ai që i furnizon krijesat: **“S’ka asnjë gjallesë në Tokë që të mos i ketë mjetet e jetesës prej Tij.”** (Kurani 11: 6).

Islami e sheh abortin si dhunim të jetës njerëzore. Por ka raste kur ndalimi i shtatzënisë lejohet, nëse provohet se kjo e dëmton nënën apo jeta e saj vihet në rrezik. Po qe se bëhet e sigurt se aborti është mënyra e vetme për të shpëtuar jetën e një nëne të rrezikuar, atëherë aborti është i lejuar.

Revolucioni seksual është shkatërrues i themeleve morale të shoqërisë

Revolucioni seksual pati si pasojë një sjellje kaotike të pjesëtarëve të shoqërisë. Prostitucioni nuk është një rekreacion i padëmshëm dhe një akt relaksimi, por shkatërrues i themeleve morale të shoqërisë. Sëmundjet infektuese seksualisht të transmetueshme janë bërë epidemi globale dhe po përhapen me shpejtësi të frikshme. Ne nuk pranojmë strategjinë e përdorimit të kontraktivëve si masë për parandalimin e sëmundjeve seksualisht të transmetueshme. Masa e vetme e sigurt nuk është prezervativi, por besnikëria brenda martesës.

Martesa është i vetmi vend i përligjur për dashuri dhe riprodhim. Në situatën e seksit liberal, pasojat nuk ndahen barazisht, sepse ana e femrave është gjithmonë humbëse, qoftë kur braktiset, qoftë kur mbetet shtatzënë, qoftë kur bën abort, qoftë kur detyrohet ta birësojë fëmijën e sapolindur, apo edhe

kur duhet të përkujdeset për fëmijën për gjatë gjithë jetës së vet pa prindin tjetër.

Femra nuk lejohet ta shesë trupin e saj. Bashkëjetesa dhe të gjitha marrëdhëniet intime jashtë martesore janë mëkat dhe rreptësisht të ndaluara. Islami është kundër liberalizmit seksual, shkeljes së kurorës dhe prostitucionit. Njeriu nuk mund të manipulojë, si të dojë me trupin e vet. Tradhtia ndaj trupit është tradhti ndaj amanetit të dhënë nga Zoti.

Vlera e gruas është tepër e çmuar, ajo nuk është një mall i lirë. Gratë nuk duhet të obsesionohen dhe të jenë të fiksuara pas pamjes së jashtme. Trendët e modës përpiqen ta bindin atë se atraktiviteti i saj është vlera më e madhe. Mbulesa e femrës myslimane tregon vetërespektin dhe vetëbesimin e saj. Tërheqshmëria e gruas duhet të jetë dhuratë vetëm për njeriun i cili e dashuron deri në atë masë sa që dëshiron të kalojë jetën me të. Ajo është një diamant i çmuar dhe jo një gur i pavlerë.

Dhuna ndaj gruas

Familja është qeliza themelore e shoqërisë dhe institucionit më i vjetër nga të gjitha institucionet njerëzore. Lumturia e shoqërisë është familja e lumtur. Familje do të thotë grua. Gruaja është themeli i shoqërisë dhe shtylla e familjes. Ajo është lidhësja që i bashkon pjesëtarët e shoqërisë njerëzore. Ajo është edukatorja jo vetëm e fëmijëve të saj, por e gjithë njerëzisë. Të respektuarit e të drejtave të saj konsiderohet si adhurim i Zotit. Të qenit i sjellshëm ndaj saj konsiderohet si bindje ndaj Zotit.

Sistemi i familjes islame i sjell të drejtat e burrit, të gruas, të fëmijëve dhe të të afërmeve në një baraspeshë të përsosur. Ai kultivon sjellje bujare, zemërgjerësi dhe dashuri në suazat e sistemit të mirëorganizuar familjar. Paqja dhe siguria e ofruar nga njësia e qëndrueshme familjare është një vlerë e madhe dhe konsiderohet si qenësore për ngritjen shpirtërore të anëtarëve të saj. Në ndërtimin e familjes duhet të theksohen parimet bazë të fesë, siç është bashkëpunimi, dashuria, dhe mbushuria, altruizmi, përkujdesja, mëshira, qetësia, bamirësia, respekti reciprok dhe mirësjellja mes dy bashkëshortëve.

Allahu i Lartësuar në zemrën e mashkullit e ka rrënjësuar dashurinë ndaj femrës dhe në zemrën e femrës e ka rrënjësuar dashurinë ndaj mashkullit. Secili prej tyre ndjen një zbrazë-tirë në jetën e tij ose të saj, e cila mund të plotësohet vetëm me bashkimin e tyre, në pajtim me ligjet hyjnore, që do të thotë nëpërmjet martesës. Martesa në Islam nënkupton të plotësuarit e nevojave të shumta si: qetësinë shpirtërore, trupore si dhe bashkëpunimin mes bashkëshortëve. Vetëm në atë rast vendin e pasigurisë dhe të shqetësimit e zë stabiliteti dhe qetësimi. Secili prej tyre gjen kthjelltësi, dashuri e mëshirë tek tjetri.

Martesa në fenë islame është një kontratë për të cilën vetë Zoti është Dëshmitari i Parë dhe Pala e Parë. Kjo kontratë nënshkruhet nën Emrin e Tij. Pastërtia morale, ngritja shpirtërore, integriteti social, stabiliteti njerëzor, paqja dhe mëshira, janë elementet kryesore të martesës. Kjo është shenjë e bekimeve të Tij dhe mëshirë e Tij e pafundme. Pas martesës me një grua, burri i plotëson kushtet e gjysmës së fesë së tij.

Një grua e drejtë dhe një grua besnike është një nga bekimet e Zotit që kërkon lavdërim dhe mirënjohje gjatë gjithë jetës.

Burrat dhe të rinjtë, që planifikojnë të martohen, duhet t'i kushtojnë më shumë vëmendje statusit dhe përfitimeve shpirtërore të ekzistencës së kësaj krijese të bukur dhe të dobishme të Zotit. Ata duhet ta dinë se gratë janë burim i të gjitha mirësive dhe bekimeve në jetën e njerëzve.

Respektimi i të drejtave të bashkëshortes

Burrat duhet t'i respektojnë të gjitha të drejtat e bashkëshorteve të tyre me dinjitet dhe mirësjellje. Kështu, gratë do të jenë të afta për të rritur gjeneratën e ardhshme siç duhet dhe shoqëria njerëzore do të ushqehet shpirtërisht në mënyrën më të mirë.

Nëse një burrë martohet me një grua me qëllime të pastra dhe e trajton atë si duhet, kjo gjë konsiderohet si një lloj adhurimi dhe ai mund të fitojë shpërblimin e botës tjetër.

Islami ndalon sjelljen brutale ndaj grave. Nënçmimi i një gruaje, sulmimi i personalitetit të saj, shtrëngimi i kufijve të saj përtej dekreteve fetare janë vepra që nuk miratohen nga feja. Çdo veprim që sjell si pasojë cenimin e integritetit fizik, moral, psikologjik, seksual, social, apo ekonomik janë vepra që konsiderohen si njëllloj shtypjeje e neveritshme. E njëjta gjë vlen madje edhe kur ajo nuk lejohet t'i vizitojë të afërmit e saj, apo kur bashkëshorti përballet me të me një fytyrë të vrenjtur duke sjellë në shtëpi lodhjen e përditshme dhe problemet e punës.

Dhuna ndaj gruas është një problem social që i ka rrënjët në qëndrimet historike ndaj gruas dhe marrëdhënieve martesore. Shumë gra nuk janë çliruar ende nga paragjykimet dhe stereotipet që ekzistojnë në shoqëri dhe si pasojë nuk e denoncojnë dhunën e ushtruar ndaj tyre.

Ndikimi i dhunës është shkatërrues për gratë, jetët e tyre, shëndetin, punën dhe mirëqenien e familjes së tyre, si dhe një pengesë në procesin e zhvillimit të shoqërisë njerëzore. Efektet e dhunës ndihen nga e gjithë shoqëria. Familja është një strukturë tepër e ndjeshme dhe e humb qetësinë e saj karakteristike nga dhuna që ushtrohet brenda saj. Gratë e dhunuara vuajnë nga probleme shëndetësore, psikologjike dhe fizike dhe mund të abuzojnë gjithashtu me fëmijët e tyre, duke transmetuar një model të dhunshëm te fëmijët. Fëmijët që përjetojnë pakënaqësi të tilla janë të prirë të bëhen agresivë, depresivë dhe pesimistë që në moshë të re.

Përdorimi i dhunës është i ndaluar (haram), sepse bie ndesh me objektivat e fesë islame për mbrojtjen e jetës dhe shëndetit mendor, si dhe është në kundërshtim me rrugën hyjnore që bazohet tek sjellja e mirë dhe dashamirëse. Parimet bazë dhe të patjetërsueshme të fesë islame synojnë forcimin e shtyllave të familjes mbi bazën e dashurisë dhe dhembshurisë. Jeta bashkëshortore ngrihet mbi bazën e mirëkuptimit dhe ndihmës reciproke dhe çdo problem duhet të zgjidhet nëpërmjet dialogut dhe diskutimit ndërfamiljar të atyre problemeve.

Islami urdhëron dhe nxit për butësi. I Dërguari i Allahut, lavdërimi dhe paqja e Allahut qoftë mbi të, thotë: *“Vërtet Allahu e do butësinë në çdo gjë.”*

Pejgamberi a.s. ka kundërshtuar që burrat t'i godasin gratë e tyre. Ai gjatë gjithë jetës së tij nuk ka goditur kurrë ndonjë grua. Në predikimin e tij të fundit, ai i këshilloi burrat: ***“Të jeni të sjellshëm me gratë – ju keni të drejta mbi to dhe ato kanë të drejta mbi ju”***. Në Kuran thuhet: ***“Gratë janë individualisht përgjegjëse për fjalët dhe veprat e tyre dhe do të japin llogari përpara Zotit, njësoj si burrat.”*** (Kurani 9:71); ***“Martesa është bashkëjetesë e bazuar mbi dashurinë dhe mëshirën.”*** (Kurani 30:21).

Pejgamberi Muhamed ndërmori një sërë masash për të ndalur dhunën ndaj grave. Ai shpesh përdorte predikimet e tij për të urdhëruar burrat që të ndalnin sjelljet abuzive ndaj grave të tyre. Njëherë ai organizoi një mbledhje urgjente të bashkësisë së myslimanëve për të trajtuar çështjen e dhunimit të grave. Po ashtu ai ndaloi shfrytëzimin dhe ngacmimin seksual të grave, përfshi edhe ndjekjen apo përgjimin e tyre. Gratë mund të kërkonin drejtësi dhe divorcimin nga bashkëshortët abuzues dhe u vendosën norma ligjore ndëshkuese për ata që akuzonin padrejtësisht gratë. Ai hartoi programe edukimi për gratë. Në kohën e tij shumë gra u bënë mësuese. Pejgamberi e lartësoi statusin e nënës duke deklaruar se parajsa është nën këmbët e saj, dhe se shërbimi ndaj saj meriton shpërblim tre herë më të lartë se ndaj babait. Edhe fjalimin e tij të fundit lamtumirës drejtuar shokëve të tij, Pejgamberi a.s. e përfundoi me porosinë që të jenë të sjellshëm ndaj bashkëshorteve të tyre. Gratë kanë luajtur një rol madhor në botën islame. Ato zotëronin pozitë të lartë në bashkësinë myslimane dhe kanë pasur një rol domethënës dhe me profil të lartë publik.

Në Kuran u shpallën ajete që i fuqizonin gratë. Kurani deklaroi se gratë kanë të drejta të barabarta me burrat. Kurani urdhëroi që gratë të konsultoheshin për çështjet e familjes dhe të komunitetit. Ai njohu të drejtën e grave për të trashëguar, ndërsa përcaktoi se ato nuk ishin të detyruara të përdornin pasurinë personale për të ndihmuar bashkëshortin të mbulonte shpenzimet e familjes. Islami i ka ndarë marrëdhëniet ekonomike brenda familjes. Allahu e detyroi burrin për mbajtjen e gruas, kurse atë për përkujdesje në çështjen e shtëpisë dhe të fëmijëve. Gruaja është e sigurtuar plotësisht pa pasur nevojë të punojë jashtë shtëpisë në mënyrë që të jetë e lirë për kryerjen e detyrës së saj kryesore. Zoti vendosi në natyrën e tyre të pastër dhe në sistemin e tyre nervor dhe psikik prirje të natyrshme për këto funksione. Kjo është një gjendje e shëndetshme për një familje.

Gratë duhet t'i përdorin ndjenjat dhe ndijimet e tyre të pastra të të qenët bashkëshorte dhe nëna dhe duhet t'u binden dekreteve hyjnore në të gjitha sferat e jetës, në mënyrë që të kenë një shtëpi dhe familje të shëndoshë, të pastër, fëmijë të sjellshëm dhe një jetë të lumtur dhe të sigurt. Kështu, ato do të mund të arrijnë kënaqësinë e Zotit dhe do ta mbushin jetën e tyre me kënaqësi, lumturi, bukuri dhe ëmbëlsi me anë të veprimeve, parimeve, moralit dhe sjelljes së tyre.

Pejgamberi a.s. ka thënë: “Burrë i fortë nuk është ai që përdor forcën fizike, por ai që kontrollon zemërimin e tij” dhe “Trajtojini mirë gratë tuaja, jini të sjellshëm me to sepse ato janë partneret tuaja dhe ndihmëtarët tuaja të besuara”.

Literatua e konsultuar:

1. Lois Lamja Faruki, Gratë, shoqëria muslimane dhe Islami, Logos-A, 2007.
2. Dr. Zekije Demir, Feminizmi modern dhe postmodern, Logos-A, 2006.
3. Hamudeh Abd-Ul-Ati, Islami në fokus, Shkup, 1992
4. Dr. Murad Hofman, Islami si alternativë, 2000, Shkup.
5. Dr. Murad Hofman, Islami në mijëvjeçarin e tretë. Lulëzimi i religjionit: Rrezik ose shpëtim, Shkup, 2007.
6. Prof. Dr. Beqir Topallogllu, Gruaja në Islam, 2000, Stamboll.
7. Lois Lamy'a'el-Faruki, Muhammed Xh. Bahonari, Muhammed Sharif, Femra nën mbrojtjen e Islamit, Gjilan, 1998
8. Dr. Hasan Turabi, Gruaja në Islam, Prishtinë, 1997.
9. Ahmed Hurshid, Familja dhe Islami, Tiranë, 1999.
10. Dr. Jamal A. Badawi, Statusi i gruas në islam, Tiranë, pa vit botimi.
11. Ruqayyah Waris Maqsood, Fshehtësia e një martesë të lumtur, Shkup, 2006.
12. Dr. Muhammed Seid Ramadan El Buti, Femrës që beson në Allahun Fuqplotë, Tetovë, 1999.

Dr. Ejup HAZIRI

SHKAQET DHE PASOJAT E KEQKUPTIMIT TË TEKSTIT FETAR

Rëndësia e të kuptuarit drejt të tekstit

Tekstet fetare, qofshin ato kuranore apo nga i Dërguari i Allahut, duhet të kuptohen drejt dhe të përcillen në mënyrën më besnike të mundshme, ndryshe nëse ato nuk kuptohen drejt, pasojat e një interpretimi të tillë në mënyrë të gabuar janë katastrofike.

I Dërguari i Allahut kujdesej maksimalisht që tekstet fetare të kuptoheshin drejt, andaj ai shpeshherë i përsëriste deri në tri herë, me qëllim që ato të mos keqkuptoheshin. Ai gjithashtu insistonte që ato të përcilleshin tek të tjerët, ngase siç potenconte ai, mund të ishte dikush tjetër që nuk ishte prezent e që kishte shkathtësi më të madhe në memorizimin dhe kuptimin e tyre të drejtë. Ai tha: ***“Allahu ia ndriçoftë fytyrën atij personi që dëgjoi nga unë një thënie, e mësoi atë dhe e përcolli (transmetoi) tek të tjerët, ngase ndoshta ai tjetri është më i kuptueshëm sesa ai që e përcjell atë (thënien)...”***¹

¹ Tirmidhiu në Sunen, nr.i hadithit 2656. Hadithi është autentik.

Është shumë reale që dikush kupton më drejt, më arsyeshëm dhe më shpejt sesa tjetri. Allahu për këtë solli një shembull madhështor në Kuran, në lidhje me dy prej të dërguarve të Allahut, Davudin dhe Sulejmanin në lidhje me çështjen e njohur të deleve, ku përgjigjja e Sulejmanit ishte e ndryshme nga përgjigjja e babait të tij, Davudit. Në Kuran për këtë regjistrohet:

وَدَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ
وَكُنَّا حُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا
وَعِلْمًا ۖ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالَّيْلَ ۖ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

“(Përkujto) Davudin e Sulejmanin kur pleqëronin për çështjen e bimës (mbjelljes) të cilën delet e atij populli e kishin kullotur natën e Ne ishim ndjekës të gjykitimit të tyre. E Sulejmanit Ne ia mësuam atë (përgjigjen e saktë), po secilit (prej tyre) u patëm dhënë urtësi e dije...” (el-Enbija: 78-79)

Delet e zotërisë kaluan në pronën e një personi dhe kullotën aty gjatë natës dhe aty thuajse shkatërruan bimët (të mbjellat) dhe dy personat në fjalë u gjendën para Davudit a.s. për gjykim. E Davudi a.s. mori vendim në gjykimin e tij se delët i jepen pronarit të tokës së dëmtuar. Kur personat dolën jashtë, i takoi Sulejmani që ishte djali i Davudit dhe i pyeti për gjykimin e Davudit. Ata e informuan për gjykimin e Davudit se delet i takojnë pronarit të tokës, si rrjedhojë e dëmtimit që kanë bërë ndaj të mbjellave. Sulejmani u tha atyre: “Jo, nuk është kështu gjykimi! Pronari i të mbjellave i merr delet dhe përfiton prej tyre (prej qumështit të tyre) gjersa

pronari i deleve ta rregullojë parcelën e të mbjellave.” Në të vërtetë, ky ishte gjykimi më i drejtë, ndaj edhe Allahu në Kuranin famëlartë tha:

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ

“E Sulejmanit Ne ia mësuam atë (përgjigjen e saj-të)...” (el-Enbija: 78-79)

E veçoi Sulejmanin me kuptim të çështjes, por që të dy Allahu i lavdëroi me urtësi (gjykim) e dije. Kjo ngjarje ka një rëndësi të madhe dhe të pakontestueshme, jo vetëm për shkak të rrëfimit të saj, por, më tepër, për shkak të mesazhit dhe rezultateve që arrihen nga ngjarja. Kuptimi simbolik i saj shprehet qartë se edhe pse ata të dy ishin babë e bir, që të dy pejgamberë, në çështjet e jetës së përditshme ku nevojitej të reflektohej thellë për nxjerrjen e një dekreti personal, vendimi i nxjerrë dallonte njërin prej tjetrit, ndonëse pyetja ishte e njëjtë, mirëpo përgjigjja nga njëri-tjetri qe e ndryshme. E, kuptimi i njërit ishte më i arsyeshëm dhe përputhej plotësisht me realitetin. Gjithashtu përgjigjja e tij ishte më e favorshme për t’i dalë në ndihmë atij që i është bërë padrejtësi. Andaj, kjo ngjarje e këtyre dy pejgamberëve, e regjistruar në Kuran, nuk përmendet vetëm si simbolikë e një ndryshimi në të menduar, por më tepër si një koncept që pasqyron formën e të menduarit dhe vetëdijen njerëzore në realitetin e dukurive, ku pikëpamjet dallojnë, jo në bazë të formulimit të fjalëve, por në bazë të koncepteve.

Teksti kuptohet drejt atëherë kur individi ka njohuri për tematikën në fjalë, në të kundërtën është mjaft problematike kuptimi drejt i tij. Edhe gjatë kohës së të Dërguarit të Allahut

kanë ndodhur raste kur fjalët e tij ishin keqkuptuar dhe nuk ishin kuptuar drejt. Ajo që vlen të potencohet në lidhje me rastet e tyre është fakti se shumica e atyre që keqkuptuan fjalët e tij ishin ata që kishin hyrë rishtazi në Islam ose ata që nuk kishin njohuri të bollshme për Islamin. Pra, ata që ishin me të për kohë të gjatë, tek ta ishte edhe mendimi kritik, nga se parashtronin pyetje qoftë nga ana e tyre personale, qoftë pyetje nga kolektivi, dhe kështu që ata zotëronin dije të madhe. I Dërguari i Allahut vazhdimisht i udhëzonte ata kah e mira dhe e mbara.²

Në sferat ku atij i vinte shpallja, gjithçka bëhej e qartë dhe nuk kishte nevojë për ndonjë mendim tjetër. E në disa çështje të jetës së përditshme, në mungesë të inspirimit hyjnor, ai mbledhte shokët e konsultohej me ta. Konsultimi me ta nxiste mendimin kritik dhe krijonte një ambient të dijes, ku secili jepte mendimin personal në bazë të situatës që e kuptonte, ndonëse disa shquheshin më tepër nga të tjerët për njohje dhe kuptim të thellë, gjë që është e natyrshme dhe e logjikshme. Ndoshta ndodhia në vijim është treguesi më i qartë se si sahabët zotëronin dije të madhe në të kuptuar të tekstit dhe plejada e tyre lidheshin më tepër me kuptimin që mund të bartë teksti, sesa me kontekstin e ndërthurjes së fjalisë, ngase shpeshherë ndërthurja e fjalisë nuk e nënkupton atë kuptim që mund ta bartë teksti. Le të lexojmë tekstin e mëposhtëm:

² Taha Xhabir el-Alevani, *Edebul ihtilaf fil Islam*, bot. V-të, el-Ma'hed el-Alemij lil Fikril Islamij, Virxhinia-SHBA, fq. 33.

Është i njohur rasti kur i Dërguari i Allahut urdhëroi disa prej shokëve të tij të shkonin te fisi i çifutëve Beni Kurejdha, pas kthimit nga beteja e Ahzabit. Shokët e tij i urdhëroi me këto fjalë: *“Askush nga ju mos ta falë namazin e ikindisë, përpos te Beni Kurejdha.”*³ Mirëpo ende pa arritur te vendi, koha e ikindisë iu afrua fundit, prandaj disa e falën namazin përgjatë rrugës e disa të tjerë nuk e falën. Ata që e falën namazin e ikindisë u arsyetuan se koha e ikindisë po kalon, ndërsa ata që nuk e falën namazin në kohën e tij, por në vendin e Beni Kurejdha, zbatuan në përpikëri fjalët e të Dërguarit të Allahut. Është shumë me rëndësi se asnjërin grup i Dërguari i Allahut nuk e qortoi, përkundrazi miratoi mendimin e të dy palëve. Më e rëndësishme është çështja se si e kuptuan sahabët thënien e të Dërguarit të Allahut dhe përse nuk vepruan të gjithë njësoj? Disa prej tyre nga fjalët e të Dërguarit të Allahut kuptuan se për qëllim është nxitimi për të shkuar tek çifutët dhe lënia e çdo gjëje që vonon ose neglizhon shkuarjen te çifutët. Këta nuk shikuan kontekstin e ndërthurjes së fjalisë, por kuptimin e saj, andaj edhe në bazë të kuptimit falën namazin atëherë kur panë se koha e tij ishte afër fundit. Ndërsa të tjerët morën fjalët e të Dërguarit në mënyrë tekstuale, duke mos menduar se kuptimi i saj mund të jetë edhe ndryshe, prandaj edhe namazin e ikindisë nuk e falën gjersa arritën tek vendi i Beni Kurejdha.

³ Buhariu në Sahihun e tij, nr. 894, 3810; Muslimi në Sahihun e tij, nr. 3317; Ibni Hibbani në Sahihun e tij, nr. 1484.

Domosdoshmëria e njohjes së rrethanave

Për të njohur tekstet fetare, qofshin ato kuranore apo profetike, duhen njohur edhe shkaqet e zbritjes së ajeteve kuranore dhe shkaqet e thënieve të të Dërguarit të Allahut, ngase një pjesë e madhe e tyre vijnë si pasojë e ndonjë shkaku. Andaj, marrja e tekstit pa e njohur mirë tematikën e saj, rrethanat, shkaqet dhe historikun e saj, mund të krijojë keqkuptime dhe efekte të reja.

Vetëm atëherë kur teksti kuptohet drejt, pa shtrembërime, pa shtesë apo mungesë, atëherë efekti pozitiv është i pashmangshëm, në të kundërtën rreziqet që bart individit dhe shoqëria janë të pashmangshme. Është shumë me rëndësi që teksti të kuptohet drejt dhe të mos i jepet atij ndonjë konotacion tjetër.

Ibën Kajimi kur flet për këtë tematikë, është mjaft i qartë dhe shumë i ashpër, ngase insiston që të kuptohet realisht qëllimi i tekstit drejt. Ai thotë: “Domosdo duhet të kuptohet drejt qëllimi i thënies së të Dërguarit të Allahut, pa ndonjë shtesë apo mangësi dhe as t’u atribuohet fjalëve të tij fjalë të tjera, sikurse të mos i jepet kuptim tjetër që në realitet nuk e synon teksti. E, nga neglizhenca e kësaj vjen deri tek humbja dhe shmangia nga e vërteta. Realisht nga keqkuptimi (i teksteve) mund të ndodhë gjithçka e vetëm Allahu i Madhërishtëm e di për një gjë të tillë...”⁴

⁴ Ibën Kajim el-Xhevziye, Err-Rruh. Daru-l kutub el-ilmijeh, Bejrut-Liban, f.62.

Madje, ai përmend edhe grupacionet e njohura si kaderitë, murxhitë, havarixhët, mu'tezilitë, xhehemitë, rafiditët dhe grupe të tjera se ata devijuan pasi keqkuptuan tekstet ose kuptuan jo në mënyrë të duhur e racionale.

Edhe nëse teksti kuptohet mirë dhe drejt, pa shtrembërimi, duhet të kihen parasysh rrethanat ku bëhet përcjellja e tekstit. Jo çdo mësim i secilit tekst meriton të thuhet e të plasohet. Ka tekste që janë për fillestarë. Ka të tjera që janë për një shtresë tjetër më të avancuar. Ka tekste që, nëse thuhet, mund të krijojnë situata jo të favorshme, ngase ndoshta nuk janë adekuate për nivelin e masës. Me kohë duhet bërë edhe predikimi i teksteve dhe duhet të proklamohen ato tekste që përkojnë me nivelin e shoqërisë, ngase çdo gjë që është mbi nivelin e tyre nuk sjell rezultat.

Gjithnjë duhen shikuar rrethanat dhe gjendja aktuale e jo të plasohen tekste e opinione pa menduar mirë dhe pa pasur në konsideratë reaksionin e masës, ngase kundërveprimi mund të jetë shumë i dëmshëm dhe minues. Një qëndrim i tillë, krejtësisht i panevojshëm, pa përfillur metodologjinë kuranore të gradualitetit, krijon një destabilitet dhe fut përçarje mes myslimanëve, secila palë ta akuzojë palën tjetër.

Gradualiteti i theksuar në Kuran, që tekstet kuranore dhe dispozitat e tij erdhën në mënyrë graduale dhe jo në mënyrë të përnjëhershme, si rasti me ndalimin e kamatës apo me alkoolin, ishte metodë shëruese, duke parapërgatitur mendjet dhe shpirtrat në pranimin e tyre me shumë bindje e kënaqësi, në formën e përshkallëzuar, pa u shkaktuar atyre ndonjë goditje befasuese. Njëherit kjo ishte mënyra më efikase për ta forcuar zemrën e të Dërguarit dhe shokëve të tij, të cilët has-

nin në pengesa dhe barriera të mëdha, përjetonin sprova dhe mundime të ndryshme, konfrontoheshin me mendime prapanike dhe sjellje mizore.⁵

Le ta ilustrojmë gradualitetin dhe kujdesin maksimal ndaj rrethanave me shembullin e kamatës. Në fillim u sqarua vetëm dallimi në mes kamatës dhe zekatit, që për të parën s'ka rritje e as shumim tek Allahu e as vlerë e fryt, e sa i përket zekatit, ai është i pranuar tek Allahu dhe shpërblimi për dhënësin e tij shumëfishohet⁶: ***“Dhe çka të jepni nga pasuria për ta shtuar e rritur (me kamatë), në pasurinë e njerëzve, ajo nuk do të shtohet tek Allahu, e çka të jepni nga sadakaja (bamirësia) me qëllim që t'i afroheni Allahut, të tillët janë ata të cilëve u shumëfishohet (shpërblimi).”***⁷

Më pas, erdhi shkalla e dytë, ku Allahu sqaroi se kamata është padrejtësi dhe se për shkak të saj Allahu ua ndaloj shumë të mira jehudëve, të cilat më parë i kishin të lejuara: ***“Dhe për shkak të mizorisë së atyre, që ishin jahudi, dhe për shkak se penguan shumë nga rruga e Allahut, Ne ua ndaluam (ua bëmë haram) disa (lloje ushqimesh) të mira që u ishin të lejuara. Edhe për shkak të marrjes së kamatës edhe pse e kishin të ndaluar atë dhe ngrënies së pasurisë së njerëzve në mënyrë***

⁵ Mennai Katan, *Te'rihu-t Teshri' el-Islamij*. Bot. I-rë, muessesetu-rr rrisaletu, Bejrut-Liban, 1422h-2001m, fq. 43.

⁶ Shelebi, Muhamed Mustafa, *El-Med'hal fi-t Ta'rifi bi-l Fikhi-l Islamij...*, dar-un Nehdatu el-arabijeh, Bejrut-Liban, 1405h-1985m fq. 79.

⁷ Kurani, Rum: 39.

të padrejtë. Ne kemi përgatitur dënim të mundimshëm për ata që nuk besuan prej tyre.”⁸

Pas kësaj, erdhi shkalla e tretë që ndaloi marrjen dhe dhënien e saj, por që edhe kërcënoi me frikë nga dënimi i Zotit: ***“O ju të cilët besuat, mos e hani kamatën që po e shumëfishoni dhe kini frikë (dënimin e) Allahut ashtu që të gjeni shpëtim.”⁹***

E kur kjo çështje u ngulit thellë në shpirtrat e tyre se prej kamatës nuk ka dobi dhe se Allahu nuk dëshiron prej tyre ta praktikojnë, atëherë erdhi ndalesa përfundimtare e shoqëruar me frikësim të jashtëzakonshëm, duke proklamuar luftë të hapët ndaj përdoruesve të kamatës¹⁰: ***Ata që e hanë kamatën, ata nuk ngrihen ndryshe veçse si ngrihet ai çmenduri nga të prekurit e djallit. (Bëjnë) kështu ngase thanë: “Edhe shitblerja nuk është tjetër, por njësoj sikurse edhe kamata”! E Allahu e ka lejuar shitblerjen, por e ka ndaluar kamatën. Atij që i ka arritur këshillë (udhëzim) prej Zotit të tij dhe është ndalur (prej kamatës), atij i ka takuar e kaluara dhe çështja e saj mbetet te Allahu, e kush e përsërit (pas ndalimit), ata janë bannues të zjarrit, ku do të mbesin përgjithmonë. Allahu e zhduk kamatën dhe e shton lëmoshën, Allahu nuk e do asnjë besëprerë dhe mëkatar.”¹¹***

⁸ Kurani, Nisa: 160-161.

⁹ Kurani, Ali Imran: 130.

¹⁰ Shelebi, Muhamed Mustafa, El-Med’hal fi-t Ta’rif bi-l Fikhi-l Islamij..., fq. 80.

¹¹ Kurani, Bekare: 275-276.

Si dhe fjalët: ***“O ju që besuat, kini frikë Allahun dhe nëse jeni besimtarë të sinqertë, hiqni dorë prej asaj që ka mbetur nga kamata. E në qoftë se nuk e bëni këtë (nuk hiqni dorë nga kamata), atëherë binduni se jeni në konflikt me Allahun dhe të Dërguarin e Tij. E nëse jeni penduar, atëherë juve ju takon kryet e mallit tuaj - askë nuk dëmtoni, e as vetë nuk dëmtoheni.”***¹²

Kështu ishte me shumicën dërrmuese të dispozitave e kjo mënyrë pa dyshim që ishte më e mira për të pasur efektin e vet në shoqëri. Krahës duke iu përmbajtur kronologjisë, Kurani i ka sjellë dispozitat duke zgjedhur edhe mënyrën më të mirë për t’ua afruar kolektivit, në mënyrë që masa ta kuptojë drejt tekstin dhe dispozitën.

Kur jemi duke diskutuar për rrethanat dhe marrjen në konsideratë të tyre, atëherë kemi një shembul madhështor: i Dërguari i Allahut la ndërtimin e konstruktit të qabesë sipas ndërtimit të Ibrahimit a.s. I Dërguari i Allahut iu drejtuar Aishes: “Sikur të mos ishte populli yt ende i freskët me kohën e injorancës, do të urdhëroja prishjen e qabesë dhe do ta rindërtoja atë sipas konstruktit të Ibrahimit...”¹³ Sipas konstruktit të ri qabeja do t’i kishte dy dyer; njëren nga ana lindore e tjetrën nga ana perëndimore e njerëzit do të kalonin përmes saj. Ndonëse qabeja ka dy dyer, por dallimi është se, sipas formës që kishte dashur i Dërguari i Allahut, njerëzit do të kalonin përmes qabesë. Një veprim ndonjëherë mund të jetë i

¹² Kurani, Bekare: 278-279.

¹³ Buhariu në Sahihun e tij, nr. 1483.

preferuar e herave të tjera i njëjti mund të jetë i lënë anash, sepse duhet shikuar interesi i përgjithshëm. Kjo thënie e të Dërguarit të Allahut, nëse kuptohet drejt, pasqyron gjëra tejet të rëndësishme që meritojnë të analizohen deri në detalet kryesore. Ai mendoi ta prishte qabenë dhe ta ndërtonte sipas formës që bëri i Dërguari Ibrahim, pra ta kthente në formën origjinale, por frika nga arabët, të cilët edhe në kohën e injorancës e madhëronin qabenë dhe ishin shumë të lidhur me të, madje edhe ata që nuk ishin aq të lidhur nga besimi. Frika nga ndonjë plasaritje shoqërore apo nga ndonjë rrëmuje që mund të ndodhte në shoqërinë e tij nga një veprim si ky i qabesë, mund ta destabilizonte komunitetin e tij. Prandaj, ai la gjënë më të çmuar siç është qabeja, pa ndryshuar asgjë në të, vetëm që të mos shkaktohej ndonjë rrëmuje e padëshiruar.

Interpretimi të bëhet nga njerëz kompetentë

Interpretimi i teksteve fetare nuk bën assesi t'u lihet e t'u besohet njerëzve të padëshmuar e të paditur e as atyre që nuk kanë sfond fetar. Vetëm ata që kanë njohuri, kapacitete intelektuale dhe të cilët janë marrë me studimin e shkencave islame, janë të kualifikuar dhe të prirë për t'i interpretuar, analizuar e komentuar tekstet fetare. Në të kundërtën, nëse tekstet u lihen secilit, atëherë kjo gjë do të shpiente në një destabilizim të tekstit, keqkuptim të tij dhe përçarje të shoqërisë.

Në çdo shoqëri dhe vend, është institucioni kredibil që përfaqëson myslimanët, vetëm ata janë përgjegjës për të dhënë interpretime e shpjegime të duhura. Të tjerëve, që nuk

kanë formim islam dhe nuk kanë përfunduar studimet për shkenca islame, si mund t'u besohet një gjë e tillë. E, në rast se atyre u lihet një gjë e tillë, a mund të paramendohet se çfarë dëmi mund t'i shkaktohet shoqërisë. Ne jemi dëshmitarë se gjatë këtyre dy dekadave, interpretimi dhe shpjegimi i teksteve fetare në vend të institucionit fetar përgjegjës, është tentuar përmes grupacioneve të ndryshme, pjesa më e madhe e të cilëve nuk kanë edukim islam. Në këtë kontekst, tradita shekullore e praktikimit të shkollës hanefite është ndeshur me mendime të skajshme përgjatë dy dekadave të fundit, shpeshherë është hedhur pluhur dhe janë drejtuar akuza të ndryshme ndaj shkollës hanefite dhe praktikuesve të saj. Në mungesë të të kuptuarit të teksteve ku vlerësohet mendimi ndryshe, kanë arritur në një mendim duke konkluduar se veprimi i tyre është konform hadithit apo traditës pejgamberike, gjersa mendimet e tjera i kanë konsideruar më të ulta e ndonjëherë edhe të refuzuara, ndonëse mbështetja e mendimeve të tjera nuk është nën nivelin e mbështetjes së mendimeve të tyre. Konkluzioni i tyre ka qenë i pasaktë, aspak në nivel dhe tejet qesharak. Edhe sot, kur dekretet zyrtarisht dalin nga institucioni përgjegjës, një pjesë e këtyre grupacioneve dalin në kundërshtim haptazi, pa menduar fare dhe më pas pasojnë kundërshtitë dhe akuzat deri në nivelin më banal të mundshëm. E, nëse bën një hulumtim, gjen se shumica e tyre nuk kanë të mbaruar më shumë se shkollën e mesme dhe se ato kundërshti nuk vijnë si pasojë e leximit apo studimit të tyre, por si pasojë e dëgjimit nga “mësuesit” e tyre se vetëm ashtu duhet të jetë e jo ndryshe. Nganjëherë kundërshtitë dhe pozicionet e tyre rreth një çështjeje të caktuar duke munduar të

ofrojnë qëndrime konform traditës pejgamberike, më tepër po dalin si qesharake sesa serioze.

Interpretimi konform ndërgjegjësimit të masës

Përgatitja dhe ndërgjegjësimi i masës rreth një koncepti janë shumë me rëndësi, sepse mendja nuk mund të pranojë diçka që s'mund ta kuptojë atë. Andaj, predikimi duhet të bëhet paralel me ndërgjegjësimin e shoqërisë, ndryshe idetë e reja që plasohen nuk mund të kenë sukses e në anën tjetër mund të shkaktojnë telashe të mëdha dhe ndasi shoqërore, ku një pjesë mund të pajtohen dhe ta pranojnë atë, gjersa pjesa tjetër, jo vetëm që nuk mund ta pranojë, por edhe mund të fitojë një bindje krejtësisht të gabuar. E kjo vjen si rezultat i një predikimi të ngutshëm, pa u adaptuar shoqëria me të dhe pa kuptuar esencën e tij, prandaj në raste të tilla, jo vetëm që mund të ketë injorim total, përshtypje të gabuar, por mund të ketë edhe reaksion të dëmshëm që do ta minonte predikimin si proces të rëndësishëm e jetik.

Adaptimi i shoqërisë është një element thelbësor që nuk duhet të anashkalohet për asnjë çast. Dispozita të shumta të legjislacionit islam erdhën nëpër faza dhe në mënyrë graduale, me qëllim që masa të ndërgjegjësohet në mënyrë që ta pranojë një dispozitë të tillë.

Kjo metodologji shpesh edhe po anashkalohet në kohën aktuale, sepse po shpërfillet elementi i rëndësishëm i ndërgjegjësimit të masës, saqë shpeshherë edhe masa po hutohet kur dëgjon predikime që për të janë krejtësisht të reja. Prandaj ndonjëherë shpërfillen edhe dispozitat nga masa, jo nga

besimi apo kundërshtia e tyre, por më tepër si pasojë e një mungese ndërgjegjësimit, masa paraprakisht nuk është përgatitur për një gjë të tillë. Mospërgatitja paraprakisht krijon situata sfiduese dhe të pafavorshme.

Ndeshja e ndokujt me diçka krejtësisht të re e të panjohur më parë, mund të sjellë në mendjen e tij dyshime, pasiguri e lëkundje. Një individ i tillë mund të refuzojë edhe gjëra shumë të vlefshme vetëm pse nuk mund ta kuptojë urtësinë e tyre dhe mendja e tij nuk është e përgatitur për pranimin e tyre. Vetëm atëherë kur ndërgjegjësohet, ai mund t'i pranojë lirshëm ato, pa ndonjë hezitim dhe pa më të voglin dyshim.

Në të kundërtën, gjërat e vrullshme që bëhen pa koncepte, pa parime dhe pa një metodologji efikase, nuk mund të kenë sukses. Ato mund të gjenerojnë dëme, riparimi i të cilave mund të jetë tepër i vështirë

E, kur masa nuk është në nivelin e kënaqshëm, atëherë duhet pasur shumë kujdes se çfarë tekstesh i ofrojmë dhe cilës mënyrë të interpretimit i qasemi. Nuk është e udhës që mësimet e universitetit, analizat e thella dhe interpretimet e ndryshme rreth një çështje të caktuar, t'ia ofrojmë një mase fillestare që nuk ka njohuri të bollshme rreth tyre, ngase me këtë rast dëmi do të ishte më i madh sesa dobia.

Ka pasur dhe po ka tentativa individuale nga disa që kanë mbaruar studimet islame, duke munduar ta prezantojnë veten sa më të dijshëm, po sjellin tekste, ndodhi, mësimet e analiza që janë mbi nivelin e masës. Të tillët, ndonëse në numër thujtë të papërfillshëm, nuk tentojnë ndërgjegjësimin e masës, por proklamimin e tyre. E keqja shtohet edhe më tej, kur ata proklamimin e bëjnë duke sjellë ndodhi e tekste të gjenerata-

ve të hershme, debatet rreth të cilave janë shterur e përfunduar. Madje, janë gjëra të panevojshme dhe dijetarët i kanë mbyllur debatet rreth tyre. Sa për ilustrim, është absurde dhe humbje kohe të merresh me analiza se cili ishte në anën e së drejtës, Aliu apo Muaviu? Sikurse që është absurde të debatosh a lejohet të mallkohet Jezidi apo jo? A mund ta ndryshojmë rrjedhën e atyre gjërave? A mund të bëjmë ndonjë përmirësim dhe të paktën të parandalojmë diçka prej atyre ngjarjeve?

Ka gjëra që kanë ndodhur në shekujt e hershëm, sidomos disa beteja e luftëra pas vdekjes së të Dërguarit të Allahut, si ajo e Siffinit e të tjera, dhe nëse ato rrëfohen tashmë, mund të marrin konotacion krejtësisht tjetër, ngase dikush me qëllim të propagandimit të një ideologjie të caktuar tenton të gllabërojë hapësirë përmes etiketimit dhe sharjes së atyre pjesëmarrësve në ato konflikte. Në anën tjetër, rrëfimi për një ngjarje të tillë, tenton që ummetin ta përçajë në dysh dhe “investitorët” të gjejnë shtrirje të palët e përçara. Këtë më së miri po e bëjnë shiitët që duke tentuar të sjellin luftërat e hershme, mundohen ta paraqesin veten si palë e dëmtuar dhe sunitët si barbarë. E, fatkeqësisht në këtë lojë kanë hyrë edhe disa nga pjesëtarët tanë duke tentuar t’u japin gjykim atyre ngjarjeve të para 14 shekujve dhe t’i ngarkojnë e hutojnë mendjet e besimtarëve me gjëra plotësisht të panevojshme dhe të paarsyeshme.

Predikimi duhet të bëhet në raport me nivelin e edukimit të popullit dhe me ndërgjegjësimin e tyre, ndryshe vështirë të ketë efekt. Gjithnjë duhet të shikohet interesi i përgjithshëm e jo vetëm ai personal.

Arsyet që shpiejnë në keqkuptimin e tekstit

Është problematike t'i përmbledhësh të gjitha arsyet që mund të shpiejnë në keqkuptimin e tekstit, ngase ato janë të shumta dhe të ndryshme, por megjithatë është e lehtë t'i përmendësh disa prej tyre e që mendoj se këto që do të përmenden janë më kryesoret:

Shkalla e ulët e edukimit fetar

Zakonisht keqkuptimet e tekstit fetar vijnë si pasojë e mungesës së edukimit të mirëfilltë fetar. Në raste të tilla manipulimi me shtresën e paarsimuar dhe pa edukim të mirëfilltë është krejt i mundshëm. Një shkallë e ulët në edukimin fetar mund të ndikojë ndieshëm në instrumentalizimin e dallimeve fetare për qëllime të mobilizimit politik e ideologjik.

Realiteti po tregon se sot se një pjesë e rinisë janë shumë të zëshëm në kundërshtim të hapur ndaj atyre që kanë studiuar Islamin, madje janë në gjendje të shkojnë deri në skajin më të rrezikshëm duke akuzuar studiuesit e tillë për dalje nga Islami apo akuza të tjera që janë shumë të rrezikshme. Po të ndalësh e të hulumtosh për ta, do të gjesh se shumica e tyre as shkollën e mesme nuk e kanë mbaruar dhe se tek ta është evidente mungesa e theksuar e edukimit fetar. Nga kjo mungesë e theksuar ata janë shndërruar në mercenarë të disa individëve, që i pasojnë me fanatizëm të tepruar.

Myslimanët sot në përgjithësi vuajnë nga mungesa e dijes. Me shumicë të madhe janë duke e trajtuar dijen dhe arsimimin sikurse armikun. Një pjesë e tyre, posa "udhëzohen",

braktisin arsimin dhe dijen. Në vend se udhëzimi i tyre t'ua shtojë edhe më shumë ambiciet për lexim dhe ngritje, ata e izolojnë veten dhe mjaftohen me disa broshura. E, në vend se të merren me shkencë dhe me studimin e ndonjë dege të saj, ata lexojnë disa broshura dhe libërtha dhe pastaj mundohen t'ua mësojnë fenë prijësve të dijes dhe hoxhollarëve, të cilët me shumicë kanë studiuar nëpër qendrat e dijes islame. Është mjerim i madh kur sheh të tillët që, në vend të përfitimit, merren me seleksionime të hoxhollarëve, duke u treguar të tjerëve se filan hoxha është i dalë nga feja, tjetri ka devijuar, njëri bën të pasohet e tjetri duhet të mohohet. Madje, këtë gjë e shndërrojnë në gjënë kryesore të fesë, ekuivalent me dëshminë e hyrjes në fe, duke deklaruar se së pari duhet mohuar besimi i myslimanëve të “devijuar e të lajthitur” e pastaj duhet pohuar për njëshmërinë e Zotit!

Këta janë traumatologët e lajthitur, të cilët pretendojnë se çdo gjë u sjellka rreth tyre e të tjerët me shumicë absolute jo vetëm që qenkan të devijuar, por edhe të dalë edhe nga Islami. E në rrethin e tyre vicioz, mbeten shumë pak persona në mbarë botën që qenkan në të vërtetën! Të tillët nisen nga premisa të gabuara, ngase për një gabim apo lajthitje të ndokujt, ata nuk ngurojnë ta shpallin heretik, përderisa në shoqërinë islame përgjatë gjithë historikut të saj, mjaftonte një element islam që individit të konsiderohej si mysliman, ndonëse kishte dhjetëra elemente të kundërta. Po ashtu, edhe në kohën kur kishte kalifat dhe ndëshkimet bëheshin publike, mjaftonte një dyshim i vogël për ta eliminuar ndëshkimin e paraparë, ngase ekzistonte një rregull e artë: “Më mirë është që gjykatësi të gabonte në falje sesa në ndëshkim!” Mund të ndodhte që

kishte fakte dhe argumente për gabimin e personit të caktuar, mirëpo në ndërkohë paraqitej një dyshim i vogël dhe në vend të ndëshkimit, gjente vend falja.

Mungesa e leximit dhe shpërfaqja e injorancës

Ata që mjaftohen me leximin e vetëm disa librave, faktikisht i kanë vendosur barriera vetes dhe se në shumicën e gjërave kanë mbetur injorantë dhe të painformuar. Dituria nuk duhet të ketë barriera e limite. Nuk mund të thuash se je i ditur kur në lexim je klasifikues dhe selektues. Në fushat që nuk lexon, mbetesh i paditur dhe gjithmonë je mbrapa të tjerëve.

Ummeti ynë është *ummeti* i leximit dhe se Islami u kushtoi rëndësi të jashtëzakonshme dijes dhe edukimit. Mjafton fakti që në Kuranin Famëlartë dija përmendet në qindra raste. Ka dijetarë që kanë numëruar fenomenin e dijes dhe diturisë të ardhur në Kuran dhe kanë arritur në përfundim se ajo përmendet në treqind e shtatëdhjetë e nëntë ajete kuranore.¹⁴ Si e tillë ajo përfshin të gjitha format e njohjes, prej të cilave arrihet deri te njohjet e caktuara dhe kuptimi i gjërave të ndryshme. Përmes dijes largohet muri i injorancës, zhduket dyshimi, ngrihet individi, forcohet dhe avancohet shoqëria.¹⁵

¹⁴ Grup autorësh. *Mevsuatu Nadretu-n Neim fi mekarimi ahlaki-rr rresul el-kerim*. Bot. I-rë, daru-l vesileh, 1418h. v. VII, f. 2911.

¹⁵ Jusuf Kardawi. *El-aklu ve-l Ilmu fi-l Kurani-l kerim*. Bot. I-rë, Mektebetu Vehebeh, Kajro, 1416. F. 149.

Dija ndikon që njeriu të pranojë atë që nuk e njihte më parë; të pajiset me gjëra, ndaj të cilave më parë ishte injorant.

Për pozitën e dijes mjafton që ajeti i parë i zbritur për njerëzimin ndërlidhet direkt me dijen, saqë nxit ummetin për lexim, njohje dhe studim, në mënyrë që t'i kuptojë gjërat dhe të mos mbetet peng i injorancës. Fjalët e para të Kuranit nuk iu drejtuan njeriut që ai t'i kushtojë rëndësi ushqimit apo pijes, e as ndërtimit të banimit, por pikërisht dijes si vlerë e jashtëzakonshme, përmes së cilës njeriu kalon nga një stad në një tjetër më të lartë. Kjo, pa dyshim, është një shenjë e qartë se kjo fe e lartëson vlerën e dijes dhe thërret ithtarët e saj t'i japin rëndësinë e duhur asaj nëpërmes leximit, shkrimit, vërtetimit dhe studimit.¹⁶ Vetëm kështu ata mund të dallohen nga të tjerët dhe të avancojnë. Ndryshe, vështirë të dallohen nga injorantët që pandehin lartësimin dhe njohjen, ndonëse në realitet nuk njohin asgjë, madje as veten e tyre!

Mirëpo, për keqardhje, kohëve të fundit janë shtuar injorantët dhe të padijshmit, ndonëse mund të pandehin të kundërtën e kësaj, ata me veprimet e tyre tregojnë injorancë të theksuar. Ata dalin haptazi, bëjnë klasifikime, selektojnë librat që duhet patjetër të lexohen e në anën tjetër librat që duhet të digjen, ndonjëse edhe këto të fundit i takojnë sferës religjioze, por jo edhe metodologjisë së tyre. Veprimet e tyre përkrijnë më tepër me kohën e mesjetës kur librat që nuk përshtateshin me sistemin kishtar, digjeshin, e mendimtarët vriteshin për shkak të bindjeve të tyre përparimtare.

¹⁶ AbdulKerim Bekkar. El-Muslimune bejne-t tehaddi ve-l muvaxheheh hav-le-l terbijeti ve-t talimi. Bot.I-rë. Daru-l kalem. Damask. 2011m. f.131.

Asnjëri prej këtyre bashkëkohorëve nuk ka sfond të pastër islam. Një pjesë e madhe e tyre janë njerëz me të kaluar jo të mirë. Këta dhe mësuesit e tyre nuk vijnë nga akademitë e njohura të shkencave islame, por vijnë nga kolegje e fakultetet, për të cilat nuk dihet saktë se kush janë themeluesit. Realisht nuk dihet se kush qëndron pas tyre, por ajo që dihet dhe që shihet është fakti se përveç dëmit dhe trazirave që shkaktojnë në të menduar dhe përçarjes së radhëve të myslimanëve, nuk kanë asnjë mirësi.

Kur shkrimet e Ibën Rushdit nuk u kuptuan drejt, nga keqkuptimi i tyre, dolën njerëz në skenë të kësaj kategorie që jemi duke folur dhe dogjën librat e tij, me pretekstin se ai po sulmon Islamin. Ibën Rushdi sa bukur iu përgjigj: “Përkundrazi, po e luftoj injorancën tuaj!” Shkrimet e tij u kuptuan gjithnjë, por ishin një shtresë e vogël që fare nuk e dinin se çfarë shkruhej në ata libra, mirëpo e rëndësishme ishte që mësimet i kishin të tilla që t’ia digjin librat e tij.

Neveviun e sulmuan verbalisht disa që pretendonin dije me pjesë nga libri i njohur “el-Vesit fi-l medhheb”, ndërsa ai më vonë i habitur, deklaroi: “Po më kundërvihen mua me “el-Vesit”, ndërsa unë e kam përsëritur atë libër katërqind herë.” Paramendoni një dijetar që e ka përsëritur katërqind herë atë libër, sulmohej nga dikush që kishte lexuar fragmente të atij libri.

Keqkuptimi i tekstit ndikon që individit të kalojë në ekstremin tjetër, ngase ai në mungesë të informacioneve të përgjithshme, ndikohet nga një tekst i vetëm dhe gjithëçka tjetër e sheh të gabuar e të papabazë. Tekstin e vetëm që ka përzgje-

dhur apo lexuar, e sheh si të vetmin çelës për kuptimin e jetës dhe të gjithçkaje që e rrethon atë.

Fanatizmi i verbër

Fanatizmi është një arsye tjetër që ka të bëjë me keqkuptimin e tekstit. Sot, shumë njerëz pasojnë dijetarë të caktuar, tek ta mjafton çfarë thotë dijetari i tyre. Ata, edhe nëse dijetari është gabim, e pranojnë çdo gjë si të vërtetë. Ngase lidhja mes tyre nuk është në stadin e analizës së tekstit, opinionit apo fjalëve të tij, por lidhja është më tepër në formë të metodologjisë që pason dhe ata symbyllurazi e pasojnë atë, pa analizuar detalet e thënieve të tij.

Fanatizmi i tashëm, ndonëse ka lidhje me të kaluarën, nu ka lidhje forma në të cilën bëhet në kohën aktuale. Në të kaluarën, fanatizmi më shumë bëhej nga pasuesit, kurse sot bëhet nga prijësit e tyre. Ibën Kajjimi kur flet për këtë çështje është shumë i prerë, saqë një nëntitull e ka titulluar kështu: “Fanatizmi nuk është nga dijetarët.”¹⁷ Ai flet për të kaluarën, kur dijetarët nuk ndikuan në fanatizëm. Mirëpo, fanatizmi, sipas tij, është një bela e madhe që ka përfshirë zemrat e njerëzve dhe ka vërbuar sytë e tyre, saqë edhe fëmija është edukuar sipas tij e i madhi është plakur me të. E atyre që nuk ishin dakorduar me ta u vunë litarë në rrugën e tyre dhe i akuzuan me injorancë, humbje dhe kokëfortësi.¹⁸ E, në lidhje

¹⁷ Ibën Kajjim el-Xhevziye, *I’lamul Muvekkiine an Rabbil Alemine*, dar ibnul xhevzij, vëll. II, fq. 10.

¹⁸ Po aty, fq. 12.

me fanatizmin e tepruar, kemi shembuj të shumtë, mjafton sa për ilustrim të sjellim rastin e Ibën Xherir Taberit, i cili kishte një qëndrim tjetër ndaj Ahmed ibën Hanbelit për dallim nga tre themeluesit e tri shkollave të tjera. Mirëpo ky qëndrim i kushtoi shumë atij. Pasuesit e hanbelizmit të prirë nga fanatizmi i tyre i verbër, ditën kur ai vdiq, nuk e lanë të varroset në varrezat e përgjithshme të myslimanëve, mirëpo, sipas tyre, ai duhej të varrosej në oborrin e tij, madje natën e assesi ditën, me qëllim që të shmanget turma e madhe e atyre që e donin dhe që dëshironin ta përcillnin për herë të fundit. Ibën Kethiri në lidhje me këtë thotë: “I kaloi 85 apo 86 vjet nga jeta e tij dhe u varros (natën) në shtëpinë e tij, sepse disa nga pasuesit hanbeli penguan që ai të varrosej ditën.”¹⁹ Kur ai vdiq, u grumbulluan njerëzit nga të gjitha vendet dhe ia falën atij namazin në shtëpinë e tij ku ai u varros. Kështu vazhduan njerëzit t’ia falin namazin atij për muaj të tërë.” Përcjell Hatibi nga imami i imamëve Ebu Bekër ibën Huzejme se ai shfletoi tefsirin e Ibën Xheririt, që nga fillimi e deri në mbarim, e më pas tha: “Nuk njoh mbi shtresën e tokës dikë që është më i ditur se Ibën Xheriri, por hanbelitët i bënë padrejtësi (zullum).”²⁰

Sot, fanatizmi, fatkeqësisht buron edhe nga disa thirrës që pas vete kanë një numër të madh pasuesish disa prej tyre, ndonëse në numër të vogël, kanë ndikuar që pasuesit e tyre ta përqafojnë fanatizmin dhe të krijojnë përshtypje të gabuara

¹⁹ Ibën Kethir, el-Bidajeh ve-n Nihajeh, bot.I-rë, dar ihjau-t turath el-arebij, 1408-1998, v.XI, f.167.

²⁰ Po aty, v.XI, f.166.

për palët e tjera. Madje, ajo që është më e keqja në këtë çështje është gjuha e urrejtjes që përdoret për palën tjetër, duke akuzuar palën tjetër se ka devijuar nga besimi, nuk bën të përshëndetet e as të shoqërohet.

I tërë kundërshtimi i tyre vjen si pasojë e një opinioni, i cili bazohet mbi përpjekjet maksimale dhe orvatjet e pandërprera të një grupi dijetarësh të dëshmuar rreth një çështjeje të caktuar, duke shqyrtuar në hollësi argumentet për të arritur deri te një zgjidhje adekuate.

Opinionin nuk duhet të kuptohet si produkt i kundërshtimit apo shfaqjes, por si një proces i njohjes së thellë dhe pasqyrimin që vjen si pasojë e reflektimit ndaj një situatë të caktuar, duke njohur plotësisht edhe rrethanat ekzistuese, ngase secila ngjarje i ka edhe rrethanat e veta, në bazë të të cilave form(ul)ohet edhe vendimi final.

Interpretimet e gabuara dhe pasojat

Përderisa po trajtojmë shkaqet e keqkuptimit të tekstit, domosdo duhen trajtuar edhe interpretimet e gabuara, qofshin të qëllimshme apo jo.

Në vitet e 70-ta, në Egjipt ishte formuar një grup luftëtarësh, shumica e të cilëve kishin njohuri elementare për Islamin, por jo më tepër se kaq. Kishin bërë stërvitje dhe përgatitjet e duhura për çlirimin e vendit. Sipas interpretimit të tyre, Egjipti duhet të çlirohej, ndonëse nuk ishte i okupuar, çlirimi sipas tyre nënkuptonte përmbysjen e klasës politike dhe sistemit politik dhe sjelljen e një rendi të ri, atë të shehriatit.

Ushtria ia kishte mësyre Kajros dhe për bazë mjetet luftarake ishin marrë nga ky ajet i Kuranit:

“E ju përgatituni kundër atyre (armiqve) sa të keni mundësi force (mjete luftarake) e kuaj (të caktuar) për betejë që e me të (me përgatitje), ta frikësoni armikun e Allahut dhe armikun tuaj dhe të tjerët, të cilët ju nuk i dini (se kush janë), e Allahu i di ata. çkado që shpenzoni për rrugë të Allahut, ajo do t’ju konpenzohet dhe nuk do t’ju bëhet e padrejtë.”²¹

Ata e kishin kuptuar tekstualisht tekstin se ushtria duhet të bëhej me kuaj, andaj edhe ia kishin mësyer “çlirimit” të Kajros me kuaj, thika e shpata. Ata as që mundën të hynin në Kajro, ngase mund ta paramendonin një epilog se çfarë ngjau me ta dhe sa ishin të përgatitur!

Ndonëse ajeti ka të bëjë me fuqinë, potencialin, përgatitjet..., e jo vetëm me mjetet e asaj kohe që ishin në përdorim, mirëpo ineterpetimi i tyre kishte qenë plotësisht gabim dhe i kishin dhënë konotacion krejtësisht tjetër, andaj edhe epilogu i tyre ishte i tmerrshëm. Për fat të keq, këso mendime që paraqesin izolime fetare nga njëra anë dhe deformime të tekstit, nga ana tjetër, ka edhe në kohën aktuale thuajse në secilin vend dhe mjerisht janë për keqardhje, jo vetëm për veten e vet, por edhe për ndikimin që mund ta kenë në masë, ngase përherë ekzistojnë individë të caktuar që kanë prirje të tilla.

Reziqet që vijnë nga izolimi fetar, konfrontimi, ekstremizmi dhe instrumentalizimi i fesë për qëllime të ndryshme,

²¹ Kurani, el-Enfalë: 60.

qofshin ato politike apo ideologjike, janë bërë një fakt i dukshëm në shoqëritë islame, duke mos përjashtuar as vendin tonë. Keqkuptimi ndaj tekstit apo komentimi i gabuar i tij rrënon vlerat që sjell feja dhe shërben në destabilizimin e një klime të bashkekzistencës paqësore ndërmjet besimtarëve.

Dëmet dhe pasojat nga një keqkuptim apo interpretim i gabuar janë të mëdha dhe nganjëherë të pariparueshme. Një fetva e dhënë gabim mund të çorientojë miliona njerëz dhe t'i fusë në rrugë të gabuar. Jemi dëshmitarë të shumë fetvave që janë dhënë së paku në dekadën e fundit nëpër botën islame, disa nga të cilat kanë qenë plotësisht të gabuara, duke nxitur reagime e deri te vrasjet. Ka pasur raste kur fetvatë s'kanë qenë në koordinim me parimet e religjionit, por më tepër në raport me vijën politike. Nga këtu lind rreziku i degradimit të fesë dhe përçarjes së masës dhe pasojat janë të jashtëzakonshme

Shpeshherë ka pasur ngurtësi dhe paqartësi në dhënien e fetvave dhe me mbylljen e derës së *ixhtihadit*, përgjigjet kanë qenë joaktuale dhe jo në bazë të rrethanave, por janë shikuar fetvatë e kaluara, nganjëherë lidhja e tyre ka qenë më tepër se qesharake. Myftiu i Buharës në bashkëpunim me disa myftinj të tjerë, gjatë revolucionit bolshevik të komunizmit, dha fetva e cila ndalonte përdorimin e barutit, me pretekstin se me komunistët duhej përballur vetëm me shtiza e me shpata. Si pasojë, vendi u mposht për shkak të budallallëkut dhe injorancës së atyre që dhanë fetva të gabuara. Andaj, këta shembuj sa për ilustrim mjaftojnë bindshëm sa për ta kuptuar çështjen e rrezikut të madh si pasojë e një interpretimi të gabuar apo një keqkuptimi të tekstit dhe pjesa tjetër e epilogut

është e kuptueshme, gjë e cila nuk do shumë analizë e koment.

Përfundim

Në këtë punim jam munduar ta elaboroj tematikën e të kuptuarit drejt të tekstit dhe rëndësinë e madhe që ngërthen në vete. Gjithashtu kam ofruar material e shembuj që tregojnë për domosdoshmërinë e njohje së rrethanave gjatë predikimit dhe përzgjedhjes së tekstit, sikurse që jam ndalur edhe tek tematika e predikimit konform ndërgjegjësimit të masës, ngase nëse teksti dhe predikimi janë mbi nivelin e masës dhe një rang më lart, atëherë rreziku i keqkuptimit është më i madh, ngase masa nuk mund ta pranojë si duhet. Gjithashtu edhe ofrimi i tekst-materialit kompleks dhe mbi nivelin e masës, mund të lërë diskrepanca dhe efekte jo të mira. Keqkuptimi i tekstit mund të ndodhë realisht dhe janë një mori arsyes për një gjë të tillë, si mungesa e informacioneve, fanatizmi i verbër, mungesa e një edukimi formal e bazik dhe shumë e shumë të tjera. E për gjithë këto tematika jam munduar të hedh shkëndija për elaborimin sa më të mirë të kësaj çështjeje.

Literatura e përzgjedhur

- AbdulKerim Bekkar. El-Muslimune bejne-t tehadidi ve-l muvaxheh havle-l terbijeti ve-t talimi. Bot.I-rë. Daru-l kalem. Damask. 2011m.
- Grup autorësh. *Mevsuatu Nadretu-n Neim fi mekarimi ahlaki-rrresul el-kerim*. Bot. I-rë, daru-l vesileh, 1418h.
- Jusuf Kardawi. *El-aklu ve-l Ilmu fi-l Kurani-l kerim*. Bot. I-rë, Mektebetu Vehebeh, Kajro, 1416.
- Ibën Kajjim el-Xhevziye, *I'lamul Muvekkiine an Rabbil Alemine*, dar ibnul xhevzij.
- Ibën Kajim el-Xhevziye, *Err-Rruh*. Daru-l kutub el-ilmijeh, Bejrut-Liban.
- Ibën Kethir, *el-Bidajeh ve-n Nihajeh*, bot.I-rë, dar ihjau-t turath el-arebij, 1408-1998.
- Mennai Katan, *Te'rihu-t Teshri' el-Islamij*. Bot. I-rë, muessesetu-rrrisaletu, Bejrut-Liban, 1422h-2001m.
- Muhamed Mustafa Shelebi, *El-Med'hal fi-t Ta'rif bi-l Fikhi-l Islamij...*, dar-un Nehdatu el-arabijeh, Bejrut-Liban, 1405h-1985m.
- Taha Xhabir el-Alevani, *Edebul ihtilaf fil Islam*, bot. V-të, el-Ma'hed el-Alemij lil Fikril Islamij, Virxhinia-SHBA.

Rashit ZYLFIU

KTHIMI I BESIMIT

Reyzmeja e hytbesë: materializmi pa fe nuk sjell lumturinë; kthimi në fe është nevojë që diktohet nga koha; jo vetëm kthimi i fesë, por edhe rikthimi i botëkuptimeve të saj të vërteta; rëndësia dhe parametrat e kthimit të fesë në shoqërinë myslimane; kohë të volitshme për kthimin në fe.

HYRJE

Materializmi pa fe nuk sjell lumturinë

Shekulli që lamë pas shënon fillimin e një epoke kur tendencat për ta zëvendësuar shpirtëroren me materiale marrin trajtë të dhunshme. Kapitalizmi, si një partizan i kësaj ideologjie, më pas komunizmi si gjeneral i saj, u munduan të robotizojnë në një formë qenien njerëzore, duke e drejtuar vetëm kah ana materiale dhe duke e larguar atë nga ana shpirtërore, herë me propagandë e herë me dhunë. Shkenca dhe teknologjia, thanë, do ta zëvendësojnë fenë, dhe, rrjedhimisht, njerëzit më nuk do të kenë nevojë të besojnë dhe t'i luten askujt.

Por, cilat ishin rezultatet e kësaj ideologjie të trumbetuar nga kapitalizmi dhe komunizmi? A e sollën shkenca dhe teknologjia lumturinë dhe a ia arritën ta zëvendësojnë fenë? Çfarë tregon sot gjendja shpirtërore veçmas e botës perëndimore? Pse njerëzit në këto vende nuk ndihen rehat dhe të lumtur me gjithë komoditetin dhe jetën luksoze që kanë? Pse ndodhin vetëvrasjet e shumta në një botë që gëzon standarde të larta jetese¹?

Me një fjalë, a ia doli Perëndimi ta bindë njeriun modern se mund t'ia delë pa fe?

Kthimi në fe nevojë që diktohet nga koha

Jo, natyrisht. Opium nuk del të jetë feja, siç pretendonte komunizmi, ideologjia materialiste e të cilit është ajo që zhvesh njeriun nga shpirtërorja, nga ndjenjat, nga emocionet, nga përjetimet, ajo që, në pamundësi t'i gjejë një ujë jashtë fesë që njeriut ia mban të gjallë shpirtin, ia fishk atë. Në tri dekadat e fundit ka zëra të fuqishëm në botë që në mënyrë praktike tregojnë se njeriu nuk mund të jetojë pa fe, pa besim, pa edukim shpirtëror.

¹ Mustafa Sibai, *Civilizimi i besimit*, (Prishtinë, Fjala e Bukur, 2011), f. 6-7.

Kthimi i botëkuptimeve të vërteta të fesë

Pra, bota po dëshmon se t'ia mohosh fenë asaj, është sikur t'ia mohosh organin kryesor jetësor të saj, zemrën. Ashtu siç nuk jetohet pa zemër, nuk jetohet as pa fe. Madje, pavarësisht përpjekjeve për mohimin e saj, feja vetëm sa shkon e rritet. Teknologjia, që është projektuar për ta zëvendësuar fenë, gradualisht po hyn në shërbim të saj. Prezenca e fesë në medie, sidomos në ato online, ka bërë që të rritet interesimi për të². Sociologët kohët e fundit dëshmojnë se feja nuk shkon duke u zhdukur e duke u zhbërë, por duke u rritur e duke u forcuar. Kjo, krahas dëshmisë që sjell për fenë, ekspozon edhe sfidën me të cilën ballafaqohet feja. A përmbush çdo fe nevojën shpirtërore të njeriut? Liria e përzgjedhjes së fesë a nënkupton shpërfilljen e kriterëve të përzgjedhjes së saj? Janë një varg pyetjesh serioze që gjatë trajtimit të këtij fenomeni, nëse përhapjen e fesë në medie mund ta quaj kësh-tu, kërkojnë qasje serioze.

Rëndësia dhe parametrat e kthimit të fesë në shoqërinë myslimane

Nisur nga perspektiva jonë, si bashkësi myslimane, tundosjes së shkaktuar nga trysnia e margjinalizimit të fesë nga jeta, duhet t'i përgjigjemi në mënyrë vizionare dhe praktike. Ndryshe nga vendet e Perëndimit ku bëhen thirrje të ndryshme, si p.sh. ajo për kthimin e moralit, ne bëjmë thirrje për rikthimin e fesë, e cila formëson kuptimet e moralit. Mysli-

² Edukata Islame, (Viti XLVIII, NR.113, Rejhan Neziri, f. 105).

mani besimin e shëh si çështje kryesore në jetën e tij dhe asnjëherë nuk duhet ta nxjerrë në tregun e manipulimeve për të bërë kompromise në emër të besimit dhe të fesë së tij. Myslimani mund të plogështohet e të lodhet në rrugën e tij, por jo të distancohet nga feja duke ia lënë fajin asaj për dështimet e tij personale në jetë. Ne, kthimin te besimi dhe feja, nuk e shohim thjesht si një nevojë shpirtërore, por edhe si një çështje të rekomanduar nga Allahu, Krijuesi ynë. Ja çfarë na thotë Allahu i madhërishtëm:

﴿وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ﴾

“Dhe kthehuni te Zoti juaj...” (Kurani, 39:54)

Kthimi kah feja është nevojë esenciale e njeriut për ta ruajtur shpirtëroren e tij, për ta ruajtur interesin e tij në këtë botë dhe në botën tjetër. Kthimi kah besimi është kushti kryesor që njeriu ta njohë vetveten dhe të dijë qëllimin thelbësor pse ka ardhur në këtë botë. Imani është dritë nga i madhi Zot, që ia dhuron robit për ta ndriçuar rrugën në këtë jetë dhe në botën tjetër. Allahu xh.sh. thotë:

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ...﴾

“Atij që do Allahu ta udhëzojë, ia hap (zgjeron) zemrën e tij për fenë islame...” (Kuran, 6: 25)

﴿وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُّورٍ﴾

“...Për atë, të cilit nuk i jep Allahu dritë (udhëzim), nuk do të ketë (kurrfarë) dritë.” (Kurani, 24: 40)

PËRFUNDIM

Kohë të arta për të filluar jetën fetare

Përmbajtja e imanit është adhurimi, i cili është përsosja e vetëdijes dhe vetëpërmbajtjes duke iu përlur madhërisë së Zotit. Nefsi-shpirti nuk rregullohet ndryshe pos në këtë formë. Islami ka caktuar adhurime sezonale që e rifreskojnë besimin, e forcojnë dhe e pastrojnë nga çdo njollë dyshimi. Një ndër metodat e freskimit dhe forcimit të imanit është adhurimi gjatë muajit të Ramazanit, i cili në mënyrë praktike na demonstroi se si duhet të ripërtërihet imani. Ramazani është test praktik për besimin tonë, sfidë në vetvete për të parë sa është pesha e tij te besimtari. Nëse dëshiron të dish nivelin e besimit tënd, ja ku e ke një rast të mirë për ta testuar me muajin e agjërit, duke e agjëruar atë.

Po e përfundojmë këtë ligjëratë me këtë lutje prejkuratore:

﴿رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً﴾

﴿إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾

“Zoti ynë! Mos na i shmang zemrat tona, pasi na i ke udhëzuar në rrugën e drejtë dhe na jep nga mëshira Jote; Ti, me të vërtetë je Ai që dhuron shumë.” (Kurani, 3:8)

Prof. dr. Ahmed Umer HASHIM

VLERA E PUNËS SIPAS ISLAMIT

Islami është fe e punës. Këtë e vërtetojnë Kurani dhe hadithet e Pejgamberit a.s.. I Lartësuari në Kuran thotë:

“Ai është që juve tokën jua bëri të përshtashme, andaj, ecni mbi të dhe shfrytzoni begati të Tij, vetëm tek Ai është e ardhmja”. (El-Mulk: 15)

Hadithet e Pejgamberit a.s. sqarojnë se puna më fisnike dhe më e mirë është ajo, nga e cila ushqehet njeriu. Buhariu në librin e tij shënon nga Mikdadi se Pejgamberi a.s. ka thënë: *“Nuk ka ngrënë askush ushqim më të mirë sesa të hajë nga puna e tij, edhe Pejgamberi i Allahut, Davudi a.s., ka ngrënë nga puna e tij”*. (Davudi a.s. ka qenë Pejgamber dhe mbret te izraelitët, megjithatë, ai nuk ka marrë nga arka rrogë për t’u ushqyer, por ka punuar mburoja të hekurta, i ka shitur ato dhe është ushqyer nga puna me duart e veta).

Islami i pajisi pasuesit e tij me dinjitet njerëzor dhe i mësoi të ruajnë krenarinë, të përparojnë e përzhvillim të vazhdueshëm. Duhet të punosh pa marrë parasysh se çfarë pune, të madhe apo të vogël, me rëndësi të jetë hallall, kështu del më mirë te Allahu sesa të lypësh prej njerëzve. Buhariu transmeton nga Abdullah ibni Zubejri se Pejgamberi a.s. ka

thënë: *“Ta marrë ndonjëri prej jush litarin e tij, pastaj të shkojë në kodër-bjeshkë e të vijë me një barrë dru në shpinën e vet e ta shesë atë, kjo do t'i mjaftojë - do ta mbrojë Allahu fytyrën e tij me të. Më mirë është kjo punë sesa të lypje prej njerëzve, pavarësisht nëse do të të jepnin apo jo”*.

Kur u bë e qartë se puna e ka këtë vlerë, Allahu pas kësaj e sqaroi kushtin e vërtetësisë së punës dhe qelimin. Kushti i vërtetësisë së punës është kryerja e obligimit të Allahut së pari, që të mos vijë në kundërshtim me atë punë, kryerja e së cilës është obligim. Në Kuran thuhet: ***“E kur të kryhet nama-zi, atëherë shpërndahuni në tokë dhe kërkonit begatitë e Allahut, por edhe përmendeni shpeshherë Allahun, ashtu që të gjeni shpëtim”*** (*El-Xhum'a: 10*). Pra, të mos jetë puna pengesë e përmendjes së Allahut (d.m.th. të mos lihen namazet), por përkundrazi duhet të çohen në vend me kujdes (urdhrat e Tij), duke e përmendur Atë dhe duke pasur dronë e Tij.

Shpëtimi i përmendur është i kushtëzuar me atë që u përmend, pra, me obligimet, që janë nga Allahu, i Cili është Furnizuesi më i mirë. Kur puna bie në kundërshtim me ndonjë obligim nga obligimet, besimtari nuk bën ta lërë ibadetin e Zotit të tij e të shkojë pas tregtisë, ngase ajo që është te Allahu është më e mirë. Me një rast, Pejgamberi a.s. ishte duke ligjëruar ditën e xhuma, ndërsa papritmas erdhi një karvan nga Shami - karvani i Dihjetu-l-Kelbisë. Asokohe kishte skamje e shtrenjtësi në Medinë. Në karvan kishte artikuj për të cilët kishin nevojë njerëzit, edhe daulla-tupani filloi të binte në shenjë lajmërimi për arritjen e karvanit. Pejgamberi a.s. po ligjëronte në hutbe kur disa njerëz dolën me shpejtësi. Pejgamberi a.s. u tha atyre që mbetën në xhami: *“Po t'u ishit*

*bashkuar atyre e të mos mbetej askush prej jush në xhami, do të rridhte lugina zjarr”. Allahu i Lartësuar e urdhëroi të Dërguarin e Tij t’u drejtohet atyre për edukim dhe qortim pas kthimit në xhami me këtë ajet të Kuranit: **“Po kur ata shohin ndonjë tregti ose ndonjë aheng, mësyhen atje, kurse ty të lënë në këmbë. Thuaju: “Ajo që është tek Allahu është shumë më e mirë se dëfrimi dhe tregtia, Allahu është Furnizuesi më i mirë”.** (El-Xhuma: 11).*

Islami ka nxitur myslimanët për punë dhe u ka dhënë vend të merituar punëtorëve. Islami e ka zgjeruar rrethin e punës, ka përfshirë edhe sevape për çdo njeri që punon aq sa mundet për përmirësimin e jetës së tij dhe të shoqërisë islame. Në një hadith që e transmeton Muslimi tregohet se Pejgamberi a.s. ka thënë: “Nuk ndodh që një mysliman të mbjellë një fidan dhe të hajë dikush prej tij, qoftë edhe nëse e vjedh dikush, e që të mos i shkruhet sadaka”. Kjo është një pjesë e hadithit, të cilin më vonë do ta sjellim të plotë.

Njeriu që punon ka për vete, po edhe për t’i ndihmuar të tjerët. Ebu Musa transmeton hadithin që gjendet në Sahihun e Buhariut dhe në atë të Muslimit se Pejgamberi a.s. ka thënë:

“Çdo mysliman duhet të japë sadaka. I thanë: E si thua nëse nuk ka? Pejgamberi a.s.tha: Punon me duart e tij, prej asaj pune ka dobi për vete dhe jep sadaka (ai). I thanë: Po nëse nuk mundet (nuk gjen punë)? Tha: Le t’i ndihmojë atij që ka nevojë (për ndihmë krahu). I thanë: Po nëse nuk mundet? Tha: Le të urdhërojë për të mirë. I thanë: Po nëse nuk e bën as

atë? Tha: Le të ndalohej nga sherri (e keqja) edhe kjo është sadaka.”

Pejgamberi ynë a.s. na ka sqaruar vazhdimisht për punën, duke e nënvizuar vlerën e saj, qoftë ajo e madhe apo e vogël, në jetën e përditshme që punon, qoftë tregti apo diç tjetër. Ebu Seid El-Hudriu transmeton se Pejgamberi a.s.: “Ndreq-te këpucët (e veta), arnonte rroba, pastronte shtëpinë, milte delet, hante bukë me ndihmësin e shtëpisë, bluante me të (me shërbëtorin në mokne-e sillnin gurin me dorë), kur nuk mund ta sillte i vetëm shërbëtori gurin që bluante drithin. Nuk tur-prohej t’i bartte gjësendet e tij nga tregu deri te familja e tij.”

DUHET TË KULTIVOHET MBJELLJA E VLERAVE IDEALE NË SHOQËRI

Të gjithë këta shembuj edhe shumë të tjerë e formojnë shembullin e mirë, të cilin duhet çdo mysliman ta marrë si program në jetën e tij të përditshme. Myslimani duhet të merret me mbjelljen e vlerave ideale, e cila nëse piqet në shoqëri do ta japë frytin e vet ndërmjet individëve dhe shoqërive për të lartësuar vendin - punën. Islami i ngre punëtorët në nivel të muxhahidinëve në rrugën që e ka porositur Allahu, kushtimisht nëse puna e tyre është e bërë në bazë të sinqeritetit. Po nëse (puna) bëhet për sy e faqe dhe për t’u krenuar, atëherë ajo punë hyn në rrugën e shejtanit.

Një njeri kaloi afër Pejgamberit a.s. dhe ashabët e tij e vërejtën se i kishte rënë lëkura e duarve nga puna, kështu që e pyetën: “O i Dërguar i Allahut, ah sikur ky të ishte duke punuar në rrugë të Allahut! Resulullahi s.a.v.s., me atë rast, tha: *“Nëse ky person ka dalë të punojë për t’i ushqyer fëmijët*

e tij të vegjël, ai është në rrugën e Allahut; nëse ka dalë të punojë për t'i ushqyer prindërit e tij të shtyrë në moshë ose për vete, ai është në rrugën e Allahut. Kurse, nëse ka dalë të punojë për sy e faqe, për mburrje e për krenari, ai është në rrugën e shejtanit”.

Për fushën e punës dhe të prodhimit, Islami ka ndriçuar të gjitha lëmitë dhe mënyrën e shfrytëzimit e të zhvillimit.

Për punën në bujqësi, Allahu i Lartësuar thotë: **“Ai edhe tokën e bëri të shtrirë për krijesat. Në të ka pemë të llojllojshme, ka edhe hurma me shporta të mëbshtjella. Edhe drithi me kashtën e tij edhe bimët aromatike (ose ushqyese).”** (Er-Rrahman:10-12). Pastaj, në një ajet tjetër thuhet: **“Dhe prej saj nxori ujin e saj dhe kullosat e saj”.** (En-Naziat: 31). Mandej, në suren Jasin thuhet: **“Dhe për ata është argument (për fuqinë e Zotit) toka e vdekur, të cilën Ne e ngjallim, nxjerrim prej saj drithë, nga i cili ata hanë. Dhe në të Ne u kemi bërë kopshte hurmash e rrushi dhe në të u kemi dhënë burime (uji). Ashtu që ata të hanë nga ato fruta dhe nga çka prodhojnë vetë duart e tyre. A i gëzojnë këto dhe nuk falenderojnë.”** (Jasin: 33-35).

Myslmanët e kanë kuptuar vlerën e përpjekjes në tokë dhe lartësinë e punës, prandaj e kanë bërë të barabartë me xhihadin në rrugën e Allahut

Enesi r.a. trasmeton një hadith që është muttefikun alejhi, ku Resulullahi s.a.v.s. ka thënë: *“Nuk ndodh që një mysliman të shartojë një pemë ose ta mbjellë atë dhe pastaj nga ajo të hanë fruta shpezëtose njerëzit a kafshët, e për të cilat të mos i shkruhet sadaka”*. Ashabët e Resulullahit s.a.v.s. e kishin kuptuar vlerën e punës dhe lartësinë e saj, e shihnin se përpjekjet për punë dhe puna mund të jenë të krahasuara me xhihadin.

Ibni Xhevzi në librin e tij “Jeta e Omer ibn El-Hattabit” thotë se Omeri r.a. ka thënë: “Të vdes ndërmjet dy luginave (apo në maje) të bjeshkës, duke kërkuar punë e begati të Allahut, që të mbrojë fytyrën e tij, ai është më i dashur tek unë sesa sikur të vdiste si luftëtar.”

Kjo thënie e Omerit r.a. nuk ka për qëllim të zvoglojë vlerën e luftës në rrugën e Allahut, por ka për qëllim nxitjen për punë, ngase pa punë e pasuri nuk mund të bëhet as lufta e as nuk do të arrihet qytetërimi.

Për punën në industri, Allahu i Lartësuar përmend disa ajete: ***“Ne e kemi zbritur edhe hekurin, në të cilin ka forcë të fortë dhe dobi për njerëz”***. (Hadid: 25). *(I thamë) Puno këmi-sha të plota (nga hekuri) dhe thuri me precizitet ato. Dhe bëj vepra të mira (o familja e Davudit!), se Unë vëzhgoj atë që ju punoni.”* (Sebe':11-12)

“Nga leshi i egër i tyre, bëni rroba e shtroja që t'i shfrytëzoni për një kohë. Allahu, nga ajo që krijoi Ai, ju bëri edhe

hije, e në kodra vendstrehime, edhe rroba që ju mbrojnë prej të nxehtit edhe të tilla që ju mbrojnë në luftë. Ashtu Allahu plotëson të mirat e Tij ndaj jush, në mënyrë që të dorëzoheni (besoni)” (En-Nahël: 80-81)

Islami është treguar bujar për plotësimin e nevojave të punëtorëve, ua shumëfishon sevapet atyre që marrin pjesë në punë të dobishme, sidomos kur prodhojnë të mira për mirëqenien e vendit dhe ndërtimin e tij. Ose prodhon mjete mbrojtëse me të cilat mbron fenë, vetveten dhe atdheun, si armë luftarake etj.

Ebu Davudi transmeton nga Ebi Hamadi se Pejgamebri a.s. ka thënë: *“Allahu do t’i fusë në xhennet me një shigjetë tre veta: Mjeshtrin e saj, që llogaritet punëbërës i mirë; atë që gjuan me të dhe bartësin e shigjetave”.*

Derisa në punën e tregtisë Islami ruan të drejtat e njeriut e ua pastron pasurinë nga çdo fitim i paligjshëm, dhe ka ndaluar ngrënien e pasurisë së të tjerëve pa të drejtë, përveç nëse është tregti e ngritur në bazë të marrëveshjeve. Allahu i Lartësuar në Kuran thotë:

“O ju që besuat, mos hani mallin e njëri-tjetrit në mënyrë të palejuar, por (mund të hani nga) tregtia për të cilën keni pajtueshmëri në mes vete dhe mos mbytni veten tuaj (duke mbytur njëri-tjetrin). Vërtet, Allahu është i mëshirshëm për ju”. (En-Nnisa': 29).

I ka nxitur mendjet e mprehta që të merren me atë që gjendet në hapësirë nga gjërat e dobishme derisa të ecë - të bëhet karvan i jetës. Allahu i Lartësuar thotë: *“(Zoti im) I cili e bëri tokën si djep, për të mirën tuaj hapi rrugë nëpër të, lëshoi*

shiun prej së larti e kjo mundësoi që të mbijnë bimë të ndryshme. (Ta ha:53-54).

Islami e ka mbrojtur pasurinë e njerëzve dhe tregtinë e tyre nga fatkeqësitë e tradhtisë dhe gënjeshtres e nga uzurpatorët e pangopur lakminë e tepruar. Për atë edhe e ka quajtur tregti e ngritur mbi sinqeritet dhe besnikëri. Për këtë, tregtari i sinqertë dhe besnik është numëruar në nivelin më të lartë njerëzor, sa që është ranguar me pejgamberë dhe shehidë. Këtë na e vërteton hadithi, të cilin e transmeton Hakimi se Pejgamberi a.s. ka thënë: *“Tregtari i sinqertë është me pejgamberë e me të besueshëm të sinqertë dhe shehidë.”*

E në lëmin e punës me begatitë shtazore, shohim se Islami nuk ka lënë anash asnjë nga anët e dobisë së frutave të tokës, të detit dhe të qiellit (shiut), nga artikujt (ushqimorë), bimët, kafshët dhe shpezët e që janë begati e prej të cilave ka dobi, por duhet të dihet si të menaxhohet. Në lidhje me këto që u përmendën, i Lartësuar i në Kuran thotë:

“Nga kafshët (shtëpiake) krijoi edhe aso për ngarkim (për hipje) dhe aso, prodhimi i të cilave përdoret për shtrojë (lesh i tyre ose për therje). Hani nga ajo që Allahu ju dhuroi e mos ndiqni gjurmët (rrugët) e shejtanit, pse ai është armiku juaj i hapët.” (El Enam: 142)

Mandej, i Lartësuar i thotë: ***“Pastaj, Ai është që nënshetroi detin, prej të cilit të hani mish të freskët e prej tij të nxirrni stoli që bartni, e i sheh anijet si çajnë (lundrojnë) në të (me ushtimë e çajnë ujën në det). Jua nënshetroi që të shfrytëzoni nga begatitë e Tij dhe ashtu të falënderoni (Zotin).”*** (En-nahl: 14)

Mandej, ajeti tjetër në të njëjtën kaptinë **“Zoti yt i dha instikt bltës: “Ndërto shtëpi nëpër kodra (male), nëpër drunjt (pemë) dhe nëpër kulmet që ata (njerëzit) i ndërtojnë. Pastaj ha nga të gjitha (llojet) frutat dhe futu nëpër rrugët e nënshtruara (e të mësuara) prej Zotit tënd. Nga barqet e tyre (të bltëve) del lëng, ngjyra e të cilit është e ndryshme dhe në të cilin ka shërim (bar-ilaç) për njerëz. Edhe në këtë ka arsye për atë popull që mendon thellë.”** (En-nahl: 68, 69)

Pejgamberi a.s. ka thënë: *“Delja është begati, deveja është krenari e familjes së saj, kuajt ndërliken me të mira të shumta të begata deri në Ditën e Gjykimit”*.

Islami u jep rëndësi elementeve të punës dhe të prodhimit, e lidh interesin individual me interesin shoqëror. I pasttron rrugët e punës nga veprat e këqija si mashtrimi, përtacia, mospërfillja dhe monopoli. Pejgamberi a.s. ka thënë: *“Kush bën monopol të ushqimit, është i përjashtuar nga mëshira e Zotit dhe populli i çdo vendi në të cilin një njeri të zgjohet i uritur, është i përjashtuar nga mëshira e Allahut të Lartësuar”*¹. (Hadithin e transmeton Ahmedi në Musnedin e tij).

Kështu, pra, e shohim si e ka drejtuar Islami tërë forcën e shpikjes dhe të gjitha mundësitë për t’i plotësuar nevojat e shoqërisë. Andaj, çdo mysliman duhet të sakrifikojë sa të mundet për lumturinë e ymetit të tij dhe t’i largojë (punët) e liga prej njerëzve e të shpejtojë për shpëtimin e tyre, duke bashkëpunuar me ta².

¹ Kjo do të thotë se në shoqërinë islame nuk bënë të këtë njeri të uritur. Atë përgjegjësi e bartin pushtetarët e atij vendi (v.p.).

² Njeriu që punon sinqerisht për vete ai do t’a ndihmon edhe shoqërinë islame sikur që do ta përmendim në vijim një shembull të bujarit të madhë Osman bin Affanit (v.p.).

Ibn Abasi r.a. ka thënë: “Në kohën e Ebu Bekrit e goditën njerëzimin një thatësi dhe skamje, kështu që shkuan te Halifi për të kërkuar prej tij këshilla si të dalin nga kjo situatë, ai u tha: Shkoni dhe bëni durim, në fund të asaj dite u hap lajmi se karvani i Osman ibn Affanit, i përbërë prej një mijë devesh ka ardhur i ngarkuar me miell, vaj e artikuj të tjerë ushqimorë nga Shami. Kur i zbarkoi ngarkesat në shtëpinë e tij, erdhën tregtarët për ta blerë atë mall e Osmani u tha: Sa më lini mua fitim? Ata i thanë: Një dërhëm ose dy (për një kilogram). Ai u tha: Më janë dhënë më shumë se kjo që po më ofroni ju. Tregtarët i thanë: T’i japim katër dërhëm. Ai u tha: Më është dhënë më shumë. Ata thanë: Të japim pesë dërhëm. Ai tha: Më është dhënë më shumë. Ata i thanë: Në Medinë nuk ka tregtarë të tjerë përveç nesh, kush është ai që të paska dhënë më shumë se ne?! Osmani u tha: Nuk ka dyshim se Allahu më ka dhënë mua për çdo dërhëm dhjetë. A jepni ju më shumë?! Tregtarët i thanë se jo, Osmani u tha: Unë dëshmoj Allahun dhe gjithë atë ngarkesë të karvanit do ta jap sadaka për hir të Allahut, në dobi të të ngratëve dhe të të varfërve myslimanë”.

Dhe për fund, Islami e ngarkon çdo njeri konform punës së tij dhe e lidh me përgjegjësinë e tij që ia ka besuar shoqëria, ia kufizon përgjegjësinë çdo njeriu për punën e tij derisa të bindet në shkallën e përvetësimit të tij dhe të sinqeritetit që ka. Përgjegjësia e çdo njeriu varet nga sfera e punës së tij që kryen. Punë kjo që nuk dallon burrat nga gratë, as udhëheqësit nga shërbëtorët. Çdo njeri e ka përgjegjësinë për atë që i është besuar. Në lidhje me këtë që u tha, është hadithi, të cilin Ibni Omeri r.a. thotë se e ka dëgjuar Pejgamberin a.s. të

ketë thënë: “Të gjithë ju jeni barinj - roje dhe të gjithë ju jeni përgjegjës për tufën tuaj. Imami (Kryetari) është roje dhe përgjegjës për tufën e tij. Burri është bari në familjen e tij dhe ai është përgjegjës për tufën e tij. Edhe gruaja është bari në shtëpinë e burrit të saj dhe përgjegjëse për tufën e saj. Shërbëtori është bari i pasurisë së zotërisë së tij dhe përgjegjës për tufën e tij. Më duket se ka thënë edhe që fëmija është bari në pasurinë e babait të tij dhe ai është përgjegjës për rojën e tij dhe të gjithë ju jeni barinj dhe përgjegjës për rojën tuaj”. (Buhariu, Muslimi dhe Termidhiu).

Marrë nga **Minberul Islam** – qershor 2005.

Përktheu dhe përshtati: **Bajrush Ahmeti**

Prof. dr. Edin TULE

DEPONIMI I EMOCIONEVE

Si të përgjigjemi, p.sh., në shpullën politike, por njëkohësisht t'i shmangemi imazhit të umetit si plakë vajtores e cila parashikon dhe mallkon?

Si ta amortizojmë lëndimin emocional individual/kolektiv dhe ta kanalizojmë përmes planit afatgjatë si dhe t'i shmangim seancat standarde të mazohizmit emocional?

Procesi i deponimit (magazinimit) të emocioneve është shumë i ngjashëm me procesin e deponimit të lajthive nga ketri në zgavrën e tij. Deponimit i paraprin pastrimi i zgavrës nga papastërtitë e ndryshme të mbetura, pastaj pason ruajtja e rregullt e furnizmit të mjaftueshëm jetësor.

Zgavra në dru në këtë rast është inkubator i llojit të veçantë për pjekjen e ushqimit të ruajtur deri te periudha e përdorimit të gjërave të deponuara.

Aktiviteti i përditshëm i ketrit, shkathtësia dhe puna e tij deri te kufiri i kolapsit fizik janë vendimtarë për mbijetesën e tij edhe gjatë periudhës së rëndë dimërore.

Në mënyrë analoge me çfarë u tha më lart, personi i cili dëshiron të deponojë në bazat e veta intelektuale-emocionale mendime dhe emocione mjaftueshëm të forta, më parë duhet ta pastrojë mendjen dhe zemrën nga mbeturinat e autoriteteve të rrejshme, paragjykimet, stereotipet, iluzionet dhe frikësimet iracionale, derisa paralelisht me këtë proces rrjedh procesi i zgjerimit dhe pastrimit të depove të përmendura.

Procesi i inkubacionit dhe llojet e inkubatorëve

Inkubacion, lat. incubare, d.m.th. të rënë kllloçkë - klluç, ndërsa inkubatori sipas definicionit është aparat me temperaturë të caktuar për ngrohjen e ajrit, i cili nevojitet në procesin e përkujdesit të foshnjave të lindura para kohe. Inkubatori si aparat funksionon në mënyrë që absorbon (lat. absorber - pi me gllënjka, me gërça, thith) ajrin nga jashtë në sistemin e tij, e sjell deri në temperaturën precize, që me të të trajtojë, p.sh., fëmijët apo kafshët e lindura para kohe (fëmijët, vezët etj.) në hapësirën e vet.

Tërësisht ngjashëm me punën e inkubatorit në kujdesin intensiv të spitaleve vepron edhe, p.sh., inkubatori intelektual. Ligjëruesi gjatë fjalës së tij drejtuar auditoriumit të caktuar në hapësirën e mbyllur që quhet amfiteatër (apo banesa në të cilën e lexoni këtë punim), krijon klimën e veçantë intelektuale-emocionale brenda kësaj hapësire përmes transmetimit të ideve të caktuara dhe emocioneve, të cilat hyjnë në mendjen dhe zemrën e auditoriumit, ku absorbohen dhe inkubohen e që pas një kohe të caktuar të kthehen ndaj transmetuesit me

temperaturë krejtësisht tjetër në formë të informacionit kthyes ose mbresës.

Në të njëjtin parim funksionon edhe **business inkubatori**, i cili nënkupton mjete dhe institucione që ndihmojnë ndërmarrjet e vogla në fazën fillestare të zhvillimit, domethënë në periudhën kur më së lehti mund të lëndohen, përmes seminareve të shkurtra biznesore dhe institucioneve për zhvillimin ekonomik.

Internet inkubatori po ashtu nënkupton përpjekjet e institucioneve, të cilat ndihmojnë gradualisht në transformimin e ideve të internetit, ende të pazhvilluara, në realitetin biznesor. Për shembull, faza fillestare e punës së një internet inkubatori (të institucionit apo firmës) është përcjellja e nevojës së shfrytëzimit të internetit, servisimin e së njëjtës përmes intervenimit shtëpiak, zgjidhja e problemeve të tyre dhe ndihmesa në integrimin e magjistrates informative.

Inkubatorët në Kuran

Inkubacioni, gjegjësisht procesi i pjekurisë së përvojave, fazave të absorbuara më parë, është trajtuar me imtësi në Kuran.

Krijuesi i botëve i përshkruan gratë e përkryera të xhennetit dhe thotë:

“Si të ishin ato vezë të mbuluara.” (*Es - Saffat, 49*)

Umu Seleme, r.a., e ka pyetur Muhamedin, a.s., për shpjegimin e këtij krahasimi për çfarë ai është përgjegjës se hyritë janë të brishta sikurse cipa brenda vezës, e cila gjendet nën lëvozhgën e saj (Ibn Kethiri).

Veza në vetvete është inkubator, brenda lëvozhgës të së cilës me temperaturë precize arrihet pjekja dhe transformimi i të kuqit dhe të bardhit të lëngët në strukturë kockore-mishërore.

Kush e ka ngrënë vezën e zier, ka mundur lehtë ta vërejë membranën e hollë - cipën në mes saj dhe së bardhës së vezës, e cila është aq e brishtë, e hollë, e tejdukshme, saqë njeriut i ndalet fryma për ta trajtuar, për ta mbajtur në mes dy gishtave dhe shpejt kupton që ka gishta tejet të vrazhdë për diçka të tillë delikate, subtile dhe të bukur.

Krijuesi i Urtë, kur gruan e përkyer e krahason me cipën delikate të vezës nga e cila duhet të zhvillohet jeta, nënvizon rëndësinë e ruajtjes së feminitetit të gruas (brishtësisë, butësisë, gjërat e këndshme, simpatike, të kultivuara me aq për kujdesje) përmes edukatës adekuate, ashtu siç në mënyrë indirekte këshillon që edhe femrës, pa marrë parasysh moshën, i nevojitet klima përkatëse për zhvillim dhe përsosje, të cilën duhet t'ia sigurojë motivuesi i saj i parë, d.m.th. babai, bashkëshorti dhe vëllai. Në rast se nuk rritet dhe nuk zhvillohet në afërsinë e drejtpërdrejtë të kujdestarëve të përmendur, kjo nënkupton se nuk është trajtuar në mënyrën kuranore dhe duhet të insistohet në një mjedis të tillë.

Inkubatori i radhës i përmendur në Kuran është guaska në të cilën zhvillohet margaritari:

“Si të ishin inxhi të ruajtura.” (*El-Vakia*, 23)

Është interesante se është përdorur fjala e njëjtë arabe “*el-meknun*” (e fshehur, e mbuluar) gjatë përshkrimit të gruas së përsosur dhe krahasimin e saj me fenomenet delikate në natyrë - membrana e vezës dhe margaritari i fshehur.

Margaritari i guaskës është inkubator në të cilin thërrmijat e pluhurit irritojnë një sistem të kafshës (guaska), duke shkaktuar reaksion të këtij sistemi në formë të tajimit të materies sedefite me të cilën ky sistem me durim e mbështjellë irritantin, duke e transformuar me kujdes në brendinë e saj në gur të çmuar.

Për vetë Kuranin (por edhe për shpalljet e tjera) mund të flitet si inkubator, i cili ngroh zemrat dhe i përgatit për misionet e mëdha.

E njëjta fjalë “*el-meknun*” është përdorur gjatë përshkrimit të Kuranit:

“...Në Librin e ruajtur.” (*El-Vakia*, 78)

- të cilin mund ta prekin vetëm ata që janë të pastër. Natyrisht, jo vetëm në kuptimin e marrjes së abdesit, por në kuptim që vetëm zemrat e inkubuara mjaftueshëm mund të depërtojnë në kuptimet e fshehura me mbulesë, sikurse vezët në çerdhen e zogut.

“...Ai ju krijon ju në barqet e nënave tuaja...” (*Ez-Zumer*, 6)

Në këtë inkubator, sikurse procesi në vezë, materia e lëngët bëhet eshtra dhe mish, ndërsa në kualitetin e formimit të saj rol të madh luan gjithçka, nga kualiteti i ushqimit të nënës, gjendja e saj intelektuale dhe emocionale, e deri te zërat jashtë inkubatorit, të cilët arrijnë deri tek veshët e fëmijës, duke formësuar inteligjencën muzikore të tij.

“Dhe atë e kafshoi (e gëlltiti) peshku, mbase ai ishte që e meritoi qortimin.” (*Es-Saffat*, 142)

Çfarë ndodh me njeriun kur e gëlltit një sistem shtazor? Si të sillet në këtë sistem derisa nuk gjen dalje praktike?

Çfarë nëse sytë adaptohen në errësirën e këtij sistemi dhe personi mësohet në këtë mjedis? A mund të përmendet balena si metaforë për shtetin si organizatë ose situatë e caktuar shoqërore-politike moderne?

Në versetin e mëparshëm të Librit e kemi shembullin e balenës si inkubator inkurajues i pjekjes së qëndrimeve të caktuara të jetës së një pejgamberi të gjunjëzuar. Ka të bëjë me pejgamberin Junus, a.s., i cili e kishte obligim të ndryshojë shprehitë dhe praktikën e popullit të vet, por shumë shpejt u dëshpërua nga njerëzit për shkak të pritjeve të mëdha personale. Kjo qasje e gabuar në misionin e tij, si rezultat i qëndrimit mental të gabuar, të miratuar më herët, bëri që shumë shpejt të lodhet, të gjunjëzohet dhe t'i adresohet mallkimit dhe negativizmit.

Junusi, a.s., pas absorbimit të të dhënave të shumta jetësore në punë me njerëzit dhe pas artikulimit të qartë të dëshpërimit personal, sipas urdhrit të Dëshmitarit më të Mirë, përfundon në barkun e balenës, pa dyshim i sjellë në rrugë pa krye, nga e cila duhet të gjejë dalje.

Junusi, a.s., shpejt kupton çfarë ndryshimi pritet nga ai dhe e ndryshon profilin psikologjik të personalitetit të tij, duke refuzuar në tërësi rolin e gjykatësit, duke u fokusuar në radhë të parë në kualitetin e komunikimit dhe duke u dhënë mjaft kohë dhe hapësirë njerëzve që të mos e zhgënjëjnë. Ky qëndrim i ri i pranuar qartë artikulon në formë të pendimit dhe merr shansën e re që të formësojë me energji të re në hapësirën dhe kohën e caktuar.

Balena e Junusit, a.s., si sistem shtazor është metaforë e bukur për një sistem shtetëror të caktuar, p.sh. BeH postdej-

tonike, e cila përmes gjithë kufizimeve të saj edhe sfidave ekonomike dhe politike mund të shërbejë si inkubator për pjekuri të një gjenerate të tërë, e cila do të rritë sistemin e përmendur vetëm nëse i ndryshon qëndrimet mentale të gabuara (negativiste).

Alkimistja emocionale

A thua Merjemja, nëna e Isait, a.s., është alkimistja emocionale më e njohur për shkak se ka ditur që sasinë shumë të madhe të klimës shoqërore negative të kohës së saj ta inkubojë dhe të përpunojë në diç të jashtëzakonshme fisnike dhe pozitive?

Përse në versetin më poshtë përmendet shprehja “freskoje syrin” (fjala “kari” arabisht nënkupton: freski, ftohtësi, gëzim) në kontekstin e gëzimit dhe a thua kjo shprehje fsheh një fakt fiziologjik?

“Ti, pra, ha dhe pi e qetësohu...” (Merjem, 26)

Alkimia emocionale është proces i transformimit të frustrimeve, përvojave negative dhe fyerjeve në emocione të vlefshme dhe fisnike, në të njëjtën mënyrë me të cilën alkimisti e shndërron plumbin në flori. Alkimistja më e njohur emocionale në Kuran, por edhe në historinë e njerëzimit, është Merjemja, nëna e Isait a.s..

Merjemja, sipas këshillës së Krijuesit, shpifjen kolektive për nderin e saj për shkak të shtatzënisë mbinatyrore e ka amortizuar me heshtje, d.m.th. me absorbimin e vetëdijshëm të të gjitha ofendimeve dhe shpifjeve si dhe me inkubimin e kësaj përmbajtjeje emocionale në temperaturën e lartë të re-

belimit, fyerjeve dhe dhembjes. Përmbajtja e përmendur pas përpunimit në inkubatorin e zemrës dhe mendjes së saj, pa asnjë konsum të shfrenuar të energjisë, e orientoi me kujdes në edukimin e djalit të saj, duke shmangur me mjeshtëri kurthet e vetëcilitjes, arsytimit dhe veprimit defansiv.

Merjemja nuk është personi i vetëm në Kuran të cilës i është rekomanduar heshtja në gjendjen e trazirave më të mëdha shpirtërore, si model më i mirë i deponimit (magazinit) të fëmijëve emocionalë-intelektualë, të lindur para kohe. Kjo na flet që trupi i njeriut mund të shndërrohet në inkubator për kultivimin e mendimeve dhe emocioneve, por edhe në inkubator për arritjen e pjekurisë së nevojave për të folur në procesin e përgatitjes për misionin pejgamberik, e që kjo është në heshtjen treditore që ka bërë Zekerijai a.s..

“Është e vërtetë se njeriu është i prirur të jetë i padurueshëm.

Pse kur e godet ndonjë e keqe, ai ankohet së tepërmi.

Ndërkaq, kur e gjen e mira, ai bëhet tepër koprrac.

Përveç atyre që falen.” (El-Mearixh, 19-22)

Rëndësia e alkimisë intelektuale-emocionale është theksuar edhe në versetet e mësipërme, në të cilët potencohen reaksionet e përgjithshme të shumicës së njerëzve në të dhënat e jetës e kjo është shqetësimi në vështirësi, si dhe kryelartësia dhe vetëkënaqësia në të mirën.

Përveç atyre që falen. Ndërkaq ata që falen (musal-linjtë) janë njerëz që namazin e kuptojnë si inkubator dhe për çdo ditë në pesë termine ua ekspozojnë mendimet dhe emocionet e tyre temperaturës së veçantë të bindjes, e cila është krijuar

si rezultat i ridefinimit të fenomeneve të të mirës dhe të keqes.

Kurani në shumë vende thekson tërë relativitetin e termave të së mirës dhe të së keqes (El-Bekare, 216; En-Nisaë, 19), duke na mësuar vëzhgimin e nuancuar në të gjitha situatat e jetës (dhembja-lumturia, vdekja-jeta, sëmundja-shëndeti, armiqësia-miqësia etj.).

Nuk ka inkubim të emocioneve të forta dhe të fuqishme pa mendime të forta dhe të fuqishme, sepse emocionet nuk krijohen në vakuum, por i ndjekin mendimet ashtu siç zogjtë e vegjël e ndjekin nënën e tyre në natyrë. Mendime dhe emocione të forta nuk ka pa shqetësim, ndërsa shqetësim nuk ka pa kataklizma. Bërthama e planetit Tokë, nga e cila jemi të krijuar, është e përbërë nga llava e lëngët, e ndezur flakë dhe e trazuar. Themeli i qenies njerëzore është shqetësimi i brendshëm - si forcë lëvizëse e tij më e madhe, e cila e bën që të veprojë i frustruar dhe i pakënaqur ose e nxit që të kapë arritjet më të mëdha. Ventilët shkarkues të planetit Tokë i ndihmojnë asaj që të mbetet në një copë për shkak të vlimit të paimagjinueshëm të llavës, por të domosdoshme të saj, e cila gjëmon dhe gufon në bërthamën e saj, duke ndikuar në lëvizjen e Tokës, rritje të jashtëzakonshme dhe “shpërthime tërbuese” të kohëpaskohshme, vullkane dhe tërmete.

Njerëzit shqetësimin e vet e trajtojnë me një gamë të gjerë të qasjeve që nga luga, gota, shkopi i peshqve, reketës sportive, zhurmës së diskotekës e deri tek shpata, pushka dhe pena, të gjitha në varësi nga niveli i arsimimit. Mu për këtë, Krijuesi i teston njerëzit me material të mirë - virtyte, me sprovat më të mëdha të mundshme, mos vallë në mendjet dhe

zemrat e tyre krijohet temperatura e lartë e mjaftueshme, e nevojshme për mprehjen e tyre dhe për krijimin e potencialit depozitues të mjaftueshëm.

Për këtë, dhembja intensive të cilën e përjetojmë kur nervat tona tendosen deri te kufiri i plasaritjes është mënyra më e mirë e zgjerimit të kapacitetit tonë intelektual dhe atij emocional.

Nëse e trajtojmë shqetësimin (ankthin) në mënyrën si e bëjnë musal-linjtë (falësit e rregullt), shqetësimi bëhet vorbull konstruktive e energjisë, e cila ndikon në hovin e gjymtyrëve tona dhe në shpejtësinë kognitive.

Martesa si inkubator

Martesa është inkubator i përkryer për absorbimin e gjitha shqetësimeve (anktheve) të mundshme, të cilat i bart në zemrën tonë bashkëshortja jo e përkryer. Vonesat, xhelozia, kundërvënja e përhershme, teket, “mushkonjat”, mohimi i begative, josensibiliteti, vrazhdësia etj., janë elemente të përsosura dhe të pashmangshme për përpunim në inkubator, i cili quhet jeta martesore. Bashkëshortët, të cilët shqetësimet personale, të shkaktuara me vonesat kronike të bashkëshortes, p.sh., i kanalizojnë përmes edicionit të librave të caktuar të xhepit, do të shohin se lexojnë nga 1000 faqe në interval të shkurtër kohor, duke amortizuar në këtë mënyrë pritjen e tyre.

Bashkëshortet, të cilat ankthet e tyre, të shkaktuara nga kuptimi se jetojnë pranë siluetave të zbehta mashkullore, pa ambicie dhe vetëdije kolektive, i kanalizojnë në arsimim

shtesë dhe kultivimin e mendimeve dhe emocioneve fisnike, inkubojnë me mençuri përvojën martesore përmes rritjes personale.

Asia, gruaja e faraonit, si njëra nga dy gratë më të zgjedhura të botës, është shembulli më i mirë i bashkëshortes, e cila, duke iu falënderuar reaksioneve të mençura për bashkëjetesë me personifikimin e padrejtësisë dhe tiranisë, një martesë fatkeqe transformoi në inkubator të përkryer në të cilin i përpunoi (procesoi) të gjitha negativitetet dhe padrejtësitë dhe këtë energji të proceduar e drejtoi në lutje dhe në vizion të qartë të ardhmërisë:

“...Zoti im, më bëj një vend pranë mëshirës Tënde në Xhenet, më shpëto prej faraonit e brutalitetit të tij dhe më shpëto prej popullit mizor!” (Et-Tahrim, 11)

Procesi i qarjes në inkubacion

Inkubacioni nënkupton fleksibilitet, përshtatje dhe ndjenjë për nuanca, mu sikurse martesa apo çfarëdo forme e organizimit njerëzor.

Rëndësia e nuancave më së qarti është skicuar në larmishmërinë e krijimtarisë së Allahut të Madhërishëm (p.sh. ngjyrat, llojet e polenizatorëve, ylberi, gjenetika etj.), por edhe në versetet e qarta në Libër:

“...Edhe kopshtie me hardhi, ullinj e shegë të ngjashme (në dukje) e të llojllojshme (në shije)...” (El-Enamë, 99)

Ndjenja për nuanca është e kushtëzuar me sensibilitetin e personit, ndërsa sensibilitet nuk ka pa lënim (retifikim) të

brendshëm. Mjetet kryesore për mprehje të brendshme janë sprovat, ndërsa argument që sprovat janë efikase janë lotët.

Kurani në shumë vende thekson rëndësinë e qarjes në ndërtimin e personalitetit:

“E po qeshni dhe nuk po qani?” (En-Nexhm, 60)

“Dhe duke qarë hidhen me fytyra...” (El-Israë, 109)

“...Kur u lexoheshin atyre ajetet e Zotit, binin në sexhde dhe qanin.” (Merjem, 58)

Madje edhe Dëshmitari i Lartësuar nxjerr në pah se Ai është i Cili i lëviz këto procese të rëndësishme në ngritjen e shëndoshë dhe stabile të njeriut:

“Dhe Ai bën për të qeshur dhe bën për të qarë.” (En - Nexhm, 43)

Zemrën si inkubatori më i rëndësishëm, Iblisi dëshiron ta nxjerrë nga funksioni përmes mbylljes së ventilave kryesorë me shtresat (sedimentet) e mëkateve të zeza dhe pastaj proceset e absorbimit dhe inkubacionit janë të pamundësuar. Është interesant të vëzhgohet Xhehenemi si inkubator me temperaturë jashtëzakonisht të lartë, i projektuar për gjallërimin e zemrave të vdekura. Nëse bjerr mundësinë për t’i njohur inkubatorët e shumtë gjatë hapërimit të jetës, kështu që nuk i shfrytëzojmë për pjekurinë e organit më fisnik të njeriut, në fund gjithmonë pret inkubatori i pashmangshëm, i cili tret edhe gurin më të fortë siç e tret djathin, e lëre më të djegurat (shkrumbin) prej të cilave nuk kemi hequr dorë.

Ja verseti i cili pason flet për qarjen si proces për zbutjen e zemrave të ngurtësuar dhe natyralizimin e materialit njerëzor të Xhehenemit:

“Le të qeshin pak (në dynja) e le të qajnë shumë (në botën tjetër)...” (Et-Teube, 82)

Çfarë mund të jenë lotët dhe cili është përkufizimi i vajit (qarjes)?

Në kuptimin e pastër shkencor qarja (vaji) sipas definicionit është proces i mënjanimit të substancave të dëmshme (toksike), të cilat grumbullohen gjatë periudhës së stresit. Kështu, lotët pos që sensibilizojnë dhe dëshmojnë në mprehjen e botës së brendshme personale, gjegjësisht ndërtimin e deponisë luksoze dhe të pastruar për foshnjat tona intelektuale dhe emocionale, të lindura para kohe, po ashtu reduktojnë stresin dhe efektet, siç është tensioni i lartë dhe humbja e flokëve.

Përse në versetin:

“Ti pra, ha dhe pi e qetësohu (fresko syrin)...”, (Merjem, 26)

pos udhëzimit praktik për t'u sjellur në situatat stresogjene, e kjo është këshillë e Zotit, Merjemes që gjatë futjes së ushqimit në organizmin e saj të jetë e gëzuar dhe e relaksuar, përmend shprehjen interesante “fresko syrin” në kontekstin e gëzimit dhe a thua Krijuesi Kreativ në këtë shprehje e ka fshehur edhe një fakt fiziologjik?

Përgjigjja është pozitive pasi që lotët e pikëllimit janë të nxehtë dhe të njelmët, ndërsa lotët e gëzimit janë të ftohtë dhe të ëmbël, gjë që e kanë argumentuar shkencëtarët.

Por, jo vetëm kjo! Shkencëtarët kanë bërë eksperimente me synimin që të kuptojnë cili është dallimi në mes lotëve të shkaktuar nga irritimi (p.sh. grirjes së qepës) dhe lotëve të

shkaktuar nga emocionet e thella, p.sh. të stimuluar me ndonjë pamje pikëlluese (melodramë)?

Kanë konstatuar që lotët e provokuar nga melodrama, domethënë të shkaktuar nga ndikimi i emocioneve të sinqerta, bartin në vete shumë më tepër material toksik sesa kur kemi të bëjmë me lotët që janë rezultat i irritimit të thjeshtë.

Njerëzit të cilët nuk mund të qajnë për arsye të ndryshme, ballafaqohen shumë më rëndë me stresin jetësor. Duke e ditur këtë, na bëhet i qartë theksimi i Krijuesit për rëndësinë e të qarit (vajit) në shumë versete.

A thua fshehtësia e forcës së madhe psikologjike të brezit të parë të myslimanëve ka qenë në faktin se kanë pasur net jashtëzakonisht të trazuara emocionale (p.sh. qarja në namazin e natës) dhe përditshmëri jashtëzakonisht të kthjelltë dhe aktive?

Konkluzion

Për deponimin e çfarëdo gjëje, në veçanti emocioneve, nevojitet lëvizje e përhershme, gjegjësisht udhëtime. Komponenta themelore e inkubatorëve biznesorë dhe internet inkubatorëve është edukimi dhe këshillimi (konsultimi) i përhershëm. Inkubatori më i rëndësishëm i Muhamedit a.s. në periudhën mekase ka qenë Miraxhi, i cili ndodhi gati për 12 vjet të absorbimit të përvojave të ndryshme të shumta (dhembje, stres, goditje, bojkotime, shpifje, vdekje etj.) në konflikt me popullin e tij. Miraxhi, gjegjësisht udhëtimi nëpër shtatë qiej dhe takimi me pejgamberët e mëparshëm në këtë rrugë, ka pasur për qëllim pikërisht konsultimin (këshi-

llimin) dhe shkëmbimin e përvojave me kolegët e të njëjtit profesion! Secili udhëtim mund të jetë rast për konsultim dhe mbindërtim si rezultat i reflektimit të shpejtë, i nxitur me dinamikë më të madhe të jetës.

Procesi më i rëndësishëm në secilin inkubator është lëshimi i lotëve (gjakut dhe djersës).

Në mënyrë që për çdo moment të jemi në gjendje të derdhim lotin, duhet të jemi të përgatitur për të udhëhequr jetë proaktive, e cila me vete bart shumë rreziqe, dashuri të paktë, përvoja të këqija, dhembje dhe sakrifica.

Emocionet e deponuara duhet t'i dhurojmë pa egoizëm dhe për çdo ditë t'i harxhojmë deri në fund, në mënyrë që gjatë natës të absorbojmë energjinë e re dhe të veprojmë rishtazi dhe më aktivisht edhe më tej. Deponimi tejet i gjatë i mendimeve dhe emocioneve kërcënon njësoj sikur deponimi tepër i gjatë i lajthive, me procesin e kalbëzimit. Meqë jeta është ajo që na ndodh derisa presim rastin ideal, Muhamedi, a.s. paralajmëron:

“Falei namazin sikur të jetë i fundit!” (Ahmedi), duke na mësuar që, nëse për çdo namaz duhet të investojmë 100% koncentrim dhe përpjekje, asgjë nuk është ndryshe as me secilën ditë tonën, kontakt, mendim ose emocion.

Përktheu dhe përshtati:
Prim.dr.med.sc. Ali F. Iljazi

Azmir JUSUFI (PhDc)

JETA DHE VEPRIMTARIA E HAXHI SHERIF AHMETIT

Hyrje

Falënderimi dhe lavdia i takojnë Atij, i Cili robit të Vet ia zbriti Kuranin në Natën e bekuar, i cili është udhërrëfyes, udhëzim, paralajmërim dhe det i pafundmë i thesareve të diturisë e urtësisë, shkencës dhe përparimit të njerëzimit, si në aspektin shpirtëror ashtu edhe në atë fizik.

Në këtë punim do të sjellim *biografinë* e këtij dijetari të shquar, në hollësi e detale do të flitet për gjenezën e Sherif Ahmetit, arsimimin e tij, personalitetin, funksionet dhe për vizionet nga njëra anë dhe për frymën e kohës në të cilën jetoi, nga ana tjetër. Kështë, sepse personaliteti i tij, kontributi, urtësia, sjellja dhe jeta e tij në tërësi, meritojnë një vëmendje të posaçme në mesin e shqiptarëve. Për të janë shkruar disa tekste, punime hulumtuese e profesionale, llojllojshmëri analizash kritike, është organizuar një sesion shkencor etj., përmendja e të cilave përbën një pjesë të rëndësishme të këtij punimi. Këto hulumtime, dhe kjo duhet shënuar, janë marrë parasysh gjatë punimit të kësaj teme.

Lindja, gjeneza familjare dhe arsimimi

“Burrat lindin në fshat, por nuk qëndrojnë aty!”

(proverb popullor shqiptar)

“Njeriu që me veprat e veta i shërben popullit e atdheut, nuk vdes kurrë. Ai jeton në kujtesën e popullit të vet.”

(dr. Mehmet Halimi)

Populli shqiptar ndër shekuj e vite nxori personalitete dhe figura të shquara që, me punën, veprën dhe dijen e tyre, lanë gjurmë të thella në historinë tonë, dhe jo vetëm që lanë gjurmë, por ata edhe e bënë historinë.¹

Populli shqiptar në vitin 1878 kishte përjetuar një holokaust të paparë në sytë e botës. Këtë holokaust, me zjarr dhe hanxhar, i kishte shkaktuar Serbia hegjemoniste, duke dëbuar nën presion dhe duke vrarë me mijëra njerëz të kombësisë shqiptare. Kjo tragjedi e etnikumit shqiptar nga Nishi e deri te Piroti, ndodhi në vitet kur bota kishte rënë në një gjumë të thellë. Nga një prej këtyre 370 fshatrave ku jetonin shqiptarët, me djep në shpinë, të detyruar për të lënë vendlindjen e tyre, ka qenë edhe familja e Sherif Ahmetit.²

¹ Për më shumë rreth kësaj shih: Ramadan Shkodra, “10-vjet pa eruditin H. Sherif Ahmeti”, **Dituria islame**, nr. 213., Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2008, f. 34.

² Behram Hoti, “Mulla Sherif Ahmeti – vizionar dhe edukues i breznive”, **Dituria islame**, nr. 113-114, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 1999, f. 47.

Sherif Ahmeti rrjedh nga një familje shumë e respektuar, me një numër të dijetarëve të shquar dhe brezit të arsimuar të ulemave. Gjeneza e tij familjare lidhet me fshatin Prekopucë - Toplicë, ku ishte vendlindja e stërgjyshërve të tij, megjithatë, në vitin 1878 familja e tij, sikur edhe familjet e tjera shqiptare nga ato vise, ishte dëbuar me dhunë nga okupatori e barbari serb, dhe kështu ata u vendosën në Kosovë, më saktësisht në fshatin Gumnasellë të komunës së Lypjanit. Rrjedh nga një familje e arsimuar, që kishte tradita kombëtare e fetare, sepse në familjen e tij dolën dy myderrizë: *Mulla Sahiti* dhe *Mulla Fejza*, kurse ky duke vazhduar këtë traditë – ishte myderrizi i tretë nga historia e afërt e kësaj familjeje. Prandaj, meqë ishte myderriz, Sherif Ahmeti ishte i edukuar, i arsimuar dhe i gatur prej mielli e brumi të këtij tabani kombëtar, prestigjin e familjes së vet e zhvilloi dhe e kultivoi edhe më, duke u bërë si një lis, që bën hije për një fis e për një popull.³

Sherif Ahmeti lindi në fshatin Gumnasellë të komunës së Lypjanit më 1920. Katër klasat e para të shkollës fillore i kreu në gjuhën serbe në shkollën fillore të fshatit Banullë. Këtu, në këtë kohë, mësohej edhe lënda fetare dhe njohuritë e para për mësimet islame i mori në këtë shkollë nga mulla Azizi, një imam shumë i respektuar nga Banulla, kështu që më vonë e vazhdoi edukimin fetar në mejtepin e këtij fshati. Më vonë i vazhdoi mësimet në medresenë e Ferizajt, ku më-

³ Dr. Mehmet Halimi, “Shpalime kujtimesh për Myderriz Sherif Ahmetin” *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 89.

soi morfologjinë e gjuhës arabe (sarfin) te myderrizi i njohur Azem ef. Gremja, ndërsa sintaksën (avamil) në medresenë e Prizrenit te hfz. Abdullah Efendiu.⁴

Në vitin 1934, si katërbëdhjetëvjeçar, regjistrohet në medresenë e njohur “Pirinaz” të Prishtinës,⁵ ku pati fatin të merrte njohuri nga myderrizët e njohur të asaj kohe – Ahmet ef. Mardoqi dhe haxhi Hamdi ef. Ibrahim, që të dy alimë, me përgatitje të lartë në shkencat islame. Në medresenë “Pirinaz” haxhi Sherif Ahmeti mësoi plot 10 vjet deri në maj të vitit 1944, kur e kreu dhe mori Ixhazetnamenë ⁶ nga myderrizi Ahmet ef. Madroqi.⁷

Dr. Mehmet Halimi thotë për të: “Ai ishte i veçantë në sjellje, në qëndrim e komunikim me njerëz, me shokë, me miq, me xhemat e me nxënës, ishte ndjellamirë e shpresëlënës. Shquhej për meditim e për mendim të mprehtë, për logjikë të thellë në komentim e në konkretizim e me citime praktike të shembujve kuranorë. Ndaj, unë duke pasur një bashkëpunim të gjatë me të, e kujtoj si alim të nderuar, por edhe si mik e ba-

⁴ Ramadan Shkodra, “Bio-bibliografia e H. Sherif Ahmetit”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 166.

⁵ Sherif Ahmeti një kohë e ndoqi edhe Medresenë Gazi Mehmed-pasha në Prizren.

⁶ Ka qenë nxënës nga viti 1934 deri 1944. Shih: Asllan Murati, “Si e njoha H. Sherif Ahmetin”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 93.

⁷ Naim Tërnavë, “Haxhi Sherif Ahmeti: Jeta dhe vepra (Kryereferat)”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 8.

shkëpunëtor të ngushtë, ndërsa të tjerët do ta kujtojnë si prind, edukator, predikues e komentues të Kuranit.”⁸

Më 1945 Sherif Ahmeti u regjistrua në Kursin Pedagogjik në Prishtinë, e vazhdoi më 1949 në Prizren dhe e përfundoi në Pejë më 1950.⁹

U martua në vitin 1939 me Nazive Ratkocerin nga fshati Llugaxhi, me të cilën i Madhi Zot e begatoi me nëntë fëmijë: Havën, Nazifin, Selimën, Azeminën, Malikën, Radijën, Feimën, Hazbijën, dhe Fevziun.¹⁰

Sherif Ahmeti në vitin 1967 u regjistrua në Fakultetin Filozofik në Beograd, Departamenti i Studimeve Orientale. Në këtë fakultet ai me sukses i kaloi të gjitha provimet në vitin e parë akademik, por, për shkak të përfshirjes së tij në punët e medresesë “Alauddin” në Prishtinë dhe në Shoqatën Ilmije, fatkeqësisht, nuk ishte në gjendje për të vazhduar studimet.¹¹

Haxhi Sherif Ahmeti vdiq më 14. 04. 1998¹² në Prishtinë në moshën 78-vjeçare. Në xhenazen e tij morën pjesë një nu-

⁸ Dr. Mehmet Halimi, *op. cit.*, f. 90.

⁹ Dr. Fahrush Rexhepi, “Mulla Sherif Ahmeti themelues i publicistikës islame në Kosovë”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 124.

¹⁰ Ramadan Shkodra, *op. cit.*, f. 166.

¹¹ Akademik dr. Feti Mehdiu, “Strategjia vizionare e H. Sherif ef. Ahmetit për publicistikën islame në Kosovë”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 107.

¹² Ramadan Shkodra, “10-vjet pa eruditin...”. Gjithashtu shih:
<http://shkodrar.wordpress.com/2009/04/16/h-sherif-ahmeti-1920-1998/>
(Linku ishte aktiv me 16.11.2014).

mër i madh i xhematit nga e gjithë Kosova, Sanxhaku, Maqedonia, Mali i Zi dhe më gjerë.¹³

Në shënimin e dhjetëvjetorit të vdekjes dhe kujtimin e jetës dhe veprës së Sherif Ahmetit, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, më 17 prill të vitit 2008, ka organizuar këto aktivitete:

- a) Sesionin shkencor me temë: *“Jeta dhe vepra e Haxhi Sherif Ahmetit”*, ku me kumtesa u paraqitën 21 studiues të fushave të ndryshme;
- b) hapjen e një ekspozite me fotografi dokumentare kushtuar jetës së Haxhi Sherifit, e cila zgjoi kureshtjen e të pranishmëve;
- c) në mbrëmje, në amfiteatrin e medresesë u mbajt Akademi përkujtimore, ku folën Myftiu i Kosovës, mr. Naim Tërnavë, - dekani i FSI-së, doc. dr. Rexhep Boja, - Reisi i Bashkësisë Islame të Maqedonisë, Sulejman ef. Rexhepi, - drejtori i Medresesë në Prishtinë - Ekrem Simnica, si dhe përfaqësuesi i familjes Ahmeti - i biri i Haxhi Sherif Ahmetit, Fevzi Ahmeti;
- d) film dokumentar për jetën e Sherif Ahmetit, me titull *“Gjurmë të Haxhi Sherif Ahmetit”*, i cili u shfaq më 17 prill në akademinë përkujtimore, kurse më vonë edhe në RTK.¹⁴

¹³ Elez Osmani, “Edukator i shumë brezave në frymë kombëtare e fetare”, *Dituria islame*, nr. 101, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 1998, f. 71-73.

¹⁴ Ramadan Shkodra, “Bio-bibliografia e h. Sherif Ahmetit”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti - Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 169.

Funksionet arsimore dhe fetare

“Një hoxhë pa kulturë dhe edukatë të mirëfilltë, nuk mund të jetë udhëheqës i mirë i popullit.”¹⁵

(Sherif Ahmeti)

Pas Luftës së Dytë Botërore, në mungesë të stafit mësimdhënës që fëmijëve t'u mësonin shkrim dhe lexim, më 19 dhjetor 1949, Sherif Ahmeti pranon të punojë si mësues i gjuhës shqipe në shkollën fillore të fshatit Banullë, më vonë bëhet edhe drejtor i gjimnazit të ulët në Gadime të Lypjanit. Ishte kjo kohë kur intelektualët shqiptarë, edhe pse nën presionin e autoriteteve të egra serbe, u organizuan për të hapur shkolla në gjuhën e vet amtare shqipe, në mesin e tyre një kontribut të rëndësishëm në këtë fushë e dha edhe vetë Sherif Ahmeti.¹⁶

Në një intervistë nga Sherif Ahmeti të dhënë editorialit të revistës islame në Kosovë “Dituria islame”, Mulla Sherif Ahmeti tha: “Nevoja për mësues ishte tepër e madhe, ndaj për ta bërë të mundshme arsimimin në gjuhën amtare në ditët e para, vendosa që për një kohë t'i përvishem arsimimit të përgjithshëm dhe më 19 dhjetor 1944 mora vendimin për mësues prej dorës së prof. Zekerija Rexhës, përgjegjës i arsimit për Kosovë...”¹⁷

¹⁵ Asllan Murati, *op. cit.*, f. 101.

¹⁶ Shih: Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 9.

¹⁷ Qemajl Morina - Elez Osmani, “Qëndruam të fortë kundër stuhisë ateiste-komuniste”, **Dituria islame**, nr. 36, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 1992, f. 11.

Ishin ato kohë të vështira. Mësuesi përjetonte fatin e popullit të vet dhe vuante bashkë me të. Diktatura komuniste ndiqte hap pas hapi patriotët shqiptarë, i arrestonte, i torturonte dhe i persekutonte tërë jetën, jo vetëm ata, por edhe familjet e tyre i ndiqte nën mbikëqyrje të rreptë e të egër të sistemit monist, kurse luftëtarët, që rezistonin me armë në dorë, i likuidonte. Mulla Sherif Ahmeti, si mësues veçon një rast, që kishte përjetuar: “Një ditë dimri me borë, në fillim të vitit 1945, shkova në shkollë, para derës së shkollës gjeta një roje, roja më pyeti se ku shkoja, i tregova se isha mësues, më tha ta thërrisja korrierin dhe t’i tregoja se atë ditë nuk kishte mësim e t’u tregonte ai nxënësve që të mos afroheshin te shkolla. Hyra në korridor para zyrës, çka me pa: tri kufoma burrash kreshnikë, të vlarë diku në rrugë për në Prishtinë e të sjellë natën aty, nuk i njihte askush, por sipas rrobave dihej se ishin të Drenicës ose të Rrafshit të Dukagjinit. Unë u ktheva në shtëpi. Fshati u organizua dhe i varrosi. Tmerr i madh.”¹⁸

Sherif Ahmeti në vitin 1952 emërohet për drejtor të shkollës fillore në Sllovi, deri në vitin 1955 mbetet në këtë pozitë.¹⁹

Aktiviteti dhe kontributi i madh i Sherif Ahmetit në fushën e arsimimit dhe edukimit të fëmijëve filloi t’i shqetësonte udhëheqësit e atëhershëm serbë të instaluar me dhunë në Kosovë, kështu që, në vitin 1956, Sherif Ahmeti u detyrua ta

¹⁸ Ibid., f. 12.

¹⁹ Ramadan Shkodra, *op. cit.*, f. 166.

linte detyrën e mësuesit, në kohën kur ai me shokët tashmë kishin përgatitur kuadër për të vazhduar rrugën e tyre drejt arsimimit të shqiptarëve. Dhe kështu Sherif Ahmeti iu rikthye misionit të imamatit në xhaminë e fshatit Gllogoc të Lypjanit. Si imam, haxhi Sherifi arriti të krijonte një imazh të një hoxhe të kohës, duke sjellë freski në mesin e xhematit, kudo ku u paraqit.²⁰

Si hoxhë, intelektual dhe si dijetar, si islamolog me përgatitje fetare të lartë, e kishte të qartë se cila është rëndësia fetare, roli, pesha e Kuranit dhe e haditheve të Muhamedit, a.s. ndër myslimanët, prandaj, kur ligjëronte, kur shtronte ndonjë çështje islame (urdhëresë, ndalesë, porosi, këshillë), ose morale-islame, për mbështetje dhe si fakt u referohej e citonte ajete të Kuranit apo ndonjë hadith përkatës të Muhamedit, a.s.. Ai ishte i vetëdijshëm se mësimet fetare, po nuk gjetën mbështetje, në radhë të parë, në Librin fisnik - Kuran dhe në hadithet e Muhamedit a.s., nuk do të ishin të pranueshme nga opinioni, prandaj, kur ligjëronte, i referohej asaj dhe mbështetej në Fjalën e Allahut dhe në sqarimet e Pejgamberit a.s.²¹ Ai shpesh thoshte: “Nuk mjafton me qenë hoxhë i mirë, pa qenë edhe burrë i mirë.”²²

²⁰ Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 9.

²¹ Dr. Qazim Qazimi, “Kontributi i Myderriz Sherif Ahmetit në islamistikë”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 28.

²² Asllan Murati, “Si e njoha H. Sherif Ahmetin”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 94.

Në një nga mbledhjet e Kryesisë së Bashkësisë Islame, të mbajtur në Medresenë “Alauddin”, Asllan Murati, ndër të tjera, tha: “Sherif Ahmeti ishte shkaktari që Bashkësinë Islame të Kosovës ta njihte tërë Kosova, viset shqiptare dhe gjithë Bota Islame dhe se ai ishte alim (dijetar) dhe mendimtar për Bashkësinë Islame të Kosovës, ashtu sikur ishte Imam Gazaliu për filozofinë islame.”²³

Sa ishte imam, qe zgjedhur kryetar i Këshillit të Bashkësisë Islame të Lypjanit, dhe në këtë pozitë ai mbeti deri në vitin 1965, kur nga Lypjani kaloi mësimdhënës në Medresenë e mesme “Alauddin” të Prishtinës²⁴, ku ishte caktuar si profesor për lëndët: Akaid, Filozofi islame, Histori Islame dhe sipas nevojës edhe për lëndën e Usuli-fikhut, dhe më në fund, nga 1970 deri 1983, ai emërohet edhe drejtor i këtij institucioni arsimor islam në Kosovë.

Gjatë punës së tij prej dy dekadash (1965-1985), Myderrizi në medresenë e mesme “Alauddin” të Prishtinës, nga idetë dhe mësimet e tij, përfituan një numër i madh i të rinjve shqiptarë. Në realitet, medreseja e mesme “Alauddin” në Prishtinë, ishte e vetmja shkollë në gjuhën shqipe në ish-Jugosllavinë që nga viti 1951. Aty shkolloheshin kuadrot e Bashkësisë Islame nga të gjitha trojet shqiptare, prej Ulqinit e deri në Manastir, duke përfshirë edhe territorin e Sanxhakut.²⁵

²³ Ibid., f. 95.

²⁴ Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 9.

²⁵ Mr. Qemajl Morina, “Mulla Sherif ef. Ahmeti, Myderriz në medresenë e mesme “Alauddin” të Prishtinës”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 22.

Kjo medrese u hap në vitin 1951.²⁶ Nga kjo medrese doli një numër i konsideruar i kuadrit të ri profesional, të cilët sot janë në të gjitha funksionet brenda Bashkësisë Islame të Kosovës dhe bashkësive simotra në rajon si dhe në institucionet e tjera arsimore, kulturore, ekonomike..., e shtetërore në Kosovë. Në mesin e tyre është edhe mr. Qemajl Morina, tashmë i ndjerë, ish-profesor në FSI në Prishtinë, i cili me një letër nga Sudani, derisa ishte në studimet pasdiplomike në Universitetin Islamik të Omdurmanit - Fakulteti i Filologjisë, iu drejtua myderrizit të tij shumë të respektuar Mulla Sherif Ahmetit, ndër të tjera, me këto fjalë: “... *Jam i bindur se nuk do ta teproj nëse ju them se mësimet që kam dëgjuar nga ju, kanë ndikuar në mua aq tepër dhe kam fituar një bindje aq të thellë, sa që këtu, edhe pse profesorët janë me tituj doktorësh, fare nuk i afrohen metodës suaj.*”²⁷

Edhe pse i angazhuar edhe me punë të tjera, Myderrizi me devotshmëri iu përkushtua xhamisë. Shërbeu edhe si vaiz nëpër xhami e posaçërisht jehonë të madhe patën vazet e tij në Xhaminë e Madhe (Sulltan Mehmet Fatih) të Prishtinës. Ishte i afërt me xhematin dhe komunikues i drejtpërdrejtë me ta. Dallohej për predikime-vaze të forta, të prera dhe të argumentuara. Me vazet e tij nëpër shumë xhami dhe tubime

²⁶ Medreseja e mesme “Alauddin” në Prishtinë, de facto, filloi së punuari në shtator të vitit 1962. Për më shumë shih: **Dituria Islame**, nr. 4-5. Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 1987. (kopertina e fundit e këtij numri). Gjithashtu shih: <http://medreseja.com/Kategoria/prezantim-i-shkolles/historiku-i-shkolles/> (Linku / Lidhja ishte aktiv më: 02.11.2014).

²⁷ Ibid., f. 23.

fetare, ai mbillte besim, bindje dhe dashuri në shpirtin e besimtarëve.²⁸ Karrierën e tij prej nëpunësi të BI-së, ai e përmbylli në postin e myftiut të Prishtinës nga 1985-1990, kur dhe pensionohet.²⁹

Edhe pse ishte në pension, me kërkesë të dekanit të Fakultetit të Studimeve Islame në Prishtinë,³⁰ Haxhi Sherif Ahmeti bie dakord që të ligjërojë lëndën e Akaidit, nga viti 1992 deri 1994, në këtë fakultet.³¹ Ligjërata e tij e parë në FSI në Prishtinë, ishte me temë: “Besimi në Allahun e shoqëroi njeriun prej ditës së parë”³².

Dr. Sadik Mehmeti për të thotë: “Të gjithë ata që e njohën Myderriz Sherif Ahmetin, do të mund të qëndisin në jashtëkun e kujtimeve mbresa të pashlyeshme dhe të shpalosin virtytet e Myderrizit, në aspektet sikur janë ato të pedagogut, bashkëpunëtorit, mikut e të një familjari të shtrenjtë...”³³ “Është e lehtë të gjesh një profesor sa për të realizuar programin mësimor, por është shumë i vështirë dhe i rrallë rasti të

²⁸ Ibid., f. 28.

²⁹ Ibid., f. 20. (Shënimi 3 i këtij teksti).

³⁰ Fakulteti i Studimeve Islame në Prishtinë ka filluar me punë, me: 10.12.1992. Shih: Mr. Sadik Mehmeti, “Kontributi i Myderriz Sherif ef. Ahmetit në Fakultetin e Studimeve Islame në Prishtinë”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 48.

³¹ Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 9-11.

³² Mr. Sadik Mehmeti, *op. cit.*, f. 49.

³³ Ibid., f. 47.

kesh fatin të mësosh dhe të edukohesh nga një profesor, siç ishte Myderriz Sherif Ahmeti”.³⁴

Kurse Fitim Flugaj thotë: “Besoj se të gjithë do të pajtohen me mua se Haxhi Sherifi ishte nga profesorët e rrallë, që lëndët e tij nuk pranonte të bëheshin thjesht një rutinë mësimore, por vazhdimisht na freskonte me ide, mendime dhe komente të padëgjuaara më parë në orët e kaluara të mësimit...”³⁵

Me një rast Haxhi Sherif Ahmeti kishte thënë: “Sikur të më jepte Allahu edhe shumë jetë të tjera, unë do të zgjidhja vetëm një profesion: hoxhë, hoxhë dhe vetëm hoxhë.”³⁶

Themeluesi i publicistikës islame në Kosovë

*“Armiku më i madh i fesë dhe i vetë njeriut, është
injoranca (padija),
vetëm dituria njeriun e nxjerr në dritë dhe e bën të
pavarur”.*³⁷

(Sherif Ahmeti)

Puna dhe kontributi i haxhi Sherif Ahmetit në publicistikën islame e bëjnë atë një erudit të dalluar të gjysmës së dytë

³⁴ Ibid., f. 52.

³⁵ Fitim Flugaj, “Myderriz Sherif Ahmeti, figurë shumëdimensionale”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 99.

³⁶ Ramadan Shkodra, *op. cit.*, f. 163.

³⁷ Asllan Murati, *op. cit.*, f. 94.

të shekullit të kaluar. Me punën e tij në periodikun e kohës, ai trasoi një rrugë të sigurt për brezat e rinj, duke hapur perspektivën e sigurt për të ngritur këtë fushë në themele të shëndosha.³⁸

H. Sherif Ahmeti, përveç kontributit si mësimdhënës e alim i njohur, është edhe njëri nga themeluesit e publicistikës islame në gjuhën shqipe në Kosovë.³⁹ Punimet e tij në fillim i botoi në “Buletinin informativ”⁴⁰ e në “Takvim”, dhe nga viti 1971 në revistën “Edukata islame” e më vonë nga qershori i vitit 1986⁴¹ edhe në revistën “Dituria islame”, revistë mujore e Kryesisë së Bashkësisë Islame të Kosovës.⁴²

Në vitin 1969, ai e përkthen “Ilmihali” nga autori Fejzulah Hadžibajrić, nga gjuha boshnjake në gjuhën shqipe, dhe më vonë edhe “Jasin -i sherif” nga gjuha arabe.⁴³

Përkthimi i Kuranit me një koment të shkurtër në gjuhën shqipe nga Sherif Ahmeti, për herë të parë doli nga shtypi në vitin 1988. Ky përkthim është shoqëruar me komente të shkurtra, të cilat mund të konsiderohen si kurorëzimi i vepërimit të tij, është përkthimi që u botua më së shumti në gjuhën shqipe. Vetëm në Medinë më 1993 është shtypur në

³⁸ Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 11.

³⁹ *Ibid.*, f. 11.

⁴⁰ Për herë të parë doli nga shtypi në vitin 1964, nga Shoqata Ilmijje në Kosovë. U shtyp në dy gjuhë, shqip dhe serbo-kroatisht.

⁴¹ Shih: Ramadan Shkodra – Aziz Pireva, “Historiku i publicistikës islame në gjuhën shqipe në Kosovë”, **Dituria islame**, br. 101., Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 1998, f. 62.

⁴² Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 11.

⁴³ Dr. Qazim Qazimi, *op. cit.*, f. 30.

një milion ekzemplarë; në Kajro është shtypur dy herë; pastaj në Rijad, Londër, e Prishtinë, nuk ka dyshim, se është vepra më e përhapur e botuar në gjuhën shqipe në të gjitha trojet shqiptare dhe në diasporë.⁴⁴

Haxhi Sherif Ahmetin, i Madhi Zot e nderoi edhe me begatinë më të madhe të kësaj jete, ngase i dha dije, gatishmëri, guxim që të përkthente në gjuhën shqipe Kuranin famëlartë, një punë që e bëri të pavdekshëm atë. Për kontributin e dhënë në fushën e fjalës së shkruar islame në gjuhën shqipe, H. Sherif Ahmeti, më 1997 është nderuar me mirënjohjen “Pena e Artë Islame” për vepër jetësore, të cilën e jep Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës.⁴⁵

Sherif Ahmeti ishte Myderrizi i parë i cili u mor me shkrime në gjuhën shqipe, sepse pas Luftës së Dytë Botërore ishte botuar vetëm një broshurë nga hfz. Bajram Agani - “Mësimi i shkurt mbi namazin dhe Jasin-i sherif”.⁴⁶ Sherif Ahmeti botoi mbi 63 punime në tema të ndryshme me rëndësi të veçantë për atë kohë, përktheu Ilmihalin dhe, më në fund, edhe Kuranin duke e shoqëruar me komente në gjuhën shqipe, me se u bëri një shërbim shumë të madh besimtarëve shqipfolës.

Kur është fjala për zhvillimin e publicistikës islame në Kosovë, nuk ka dyshim se myderriz Sherif Ahmeti ishte një figurë markante në këtë fushë.

⁴⁴ Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 12.

⁴⁵ Ibid., f. 15.

⁴⁶ Asllan Murati, *op. cit.*, f. 94.

Sherif Ahmeti ishte redaktori shumëvjeçar i revistës së parë islame në Kosovë - “Edukata islame”, e cila ishte nisur me iniciativën e tij në vitin 1970, kur edhe doli numri i parë i kësaj reviste të Kryesisë së Bashkësisë Islame të Kosovës.⁴⁷ Gjithashtu, për një mandat ishte edhe kryeredaktor i “Buletinit informativ”. Në Buletinin informativ shkroi për këto tema: “Muhamedi a.s., bota në periudhën e tij”; “Kurani dhe problemet e jetës”; “Feja islame dhe shkenca” dhe “Pse u quajt feja jonë islame.”⁴⁸

Në revistën “Edukata islame” lexuesve u ofroi tema me tematika të ndryshme nga njohuritë islame në rrafshin e tefsirit, akaidit, historisë islame, fikhut, ahlakut, etj. Në këtë revistë, në fushën e tefsirit botoi 32 punime, nga të cilat veçojmë: Komentimi i sures “El-Fatiha”⁴⁹, “El-Kadr”⁵⁰, “Ez-Zilzal”⁵¹, “El-Asr”⁵², “El-Ihlas”⁵³, “El-Felek”⁵⁴, “En-Nas”⁵⁵, etj.

⁴⁷ Shih: Dr. Qazim Qazimi, *op. cit.*, f. 29.

⁴⁸ Dr. Fahrush Rexhepi, *op. cit.*, f. 124.

⁴⁹ Sherif Ahmeti, “Suretu Fatiha - El-Hami”, **Edukata Islame**, nr. 3, 1971, Prishtinë, 1971, f. 8-16.

⁵⁰ Sherif Ahmeti, “Kaptina e Kadrit”, **Edukata Islame**, nr. 27, 1980, Prishtinë, 1980, f. 13-19.

⁵¹ Sherif Ahmeti, “Kaptina Zilzal”, **Edukata Islame**, nr. 41-42, 1985, Prishtinë, 1985, f. 3-11.

⁵² Sherif Ahmeti, “Suretu vel-asr”, **Edukata Islame**, nr. 2, 1971, Prishtinë, 1971, f. 3-9.

⁵³ Sherif Ahmeti, “Suretu Ihlas”, **Edukata Islame**, nr. 5, 1972, Prishtinë, 1972, f. 3-9.

⁵⁴ Sherif Ahmeti, “Suretu Felek”, **Edukata Islame**, nr. 22, 1978, Prishtinë, 1978, f. 3-7.

⁵⁵ Dr. Fahrush Rexhepi, *op. cit.*, f. 125.

Ai botoi gjithsej 204 shkrime nga fusha të ndryshme islame.⁵⁶ Me shkrime të veta fetare-shkencore, linte ndikim të thellë dhe bindje të lexuesit. Në punimet e tij nuk linte kurrfarë vakumi, kështu që lexuesit ishin të kënaqur me një punë të tillë të zellshme.⁵⁷ Numri më i madh i dorëshkrimeve të tij - teksteve, studimeve dhe komenteve janë botuar në një libër të veçantë: “Komente dhe mendime islame”, të botuar nga shtëpia botuese “Lidhja” në vitin 1995 në Prishtinë.⁵⁸ Për nevojat e nxënësve të medresesë “Alauddin” në Prishtinë, gjatë viteve të tetëdhjeta hartoi dispensat për lëndën e Akaidit – për tri klasat e para.⁵⁹

Ai gjithashtu u mor edhe me përkthime nga gjuhët e huaja në shqip. Nga gjuhët e huaja ai e njihte gjuhën arabe, boshnjake dhe turke.⁶⁰ Myderriz Sherif Ahmeti konsiderohet si një ndër pishtarët e islamologëve në Kosovë. Veprimtaria e tij hapi shtigje të reja në zhvillimin e Islamistikës dhe diturive fetare në Kosovë.⁶¹

Dr. Qazim Qazimi rreth tij thotë: “Vëzhguar nga këndi i bashkëpunëtorit, në periudhën 1972-1984, mendoj se nuk

⁵⁶ Ramadan Shkodra, *op. cit.*, f. 169.

⁵⁷ “Lexuesi?” “Diturisë Islame dhe Edukatës Islame”, **Dituria Islame**, nr. 4-5, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 1987, f. 33.

⁵⁸ Dr. Qazim Qazimi, *op. cit.*, f. 30.

⁵⁹ Ramadan Shkodra, *op. cit.*, f. 167.

⁶⁰ Dr. Qazim Qazimi, *op. cit.*, f. 30. Gjithashtu shih: Ali Vezaj, “Myderrizi nëpër kohë”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 161-163.

⁶¹ Dr. Qazim Qazimi, *op. cit.*, f. 30.

është një vlerësim i tepruar nëse them se ai ishte me të vërtetë një erudit-alim, që gjeneronte dije.”⁶²

Në një rast Sherif Ahmeti është pyetur nga dr. Sabit Uka pse nuk e shiste përkthimin e tij të Kuranit, në mënyrë që me ato paratë të ndërtonte disa hajrate në Kosovë. Kësaj pyetjeje Sherif Ahmeti i është përgjigjur se: “Hajrat më të madh se Kurani nuk ka”.⁶³

Punëtor ambicioz dhe vizionar

“Njeriu që me veprat e veta i shërben popullit e atdheut, nuk vdes kurrë.

Ai jeton në kujtesën e popullit të vetë.”⁶⁴

(dr. Mehmet Halimi)

Nëse kemi guxim dhe duhet ta kemi, të tërheqim një paralele në mes Xhemaluddin Afganit, Sejjid Kutbit, Hasan el-Benasë, Muhamed Muteveli Sharaviut, Ibrahim Dallit, Hafiz Ali Korçës, etj., do të shohim se Sherif Ahmeti ishte një model - kalibër i tillë për kohën, rrethanat, vështirësitë nëpër të cilat kalonte shoqëria jonë. Ishte alim që, me tërë autoritetin, me dijen e vet, gjatë tërë jetës i vuri në funksion të plotë të prosperitetit dhe avancimit të meritave dhe edukatës islame në binaret e mësimave të këtyre reformatorëve islamë, ai u përpoq që të gjithë këtë ta vinte në praktikë. Gji-

⁶² Ibid., f. 31.

⁶³ Dr. Mehmet Halimi, *op. cit.*, f. 88.

⁶⁴ Ibid., f. 73.

thmonë punoi për progres, rinovim dhe për ndërgjegjësimin e vetëdijes dhe mendimit islam shqiptar.⁶⁵ Gjithmonë kishte në mendje porosinë e të Madhit Zot: **“...Thuaj a janë të barabartë ata që dinë dhe ata që nuk dinë...”** (Ez-Zumer, 9). Sherif Ahmeti gjithmonë punoi si e deshi koha e nevoja e ashtu si i kishte hije një alimi të arsimuar, duke lënë gjurmë në kujtesën e popullit të tij.⁶⁶

Ndër karakteristikat që kanë veçuar personalitetin e Sherif Ahmetit, ishin edhe ato se ishte një udhërrëfyes i mirë, vizionar, bamirës ambicioz i Bashkësisë Islame të Kosovës, pas largimit të themeluesit të saj Bajram ef. Agani.

Pa pushim kishte punuar në fushën e reformimit dhe emancipimit të shoqërisë shqiptare për të çrrënjosur prapambetjen dhe reliktet barbare, gjakderdhjen, gjakmarrjen dhe gjëra të tjera, gjithmonë duke u përpjekur për të vendosur parimet islame në marrëdhëniet midis njerëzve. Shkroi dhe ligjëroi se si njerëzit duhet të largohen nga grindjet dhe intoleranca, duke bërë thirrje për unitet, duke argumentuar fjalët e tij se Mëshira e Zotit është larg popullit të përçarë.⁶⁷

Është krejtësisht e kuptueshme që sistemi i tij i argumentimit do të gjejë mbështetje pikërisht te Kurani i madhërishtëm, pa dyshim, te baza e vetme e qëndrueshme e shqyrtimit, duke pasur për qëllim realizimin e këtyre objektivave:

⁶⁵ Naim Tërnavë, *op. cit.*, f. 14.

⁶⁶ Dr. Mehmet Halimi, *op. cit.*, f. 91.

⁶⁷ Dr. Hysen Matoshi, “Ligjërimi në Akaidin e Myderriz Sherif Ahmeti”, *Haxhi Sherif ef. Ahmeti – Jeta dhe vepra (1920-1998)*, Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2010, f. 148.

- a) për të bërë besimtarin të fortë, të qëndrueshëm dhe të paluhatshëm në themelet e vërteta të besimit të vërtetë;
- b) për të çliruar njerëzit nga imitimi i verbër në çështjet e besimit,
- c) për të larguar njerëzit nga mitet, besëtytnitë, besimet e kota dhe ato të gabuara.⁶⁸

Përfundim

Duke iu referuar begative të mëdha të Zotit xh.sh, si Fjalimit të Tij ashtu edhe udhëzimeve të Pejgamberit të Tij s.a.v.s., sipas të cilave çdo mysliman duhet ta përshtatë jetën e tij në këtë botë, sigurisht se me rëndësi të madhe është e vërteta e shpërblimit, e cila shkon në favor të çdo dijetari mysliman, i cili përpiqet që me angazhimin e tij të kontribojë në fusha të caktuara islame, për të cilën punë do të ketë gjithsesi njërin nga llojet e shpërblimeve: njërin shpërblim nëse e qëllon të vërtetën, dhe shpërblimin tjetër në qoftë se gjatë përpjekjes për ta qëlluar të vërtetën, pa dashje, gabon, e gjithë kjo sipas hadithit të Pejgamberit s.a.v.s., të cilin e shënon Buhariu në *Sahihun* e tij.

Nga ajo që u tha deri tani, mund të konkludohet si vijon:

- Punimi ofron një pasqyrë mbi jetën dhe veprën e Sherif Ahmetit në fushën e përkthimit dhe komentimit të Kuranit në gjuhën shqipe;

⁶⁸ Ibid., f. 149.

- Sherif Ahmeti kishte lënë pas vete kujtime të bukura te nxënësit e tij, studentët e tij dhe shoqëria në të cilën jetoi dhe veproi, si dhe kontribut të madh e të paharruar në vendosjen e themeleve të publicistikës islame në gjuhën shqipe në Kosovë (“Takvim”, “Edukata islame”, “Dituria islame”);

- Sherif Ahmeti ishte një person shumë ambicioz, duke zbatuar ndryshime - reforma të caktuara në shoqëri, në kuadër të institucioneve të Bashkësisë Islame, qoftë si profesor, myfti, myderriz dhe hatib.

Sadik MEHMETI

RËNDËSIA E MEVLUDIT PËR RUAJTJEN E VLERAVE FETARE DHE TË ATYRE KOMBËTARE NDËR SHQIPTARËT

Mëshirë e dhuruar - dashuri e pashuar

Që në hyrje duhet pranuar fakti se mundësitë tona për të shpaluar dhe për të lavdëruar e vlerësuar biografinë kaq të ndritshme të Muhamedit a.s., janë fare të mangëta dhe ku e ku të pakta, sepse, siç do të thoshte me të drejtë një nga mevludshkronjësit¹ tanë, Tahir ef. Popova, përfundimisht:

*“S’muj e livdon kët Resul kush por e nis
Veç ni Allah qi gjith na ka jaratis.”²*

¹ Togfjalëshin “mevludshkronjës” i pari e ka përdorur Hafiz Abdullah Sëmlaku (shih: H. Abdull-llah Sëmlaku, *Pesë kaside*, Korçë 1924, f. 33). Kjo kompozitë e shpërfaq më së miri domethënien që nënkupton njëkohshëm edhe autorin por edhe llojin e veprës së shkruar. Rimarrja e saj në këtë vështrim na u duk gjetja më e përshtatshme terminologjike.

² Tahir efendi Popova, *Vargje në gjuhën shqipe mbi lindjen e Qenies më të vlefshme (Mevludi)*, transkriptoi dhe përgatiti: Ramadan Shkodra-Sadik Mehmeti, botoi: Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, Prishtinë, 2007, f.20.

Porse dashuria jonë e madhe që kemi ndaj të Dërguarit a.s. është ajo që na shtyn të shkruajmë e ta kujtojmë Atë në ditëlindjen e tij, sikundër që ishte pikërisht dashuria e madhe ajo që i shtyri edhe shumë e shumë autorë të shquar për gjatë gjithë epokave, të huaj e shqiptarë, që të thurin vargje e të shkruajnë vepra të paarritshme për Muhamed Mustafanë, sepse nuk mund të shprehesh aq lart dhe me aq ashk, me aq stil e fjalë të përzgjedhura, për dikë për të cilin nuk ndien respekt e dashuri dhe të cilin nuk e do aq fort dhe për mbi çdo gjë.

Sidoqoftë, sa herë që vjen 12 rebiul evveli, i cili shënon ditëlindjen e të Dërguarit të Allahut - Muhamedit a.s., myslimanët anekënd botës, pra edhe në viset tona, shënojnë ditëlindjen e Muhamedit a.s., duke organizuar manifestime dhe gazmende të ndryshme. Në këtë mënyrë, ata, të gëzuar dhe krenarë, kanë shprehur dhe prore vazhdojnë të shprehin dashurinë, nderin dhe respektin ndaj Pejgamberit të tyre, jetës së tij, detyrës dhe mësimëve të tij që ua ka lënë amanet.

Myslimanët e bëjnë këtë, sepse janë të vetëdijshëm se, duke shprehur dashurinë dhe respektin ndaj të Dërguarit të tyre, ata përpiqen që sa më shumë t'u mbessin besnikë atij dhe mësimëve të tij, e kjo do të thotë t'u mbessin besnikë Kuranit dhe urdhrave të Allahut xh.sh., sepse Allahu xh.sh., - përmes Xhibrilit - i kishte thënë Muhamedit a.s. që t'u thoshte myslimanëve:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

***“Nëse e doni Allahun, atëherë ejani pas meje që
Allahu t’ju dojë juve dhe t’jua falë mëkatet...”***³

Myslimanët, ardhjen e të Dërguarit të Allahut xh.sh. e konsiderojnë si mëshirën më të madhe të Allahut xh.sh. për njerëzit, sepse kështu thuhet edhe në Kuran:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

***“Vërtet, Ne të kemi dërguar ty, o Muhammed, mëshirë
për botët”.***⁴

Andaj mysliimanët e shënojnë ditëlindjen e të Dërguarit Muhamed a.s. në mënyrë të përshtatshme me të dhe me mësimet e tij, të cilat, - nga Allahu xh.sh.,- ai ua ka komunikuar njerëzve. Mysliimanët, duke e lexuar biografinë e Muhamedit a.s., dëshirojnë që ta ndjekin atë dhe të marrin shembull nga ai, sepse tek i Dërguari i Zotit është shembulli më i shkëlqyeshëm, thotë Kurani fisnik:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Në të Dërguarin e Allahut ka një shembull të mrekullueshëm për atë që shpreson tek Allahu dhe Dita e Fundit dhe e përmend shumë Allahun”⁵.

³ Kuran, Ali Imran, 31.

⁴ Kuran, el-Enbija, 107.

⁵ Kuran, el-Ahzab, 21.

Kurse vetë Muhamedi a.s. në një hadith të tij, të cilin e transmeton Enes bin Maliku r.a., ka thënë:

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَلَدِهِ وَوَالِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

*“Nuk ka besuar askush derisa unë të jem tek ai me i dashur se fëmija, prindi dhe tërë njerëzit e tjerë”*⁶.

Duke u nisur nga këto fakte dhe të tjera, myslimanët filluan të shfaqnin ndjenjat e tyre për të nderuar dhe për të lartësuar emrin e Muhamedit a.s.; ata i dërgonin salavate atij dhe i luteshin Zotit për të. Kështu, ditëlindja e Muhamedit a.s. mbeti një ngjarje e shënuar që festohet me gëzim e kënaqësi të veçantë nga të gjithë myslimanët. Si rezultat i kësaj, ky kujtim për të Dërguarin e Allahut, Muhamedin a.s., ishte dhe vazhdon të jetë një frymëzim *par exelence* për studime, krijimtari e botime të ndryshme fetare, letrare, historike, shkencore, kulturore e pedagogjike, që kanë shërbyer e shërbejnë për edukim të gjithanshëm shpirtëror e njerëzor. Kështu lindën veprat e para për jetën dhe veprën e Muhamedit a.s.; kështu lindën veprat për njohjen e personalitetit të tij; me një fjalë, kështu lindën edhe mevludet.

Traditë e shekullore e shqiptarëve

Mevludi si manifestim, por edhe si krijimtari letrare, është i mirënjohur dhe ka një traditë të begatshme edhe te ne. Nuk do ta tepronim aspak nëse themi se manifestimi i mevludit te shqiptarët ka njohur një shtrirje dhe ndikim të madh

⁶ Transmeton Muslimi.

sa asnjë manifestim tjetër fetar. Kjo ka ndodhur sepse hartimi dhe përpilimi, e më vonë edhe këndimi i tij, janë bërë në gjuhën e popullit, i cili jo vetëm se ka arritur ta kuptonte, ta perceptonte dhe ta njihnte tematikën e mevludit, por, të shumtën, edhe ta mësonte atë përmendsh. Themi kështu, sepse kemi parasysh faktin se veprat si “*Shemaili Sherif*”⁷ e Tirmidhiut, “*Delailul-hajrât*”⁸ e Xhezulit, e më vonë edhe “*Et-Tarikatu el-Muhamedije*”⁹ e Birgeviut, të cilat përshkruajnë biografinë (ar. *siyar*) e Muhamedit a.s., kanë shërbyer si doracakë themelorë në medresetë e kohës dhe sot e kësaj dite ekzemplarë të tyre gjenden ndër bibliotekat e ulemave tanë dhe kanë qenë shumë të njohura nga hoxhallarët e gjeneratave më të hershme. Janë të njohura edhe shumë vepra të tjera, madje që nga koha sa ishte Pejgamberi a.s. gjallë, të cilat lavdërojnë dhe theksojnë cilësitë e Muhamedit a.s., dhe të cilat janë mësuar dhe kanë qenë të njohura ndër shkollat dhe ulematë tanë, përmendja e tyre do të shkonte gjatë.

⁷ Është përmbledhje e fjalëve dhe porosive (haditheve) që bëjnë fjalë për personalitetin dhe jetën e Profetit Muhammed (a.s.). Autor i veprës është Hâfîdh Ebî ‘Îsâ Muhammad ibn ‘Îsâ bin Servet ibn ‘Îsâ ad-Dahâkes-Selemî et-Tirmidhî (vdiq më 279/892), kurse emir i plotë i veprës është: “*Kitâb esh-Shemâil-i Sherîf ose “esh-Shemâil-i en-Nebevîj”*”.

⁸ Emri i plotë i veprës është “*Delâ’il el-hajrât fî shevârik el-envâr*”. E ka shkruar Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Sulejmân el-Xhezûlî (vdiq më 870/1465). Vepra përmban lutje dhe salavate.

⁹ “*et-Tarîka el-Muhamedije ve es-Sîre el-Ahmedije*” e autorit Muhammad Pir ‘Ali al-Bergivî (njihet edhe me emrin Bargili, Birgavî ose Bîrxhevî), i cili jetoi midis viteve 929-981/1523-1573.

Këtu është e tepërt të përmenden edhe veprat “*Kaside-i burde*”¹⁰, dhe “*Siretu ibn Hisham*”¹¹, të cilat ulematë tanë jo vetëm që i kanë ditur e studiuar, por kanë qenë edhe të ndikuar nga to në shkrimet e tyre. Në këto vepra kryesisht janë mbështetur hartuesit e mevludeve gjatë gjithë historisë islame.

Kurse në vakëfnametë e ndryshme që kanë lënë ndër shekuj njerëzit tanë të mirë e bujarë në vendet tona, është lënë amanet që të shënohet ditëlindja e Muhamedit a.s., madje vakëflënësit tanë kanë saktësuar edhe çfarë ushqimesh t’u përgatiten me atë rast myslimanëve.

Kështu vakëflënësi dhe bamirësi i madh Mehmet Hajrudini, i mbiquajtur Kuklibegu, në vakëfnamenë e tij të legalizuar në vitin 1538, përveç tjerash, kishte vënë kushtin që në xhaminë e ndërtuar nga ai në kasabanë e Zinovës (Bresana e sotme) në Opojë, për çdo ditë të lexoheshin nga dy xhyza¹² të Kuranit, njëri për shpirt të nënës së tij, kurse tjetri “*për të Zgjedhurin tonë Pejgamberin Muhamedin a.s.*”¹³. Kuklibegu, gjithashtu, kishte vënë kusht që për çdo xhuma të lexoheshin

¹⁰ Titulli i plotë i kësaj kasideje është “*el-Kevākib ed-Durrijje fī med’hi Hajr el-berijje*” ose, siç njihet me emrin e popullarizuar “*Kasīde el-Burde*”, të cilën e ka shkruar Sharafuddīn Abu ‘Abdullāh Muhammad b. Sa’īd al-Būsīrī (vd. 694/1294). Më gjerësisht shih punimin tonë: “*Kaside-i burde’ në gjuhën shqipe*, Kalendarit/Takvimi”, 2017, Prishtinë, 2017, f. 249-268.

¹¹ “*es-Sireen-Nebevijje li Ibn Hishām*” ose “*Sire Ibn Hishām*”, është jetëshkrim i Profetit Muhammed (a.s.) të cilën e ka shkruar Abu Muhammad ‘Abdumalik b. Hishām b. Ejjūb al-Hamīrī al-Basrī (vd. 218/833).

¹² Xhyz është pjesa e tridhjetë e Kuranit. Kurani është i ndarë në tridhjetë xhyza.

¹³ Hasan Kaleši i Ismail Redžep, *Prizrenac Kukli beg i vjegove zadužbine*, “Prilozi za orijentalnu filologiju”, VIII-IX/1958-9, Sarajevo, 1960, 143–167.

nga gjashtë ashere¹⁴, dhe “sevapi i këtyre ashereve të lexuara t’i dhurohej të zgjedhurit nga mesi i pejgamberëve, Muhamedit a.s.”. Ai, po ashtu, kishte paraparë që mbikëqyrësi (myteveliu) i vakëfit të tij për çdo vit në xhaminë e qytezës së Zinovës, të harxhonte nga 500 akçe në kohën e Bajramit të Madh dhe Bajramit të Vogël dhe me to të ziente ushqim në ditët e bajrameve dhe pas faljes së namazit të bajramit t’i qeraste besimtarët e varfër dhe të pasur, në mënyrë që besimtarët “*të hanë me kënaqësi dhe të luten për shpirtin e Pejgamberit*” dhe për shpirtin e Kukli begut¹⁵. Në anën tjetër, pesë herë sadriazemi i Perandorisë Osmane, *Koxha Sinan pasha* i famshëm nga Topojani i Lumës, në vakëfnamenë e tij të legalizuar në vitin 1586, kishte vënë kusht që në *Natën e Regaibit*¹⁶, *Natën e Beratit*¹⁷, në *Ditët e Ashurës*¹⁸, për çdo të premtë, për çdo iftar të Ramazanit si dhe për festa të tjera, të

¹⁴ ‘*Ashr* është pjesë nga Kurani, e cila rëndom lexohet pas namazit. Me rastin e këndimit të mevludit dhe me rastin e ceremonive të ndryshme fetare po ashtu këndohet ashere e pastaj bëhet duaja.

¹⁵ Hasan Kaleši i Ismail Redžep, *Prizrenac Kukli beg...*, po aty.

¹⁶ Kjo është nata e mbarësimit të Muhamedit a.s. në barkun e nënës së tij. Kjo natë bie të premtën e parë të muajit rexheb.

¹⁷ *Nata e Beratit* (arabisht: “*Lejleel-berā’a*”, turqisht: “*Berat gicesi*”), festohet si festë fetare dhe bie në gjysmën e muajit shaban, sipas kalendarit islam.

¹⁸ *Ashura* është nata në prag të 10 Muharremit sipas kalendarit islam. Një lloj i natës për pastrimin e mëkateve. Për këtë festë rëndom përgatitet ushqimi i quajtur *ashūra*.

përgatitej gjella e quajtur “*dana*” dhe ushqimi tjetër i quajtur “*zerde*”¹⁹.

Ndërkaq, duke lexuar vakëfnamenë e pinjollit të shquar të familjes fisnike shqiptare Rrotlla, *Mahmud pasha* nga Prizreni, të legalizuar më 1831, vërejmë se ai, përveç tjerash, kishte vënë kusht që “gjatë *netëve të Ramazanit, Bajrameve, Mevludeve, Regaibeve dhe Beratit*, në harem të xhamisë së tij në Prizren të vendoseshin 12 kandila, në pjesën e jashtme 1 kandil, në minare 12 kandila, në medrese 1 kandil, në mejtepep një kandil dhe në haremin e xhamisë së Kalasë 7 kandila, kështu që gjatë *netëve të dalluara të ndizeshin 47 kandila*”²⁰.

Në anën tjetër, në mejtepet e kohës, në të cilët kanë vijuar mësimet fëmijët myslimanë, djem e vajza, përveç këndimit të Kuranit, është kënduar edhe *Mevludi*²¹, kurse në medrese ka ekzistuar seksioni i veçantë i mevludit, prandaj dhe mevludi ka mbetur, si të thuash, vepra më e dashur, më e lexuar dhe më e kënduar te ne. Dikur, rrallë mund të gjeje dikë që nuk e dinte përmendsh mevludin, në mos të tërin, gjithsesi do t’i dinte disa pjesë të tij.

¹⁹ Më gjerësisht për Koxha Sinan Pashën dhe vakëfnimet e tij, shih: Dr. Hasan Kaleši, *Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku*, Prishtinë, 1972, f. 257-308.

²⁰ Më gjerësisht për Mahmud pashë Rrotllën dhe vakëfnimet e tij, shih: Hasan Kaleši-Ismail Eren, *Prizrenac Mahmud paša Rotul, njegove zadužbine i vakufnima*, në: “Starine Kosova-Antikitete të Kosovës”, nr. VI-VII, Prishtinë, 1972-1973, f. 24-60.

²¹ H. Kaleshi, XV. asırdan XVII. asrın nihayetine kadar Yugoslav topraklarında şark medeniyeti, në: “Çevren”, nr. 10, Prishtinë, 1976, f. 25.

Ruajtës i identitetit tonë fetar e kombëtar

Duke pasur parasysh se manifestimi i mevludit, sikurse u tha, është i hershëm, madje, do të thoshim që nga atëherë kur në trojet tona është ditur për të Dërguarin e Allahut, Muhamedin a.s., është afër mendsh se për një manifestim të tillë është dashur të ketë edhe një krijimtari artistike letrare. Prandaj, mevludi si krijimtari artistike letrare te shqiptarët ka një traditë të hershme, por, fatkeqësisht, jo gjithaq të njohur ndër ne. Për aq sa dihet, mevludi i parë i shkruar ndër shqiptarë i takon shekullit XVIII dhe është shkruar nga alamiadisti ynë i shquar, Hasan Zyko Kamberi.

Duhet theksuar se deri më sot njihen rreth 30 mevlude të shkruara nga personalitete të njohura shqiptare në fusha të ndryshme të fesë dhe të letërsisë, të cilët, me mjeshtërinë e tyre dhe në mënyrë artistike e shembullore thuren lavde e konsiderata, - si për askënd tjetër, - për të Dërguarin e Allahut xh.sh., Muhamedin a.s.. Ndër më të njohurit janë: Hasan Zyko Kamberi, Muhamed Çami, Ismail Flloçi, Hafiz Ali Ulqinaku, Hafiz Ali Korça, Hafiz Ibrahim Dalliu, Hafiz Abdullah Sëmlaku, Tahir ef. Boshnjaku, Tahir ef. Popova dhe shumë të tjerë që dihen e që nuk dihen²².

²² Me gjerësisht për mevludin dhe rëndësinë e tij shihpërmbledhjen e kumtesave "*Mevludi te shqiptarët*", nga sesioni shkencor i organizuar nga Kryesia e Bashkësisë Islame të Kosovës, mbajtur më 22 prill 2008 dhe botuar në Prishtinë më 2010, si dhe përmbledhjen: Faik Luli – Isam Dizdari, *Mevludet në gjuhën shqipe*, Shkodër, 2002.

Hartimi dhe manifestimi i mevludit ka luajtur një rol me rëndësi për ruajtjen e identitetit fetar të atij mjedisi ku është shkruar ose kënduar. Ai ka mbajtur gjallë, ka freskuar, ka motivuar dhe ka ushqyer shpirtin e myslimanëve për biografinë e ndritur të Pejgamberit a.s. dhe për mësimet e tij. Dhe jo vetëm kaq, por mevludet përmbajnë edhe vlera të tjera didaktike dhe estetike. Përmes mevludit sikur është munduar që të plotësohet boshllëku i krijuar nga mungesa e një literature më të gjerë fetare islame në gjuhën shqipe.

Themi kështu, sepse duke qenë se mevludi ka një tematikë islame të pranueshme dhe të lehtë për t'u kuptuar, ai është pritur mjaft mirë nga myslimanët e të gjitha shtresave dhe të gjitha moshave. Ai është kënduar dhe këndohet gjithandej në xhami, medrese, mektebe dhe shtëpi të myslimanëve. Roli i mevludit është ku e ku më i madh edhe për faktin se gjatë këndimit të tij këndohet Kuran, dërgohen salavate, këndohen ilahi, bëhen dua etj., që në një formë a në një tjetër janë në dobi të dëgjuesve, sepse edhe me këto kemi një përpjekje serioze që të lidhemi me Allahun xh.sh..

Më tutje, duke dëgjuar mevlud, njerëzve u kujtohen disa vlerësime e mësimet të fesë islame dhe me këtë rast pjesëmarrësi mediton në mënyrë emocionale për fenë islame dhe ky lloj meditimi a reflektimi zë vend në mendjet e masës së njerëzve të thjeshtë, herë-herë, më shumë sesa një predikim a reflektim për një temë të zakonshme.

Roli dhe rëndësia që ka luajtur mevludi në ruajtjen e identitetit fetar të shqiptarët më së miri kuptohet nëse i hedhim një vështrim historik e vlerësues zhvillimit të jetës fetare islame në pesë-gjashtë dekadat e fundit të shekullit të kaluar,

d.m.th. gjatë kohës së ish-sistemit komunist, kur pjesa dërrmuese e besimtarëve myslimanë ishin jashtë xhamisë, ose, thënë ndryshe, xhamitë gati sa nuk ishin mbyllur. Në këtë kohë, mevludi ishte manifestimi gati i vetëm me të cilin ulemaja komunikonte me besimtarët. Dhe, me gjithë sanksionet që ishin vënë nga ai sistem, institucioni i mevludit nuk kishte qenë e mundur që të shuhej, ngaqë mevludi kishte njohur një shtrirje dhe një praktikë mjaft të gjerë, sepse ai këndohej në raste të ndryshme. Dhe pikërisht këndimi i mevludit ishte bërë sebp që ndër odat tona të ligjërohej e të predikohej për mësimet e fesë islame. Ishin vargjet e poetit, apo bejtet e autorit të mevludit, ato që shërbenin si shkas që njerëzit të pyesnin për fenë islame, madje herë-herë me qëllime provokuese dhe në mënyrë jofisnike. Ishte manifestimi i mevludit ai që arrinte t'i tubonte besimtarët në një manifestim fetar në një vend jashtë xhamisë, kurse vargjet e tij u mundësonin hoxhallarëve që të mbanin ligjërata. Me një fjalë, mevludi vazhonte të gjallëronte, të këndohej dhe të ishte pjesë përbërëse e jetës ndër besimtarët islamë.

Duke pasur parasysh rolin dhe rëndësinë e mevludit për ruajtjen e vlerave fetare islame ndër shqiptarët, manifestime të mevludit nuk janë organizuar vetëm me rastin e ditëlindjes së Pejgamberit a.s., por edhe në raste të tjera të jetës së myslimanëve. Këtu në asnjë mënyrë nuk duhet harruar edhe roli psikologjiko-didaktik i mevludit. Të gjithë ne i kujtojmë me ëndje dhe nostalgji, edhe sot e kësaj dite, momentet kur në shtëpitë tona organizohej dhe këndohej mevludi. Edhe kjo, kujtojmë, ka domethënien e vet, pa dyshim.

Si mund të thuhet se mevludi nuk ka luajtur një rol pozitiv për ruajtjen e ndjenjave fetare, kur ai që në fjalën e parë shpjegon një kusht shumë me rëndësitë fesë islame.

Aty thuhet:

“Allah emnin ta përmendim daima

*Me nis punen me To xhithkush borxh e ka”*²³.

Ose:

“Allah emnin n’xhith sa punë vjen me permend

*S’e pa To s’ka hajri mrami kurrni send”*²⁴

Porositë e mevludit tingëllojnë gjithmonë aktuale dhe me peshë. Sepse përmes mevludit poeti ka arritur në mënyrë she-mbullore të shprehë në vargje kushtet dhe detyrimet kryesore të fesë islame. Aty, përveçse për Pejgamberin a.s., flitet për Atributet e Allahut xh.sh., për Dëshminë islame - Shehadetin - që është komponenti fundamental i fesë islame, aty flitet për Kuranin, për namazin, për agjërimin, për veprat e mira/hajratet, për vdekjen, etj., të gjitha këto të shpjeguara në mënyrë shumë lakonike, të kuptueshme dhe të thjeshtë, në mënyrë që masa e besimtarëve t’i kuptojë dhe t’i perceptojë sa më lehtë, e rrjedhimisht ato porosi edhe t’i vërë në zbatim praktik.

Vlerat e mevludit bëhen gjithnjë e më të mëdha edhe për faktin se autorë të mevludeve kanë qenë njerëz të shquar në vendin tonë, ulema të ditur e vizionarë, të cilët, jo vetëm se

²³ Tahir efendi Popova, *Vargje...*, po aty, f. 14.

²⁴ Tahir efendi Popova, *Vargje...*, po aty, f. 14.

nuk kanë bërë ndonjë kritik për këndimin e mevludit, por duke shkruar mevlude vetë, ata janë bërë të njohur në këtë fushë. Ky fakt ka peshën e vet, gjithsesi. Sikundër që në atë kohë kanë jetuar edhe shumë ulema të tjerë shumë të shquar, të cilët kanë predikuar fenë tonë, të cilët, jo vetëm se nuk e kanë kundërshtuar këtë praktikë, por, përkundrazi, ata kanë kënduar mevlud ose kanë marrë pjesë në këto ceremoni.

Natyrisht, të gjithë këta ulema, sikundër edhe ata të mëvonshmit dhe të sotshmit, e kanë pasur të qartë dhe e kanë të qartë se mjetet dhe metodat për të thirrur në fenë islame, nuk janë të kufizuara ekskluzivisht në Kuran dhe në Hadith, megjithëse këto dy mbesin burimet kryesore dhe të padiskutueshme. Ulemaja jonë kanë qenë dhe janë të vetëdijshëm se me vargjet e mevludit nuk bën të falet namazi dhe se vetëm me këndimin a organizimin e mevludit nuk shkohet në Xhenet.

Prandaj, duke mos pasur parasysh këto fakte dhe duke mos njohur porositë dhe mesazhet aq domethënëse të mevludit, ndodh që të dëgjohen ca zëra, ndonëse të mekur se gjoja mevludi na qenka i panevojshëm.

Nëse ndodh që gjatë kremtimit të mevludit, të themi, ka ndonjë gjë të papranueshme, atëherë faji nuk është te mevludi, por është te ne.

Nëse një njeri sillet në mënyrë të pahijshme në xhami, kjo nuk do të thotë se xhamia është e keqe, përkundrazi. Ose, të themi ndryshe, ç'faje ka Dielli, nëse dritën e tij nuk mund ta vërejë i verbri?!

Hartimi dhe manifestimi i mevludit ka luajtur një rol me rëndësi edhe për ruajtjen e identitetit tonë kombëtar. Hartimi dhe këndimi i mevludit në gjuhën shqipe kanë bërë që të nxi-

rret nga përdorimi këndimi i mevludit në gjuhën turke “*Vesīletu n-Nexhāt*” i autorit Sylejman Çelebiut. Andaj, mevludi përveç tjerash, ka luajtur një rol me rëndësi për ruajtjen dhe kultivimin e gjuhës shqipe. Kjo është një e dhënë e pa diskutueshme dhe mjaft domethënëse.

Në anën tjetër, autorët e mevludeve, duke qenë fetarë dhe atdhetarë të dëshmuar, kanë synuar që bejtet e tyre, përveç frymëzimit fetar, të ngjallin edhe vetëdijen kombëtare.

Ja se si shkruan mevludshkornjësi ynë, Hafëz Ali Korça i mirënjohur:

*“Kur kujtonte Meqgen Muhammed Muhtari
Çurk, i vinin lotët e syve nga zjarri
Nuk hante nuk pinte ç’kujdesur nuk flinte
Vatanin e bukur nga goja s’e linte”²⁵*

.....
*Nga mubareq sytë nuk i pushoj loti
Qante o vëllazër se po shkoj vatani
U shkull që nga rrënjët shkoj dini, imani
Nga ky shkak nuk quhej Mumin²⁶ i vërtetë
Sikush që s’ka dhimbje për vatan’ e vetë
Si ai ta duam iman’ e vatanë
Për udhërrfënjes mjaftë kemi Kuranë
Po mbajtëm Kuranë mbajtëm lumturinë
Me të mund ta mbajmë din e kombësinë”²⁷*

²⁵ Hafëz Ali Korça, Mevludi dhe cilësit e shenjta të Pejgamberit (a.s.), Tiranë, 1944, f. 15.

²⁶ Mumin – Besimtarë.

²⁷ Hafëz Ali Korça, “Mevludi ...”, po aty, f. 23.

Ose:

“Zot! Le tëna rojë Atdhe’ Kombësija

Aqë sa të rrojë edhe gjithësia”²⁸

Si përfundim

Nga sa thamë më sipër mund të përfundojmë me plot bindje se Muhamedi a.s. ishte, është dhe do të mbetet shembulli më i bukur dhe modeli më i përsosur për mbarë njerëzimin, në çdo aspekt. Prandaj, duke parafrazuar autorin e një mevludi tonë, themi: *“Mjaft kemi ne që jemi Ymeti i Muhamedit a.s. dhe mbase gjendemi ndonjëherë tek hyzmeti i tij”*.²⁹

Së këndejmi:

“Prej Resultit ndashi ju me pas shefat, shpirtit tine thoni me ashk es-salat”.³⁰

Sepse besimtari, i cili e përshëndet Pejgamberin a.s. me salavat, është i denjë për të merituar shefatin e tij Ditën e Gjykimit. Në fakt, sa herë të përmendet Pejgamberi a.s., ai që e dëgjon është mirë të thotë salavate, sepse Pejgamberi a.s. ka thënë:

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةً، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا

“Kush e thotë për mua një, Allahu do t'i thotë për të dhjetë salavate!”³¹

²⁸ Po aty, f. 24.

²⁹ Tahir efendi Popova, *Vargje...*, po aty, f. 36.

³⁰ Tahir efendi Popova, *Vargje...*, po aty, f. 18.

³¹ Transmeton Muslimi.

Kurse me një rast tjetër Pejgamberi kishte thënë:

الْبَخِيلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ، فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ

*“Koprrac i vërtetë është ai që, kur të përmendem tek ai, nuk dërgon salavat mbi mua”!*³²

Shih për këtë, edhe poeti dhe një nga mevludshkronjësit e shquar shqiptarë, Hafiz Abdullah Sëmlaku, nga zemra dhe në vargje, si i dërgon salate dhe selame të Dërguarit tonë, Muhamded Mustafasë:

O Resul i Zotit, prej teje un dua”

Ngaj të gjith rreziket të më mprosh ti mua,

Ditn’ e Kijametit shefat të dua

Ndihmën kurdoherë të ma kesh ti hua.

Nuk është shumë për zotrinë tënde

Lutja të pranohet tynë me ç’do vende,

Po më zure dorën dhe mua të mjerë

Më nxore ngaj vala tinë me një herë.

S’kemi sy e faqe ndaj ty për të dalë

Po ndihmë prej teje shpresojmë pa fjalë,

Es-salat të qoftë sa të jetë jeta

Sa të mbretëroj edhe e vërteta.

Es-salat të qoftë ngaj Zot i vërtetë

Sa drurët që janë dhe me gjithë fletë

Sa malet që janë dhe me gjithë gurë

Sa degët që janë dhe me gjithë drurë.

Sa shpezë që janë dhe me gjithë kafshë

Sa pështjell kjo botë gjer të mbushet rrafshë,

³² Transmeton Tirmidhiu.

*Sa shira që derdhën, sa ujëra që shtohen
Dhe sa yj që janë, sa harfe këndohen.
Në të shtatë qejtë sa melek që janë
Sa ka parë bota xhindë dhe insanë,
Dhe peshqit e deti sa numur që kanë
Sa bimra që dalën dhe me gjithë ç'janë
Me numrin që thashë numërojnë Salanë
Dhe qofshin të tëra për mi Mustafanë”³³.*

Dhe, në fund fare, themi se manifestimi i mevludit ka ruajtur një rol me rëndësi për ruajtjen e identitetit tonë fetar dhe atij kombëtar. Përmes tij synohet nderimi ynë ndaj personatit të Muhamedit a.s., synohet ngritja e horizonteve tona fetare e kulturore, synohet mësimi i vlerave fetare, letrare, gjuhësore, historike, kulturore, gjuhësore, etnografike dhe atdhetare të përmbajtjes, të formës e të ceremonialit të tyre, synohet forcimi i frymës së bashkimit, mirëkuptimit, bashkëpunimit e tolerancës midis njerëzve në përgjithësi si krijesa të Zotit.

Është prandaj detyrë e intelektualëve tonë në përgjithësi dhe sidomos e ulemave, që këto vlera të mëdha të kulturës shpirtërore e materiale islame-kombëtare, vazhdimisht t'i ruajmë, t'i studiojmë, t'i trajtojmë nga aspekte të ndryshme dhe t'i ngjallim që të jetojnë përgjithmonë.

³³ H. Abdull-Ilah Sëmlaku, *Pesë kaside*, Korçë 1924, f. 33.

Ramadan SHKODRA

HISTORIKU I LITERATURËS ISLAME NË GJUHËN SHQIPE NË KUADËR TË BASHKËSISË ISLAME TË KOSOVËS (Vështrim i shkurtër)

I

Megjithëqë feja islame i kushton rëndësi të merituar fjalës së shkruar, tradita e kultivimit të saj në gjuhën shqipe ndërlidhet vetëm me shfaqjen e alamiadistëve shqiptarëve, ndërsa vjen duke u intensifikuar në periudhën e Rilindjes Kombëtare e këndej.

Literatura islame merr një hov të ri në vitet e para të shekullit XX dhe sidomos pas Pavarësisë së Shqipërisë, kurse, në mënyrë institucionale, ajo shfaqet si një faktor ndikues në jetën fetare pas pavarësimit të Komunitetit Mysliman Shqiptar, më 1923, në Tiranë.

Me gjithë prioritetet e shumta që kishte para vetes, ky komunitet dhe dijetarët e kohës filluan të hartonin broshura e libra me përmbajtje për njohuritë fillestare islame, si f.v. “Fe-

rrëfeje a mësimë muslimane” nga Said Najdeni, botuar më 1909 në Elbasan; “Myslimanësia” nga Hfz. Ali Korça, 1918; “Besimet e Myslimanvet” nga hfz. Ibrahim Dalliu, Tiranë, 1921; “Ilmihal” nga Shefqet Muka, Shkodër 1923 etj.

Duhet theksuar se në këtë periudhë pati iniciativa e projekte madhore, si fillimi i botimit të revistës “Zani i Naltë” më 1923 nga KMSH-ja, me të cilën zë fill edhe periodiku islam në gjuhën shqipe, si dhe fillimi i botimit të përkthimit të Kuranit po nga KMSH-ja- “Ajka e kuptimeve të Kur'anit Qerim”, përkthyer nga Hfz. Ibrahim Dalliu më 1929.

Edhe pse me shpalljen e Pavarësisë së Shqipërisë, jashtë shtetit amë mbetën krahina të tëra të shqiptarëve, të cilat u okupuan nga fqinjët e tyre, me formimin e shtetit shqiptar u krijuan rrethana të reja dhe kushteve më të favorshme për një zhvillim të gjithmbarshëm, pra edhe në rrafshin e fjalës së shkruar islame-shqipe.

Kështu, literatura islame shqiptare, që nisi të dilte atëkohë në Shqipëri, ishte projektuar për tërësinë etnike dhe popullin e saj. Kjo ka ndikuar dhe i ka mbajtur në një linjë dhe të bashkuar shqiptarët që u ndanë me dhunë nga trangu, e më vonë edhe ata të mërgatës, madje jo vetëm shqiptarët e besimit islam, por edhe besimtarët shqiptarë të feve të tjera, gjë që manifeston më së miri ndenjen e përkatësisë së përbashkët të populli tonë.

II

Literatura islame në gjuhën shqipe në Kosovë, për shkak të rrethanave të pafavorshme që u krijuan pas vitit 1912, do të mund të fillonte dhe të shihte dritë vetëm një dekadë pas Luftës së Dytë Botërore, Kjo si rezultat i riorganizimit të Bashkësisë Islame, e cila ishte e vetëdijshme për nevojën dhe rëndësinë e letërsisë në gjuhën e besimtarëve të saj,

Duhet theksuar se edhe literatura islame në gjuhën shqipe, pësoi po fatin e fjalës së shkruar shqipe në veçanti dhe fatin e popullit shqiptar nën okupimin serb në përgjithësi.

Botimi i parë islam në gjuhën shqipe në Kosovë dhe përgjithësisht të shqiptarët e mbetur në ish-Jugosllavi është ai vitit 1957, me titullin “Ilmihali i vogël, për shkencat fillestare të fesë islame”, përkthyer nga gjuha serbokroate, botim, siç quhej asokohe, i Shoqatës së Ylemave për RSS në kuadër të BFI-së me seli në Prishtinë, Shoqatë kjo që ishte përgjegjëse për veprimtarinë botuese në kuadër të këtij institucioni. Me këtë doracak, të cilit nuk i dihet as përpiluesi dhe as përkthyesi në gjuhën shqipe, zë fill veprimtaria botuese islame në Kosovë, për të vazhduar deri më sot.

Në të vërtetë, literatura islame në gjuhën shqipe në Kosovë ka tri periudha kryesore të zhvillimit të saj me nënndarjet, karakteristikat dhe veçoritë e tyre:

1. Periudha e parë, fillimet dhe përpjekjet për konsolidimin e botimeve islame në gjuhën shqipe në Kosovë (1957-1990);
2. Periudha e dytë, botimi i literaturës islame pas rënies së sistemit monist (1990-1999); dhe
3. Periudha e tretë, botimi i literaturës islame pas çlirimit të Kosovës (2000 e këndej).

Si pjesë shumë e rëndësishme dhe e pandashme e literaturës islame në gjuhën shqipe, të edituara nga Bashkësia Islame e Kosovës, është pa dyshim edhe periodiku i saj: "Buletini informativ", "Takvimi", "Edukata Islame" dhe "Dituria Islame".

Pas nisjes së botimeve të veçanta, në vitin 1962 Shoqata e Ylemave filloi botimin e "Buletinit informativ", një publikim i përtremuajshëm, që dilte në dy gjuhë- shqip dhe serbokroatisht, ku paraqitej aktiviteti i Kryesisë së BI të ish-RSFJ-së (apo siç quhej, Rijaseti), si dhe aktiviteti i Kryesive të Bashkësive Islame të Republikave dhe posaçërisht i Kryesisë së BI të RSS-së me seli në Prishtinë dhe organeve e institucioneve të saj. Ky botim, ndonëse për nevoja të brendshme të BI-së, megjithatë shënon fillimin dhe paraprijësen e periodikut islam në gjuhën shqipe në Kosovë.

Në vitin 1970, në Prishtinë, filloi botimi i "Takvimit" publikim vjetor i Shoqatës së Ylemave, i cili, krahas pjesës kalendarike, botonte edhe tema të ndryshme kryesisht nga etika islame, jurisprudence, tradita pejgamberiane, komentimi i Kuranit, besimi islam etj.

Në vitin 1971, po në Prishtinë, filloi botimi i revistës së përtremuajshme fetare “Edukata Islame”, me të cilën fillon një epokë e re dhe zë fill një veprimtari e mirëfilltë në rrafshin e periodikut islam në gjuhën shqipe jo vetëm në Kosovë, por edhe më gjerë.

Kurse në vitin 1986, po në Prishtinë fillon të boto- het revista e përmuajshme “Dituria Islame”.

Midis këtyre botimeve, duhet përmendur edhe fletushkën e nxënësve të Medresesë “Nurul-Kuran/Drita e Kuranit”, e cila ka filluar të botohet në vitin 1975, si dhe revistën e studentëve të Fakultetit të Studimeve Islame “Zgjimi islam”, numri i parë i së cilës doli në vitin 1996.

Rrugëtimin e tij nga viti 2010 e ka nisur edhe revista shkencore “Buletini” i Fakultetit të Studimeve Islame në Prishtinë, i cili deri më tash ka dalë katër numra.

III.

Nga kjo që u tha më sipër mund të kuptohet se në këto 6 dekada, me gjithë kushtet dhe rrethanat në të cilat lindi dhe u zhvillua, me gjithë sfidat që është përballur dhe ka kaluar, literatura islame në gjuhën shqipe në Kosovë ka shënuar rezultate të prekshme e konkrete dhe ka ardhur gjithnjë e më shumë duke u begatuar dhe pasuruar si në përmbajtje po ashtu edhe në cilësi, dhe ajo është rezultat i punës së shumë autorëve, duke përmendur këtu, pas shmangshëm botuesin - Bashkësinë Islame të Kosovës.

Data me rëndësi për historikun e Literaturës islame në gjuhën shqipe

- 1957 - botohet “Ilmihali i vogël, për shkencat fillestare të fesë islame”, që shënon fillimin e botimeve të literaturës islame në gjuhën shqipe në Kosovë.
- 1959 - botohet doracaku “Mësim i shkurtë mbi namazin dhe jasini sherif” i autorit Sulejman ef. Kemura.
- 1962 - filloi botimi i “Buletinit informativ”.
- 1967 - botohet “Mevludi” në gjuhën shqipe.
- 1969 - botohet dispensa “Akaidul islam” për klasën e parë të Medresesë së Mesme “Alaudin” Prishtinë, e autorit H. Sherif Ahmeti.
- 1970 - filloi botimi i “Takvimit”.
- 1971 - filloi botimi i revistës së përtremuajshme fetare “Edukata Islame”.
- 1975 - filloi botimi i fletushkës së nxënësve të Medresesë “Nuru'l-Kuran/- Drita e Kuranit”.
- 1978 - botohet vepra “Fikhul-ibadat” e autorit Muhamed Seid Serdareviq.
- 1985 - botohet libri për fëmijë “Muhamedi - profet islam” e autorit Imam Vehbi Ismaili.
- 1985 - botohet përkthimi i parë i Kuranit në gjuhën shqipe nga Feti Mehdiu.
- 1986 - filloi botimi i revistës së përmuajshme “Dituria Islame”.
- 1988 - botohet përkthimi dhe komentimi i Kuranit nga H. Sherif Ahmeti.

- 1996 - filloi botimi i revistës “Zgjimi islam” i studentëve të Fakultetit të Studimeve Islame.
- 2010 - filloi botimi i revistës shkencore “Buletini” i Fakultetit të Studimeve Islame në Prishtinë.

TAKVIM
1441-1442
KALENDAR
2020

JANAR I / 2020

Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e mërkurë	6	Viti i Ri 2020, Xhumadel-Ula 1441 V.H.
2	e enjte	7	
3	e premte	8	e Xhuma
4	e shtunë	9	
5	e diel	10	
6	e hënë	11	
7	e martë	12	
8	e mërkurë	13	
9	e enjte	14	Hëna e plotë
10	e premte	15	e Xhuma
11	e shtunë	16	
12	e diel	17	
13	e hënë	18	
14	e martë	19	
15	e mërkurë	20	
16	e enjte	21	
17	e premte	22	e Xhuma
18	e shtunë	23	
19	e diel	24	
20	e hënë	25	
21	e martë	26	
22	e mërkurë	27	
23	e enjte	28	
24	e premte	29	e Xhuma
25	e shtunë	30	
VI - Xhumadel-Uhra 1441 V.H.			
26	e diel	1	Hëna e re
27	e hënë	2	
28	e martë	3	
29	e mërkurë	4	
30	e enjte	8	
31	e premte	6	e Xhuma, Hamsini

JANAR I / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e mërkurë	5:21	7:03	11:44	14:05	16:21	18:00	9:18
2	e enjte	21	03	45	06	21	18:00	19
3	e premte	5:20	7:02	11:45	14:06	16:22	18:00	9:20
4	e shtunë	20	02	45	06	23	18:01	21
5	e diel	20	02	45	07	24	02	22
6	e hënë	20	02	46	08	25	03	23
7	e martë	20	01	46	08	26	04	25
8	e mërkurë	20	01	46	09	27	05	26
9	e enjte	20	01	47	10	28	06	27
10	e premte	5:19	7:00	11:47	14:11	16:29	18:07	9:29
11	e shtunë	19	7:00	47	12	30	08	30
12	e diel	19	7:00	48	13	31	09	31
13	e hënë	19	7:00	48	14	33	10	33
14	e martë	19	7:00	49	15	34	11	34
15	e mërkurë	19	7:00	50	16	35	12	35
16	e enjte	19	6:59	50	17	36	13	37
17	e premte	5:18	6:59	11:50	14:18	16:37	18:14	9:38
18	e shtunë	18	59	51	19	39	15	40
19	e diel	18	58	51	20	40	16	42
20	e hënë	18	58	52	21	41	17	43
21	e martë	17	57	52	22	42	18	45
22	e mërkurë	17	56	52	23	44	19	48
23	e enjte	17	55	52	24	45	20	50
24	e premte	5:16	6:54	11:53	14:25	16:46	18:21	9:52
25	e shtunë	5:15	6:53	11:53	14:26	16:47	18:22	9:54
VI - Xhumadel-Uhra 1441 V.H.								
26	e diel	5:14	6:52	11:53	14:27	16:49	18:23	9:57
27	e hënë	14	51	54	29	50	24	9:59
28	e martë	13	50	54	30	51	25	10:01
29	e mërkurë	12	49	54	31	53	27	04
30	e enjte	12	48	54	32	54	28	06
31	e premte	5:11	6:47	11:54	14:33	16:55	18:29	10:08

SHKURT II / 2020

Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e shtunë	7	Xhumadel-Uhra 1441 V.H.
2	e diel	8	
3	e hënë	9	
4	e martë	10	
5	e mërkurë	11	
6	e enjte	12	
7	e premte	13	e Xhuma
8	e shtunë	14	Hëna e plotë
9	e diel	15	
10	e hënë	16	
11	e martë	17	
12	e mërkurë	18	
13	e enjte	19	
14	e premte	20	e Xhuma
15	e shtunë	21	
16	e diel	22	
17	e hënë	23	Dita e Pavarësisë
18	e martë	24	
19	e mërkurë	25	Xhemra I në ajër
20	e enjte	26	
21	e premte	27	e Xhuma
22	e shtunë	28	
23	e diel	29	
24	e hënë	30	
VII - Rexheb 1441 V.H.			
25	e martë	1	Hëna e re, Xhemra II në ujë
26	e mërkurë	2	
27	e enjte	3	Nata e Regaibit
28	e premte	4	e Xhuma
29	e shtunë	5	

SHKURT II / 2020

Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
1	e shtunë	5:10	6:46	11:54	14:34	16:57	18:30	10:11
2	e diel	09	45	54	35	58	31	13
3	e hënë	08	44	54	36	16:59	32	15
4	e martë	07	43	54	37	17:00	33	17
5	e mërkurë	06	42	54	38	17:02	34	20
6	e enjte	05	41	54	39	03	35	22
7	e premte	5:03	6:39	11:54	14:40	17:04	18:36	10:25
8	e shtunë	02	38	54	41	05	37	27
9	e diel	5:01	37	54	42	07	39	30
10	e hënë	4:59	36	54	43	08	40	32
11	e martë	58	35	54	44	10	42	35
12	e mërkurë	57	33	54	45	11	43	38
13	e enjte	56	32	54	46	13	45	41
14	e premte	4:55	6:31	11:55	14:48	17:14	18:46	10:44
15	e shtunë	54	29	55	49	16	48	47
16	e diel	53	28	55	50	17	49	49
17	e hënë	51	27	55	51	18	50	51
18	e martë	50	25	54	51	19	51	54
19	e mërkurë	49	23	54	52	21	52	10:58
20	e enjte	48	22	54	53	22	53	11:00
21	e premte	4:46	6:20	11:54	14:54	17:23	18:54	11:03
22	e shtunë	44	18	54	55	25	56	07
23	e diel	43	17	54	56	26	57	10
24	e hënë	4:41	6:15	11:53	14:57	17:27	18:58	11:12
VII - Rexheb 1441 V.H.								
25	e martë	4:40	6:13	11:53	14:57	17:28	18:58	11:15
26	e mërkurë	39	11	52	58	29	18:59	18
27	e enjte	37	08	51	58	30	19:00	22
28	e premte	4:36	6:06	11:51	14:59	17:31	19:01	11:27
29	e shtunë	4:35	6:05	11:51	14:59	17:32	19:02	11:28

MARS III / 2020			
Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e diel	6	Rexheb 1441 V.H.
2	e hënë	7	
3	e martë	8	
4	e mërkurë	9	
5	e enjte	10	Xhemra III në tokë
6	e premte	11	e Xhuma
7	e shtunë	12	Dita e mësuesit
8	e diel	13	
9	e hënë	14	Hëna e plotë
10	e martë	15	
11	e mërkurë	16	
12	e enjte	17	
13	e premte	18	e Xhuma
14	e shtunë	19	
15	e diel	20	
16	e hënë	21	
17	e martë	22	
18	e mërkurë	23	
19	e enjte	24	
20	e premte	25	e Xhuma
21	e shtunë	26	Nata e Miraxhit, Pranvera
22	e diel	27	
23	e hënë	28	
24	e martë	29	
VIII - Sha'ban 1441 V.H.			
25	e mërkurë	1	Hëna e re
26	e enjte	2	
27	e premte	3	e Xhuma
28	e shtunë	4	
29	e diel	5	Llogaritja e kohës verore +1 orë
30	e hënë	6	
31	e martë	7	

MARS III / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e diel	4:34	6:04	11:51	14:59	17:33	19:03	11:29
2	e hënë	33	03	50	15:00	34	05	31
3	e martë	31	02	50	01	36	07	34
4	e mërkurë	29	01	50	02	37	08	36
5	e enjte	27	6:00	50	02	38	09	38
6	e premte	4:25	5:58	11:50	15:03	17:39	19:10	11:41
7	e shtunë	23	56	50	03	40	11	44
8	e diel	21	55	50	04	42	13	47
9	e hënë	20	53	50	05	43	14	50
10	e martë	18	51	50	06	44	15	53
11	e mërkurë	16	49	50	06	45	16	11:56
12	e enjte	15	47	49	07	47	18	12:00
13	e premte	4:14	5:46	11:49	15:08	17:48	19:19	12:02
14	e shtunë	13	44	49	08	49	20	05
15	e diel	11	42	49	08	50	21	08
16	e hënë	09	40	49	08	51	22	11
17	e martë	08	38	48	09	52	23	14
18	e mërkurë	06	36	48	09	53	25	17
19	e enjte	04	35	48	10	55	26	20
20	e premte	4:02	5:33	11:48	15:11	17:56	19:27	12:23
21	e shtunë	4:00	31	48	12	57	28	26
22	e diel	3:57	29	47	12	17:58	30	29
23	e hënë	55	27	47	13	17:59	31	32
24	e martë	3:53	5:25	11:46	15:13	18:00	19:32	12:35
VIII - Sha'ban 1441 V.H.								
25	e mërkurë	3:51	5:24	11:45	15:14	18:02	19:34	12:38
26	e enjte	49	22	45	15	03	35	41
27	e premte	3:46	5:20	11:45	15:15	18:04	19:36	12:44
28	e shtunë	3:44	5:18	11:45	15:16	18:05	19:37	47
29	e diel	4:41	6:16	12:44	16:16	19:06	20:38	12:50
30	e hënë	39	14	44	17	07	40	53
31	e martë	4:37	6:13	12:43	16:17	19:08	20:41	12:55

PRILL IV / 2020

Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e mërkurë	8	Sha'ban 1441 V.H.
2	e enjte	9	
3	e premte	10	e Xhuma
4	e shtunë	11	
5	e diel	12	
6	e hënë	13	
7	e martë	14	Nata e Beratit, Hëna e plotë
8	e mërkurë	15	
9	e enjte	16	
10	e premte	17	e Xhuma
11	e shtunë	18	
12	e diel	19	
13	e hënë	20	
14	e martë	21	
15	e mërkurë	22	
16	e enjte	23	
17	e premte	24	e Xhuma
18	e shtunë	25	
19	e diel	26	
20	e hënë	27	
21	e martë	28	
22	e mërkurë	29	
23	e enjte	30	Nata e Ramazanit - teravia e parë
IX - Ramazan 1441 V.H.			
24	e premte	1	Dita e parë e Ramazanit, e Xhuma, Hëna e re
25	e shtunë	2	
26	e diel	3	
27	e hënë	4	
28	e martë	5	
29	e mërkurë	6	
30	e enjte	7	

PRILL IV / 2020

Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e mërkurë	4:35	6:11	12:43	16:17	19:09	20:42	12:58
2	e enjte	34	09	43	18	10	44	13:01
3	e premte	4:32	6:07	12:42	16:18	19:12	20:46	13:04
4	e shtunë	31	06	42	19	13	47	07
5	e diel	29	04	42	19	14	48	10
6	e hënë	27	02	42	20	15	50	13
7	e martë	25	6:01	41	20	16	51	15
8	e mërkurë	22	5:59	41	20	17	52	18
9	e enjte	20	57	40	21	18	54	21
10	e premte	4:18	5:56	12:40	16:21	19:20	20:56	13:24
11	e shtunë	16	54	40	22	21	57	27
12	e diel	14	52	40	22	22	20:58	30
13	e hënë	12	51	39	22	23	21:00	32
14	e martë	10	49	39	22	24	01	35
15	e mërkurë	08	48	39	22	25	02	37
16	e enjte	06	46	38	22	26	03	40
17	e premte	4:05	5:44	12:38	16:22	19:27	21:05	13:43
18	e shtunë	03	42	38	22	28	06	46
19	e diel	4:01	40	37	22	29	08	49
20	e hënë	3:59	39	37	23	31	10	52
21	e martë	57	38	37	24	32	12	54
22	e mërkurë	55	36	37	24	33	13	57
23	e enjte	3:52	5:35	12:37	16:25	19:34	21:15	13:59
IX - Ramazan 1441 V.H.								
24	e premte	3:50	5:33	12:36	16:25	19:35	21:17	14:02
25	e shtunë	47	31	36	25	36	18	05
26	e diel	45	30	36	26	37	20	07
27	e hënë	43	29	36	26	38	22	09
28	e martë	41	28	36	27	40	24	12
29	e mërkurë	39	27	36	28	41	25	14
30	e enjte	3:37	5:26	12:36	16:29	19:42	21:27	14:16

MAJ V / 2020			
Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e premte	8	Ramazan 1441 V.H., e Xhuma, Festa e punës
2	e shtunë	9	
3	e diel	10	
4	e hënë	11	
5	e martë	12	
6	e mërkurë	13	
7	e enjte	14	Hëna e plotë
8	e premte	15	e Xhuma
9	e shtunë	16	
10	e diel	17	Dita e fitorës në Bedër
11	e hënë	18	
12	e martë	19	
13	e mërkurë	20	I'tikjafi - Dita e çlirimit të Mekës viti 630
14	e enjte	21	
15	e premte	22	e Xhuma
16	e shtunë	23	
17	e diel	24	
18	e hënë	25	
19	e martë	26	Nata e Kadrit*
20	e mërkurë	27	
21	e enjte	28	
22	e premte	29	e Xhuma
23	e shtunë	30	Nata e Fitër Bajramit
X - Shevval 1441 V.H.			
24	e diel	1	Dita e I e Fitër Bajramit, Hëna e re
25	e hënë	2	Dita e II e Fitër Bajramit
26	e martë	3	Dita e III e Fitër Bajramit
27	e mërkurë	4	
28	e enjte	5	
29	e premte	6	e Xhuma
30	e shtunë	7	
31	e diel	8	

* Dhënia e Sadekatul-fitrit, është më e pëlqyeshme të bëhet prej Natës së madhe të Kadrit e deri në mbrëmje të Natës së Bajramit.

MAJ V / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e premte	3:35	5:25	12:36	16:29	19:43	21:28	14:18
2	e shtunë	33	24	36	30	44	30	20
3	e diel	31	22	36	30	45	31	23
4	e hënë	29	20	35	30	46	32	26
5	e martë	27	18	35	30	47	33	29
6	e mërkurë	25	17	35	31	48	35	31
7	e enjte	23	15	35	31	49	36	34
8	e premte	3:21	5:14	12:35	16:31	19:50	21:37	14:36
9	e shtunë	19	13	35	31	51	38	38
10	e diel	17	12	35	31	52	40	40
11	e hënë	15	10	34	31	53	41	43
12	e martë	13	09	34	32	54	43	45
13	e mërkurë	11	08	34	32	55	45	47
14	e enjte	09	07	34	32	56	46	49
15	e premte	3:07	5:06	12:34	16:32	19:57	21:48	14:51
16	e shtunë	06	05	34	33	58	50	53
17	e diel	04	04	34	33	19:59	51	55
18	e hënë	02	03	34	34	20:00	53	14:57
19	e martë	3:01	02	34	34	02	55	15:00
20	e mërkurë	3:00	5:01	35	35	03	57	15:02
21	e enjte	2:59	5:00	35	36	04	21:58	04
22	e premte	2:57	4:59	12:35	16:36	20:05	22:00	15:06
23	e shtunë	2:56	4:58	12:35	16:36	20:06	22:02	15:08
X - Shevval 1441 V.H.								
24	e diel	2:55	4:57	12:35	16:37	20:07	22:03	15:10
25	e hënë	54	57	35	38	08	05	11
26	e martë	52	56	35	38	08	06	12
27	e mërkurë	50	55	35	38	09	07	14
28	e enjte	48	55	35	38	10	09	15
29	e premte	2:47	4:54	12:35	16:39	20:11	22:10	15:17
30	e shtunë	45	54	36	39	12	12	19
31	e diel	2:44	4:53	12:36	16:40	20:13	22:13	15:20

Namazi i sabahut më 24 prill, falet në ora: 4:27 min.

Namazi i Fitër Bajramit falet në ora: 5:42 min.

QERSHOR VI / 2020			
Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e hënë	9	Sheval 1441 V.H.
2	e martë	10	
3	e mërkurë	11	
4	e enjte	12	
5	e premte	13	e Xhuma
6	e shtunë	14	Hëna e plotë
7	e diel	15	
8	e hënë	16	
9	e martë	17	
10	e mërkurë	18	
11	e enjte	19	
12	e premte	20	e Xhuma
13	e shtunë	21	
14	e diel	22	
15	e hënë	23	
16	e martë	24	
17	e mërkurë	25	
18	e enjte	26	
19	e premte	27	e Xhuma
20	e shtunë	28	Dita më e gjatë e vitit: 15:35 min.
21	e diel	29	
XI - Dhul-Ka'de 1441 V.H.			
22	e hënë	1	Hëna e re, Vera
23	e martë	2	
24	e mërkurë	3	
25	e enjte	4	
26	e premte	5	e Xhuma
27	e shtunë	6	
28	e diel	7	
29	e hënë	8	
30	e martë	9	

QERSHOR VI / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e hënë	2:43	4:53	12:36	16:40	20:13	22:14	15:20
2	e martë	42	52	36	40	14	15	22
3	e mërkurë	41	52	36	40	15	16	23
4	e enjte	40	51	36	40	15	17	24
5	e premte	2:38	4:51	12:36	16:40	20:16	22:18	15:25
6	e shtunë	37	50	36	40	16	19	26
7	e diel	36	50	36	40	17	20	27
8	e hënë	35	49	37	40	17	21	28
9	e martë	34	49	37	40	18	22	29
10	e mërkurë	34	48	37	41	18	23	30
11	e enjte	33	48	37	41	19	24	31
12	e premte	2:33	4:48	12:37	16:41	20:19	22:24	15:31
13	e shtunë	32	48	37	41	20	25	32
14	e diel	32	48	38	42	21	25	33
15	e hënë	32	49	38	43	22	26	33
16	e martë	32	49	39	44	23	27	34
17	e mërkurë	32	49	39	44	23	28	34
18	e enjte	32	50	40	44	24	29	34
19	e premte	2:33	4:50	12:40	16:45	20:24	22:30	15:34
20	e shtunë	33	50	40	45	25	31	35
21	e diel	2:33	4:51	12:40	16:46	20:25	22:32	15:34
XI - Dhul-Ka'de 1441 V.H.								
22	e hënë	2:33	4:51	12:41	16:46	20:25	22:32	15:34
23	e martë	33	51	41	46	25	32	34
24	e mërkurë	34	51	41	46	25	32	34
25	e enjte	34	52	42	46	26	33	34
26	e premte	2:35	4:52	12:43	16:47	20:26	22:32	15:34
27	e shtunë	36	52	43	47	26	32	33
28	e diel	36	53	43	47	25	31	32
29	e hënë	36	53	43	47	25	31	32
30	e martë	2:37	4:53	12:43	16:47	20:25	22:31	15:32

KORRIK VII / 2020			
Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e mërkurë	10	Dhul-Ka'de 1441 V.H.
2	e enjte	11	
3	e premte	12	e Xhuma
4	e shtunë	13	
5	e diel	14	Hëna e plotë
6	e hënë	15	
7	e martë	16	
8	e mërkurë	17	
9	e enjte	18	
10	e premte	19	e Xhuma
11	e shtunë	20	
12	e diel	21	
13	e hënë	22	
14	e martë	23	
15	e mërkurë	24	
16	e enjte	25	
17	e premte	26	e Xhuma
18	e shtunë	27	
19	e diel	28	
20	e hënë	29	
21	e martë	30	
XII - Dhul-Hixhxhe 1441 V.H.			
22	e mërkurë	1	Hëna e re
23	e enjte	2	
24	e premte	3	e Xhuma
25	e shtunë	4	
26	e diel	5	
27	e hënë	6	
28	e martë	7	
29	e mërkurë	8	
30	e enjte	9	Nata e Kurban Bajramit*
31	e premte	10	Dita e I e K. Bajramit, e Xhuma

* Pas çdo farzi të namazit këndohen Tekbiret, duke filluar nga sabahu i natës së Bajramit deri me Ikindi të ditës së katërt të tij.

KORRIK VII / 2020

Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	lkindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e mërkurë	2:38	4:54	12:43	16:47	20:25	22:30	15:31
2	e enjte	39	54	43	47	24	29	30
3	e premte	2:39	4:54	12:43	16:47	20:24	22:29	15:30
4	e shtunë	40	55	43	47	24	28	29
5	e diel	41	55	43	47	23	27	28
6	e hënë	42	56	43	47	23	27	27
7	e martë	43	57	43	47	23	26	26
8	e mërkurë	44	57	43	47	22	25	25
9	e enjte	45	58	43	47	22	25	24
10	e premte	2:47	4:59	12:44	16:47	20:22	22:24	15:23
11	e shtunë	49	5:00	44	48	21	23	22
12	e diel	50	5:00	44	48	21	22	21
13	e hënë	51	01	44	48	20	21	19
14	e martë	52	01	44	48	19	19	18
15	e mërkurë	53	01	44	47	18	18	17
16	e enjte	55	02	44	47	18	17	16
17	e premte	2:57	5:03	12:44	16:47	20:17	22:16	15:14
18	e shtunë	2:59	04	44	47	16	14	12
19	e diel	3:00	05	44	46	16	13	11
20	e hënë	3:02	06	44	46	15	12	09
21	e martë	3:04	5:06	12:44	16:46	20:14	22:10	15:08
XII - Dhul-Hixhxe 1441 V.H.								
22	e mërkurë	3:05	5:07	12:44	16:45	20:13	22:09	15:06
23	e enjte	06	08	44	45	12	07	04
24	e premte	3:08	5:09	12:44	16:45	20:11	22:05	15:02
25	e shtunë	09	10	44	44	10	04	15:00
26	e diel	11	12	44	44	09	02	14:58
27	e hënë	12	13	44	44	09	01	56
28	e martë	14	15	45	44	08	22:00	53
29	e mërkurë	16	16	45	44	07	21:58	51
30	e enjte	18	17	45	44	06	57	49
31	e premte	3:20	5:18	12:45	16:43	20:05	21:55	14:47

Namazi i sabahut falet në ora 4:48 min.

Namazi i Kurban Bajramit falet në ora 6:03 min.

GUSHT VIII / 2020

Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënimet të tjera astronomike
1	e shtunë	11	Dita e II e K. Bajramit, Dhul-Hixhxe 1441 V.H.
2	e diel	12	Dita e III e K. Bajramit, Aligjyni
3	e hënë	13	Dita e IV e K. Bajramit
4	e martë	14	Hëna e plotë
5	e mërkurë	15	
6	e enjte	16	Gjysma e verës
7	e premte	17	e Xhuma
8	e shtunë	18	
9	e diel	19	
10	e hënë	20	
11	e martë	21	
12	e mërkurë	22	
13	e enjte	23	
14	e premte	24	e Xhuma
15	e shtunë	25	
16	e diel	26	
17	e hënë	27	
18	e martë	28	
19	e mërkurë	29	
I - Muharrem 1442 V.H.			
20	e enjte	1	Viti i Ri sipas Hixhretit 1442, Hëna e re
21	e premte	2	e Xhuma
22	e shtunë	3	
23	e diel	4	
24	e hënë	5	
25	e martë	6	
26	e mërkurë	7	
27	e enjte	8	
28	e premte	9	e Xhuma
29	e shtunë	10	Dita e Ashureve
30	e diel	11	
31	e hënë	12	

GUSHT VIII / 2020

Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e shtunë	3:22	5:19	12:45	16:43	20:04	21:54	14:45
2	e diel	24	20	45	43	03	52	43
3	e hënë	26	21	45	42	02	50	41
4	e martë	28	23	45	42	20:01	49	38
5	e mërkurë	30	24	45	42	20:00	47	36
6	e enjte	32	25	45	42	19:58	45	33
7	e premte	3:33	5:26	12:45	16:41	19:57	21:44	14:31
8	e shtunë	35	27	45	41	56	43	29
9	e diel	37	28	45	40	55	41	27
10	e hënë	39	29	45	40	53	39	24
11	e martë	40	30	45	39	52	38	22
12	e mërkurë	42	31	45	39	50	36	19
13	e enjte	43	32	45	38	49	34	17
14	e premte	3:45	5:33	12:45	16:37	19:47	21:32	14:14
15	e shtunë	47	34	44	36	46	30	12
16	e diel	49	35	44	35	44	28	09
17	e hënë	50	36	43	34	43	26	07
18	e martë	52	37	43	33	41	24	04
19	e mërkurë	3:53	5:38	12:42	16:32	19:40	21:22	14:02
I - Muharrem 1442 V.H.								
20	e enjte	3:55	5:39	12:42	16:31	19:38	21:20	13:59
21	e premte	3:57	5:40	12:42	16:30	19:36	21:17	13:56
22	e shtunë	3:59	41	41	29	35	15	54
23	e diel	4:01	42	41	28	33	13	51
24	e hënë	03	43	41	27	32	11	49
25	e martë	05	44	41	27	30	09	46
26	e mërkurë	06	45	41	26	28	07	43
27	e enjte	07	46	41	25	27	05	41
28	e premte	4:09	5:48	12:41	16:25	19:25	21:03	13:37
29	e shtunë	10	49	40	24	24	21:01	35
30	e diel	11	50	40	24	22	20:59	32
31	e hënë	4:12	5:51	12:40	16:23	19:21	20:58	13:30

SHTATOR IX / 2020

Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e martë	13	Muharrem 1442 V.H.
2	e mërkurë	14	Hëna e plotë
3	e enjte	15	
4	e premte	16	e Xhuma
5	e shtunë	17	
6	e diel	18	
7	e hënë	19	
8	e martë	20	
9	e mërkurë	21	
10	e enjte	22	
11	e premte	23	e Xhuma
12	e shtunë	24	
13	e diel	25	
14	e hënë	26	
15	e martë	27	
16	e mërkurë	28	
17	e enjte	29	
II - Safer 1442 V.H.			
18	e premte	1	e Xhuma, Hëna e re
19	e shtunë	2	
20	e diel	3	
21	e hënë	4	
22	e martë	5	
23	e mërkurë	6	Vjeshta
24	e enjte	7	
25	e premte	8	e Xhuma
26	e shtunë	9	
27	e diel	10	
28	e hënë	11	
29	e martë	12	
30	e mërkurë	13	

SHTATOR IX / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e martë	4:14	5:52	12:40	16:23	19:19	20:56	13:27
2	e mërkurë	16	53	40	22	18	54	25
3	e enjte	18	55	40	21	16	52	21
4	e premte	4:19	5:56	12:40	16:20	19:14	20:50	13:18
5	e shtunë	20	57	39	19	12	47	15
6	e diel	21	58	38	18	10	45	12
7	e hënë	23	5:59	38	17	08	43	09
8	e martë	24	6:00	37	16	07	41	07
9	e mërkurë	26	01	37	15	05	39	04
10	e enjte	27	02	37	14	03	37	13:01
11	e premte	4:28	6:03	12:37	16:12	19:01	20:35	12:58
12	e shtunë	29	04	36	11	19:00	33	56
13	e diel	30	05	36	10	18:58	31	53
14	e hënë	31	06	36	09	56	29	50
15	e martë	32	07	35	08	54	27	47
16	e mërkurë	34	08	35	07	53	25	45
17	e enjte	4:36	6:09	12:35	16:06	18:51	20:23	12:42
II - Safer 1442 V.H.								
18	e premte	4:38	6:10	12:34	16:05	18:49	20:21	12:39
19	e shtunë	40	11	34	03	47	19	36
20	e diel	41	12	33	02	45	17	33
21	e hënë	42	13	33	16:00	44	16	31
22	e martë	44	14	33	15:59	42	14	28
23	e mërkurë	45	15	32	58	40	12	25
24	e enjte	46	16	31	56	38	10	22
25	e premte	4:47	6:17	12:31	15:55	18:36	20:08	12:19
26	e shtunë	48	18	30	53	35	06	17
27	e diel	49	20	30	52	33	04	13
28	e hënë	50	21	30	51	31	02	10
29	e martë	51	22	29	50	29	20:00	07
30	e mërkurë	4:52	6:23	12:28	15:48	18:27	19:58	12:04

TETOR X / 2020			
Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e enjte	14	Safer 1442 V.H., Hëna e plotë
2	e premte	15	e Xhuma
3	e shtunë	16	
4	e diel	17	
5	e hënë	18	
6	e martë	19	
7	e mërkurë	20	
8	e enjte	21	
9	e premte	22	e Xhuma
10	e shtunë	23	
11	e diel	24	
12	e hënë	25	
13	e martë	26	
14	e mërkurë	27	
15	e enjte	28	
16	e premte	29	e Xhuma
17	e shtunë	30	
III - Rebiul-Evvel 1442 V.H.			
18	e diel	1	Hëna e re
19	e hënë	2	
20	e martë	3	
21	e mërkurë	4	
22	e enjte	5	
23	e premte	6	e Xhuma
24	e shtunë	7	Dita e OKB-së
25	e diel	8	Llogaritja e kohës dimërore -1 orë
26	e hënë	9	
27	e martë	10	
28	e mërkurë	11	Nata e Mevludit
29	e enjte	12	Ditëlindja e Muhamedit a.s. viti 571 e.r.
30	e premte	13	e Xhuma
31	e shtunë	14	Hëna e plotë

TETOR X / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e enjte	4:52	6:24	12:28	15:47	18:25	19:56	12:01
2	e premte	4:53	6:25	12:28	15:46	18:23	19:54	11:58
3	e shtunë	53	26	28	45	22	52	56
4	e diel	54	28	28	44	20	50	52
5	e hënë	55	29	27	43	18	48	49
6	e martë	56	30	27	42	17	47	47
7	e mërkurë	4:58	32	27	41	16	46	44
8	e enjte	5:00	33	27	41	14	44	41
9	e premte	5:01	6:34	12:26	15:40	18:12	19:42	11:38
10	e shtunë	03	35	26	39	11	41	36
11	e diel	05	36	26	38	09	40	33
12	e hënë	06	37	26	37	08	38	31
13	e martë	08	38	26	36	06	36	28
14	e mërkurë	09	39	26	35	05	35	26
15	e enjte	10	41	26	34	03	33	22
16	e premte	5:11	6:42	12:25	15:32	18:01	19:31	11:19
17	e shtunë	5:12	6:43	12:25	15:31	17:59	19:29	11:16
III - Rebiul-Evvel 1442 V.H.								
18	e diel	5:13	6:45	12:25	15:29	17:58	19:28	11:13
19	e hënë	14	47	25	28	56	26	09
20	e martë	15	48	25	27	55	25	07
21	e mërkurë	16	50	25	26	53	23	11:03
22	e enjte	17	51	25	25	51	22	11:00
23	e premte	5:18	6:52	12:25	15:24	17:49	19:20	10:57
24	e shtunë	5:19	6:53	12:24	15:22	17:48	19:19	10:55
25	e diel	4:20	5:55	11:24	14:21	16:46	18:17	10:51
26	e hënë	21	56	24	20	45	16	49
27	e martë	23	57	24	19	43	15	46
28	e mërkurë	24	5:58	24	18	42	14	44
29	e enjte	25	6:00	24	17	41	13	41
30	e premte	4:26	6:01	11:24	14:16	16:39	18:11	10:38
31	e shtunë	4:27	6:02	11:24	14:15	16:38	18:10	10:36

NËNTOR XI / 2020

Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e diel	15	Rebiul-Evvel 1442 V.H.
2	e hënë	16	
3	e martë	17	
4	e mërkurë	18	
5	e enjte	19	
6	e premte	20	e Xhuma
7	e shtunë	21	
8	e diel	22	
9	e hënë	23	
10	e martë	24	
11	e mërkurë	25	
12	e enjte	26	
13	e premte	27	e Xhuma
14	e shtunë	28	
15	e diel	29	
IV - Rebiul-Ahir 1442 V.H.			
16	e hënë	1	Hëna e re
17	e martë	2	
18	e mërkurë	3	
19	e enjte	4	
20	e premte	5	e Xhuma
21	e shtunë	6	
22	e diel	7	
23	e hënë	8	
24	e martë	9	
25	e mërkurë	10	
26	e enjte	11	
27	e premte	12	e Xhuma
28	e shtunë	13	Dita e Flamurit kombëtar
29	e diel	14	Hëna e plotë
30	e hënë	15	

NËNTOR XI / 2020

Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	Ikindia	Akshami	Jacia	Gatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e diel	4:28	6:04	11:24	14:14	16:36	18:08	10:32
2	e hënë	29	05	24	13	35	07	30
3	e martë	30	07	24	12	34	06	27
4	e mërkurë	31	08	24	11	33	05	25
5	e enjte	33	09	24	10	31	04	22
6	e premte	4:34	6:10	11:24	14:09	16:30	18:03	10:20
7	e shtunë	36	11	24	08	29	02	18
8	e diel	37	13	24	07	28	18:01	15
9	e hënë	38	14	24	06	26	17:59	12
10	e martë	39	15	24	05	25	58	10
11	e mërkurë	40	16	24	04	24	57	08
12	e enjte	41	17	24	03	23	57	06
13	e premte	4:42	6:18	11:25	14:02	16:22	17:56	10:04
14	e shtunë	43	20	25	02	21	55	10:01
15	e diel	4:44	6:22	11:25	14:01	16:20	17:54	9:58
IV - Rebiul-Ahir 1442 V.H.								
16	e hënë	4:45	6:24	11:25	14:00	16:20	17:54	9:56
17	e martë	47	26	26	14:00	19	53	53
18	e mërkurë	48	27	26	13:59	18	53	51
19	e enjte	49	28	26	58	17	52	49
20	e premte	4:50	6:29	11:26	13:58	16:16	17:51	9:47
21	e shtunë	51	30	26	57	16	51	45
22	e diel	52	32	27	57	15	51	43
23	e hënë	53	33	27	56	15	51	42
24	e martë	54	34	27	56	14	50	40
25	e mërkurë	55	35	27	55	14	50	39
26	e enjte	56	37	28	55	13	49	36
27	e premte	4:57	6:38	11:28	13:55	16:13	17:49	9:35
28	e shtunë	58	39	29	55	13	49	34
29	e diel	4:59	40	29	55	12	49	32
30	e hënë	5:00	6:41	11:29	13:54	16:12	17:49	9:31

DHJETOR XII / 2020			
Data sipas kal. botëror	Ditët e javës	Data sipas Takvimit	Festat fetare dhe shënime të tjera astronomike
1	e martë	16	Rebiul-Ahir 1442 V.H.
2	e mërkurë	17	
3	e enjte	18	
4	e premte	19	e Xhuma
5	e shtunë	20	
6	e diel	21	
7	e hënë	22	
8	e martë	23	
9	e mërkurë	24	
10	e enjte	25	
11	e premte	26	e Xhuma
12	e shtunë	27	
13	e diel	28	
14	e hënë	29	
15	e martë	30	
V - Xhumadel-Ula 1442 V.H.			
16	e mërkurë	1	Hëna e re
17	e enjte	2	
18	e premte	3	e Xhuma
19	e shtunë	4	
20	e diel	5	
21	e hënë	6	Dita më e shkurtër e vitit, 9:14 min.
22	e martë	7	Arbaini, Dimri
23	e mërkurë	8	
24	e enjte	9	
25	e premte	10	e Xhuma
26	e shtunë	11	
27	e diel	12	
28	e hënë	13	
29	e martë	14	Hëna e plotë
30	e mërkurë	15	
31	e enjte	16	

DHJETOR XII / 2020								
Data	Ditët e javës	Imsaku dhe kohët e namazit						
		Imsaku	Lindja e diellit	Dreka	lkindia	Akshami	Jacia	Gjatësia e ditës
		o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e martë	5:01	6:42	11:30	13:54	16:12	17:49	9:30
2	e mërkurë	02	43	30	54	12	49	29
3	e enjte	03	44	31	54	11	49	27
4	e premte	5:04	6:45	11:31	13:54	16:11	17:49	9:26
5	e shtunë	05	46	31	54	11	49	25
6	e diel	06	47	32	54	10	48	23
7	e hënë	06	48	32	54	10	48	22
8	e martë	07	49	32	54	10	48	21
9	e mërkurë	08	50	33	54	10	48	20
10	e enjte	09	51	33	54	10	48	19
11	e premte	5:10	6:52	11:34	13:55	16:11	17:49	9:19
12	e shtunë	11	53	35	56	11	49	18
13	e diel	12	54	35	56	11	50	17
14	e hënë	12	54	36	56	11	50	17
15	e martë	5:13	6:55	11:36	13:56	16:12	17:51	9:17
V - Xhumadel-Ula 1442 V.H.								
16	e mërkurë	5:14	6:56	11:37	13:57	16:12	17:51	9:16
17	e enjte	15	56	37	57	12	51	16
18	e premte	5:15	6:57	11:38	13:58	16:13	17:52	9:16
19	e shtunë	16	58	39	59	13	52	15
20	e diel	17	6:59	39	13:59	14	52	14
21	e hënë	18	7:00	40	14:00	14	53	14
22	e martë	18	7:00	40	14:00	14	53	14
23	e mërkurë	18	7:00	40	14:00	15	54	15
24	e enjte	19	01	41	14:01	16	55	15
25	e premte	5:19	7:01	11:42	14:02	16:16	17:55	9:15
26	e shtunë	19	01	42	02	17	56	16
27	e diel	19	01	42	02	17	56	16
28	e hënë	19	01	42	02	18	57	17
29	e martë	20	02	43	03	19	58	17
30	e mërkurë	20	02	44	04	19	58	17
31	e enjte	5:20	7:02	11:44	14:04	16:20	17:59	9:18

PËRMBAJTJA

NË VEND TË PARATHËNIES	5
Sabri BAJGORA	
KOMENTIMI I KAPTINËS “EZ-ZELZELE”	9
Sulejman OSMANI	
RUANI AMANETET DHE QËNDRONI NË BESË!	31
Resul REXHEPI	
KARTA E MEDINËS DHE NEVOJA	
BASHKËKOHORE PËR TË	55
Dr. Orhan BISLIMAJ	
DOMETHËNIA AKAIDOLOGJIKE E FRAZËS	
“MASHALLAH”	83
Miftar AJDINI	
MËSIMI RRETH KURANIT	99
Hajrullah HOXHA	
MIRËSJELLJA DHE KUJDESI I FËMIJËVE	
NDAJ PRINDËRVE NË ISLAM	107
Dr. Sedat ISLAMI	
TRI GJËRA SHPËTUESE NË VARR	131
Dr. Ajni SINANI	
POZITA E GRUAS NË ISLAM	149
Dr. Ejup HAZIRI	
SHKAQET DHE PASOJAT E KEQKUPTIMIT	
TË TEKSTIT FETAR	165
Rashit ZYLFIU	
KTHIMI I BESIMIT	193
Prof. dr. Ahmed Umer HASHIM	
VLERA E PUNËS SIPAS ISLAMIT	199

Prof. dr. Edin TULE	
DEPONIMI I EMOCIONEVE	211
Azmir JUSUFI (PhDc)	
JETA DHE VEPRIMTARIA E HAXHI SHERIF AHMETIT .	227
Sadik MEHMETI	
RËNDËSIA E MEVLUDIT PËR RUAJTJEN E VLERAVE	
FETARE DHE TË ATYRE KOMBËTARE	
NDËR SHQIPTARËT	249
Ramadan SHKODRA	
HISTORIKU I LITERATURËS ISLAME	
NË GJUHËN SHQIPE NË KUADËR TË BASHKËSISË	
ISLAME TË KOSOVËS (Vështrim i shkurtër).....	267
PËRMBAJTJA.....	301